

Bácsfainé Hévízi Józsa ifjúkori élményei után 1980-ban a Felvidéken, az első somodi táborban tapasztalt benyomásai végleg elkötelezték a határon túli magyarság iránt. Hazatérve a Magyar Nemzetben hívta fel a figyelmet Blaskovits professzor akkor még kiadásra váró munkájára, a Tarih-i Üngürüs-re. Középkorai tanárként a nyolcvanas évek végétől kezdeményez különféle – határon túlra irányuló – segélyakciókat, hogy az összmagyarság gondjainak tudatos vállalására készítse tanulóit. A Szent Margit Gimnázium tanáraként a 90-es évektől kárpát-medencei kirándulásokat, szervez. Cikkeiben, tanulmányaiban a kisebbség- és egyháztörténet terén jelentkező törté-

nelemhamisítások kiigazítását tűzte ki céljává. Előadásában, az általa szervezett kárpát-medencei vetélkedőkben két évtizede foglalkozik az autonómia kérdésével, mely kutatásainak egyik fő iránya. Autonómia-típusok Magyarországon és Európában címmel megjelent első, és a Krisztina körúti Püski könyvesházban kapható könyve bemutatja a toleráns és a nemzetiségi kultúrák fejlődését elősegítő magyar kisebbségpolitika történetét, szembeállítva az asszimiláló európai módozatokkal. „Váratlan módon és helyről, nem várt időben érkező eszmei-történelmi segítségként” méltatta a kötetet előszavában Tócs László. E könyv rövid angol fordításával a szerző a határon túli magyar szervezetek kezébe akart adni egy olyan kiadványt, amelyik alátámaszthatja autonómiatörekvéseiket. Mára a teljes angol kiadás a Magyaródy Szabolcs vezette Hunyadi Öregcserkész Munkaközösségnek köszönhetően Kanadában elkészült, és a világ nagy könyvtáraiban szétesztásra került. (Autonomies in Hungary and Europe. A Comparative Study. Corvinus Society. 2005.)

Jelen munkája – doktori disszertációja – bemutatja a Horthy-korszak szociális gondoskodásának ismeretlen formáit; az egyházi-világi összefogást a szegénygondozás, a munkásérdekvédelem, az szidómentés terén, majd 1945–70 között a kommunista gépezet, amely felőrölte és megsemmisítette a közösségépítő autonóm egyházi szervezeteket.

Ajánlás

Egy egyházközség élete – méghozzá ha nagy és jelentős, is mint a jelen esetben, tükrözi a kor és az egész ország egyháztörténetét. A szerző alapos monográfiája a budafoki egyházközségekről 1930–1970-ig híven, szavahihetően és szemléletesen adja vissza a kor egyházi problémáit: hogyan igyekeztek a hívek, a lekipasztoráció, az egyházi szervezet az I. Világháború és Trianon kataklizmája után talpra állni, sőt megújítani. Hogyan alakult a német származású hívek sorsa a II. Világháború idején és után, hogyan vonult át a front a városra, hogyan zúzta szét a kommunista diktatúra a helyi polgári és egyházi struktúrát, mi lett a sorsa a leghűségesebb híveknek és pásztoroknak.

Akik a kor egyházi eseményeit a valóságnak megfelelően akarják megismerni, vegyék kezükbe a könyvet! Benne megtalálják az egyház néha dicsően szép, de sokszor szomorú történetét. Megértik azonban azt az igazságot is, amit az Üdvözítő mondott róla:

„A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.” (Mt. 16, 18)

Dr. Adriányi Gábor
a Rajnai Frigyes-Vilmos Egyetem professzora, Bonn

HÉVIZI JÓZSA

KERÉKBETÖRT JÖVŐ?

Katolikus társadalomépítés,
szociálpolitika
Küzdelem a diktatúrák ellen
Székesfehérváron és Budafokon
1930–1970

Budapest
2011

HÉVIZI JÓZSA
KERÉKBETÖRT JÖVŐ?

HÉVIZI JÓZSA

KERÉKBETÖRT JÖVŐ?

Katolikus társadalomépítés, szociálpolitika.

Küzdelem a diktatúrák ellen

Székesfehérváron és Budafokon

1930–1970

BUDAPEST
2011

METEM Könyvek 74.

Kiadja:
MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA
MUNKAKÖZÖSSÉG (METEM) Budapest
a szerző
és a
HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY
www.heh.hu

Felelős kiadó:
Várszegi Asztrik

A borítón
a Budafok-belvárosi Szent Lipót plébániatemplom,
Prohászka Ottokár és Shvoy Lajos püspökök,
Mezgár Lajos és Czermann Antal
fotói láthatók.

ISBN 978 963 9662 55 1

Nyomdai előkészítés
Sigillum 2000 Bt., Szeged

Nyomdai munkák:
Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged
Felelős vezető: Juhász Péter
www.juhasznyomda.hu

TARTALOM

Ajánlás	7
Bevezetés	9
I. Modernizáció: Keresztényszocialista reformok Fehérvárott	13
I. 1. Egyházközségek új rendszere. Új katolikus párt, a szociálpolitika reformja	13
I. 2. Katolikus papok, ifjúsági szervezetek a Volksbund és a nyilasok ellen	28
I. 3. Mezgár Lajos – a munkásapostol – az EMSZO, KALOT és a Hivatásszervezet élén.	35
II. Keresztényszocialista gyökerek Budafokon a II. világháborúig	50
II. 1. A sváb település hitéleti modernizációja Prohászka szellemében	50
II. 2. A „jó plébános”. Üldözöttek, zsidók mentése, szegénygondozó szervezetek.	53
III. Budafok a gazdasági és politikai átalakulásban 1945–46 között	67
III. 1. A papság a keresztény értelmiség és a baloldal az 1945. évi újjászervezés élén	67
III. 2. Hívók, plébánosok – a KDNP és a Kisgazdapárt az 1945-ös választások idején	73
III. 3. Az első megszorítás: A kegyúri kötelezettségek felmondása	75
III. 4. Németek kitelepítése. Névmagyarosítások – félelemből	78
IV. Ideológiai és hatalmi harc lélektől lélekig (1945–48)	81
IV. 1. Közösségépítés az autonóm egyházszervezet bástyája mögött	81
IV. 2. Az önállósuló Felsővárosi Egyházközség kulturális élete	86
IV. 1. 2. Ideológiai harc lélektől lélekig. Egyesületek (KIE, KIOE) feloszlata – Helyettük: plébániai csoportok	90
IV. 3. A felsővárosi és a Belvárosi Egyházközség határvitája – megosztás	93
IV. 4. Egyházi „művelődési központ”: <i>szent kocsmá</i> , internátus, templom, könyvtár	96
IV. 5. A hitélet fő jellemzői	101
IV. 6. A Premontrei gimnázium értelmisége a város életében	103
IV. 7. Eucharisztikus nap Mindszentyvel az 1947-es választások előtt – katolikus tüntetés	104
V. A budafoki egyházközségi szerveződések, s a köré szerveződő helyi társadalomnak a szétzúzása	108
V. 1. A plébánosok és a Szülők Szövetségének harca az egyházi oktatási intézmények államosítása ellen	108
V. 2. Szalámitaktika Budafokon: államosítások; a kisgazda réteg megfélemlítése	122

V. 3. A plébános Mezgár Lajos – a népbíróság előtt. Következő célpont: a Felsőváros.	126
VI. Elsorvadás: '50-es évek	135
VI. 1. A katolikus közösség bedarálása – pártirányítással.	135
VI. 2. Pártbizottsági és tanácsi prés alatt a „klerikális reakció”.	138
VII. A Budafoki keresztény értelmiség 1956-os szerepvállalása	154
VIII. 1956: a hitélet újraéled. 1957: az üldözés új módja. Papi helytállások	161
IX. Összegzés: A katolikus egyház ismeretlen múltja. Szerepe a jövőben.	173
X. Függelék	181
A felhasznált források és irodalom jegyzéke	191
Tárgymutató	203
Névmutató	206
Illusztrációk	209

AJÁNLÁS

Budafok (Promontor) katolikus híveinek egyházi élete 1788-tól a székesfehérvári egyházmegyes plébánosok vezetése alatt állt egészen 1993-ig, amikor az egyházmegyei határrendezés során a plébánia az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye fennhatósága alá került. Bácsfainé dr. Hévízi Józsa 2009. tavaszán summa cum laude minősítéssel megvédett doktori értekezése életszerűen és élvezetesen mutatja be a plébánia egyházközségi életét a 20. század sorsfordítókkal tarkított évtizedeiben.

Boldogemlékű Prohászka Ottokár püspök már 1907-ben sürgette a világiak bevonását az egyház életébe, a laikusok és klerikusok közti testvéri munkamegosztást az apostolkodásban (Modern katolicizmus); ám ez a törekvés Shvoy Lajos püspök (1927–1968) idején, az egyházközségi szervezetek kiépítése során valósult meg, fénykorának pedig a harmincas években az Actio Catholica égisze alatt kibontakozó sokszínű egyesületi aktivitást tekinthetjük. Ezt a kor társadalmi és politikai igazságtalanságai ellen is fellépő világot törte durván ketté a kommunista diktatúra, mely az ember és ember közti kapcsolatok elsorvasztására is törekedett. Újra és újra tapasztaljuk: ezek a szálak azok, melyek a legnehezebben szöhetnek újra manapság.

Meggyőződésem, hogy a küzdelmes és sikerekkel teli évek tapasztalataiból az újjászerveződő társadalom csak okulhat és meríthet. E megfontolásból Bácsfainé dr. Hévízi Józsa aprólékos, bőséges forrásanyagokra támaszkodó doktori disszertációjának megjelentetését őszintén támogatom. Úgy vélem, hogy az 1970 májusában számkivetésben elhunyt küzdelmes sorsú dr. Mezgár Lajos címzetes prépostra, Budafok lánglelkű plébánosára halálának 40. évfordulóján e kötetrel emlékezhet az utókor legméltóbban.

Székesfehérvár, 2009. november 23.

Spányi Antal
székesfehérvári megyéspüspök

BEVEZETÉS

„Etika nélkül nem létezik jövő”
(Prohászka)

Mi készített az események papírra vetésére? Kiút keresés?
Nagyanyai elbeszélésből, titkolózó suttogásokból hallottam először Mezgár atyáról...

Miért is fogtam íráshoz?

Hogy leleplezzem azt a hazugságot, mely szerint a két háború közötti magyar katolikus egyház a munkások, a szenvedők, az üldözött zsidók és az elesettek iránt szociálisan érzéketlen volt?

Vagy azért, hogy megmutassam a mai nemzedéknek azt, hogyan szőtte át egy sváb település gyáros és vállalkozó katolikus elitjének minden napjait a helyben élő kisemberek, munkások, szegények iránti törődés, gondjaik felvállalása, s az ifjúság értékközpontú nevelése – együtt, közösségben? S láttatni Teleki titkon németellenes kormánypolitikájának helyi szintű megvalósulását?

Talán azért, hogy feltárjam a Horthy-korszak egyházainak eltagadott szegénygondozását, ifjúságnevelését, a „helyi társadalom” sikeres – ma is követhető – megszervezését; azokat a módszereket, amelyek keresése az 1980-as évek divatjává vált, és amelyek kiutat jelenthetnek napjainkban eluralkodó értékválságból, s melyek révén megelőzhetőek a drog és a szenvedélybetegségek?

A hagyományos közösségek bomlása a 19. század végén felgyorsul, s napjainkra teljesebbé válik a korlátlan liberalizmus termékeként – a médián keresztül tapinthatóan – az erkölcsi romlás, a társadalmi bomlás; s terméke az elidegenedett, önmagába zárt személyiség. Prohászka Ottokár¹ pontosan megjövendölte a korlátlan egyéni önérvényesítésen át az értékherdoló kis közösségek felbomlásához, a klasszikus erkölcsi normákat elvető társadalmi bomláshoz vezető folyamatot. Ő és szociológiát tanult jezsuita társai megtapasztalva a 1919-es ember- és egyházellenes véres diktatúrát, rádőböntek arra, hogy a totalitárius rendszerekkel szemben az élő egyházközösségek,

1 PROHÁSZKA OTTOKÁR (1858, Nyitra – 1927, Budapest) Esztergomi spirituálisként Shvoy nevelője, majd 1905-től közvetlen püspök elődje. Nagy hatású szónok, filozófus, teológus, szociális apostol, a politikai katolicizmus markáns képviselője – ugyanakkor kivételesen puritán főpap egyéniség volt. www.communio.hu/ppek/konyvek/shvoy01.txt

keresztény egyesületek által átszőtt társadalomban épülhet ki egyedül a valódi demokrácia, amely a keresztény etika talaján korlátozza a tőkét és az államot egyaránt. Olyan hálózat jött létre, amely a helyi katolikusokat az életkoruknak és foglalkozásuknak, érdeklődési körüknek megfelelő közösségekbe irányította. Megszületett vagy tovább élt az egymás iránti figyelem, gondoskodás, jótékonykodó felelősségtudat – a helyi közösség. Természetesen a Prohászka példáját követő fehérvári egyházmegye járt reformgondolataival az élvonalban. Utódja, Shvoy Lajos püspök saját regnumos tapasztalataira is építhetett. Olyan papokkal vette magát körül, akik az egyházmegyei lap hasábjain hirdették a földkérdés sürgető megoldását, szociális reformokat követeltek, s a munkáskérdést az SZDP-vel szemben a pápai enciklika szellemében korporatív úton kívánták megoldani. Miközben kritizálták a fennálló viszonyokat, és elemezték az olasz, német, portugál stb. megoldási módokat, óva intették az olvasókat a faszizmus és nácizmus követésétől. Ez a fiatal reformpapság és a velük szövetkező keresztény értelmiség a plébániák körül kiépülő autonóm szerveződések laza szállal irányította Fehérvárról. Az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja sikerrel akadályozta meg a Volksbund terjeszkedését a helyi papság és a tanítók bevonásával, a KALOT-tal együttműködve. E papok részt vettek az új, radikális társadalmi reformokat is felvállaló keresztény párt szervezésében a 30-as évektől. Ezt kellett szétörnie a második világháború után egyeduralomra törő kommunista pártnak, hogy az egyének fölötti szellemi és lelki terrort kiépíthesse!

Az 1945-ös szovjet megszállás a győztes igazságát szentesítő kommunista értékrendszer talaján szétzúzta a hagyományos közösségeket, s mesterkéltséggel szervezetekkel (úttörő, kisdobos stb.) öngazgatást játszottak. Ezen 50 évre nyúlt időszak hitelesítéséhez el kellett tagadni, és meg kellett hamisítani a korábbi időszak közösségteremtésben elért értékeit, meg kellett hamisítani a történelmet.

Másik szempontom: A „keresztény kurzus” hamis bélyegével szemben bemutatni azokat az emberfeletti erőfeszítéseket, amelyeket egyes püspökök, szerzetesek, papok a szociális kérdések megoldása, és az ifjúság nevelése érdekében fejtettek ki, hogy a Trianont követő nyomorból felemeljék a nemzetet. A *Quadragesimo anno* követelményeinek kellett megfeleljenek a 30-as évektől munkáspolitikájukkal a gyárosok (mint Nagykovácsy, Czermann, Csonka, Weiss Manfréd stb.). Nem volt elfogadott a minimálbér fizetése, az adócsalás; a legtöbb adót fizető virilis polgár a helyi közösség önkormányzatában részt vehetett, s elvárták tőle, hogy különféle társadalmi szervezetek elnökségében ülve anyagilag is támogasson minden szociális törekvést; a helyi közösségnek elkötelezett tagjaként. Bizonyára nem volt egyedi eset Faludi Flórián törökbálinti bíróságot, aki a második világháború nyomorúságában megnyitotta élelmszerkészleteit a törökbálintiak előtt. (Fallenbücher – eredeti nevén – a kitelepítés előtt az 50-es években Kelenvölgyön, Budafokon, Zalában, Kápolnásnyéken bujkált családjával a rokonoknál, majd csak évek múltán telepedett le Érdligeten.)²

A keresztényszociális állam megvalósítása vezette – talán egy kis naiv messianisztikus töltéssel – a Kerkai pátéreket és a máig sem ismert Mezgárokat. (Ne felejtjük el, hogy Svédországban sikerült evangélikus elkötelezettséggel szociális államot létrehozni.)

2 Adatszolgáltató: Perhács Lászlóné, Borhy Józsa, aki a rokona volt.

Ideje, hogy megismerjük a vészorszak szerzeteseit, plébánosait, akik mentettek zsidókat és más üldözötteket egyaránt, de akiknek – a veszélyektől függetlenül – állapotbéli kötelességük is volt erről hallgatni, s nem dicsekedni. Ők éppúgy szorgalmazták a társadalmi reformokat (a földosztást, telepítést, munkások élet- és munkakörülményeinek javítását), mint a különböző munkáspártok, szakszervezetek.

E munka megírásában számos értékes segítséget kaptam. Köszönettel tartozom édesanyámnak, Perhács Lászlónénak, aki az emberi helytállás e fényes időszakának tanújaként megörökítésre javasolta a budafoki papok emberfeletti küzdelmeit. Köszönöm Solymár Gábor evangélikus lelkésznek a szemtanúk felleléséhez nyújtott segítségét; a budafoki hívőknak, s az egykori nagyhírű Premontrei Gimnázium öreg diákjainak, hogy színes visszaemlékezésükkel életet leheltek a száraz levéltári papírokba. Köszönöm Mózesy Gergelynek, a Székesfehérvári Egyházmegyei Levéltár vezetőjének szakmai segítségét, Garbóczi Lászlónak, a Budafoki Helytörténeti kör vezetőjének a számomra rendelkezésre bocsátott kordokumentumokat, szakmai tanácsait és konzulensem, Dr. Horváth Miklós egyetemi tanárjavításait. Hálával tartozom Wachtler Mária nővérnek, Keresztes Sándornak, Keszthelyi Ferenc atyának, Neményi Lajos atyának, Hollai Ferencnek, akik szemtanúkként segítettek eligazodni a korabeli viszonyokban.

Cseh László plébánosnak köszönöm a bizalmát, hogy beletekinthettem a Budafok- belvárosi Historia Domusba, Vargha Zsolt Budafok-felsővárosi plébánosnak, hogy a helyi Historia Domus rendelkezésemre bocsátása mellett felhívta figyelmemet a Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténetére, amelyből az Egri Norma helyi működésével kapcsolatos mindennapi gyakorlatot ismerhettem meg, s így megőrizhetjük az utókornak a nővérek áldásos és napjainkra is példamutató tevékenységét. S nem utolsó sorban a Fővárosi Levéltárnak, hogy gazdag anyaga segítségével feltárhattam Mezgár Lajos életútját. Köszönöm férjemnek, Bácsfai Józsefnek a 8 évi munkával telt esték iránti megértését, figyelmes gondoskodását, segítő helytállását.

I. MODERNIZÁCIÓ: KERESZTÉNYSZOCIALISTA REFORMOK FEHÉRVÁROTT

I. 1. EGYHÁZKÖZSÉGEK ÚJ RENDSZERE. ÚJ KATOLIKUS PÁRT, A SZOCIÁLPOLITIKA REFORMJA

A 19. század második felében meginduló modernizáció az állam és az egyház szétválasztásával, a liberalizmus gazdasági és szellemi téren való felerősítésével hitte az emberi szabadságjogok kiteljesedését, a társadalmi bajok könnyebb orvoslását. A városi munkásság szociális helyzetéből, az újfajta szegénységből fakadó problémákkal Európa-szerte küszködött a katolikus egyház. Hazánkban egyre többen kezdték a protestáns egyházak autonómiájához hasonló szerveződés hiányának beadni, hogy az általános emberi és szociális kihívásokra a katolicizmus lassan vagy megkéssve válaszol.

A dualizmus korában a katolikus egyházon belüli erkölcsi megingás, az alsó papság és a püspökök közötti feszültség több okra vezethető vissza. A király főkegyúri jogát a kormány útján – gyakorlatilag a kultuszminiszter jelölésével – gyakorolta, a kormány pedig a főpapi székek betöltésénél lehetőleg nem egyházi, hanem bürokratikus és politikai érdemeket vett számba. A püspökök az egyházmegyéket alig látogatták, az ellenőrzés elmaradásán felbátorodó alsó papág is inkább javadalmakra, karrierre törekedett. A vallásosság lassan visszaszorult a polgári életből. A szabadelvű párt uralmával a protestánsok szerepe nem csak a kormánypártban, de a szellemi életben is megnőtt.

Ocsúdást az 1870-as évek kultúrharca hozott, amelybe aktívan bekapcsolódott a székesfehérvári püspök Steiner Fülöp, aki az egyházpolitikai törvények vitájában többször felszólalt az országgyűlésben (gr. Zichy Nándorhoz hasonlóan). Innen keltezhető tehát az az erkölcsi alapú politizálás, amelyik az elkövetkező 80 év egyházmegyei társadalompolitikai törekvéseit, mozgalmait meghatározta.

Az 1892. évi választások előtt elmondott beszédében Steiner Fülöp sajnálta, hogy nincs katolikus képviselőjelölt, de emlékeztetett arra, hogy a megválasztott képviselőnek „nem szabad más elveket vallania s követnie a magánéletben, s másokat a nyilvános életben úgy, hogy az egyház tekintélyét a magánéletben kövesse, a nyilvános életben pedig semmibe vegye”.³ Nem véletlen, hogy a Zichy Nándor elnöklete alatt 1895-től meginduló katolikus Néppárt működését a Fejér megyei Napló figyelemmel kíséri. Ugyanakkor az egyházpolitikai törvények még jobban elidegenítették a püs-

3 In: TALLÉR KRISZTIÁN: *Székesfehérvári püspökség a XIX. század végén.* (Dissertatio ad Baccalaureatum) Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Bp., 2004

pököket a katolikus egyház belső reformjától; tartottak a megvalósuló autonómia kapcsán nagyobb beleszólási jogot nyerő laikusoktól. Mégis a katolikus megújulás kezdetének tekinthetjük a székesfehérvári egyházmegyéből induló kezdeményezést, a Katolikus Néppárt tevékenységét. Steinert a püspöki székben Prohászka Ottokár követi, aki ekkoriban minden írásában hitbéli megújulást követel, s XIII. Leó pápa *Rerum Novarum* kezdetű enciklikája szellemében a kapitalista vállalkozások embertelenségét feltárva a szociális kérdések, a munkáskérdés megoldását sürgeti. A keresztény igazságosság alapján álló magántulajdonra épülő kapitalizmust szeretne; melyet ma szociális piacgazdaságnak hívunk. Úgy látja, hogy a rászorultságra, emberi nyomorúságra érzéketlen, önérdék alapú kapitalizmus magyarázata az egyén korlátlan érvényesülését hirdető liberalizmusban lelhető fel, mely széttöri az értékhordozó és megtartó kisközösségeket: „A mi problémánk nem abban áll, hogy a dzsentri tönkrement, hanem abban áll, hogy annak a dzsentrinek a helyét nem foglalta el a magyar parasztságból felszívódott magyar középosztály... hanem, hogy azt a zsidóság foglalta el, a zsidóság, mely hatalmas gazdasági érzékével, agilis, aktualitásokra beállított intelligenciájával, nagy szorgalmával, rá volt arra képesítve, hogy itt a magyar apathia, a magyar indolentia,⁴ a magyar munkátlanság, a magyar úrhatnamság terén leszorítsa teljesen ezt az életképtelen, harcokra be nem állított nemzedéket.”⁵ – írta. – Mivel a földbirtokos arisztokrácia és a dzsentri, a tehetőes parasztság nem vállalkozott kereskedelmi és ipari tevékenységre, az ipari fejlődés sajátos velejárájaként a kapitalizálódás a reformkortól izmosodó német és zsidó tőke fokozottabb térnyerésével ment végbe hazánkban. A századfordulótól a szellemi életben egyre többen fogalmazták meg azon félelmüket, hogy a magyar népelem kiszorul az ország gazdasági és szellemi vezetéséből. Prohászka azonban nem faji alapon kifogásolta, hogy a zsidóság elfoglalta a kereskedésben, a gazdaságban s az emberek mentalitását meghatározó sajtóban a nagy profitot hozó állásokat: A keresztény vallásosság kiszorulásával a közös jólétet, boldogulást, egymásért való felelősségvállalást központba állító keresztény értékrend kiszorulásától tartott, nehogy a féktelen önzésen alapuló egyéni önérvényesítés lépjen helyébe: „a kereszténység lépten-nyomon érzi, hogy leszorulóban van.” írta. – Nem a zsidók kiűzése, száműzése a megoldás számára, hanem a zsidóság értékes, itt már meghonosodott elemeinek valamilyen bekapcsolása a magyar kultúrába. Szóhasználata ellenére nem antiszemita, ezt egyéb írása és egész működé-

4 latin szó, jelentése : érzéketlenség

5 PROHÁSZKA OTTOKÁR: *A numerus claususról*. (1920) In: Prohászka Ottokár Összegyűjtött munkái. XXII. kötet. Szent István Társulat, Bp., 1929. 245–260. pp. Prohászka, aki morva apa és német anya gyermeként később sajátítja csak el a magyart, írásaiban a magyar nemzeti hagyományok és keresztény értékek alapján követeli a magyar társadalom megújulását. Ő a fordítója és az első kiadója XIII. Leó pápa híres szociális enciklikájának, a *Rerum Novarum*-nak, mely az ő életprogramja lesz. Ezért bírálja minden írásában a kérlelhetetlenül kizsákmányoló kapitalizmust, melyet az önérdéket képviselő liberalizmus termékének tart. Az enciklika szellemével megegyezően úgy gondolja, hogy a krisztusi szeretet igazságosságot szül, tehát a keresztény vállalkozó odafigyel munkásai szociális szükségleteire. Gazdaságtörténeti okoknál fogva a dualizmus kori ipari forradalom hazánkban főleg zsidó és német tőkével megy végbe. A zsidó és a keresztény etika közötti különbség alapján támadja a zsidó tőkét, megfogalmazva azt is, hogy a keresztény értékrendet felvállaló, asszimilálódó zsidóságot képesnek tartja arra, hogy osztályellentéteket feloldó, szociálisan gondolkodó vállalkozóvá váljon. Nem tudta ugyanis elképzelni, hogy vallásos keresztény ember ne áldozzon profitjából a keresztény és magyar közösség, állam fejlődése érdekében.

se tanúsítja. Mint ismeretes, Kelet-Európában megkésve, a 19. század második felében alakul ki a polgári tulajdonlás szabadsága. Mindaddig földtulajdonnal csak a földbirtokos nemesség rendelkezhetett (úgy mint az orosz, lengyel, vagy magyar, stb.). Így a korábbi századokban betelepülő német iparos polgárság és a kereskedő zsidóság kezén halmozódhatott fel befektethető tőke; tehát e társadalmi rétegek és etnikumok kapcsolódhattak be legaktívabban a kibontakozó ipari forradalomba. (Míg a kereskedelembe fektetett pénz minden forgásakor hasznot hoz, a földművelő csak az aratás után jut – évente egyszer – többlet haszonhoz.) Ez az egyik oka annak, hogy a földbirtokos nemesség tőke hiányában és a kereskedéstől való idegenkedése folytán, a parasztság pedig éppen csak felszabadulva jobbgáyi terheitől kimarad e folyamatból. (A 15–16. századra esnek az első gazdasági-etnikai ellentétek: A német betelepítéssel kifejlődő felső-magyarországi városokban a németek senki mást nem engedtek be a céheikbe, illetve településeikbe. Ennek orvoslására az **1608. évi XIII. törvényt** kötelezte a szabad királyi városokat, hogy tegyék lehetővé a házak vásárlását a magyaroknak és a szlávoknak is.⁶) A zsidóság szerepe körüli polemizáció a 20-as évek Németh Lászlójától⁷ a 30-as évek protestáns és katolikus alkotóiig – beleértve Szekfű Gyulát⁸ is – a szellemi életben elsősorban szociológiai aspektusánál fogva van jelen: A lakosság mintegy 6%-át kitevő zsidóság számarányát jóval túlhaladva nyert alkalmaztatást ekkor értelmiségi pályákon, hiszen jövedelmükből szívesen taníttatták gyermekeiket. A gazdasági és társadalmi fejlődés ellentmondásai megszólalásra készítették az értelmiséget. A korabeli katolikus és református sajtó aggódott, hogy a felemelkedő új elit keresztény kötődés, keresztény erkölcsi megkötések híján csak a maga gazdagodásával, önmegvalósításával törődik; mivel ez az individualizmus az egymás iránt felelősséget vállaló, gondoskodó közösségek felbomlásához; az általuk képviselt liberális értékrend pedig a magyar kultúra és erkölcs válságához vezet. Fontos rámutatni, hogy a szociális gondokat és etnikai feszültségeket okozó vadkapitalizálódás, és a folyamat megítélése a szellemi életben hasonló vélekedésekhez, előítéletekhez vezet Kelet-Európa más országaiban is.⁹ Azt azonban kevesen gondolják, hogy Németországban vagy Franciaországban, ahol a kapitalizmus fenti folyamata néhány évtizeddel korábban ment végbe, ott is éles kritikát fogalmaznak meg a zsidóság kapitalista szerepéről (Marx Károly, Fourier), s a baloldal sem áll ki Dreyfus mellett egyértelműen, mert a zsidókat a nagytőkéséssel azonosították, és különféle korlátozásokat követeltek.¹⁰

6 Az **1609. évi XLIV. törvényt** kötelezi a szabad királyi városokat, a bányavárosokat és a kiváltságolt mezővárosokat, hogy a *bírói és egyéb tiszteket, a nemzetiségre különbség nélkül egyenlően osszák szét*, különben kétezer forint büntetést rónak ki rájuk!

7 „A gazdaságot fölhúzó zsidóság a kultúrában is ott erős, ahol tőke, vállalkozó kedv, importhajlam és anyagérzék kell: övé a kiadás, a sajtó, ők az új irányok bekiáltói, az irodalom szervezői, s ők csinálják meg – hajlamból és sérelemből – a magyarországi szocializmust.” – írja NÉMETH LÁSZLÓ: *Kisebbségben* c. tanulmányában. In: *Németh László munkái. Sorskérdések* c. kötet. Magvető és Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1989. 444. p. Lásd még: 448, 456, 466, 470, 477. pp.

8 Szekfű Gyula cikke a *Magyar Szemle* 1939. márciusi számában az asszimiláció és disszimiláció kérdéséről.

9 A. I. SZOLZSENYICIN: *Együtt I. és II. kötet. Oroszok és zsidók a Szovjetunióban*. Allprint kiadó, 2005.

10 MARX KÁROLY: *A zsidókérdéshez* c. tanulmánya; NOVÁK ATTILA: *Theodor Herzl. Tudomány – Egyetem* sorozat, Vince kiadó, Bp., 2002. 44–45. p., 62p.

Prohászka szerint a visszaszorulóban lévő keresztény erkölcsiség következménye az európai dekadencia is. Ugyanakkor az európai fejlődés specifikuma szerte éppén a kereszténységben rejlik: A keresztény erkölcs lényege a „bíz s küzdő odaadás a törvény megtartására, s az etikai értékeknek mindennél többre becsülésére. Ezzel szemben a dekadencia abban áll, hogy az ember kikapcsolódik a szellemi realitásból, s orientációját ezáltal elveszíti. Másodsor, hogy az isteni törvény helyébe saját szubjektív erkölcsi kódexét helyezi, aminek vége az ötletek s az ösztönök uralma. Végül a gyöker- s célvesztett lelkiség elgyöngül, s a lélek a korrupcióba, s az egyén a nihilizmusba fúl.” – Ezért szorgalmazza a *Rerum novarum* alapján, hogy az ateizmus talaján álló szociáldemokráciával szemben az egyházi közösségeknek, a papságnak kell a munkásság szociális felemelkedésén munkálkodnia. A parasztság helyzetének orvoslására a telepítést, a szövetkezeti mozgalom fölkarolását, és a földosztást kezdeményezte. Az utóbbira maga szolgáltatott példát tési birtokának felosztásával.

Írásaiban először üdvözlí az őszirózsás forradalmat, hiszen kezdetben bízik annak ígéreteiben. Prohászka a központosított állammal szemben a „szabad társadalmi mozgást” indukáló autonómia híve; mert a „fény és a pompa rituáléja kiöli a szeretetet”, s az egyház is csak úgy teljesítheti ki szociális feladatait, ha hatalmas társadalmi intézménnyé válik: „Az autonómia – szerv az egyház kezében a katolikus társadalom egyesítésére, a társadalmi osztályoknak egymáshoz közelebb hozására – a leghatalmasabb szociális természetű szervezet, mely a modern egyház kebelében képződik, először a jog alapján, de amely lassanként a katolikus közérzést és közszellemet meg fogja teremteni.” – írja már 1900-ban.¹¹ Az 1924. évi fehérvári egyházmegyei zsinaton alkotott törvények VII. fejezetében leszögezi, hogy a „lelkipásztori kötelesség nem merül ki csupán a templomban és iskolában. A hitbuzgalmi tevékenységen kívül a népművelési, jótékonyági, család-, gyermek-, ifjúság-, munkásvédelmi s gazdasági stb. intézmények és mozgalmak az új idők lelkipásztori eszközei, és aki ezektől távol tartja magát, lelkipásztori mulasztást követ el.”¹² – Előírja papjainak, hogy az egész éves próbálkozásairól, az egyesületi és a hitbuzgalmi életről számoljanak be. A lelkipásztori jelentésekből kiderül, hogy a hitbuzgalmi csoportok (oltáregylet, ministráncsoport, Rózsafüzér Társulat stb.) mellett szorgalmazza a közös együttlét kulturális formáit; a népdalkört, a levante egyesületet, faluszövetséget, ismeretterjesztő előadásokat, sőt a Hangya helybeli megalakítását is: „Hosszú lelkészi működésem alatt azt tapasztaltam, hogy a papság szociális tevékenységének egyik igen fontos része a nép anyagi érdekeivel, jólétével való törődés.” – írja lelkipásztori jelentésében püspökének Krécsy Károly Lovasberényből.¹³ – Az egyházmegyében ekkor, a 20-as években alakulnak az első kultúracsoporthok; a falusi nép bizalmatlan, már alig jár templomba. Terjed az egykézés a katolikusok között is: „Az általános gazdasági leromlás következményének tekintik ezt a nemzetgazdászok és statisztikusok némelyike; mi lelkipásztorok pedig látjuk, hogy

11 PROHÁSZKA OTTOKÁR: *Az autonómia társadalmi jelentősége*. in. *Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái* sorozatban, XXI. kötet: *Az igazság napszámában*. Szent István Társulat, Bp., 1929. 449–450. pp

12 GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Pannonica kiadó 1999. 218. p.

13 *Lelkipásztori jelentések 1924–1926*. Források a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből III. kötet. Szerkesztette: MÓZESSY GERGELY. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2008. 231. p.

elsősorban s főképpen ez az erkölcsi lecsúszás a vallásos életnek, a lelki életnek a gyengülésével, vagy a lelki közömbösséggel kapcsolatos.”¹⁴ – Ezért is támogatta Prohászka olyan lelkesen az országos szerveződés céljával megalakuló Keresztény Ifjak Egyesületét (KIE)¹⁵: „Ne hagyják magukra – mondotta – semmiféle életmegnyilvánulásában az ifjúságot. Ne csak tanítsák, neveljék őket, hanem megjelenésükkkel nemesítsék meg a szórakozásaikat.” – tanácsolta az alapító Czermann Antalnak.¹⁶ S mivel saját életében is megtapasztalta, hogy

14 Doroszai Béla plébános jelentése Lovasberényből, 1927. február 6-án. Lásd. uo. 234. p.

15 Dr. Czermann Antal kezdeményezésére, a helyi plébánosok és a budafoki városvezetés támogatásával 1922. március 18-án alapították a Keresztény Ifjak Egyesületét a volt polgári iskola (a mai Kossuth Lajos utcai általános iskola) rajztermében. „Legyen a KIE a keresztény nemzeti törekvések bástyája s a keresztény frontnak előretörő hada.” – írta be az egyesület fővédnökségét elvállaló Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök a vendégkönyvbe. Czermann megtervezte a KIE – egyesületek egyházmegyei központjának szervezetét, s kidolgozta annak szabályzatát. Mórton, Kápolnásnyéken, Törökbalinton, Vérteskozmán és Érden jöttek létre KIE-egyesületek először Prohászka, majd 1927-ben bekövetkező halála után Shvoy Lajos támogatásával. Shvoy felismerte a fiatalok megszólításának eme új lehetőségét, s az egyházmegye papságának két alkalommal is előadást tartatott Czermannal a KIE működéséről. 10 évvel később 1932-ben, Szlovákiában, az egykori Felvidéken, sorra alakultak a K.I.E.-szervezetek.

16 Dr. CZERMANN ANTAL: *A budafoki keresztény ifjak egyesületének jubileuma 1922–1937*. A szerző magánkiadása. Grafika nyomdavállalat, Újpest. 1937. 12. p.

A CZERMANN-CSALÁD bajor eredetű, a 17. században telepednek Magyarországra. Czermann, JÓZSEF (szül.: 1853-ban), iskoláit Székesfehérváron, a ciszterciéknél végzi. Itt ismerkedik meg hat évvel idősebb iskolatársával, Wekerle Sándorral. Tanul szőlőművelést, borkezelést, állatgondozást, lótenyésztést. A középiskola után felszabadul és segít apja dolgaiban, borral is kereskedik, hentesárut szállít, a gyapjú- és gabona szakma is érdekli. Átveszi apja társadalmi teendőit is. 1888-ban Móról Budafokra költöznek, ahol átveszi anyósa szőlőgazdaságát, és otthon épít: Anna-lakot. Amikor Budafok egész területén a szőlőt elpusztította a filoxéra – 350 ezer holdat –, akkor a területen gyümölcsstermesztésbe, őszi-barack telepítésbe kezd. Ebben Ferenc Józseftől kapott területen gyümölcsoltvány termelő létesítése is segítségére volt. József 1894-ben Budafok első bírása lesz. Megalapította a Casinót. Dunai uszodát létesített Seybold Frigyes soproni mérnök segítségével. Megalapította a Budafoki Szépitési Egyletet 1893-ban. Az ő nevéhez fűződik a Budafok- és Vidéke Termelőségvetkezet, valamint a Budafok-Gellért tér HÉV létrehozása. Megakadályozta, hogy Weiss Manfréd Budafokon gyártelepet létesítsen. Vízhalózatot építtetett ki, ehhez 20 ezer koronával járult hozzá. Ferenc József császár- és magyar király koronás aranyéremmel tüntette ki. Gyermekei közül ANTAL 1885-ben született, Lajos József Jakab 1892-ben született, ecetgyáros Budafokon, 1970-ben halt meg. Két fia: JÓZSEF 1925-ben született, LAJOS 1926-ban született és 1957-ben kivégzik! A Rákoskeresztúri temető 301-es parcellájában nyugszik.

CZERMANN ANTAL (Mór 1888. 01. 14 – Klagenfurt 1971. 05. 18) politikusi pályára készült, folytatta apja, József tevékenységét. Kitűnt vallásos (példaképe Prohászka) és hazafias érzéseivel. Később pénzügyi, közgazdasági és politikai tanulmányokat folytat. A Budapesti Tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett. Adóügyi szakértő lett. Beutazza Európát, pénzügyi politikában híve Wekerlének. 1908-ban a Központi Díj- és Illetékkiszabási Hivatalnál kezdi pályáját. Pénzügyi titkár a világháború kitörésekor. 1915-ben önkéntesként bevonul, s az összeomlásig katonai szolgálatot teljesít. Szerbia megszállásakor előbb a mitrovicai kerületi parancsnokságnál szolgál, később, mint pénzügyi előadó a belgrádi kormányzósághoz kerül. 1918-ban berendelték a pénzügyminisztériumba, ahol megszervezte a forgalmi adó ügyosztályt, amelynek 1931-ben történt képviselővé választásáig vezetője volt. Közéleti szerepeket vállalt. 1921 és 1935 között a pénzügyminisztérium tisztviselője, utóljára miniszteri tanácsosi ranggal. 1922-ben megalapítja Budafokon a Keresztény Ifjak Egyesületét, a KIE-t. Neményi Lajos említette visszaemlékezésében, hogy budafoki kápláni éve alatt – Póos apátúr idején –1933 és 1936 között Czermann Antal képviselő balatoni nyaralójában, az un. Antaltelepen nyaraltak a KIE-tagok és a cserkészek, a kongreganisták Budafokról. 1935-ben a móri és 1939-ben a lovasberényi kerületben kormánypárti programmal képviselő. 1944. év végén Budafokról menekülni kényszerül feleségével és két lányával. Viszontagságos úton Balaton-Antaltelepen át, lovas szekéren Klagenfurtba megy, és apósa

az egyház felső vezetése nem érti az új idők újszerű feladatait, maga buzdítja munkatársait az önállóságra, autonóm gondolkodásra és tevékenységre:

„Előbb határozzanak Önök, s ne kérje előzetes jóváhagyásomat. – mondta Czermannak. – Mert jegyezze meg magának, hogy minden, ami felülről jön, az oktroj, kényszer s annak a tehernek, amit önként vállalnak nincsen súlya.”¹⁷

Az ő útján jár utóda a fehérvári egyházmegye élén; Shvoy Lajos is. A Trianon utáni megkisebbedett, elszegényedett Magyarországon már nincs halogatásra idő! A Tanácsköztársaság egyházüldözései és ateizmusa után egy új papi értelmiség a keresztényszocialista elkötelezettségű hivatalnoki elitre támaszkodva fogott lázas munkába. Az országot érő kettős csapás (Trianon és a bolsevik uralom) ráébresztette a katolikus egyházat, hogy aktív szociálpolitikát kell folytatnia XIII. Leó pápa enciklikája szellemében: „A Rerum novarum nem Carta del Lavoro... hanem a Magna Chartája, alkotmánya a keresztény módon felfogott szociálpolitikának és szociális világnézetnek. – fejtette ki, Vass József prelátus „Az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról” szóló törvényjavaslat tárgyalásakor a miniszteri összegzésben.¹⁸

A Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt (Huszár Károly, Ernszt Sándor, Wolff Károly), az Országos Keresztényszocialista Párt (Haller István, Griger Miklós, Szabó József) 1926-ban egyesült Keresztény Gazdasági és Szociális Párt néven, és a keresztény szakszervezetekkel együtt a szociális reformok egyik legfőbb mozgóerővé váltak. Ernszt Sándor szerint be kell fejezni a földreformot, ki kell terjeszteni a kötelező biztosítást a mezőgazdasági munkásokra is. Szerinte a szociális törvényhozásból eredő terheket az agráriusoknak és a nagytőkéseknek is vállalniuk kell. – Ugyanakkor érzékelték a szociáldemokráciával szembeni hátrányukat:

„... éppúgy kellene nekünk is a szociáldemokrácia ellen való küzdelemben le szállani ezekhez az osztályokhoz és kisürgetni ez osztályok részére a Rerum Novarum nagy alap gondolatainak megvalósítását, egy olyan szocializmust, amely a

családi házában talál menedéket 1945-ben. Az emigrációban írta meg visszaemlékezéseit az átmentett iratokból; „Honkeresők” címmel. 1949-ben kivándorolt az Egyesült Államokba, de 1964-ben visszaköltözött Ausztriába. A Magyar Nemzeti Bizottmány tagjaként részt vett az emigráns politikában. Szerkesztette a Magyar Falu-, Gazda- és Földműves-szövetség Vasárnap című közlönyét és megjelentette a szövetség évkönyveit. Forrás: Czermann János (sz.: 1929, Gyula) Budapest, 2003. Májusában. *Magyar országgyűlési almanach 1939–1944*. Lovasberény. *Száz magyar falu könyvesháza*. Írta: ERDŐS FERENC. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség – 2007

Munkái: Die Staatsidee des Heiligen Stephans und die politische Neuordnung des Karpathenbeckens (Klagenfurt 1953); Szerémség (Bécs 1954); Vértanúk, Szt. Gellért nemzeti szentélye (Klagenfurt 1955); A magyar külpolitika új útja (uo. 1957); Honkeresők I-III. (Bécs 1964–67); Nagykovácsy Milenkó úttörő munkája, vagy a gyakorlati életpályák jelentősége a magyar újjáépítésben (Brentwood, 1965.)

17 Dr. CZERMANN ANTAL: *A budafoki keresztény ifjak egyesületének jubileuma 1922–1937*. A szerző magánkiadása. Grafika nyomdávalalat, Újpest. 1937. 12. p.

18 In: GERGELY JENŐ: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1924–44*. Gödöllő. Typovent, 1993. 40. p. Az 1927-es munkaügyi szabályozás, a Carta del Lavoro a munkaadókat és munkavállalókat közös érdekvéviselési egységekbe szervezte, ahol vitáikat állami közvetítéssel oldhatták meg. Ezzel lényegében a szociáldemokrata befolyás alatt lévő szakszervezeteket akarták helyettesíteni, hogy feloldják az antagonisztikus ellentéteket, amelyek 1919–20-ban a gyár- és földfogláló mozgalmakhoz vezettek Itáliában. Ugyanakkor a kormánynak lehetőséget biztosított e rendszer arra, hogy döntőbíróként léphessen fel vitás esetekben.

törvényhozásban megorganizálva a társadalmi segítségnek nagy alapelvét mutassa meg... a munkát, amit a szociáldemokrácia végez, tulajdonképpen nekünk kellene elvégeznünk.” – mondta a parlamentben Vass József prelátus.¹⁹ A cél tehát egy, az enciklika szellemében felépülő demokratikus társadalom, amelyik nem lehet azonos sem a bolsevik diktatúra, sem a korlátlanul kizsákmányoló kapitalizmus társadalmi formáival, hanem a magántulajdon megőrzésével, de keresztény erkölcsi alapon kell, hogy nyugodjon. Az alacsony iskolázottság – és az ezzel összefüggő befolyásolhatóság veszélye egyrésztől megkérdőjelezi a választásokkal létrehozható demokráciát, másrésztől az etatista (gondoskodó) állam szükségességét veti föl a keresztényszocialista gondolkodók: papok, értelmiségiek és politikusok számára hazánkban is a 20-as évektől.

A budapesti és a szegedi jezsuita atyákat ott találjuk a keresztény sajtó (pl. a Bangha Béla szerkesztette Magyar Kultúra), a keresztény párt, a különféle keresztény mozgalmak (pl. KALOT – Kerkai Jenő, Nagy Töhötöm) szervezésénél. Amikor Bangha Béla a keresztény lapkiadó vállalat és a sajtó megteremtésén fáradozik, a Prohászka által hiányolt keresztény értékek terjesztésének eszközeit teremti meg. Az általa szerkesztett Magyar Kultúra című folyóirat – cikkírói püspökök, a katolikus szervezetek vezetői, egyetemi tanárok – a szociális enciklikák talaján olyan gyakorlati kérdésekről közöltek vitacikket és megoldási terveket, mint a földosztás, telepítés, földbérleti rendszer és a munkásság helyzete. A szellemi megújulásban támaszkodhattak az elszakított területekről mindenünnen Budapestre áramló magyarságtudatában és kereszténységében elhivatott értelmiségre. Az életerős protestáns szervezetek virágzása és a belső érdekérvényesítés nehézségei hatására újra vita tárgyá lett az egyházi autonómia kérdése, a magyar katolikus társadalom egyetemes szervezetének létrehozása. Bangha Béla 1929 nyarán egy tervezetet dolgozott ki az Actio Catholica (AC) megalakítására, melyet további szervezetekkel 1929-ben megvitatottak, s a *magyar katolikus püspöki kar 1929. október 25-i ülésén Shvoy Lajos székesfehérvári püspököt és a tábori püspököt bízta meg, hogy javaslatot dolgozzanak ki a következő konferencia elé. Shvoy 1930-ban beterjesztett tervezete valósult meg az AC igazgatótanácsának a hercegprímás irányítása alá rendelt működtetésével, s az egyesületek, illetve csoportjaik egyházmegyei, espereskerületi és egyházközségi szervezetbe való beillesztésével.*²⁰

XI. Pius 1931-ben kiadott, *Quadragesimo anno* kezdetű szociális enciklikája strukturális reformot javasolt az állami monopolkapitalizmus, illetve a fasiszta és bolsevista diktatúrák ellenében. Meghirdette a *hivatásrendiséget*, programot adva a katolikus társadalmat átfogó Actio Catholica számára:²¹ „Az államférfiak és a tisztességes polgárok legfőbb célja és törekvése legyen az egymással szembenálló osztályok

19 1928. június 12. Képviselőházi Napló, 418. p. – Vass József a „Lex Vass” néven ismeretes szociális törvények parlamenti beterjesztője.

20 Gianone András doktori disszertációja: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. Új- és Jelenkori Magyar Történelmi Program Bp., 2006. 21–24. p.

21 Bármennyire is ellentmondásos, de keresztény oldalon ezért rokonszenveztek sokan az 1927-es munkatörvénykönyvet (Carta del Lavoro) megfogalmazó Mussolinival, mert úgy hitték, hogy az általa kiépített korporációs rendszer az enciklika szellemiségének megfelelő, és osztálybékét hoz. Végül is, e gondolatok széles körben foglalkoztatták a korabeli politikusokat is. Hatásuk kitapintható az 1933-as portugál alkotmányon, illetve Dolfuss kancellár idején megfogalmazott 1935-ös osztrák alkotmányon.

harcát megszüntetni, a különböző foglalkozási ágakat békés együttműködésre bírni. Amint a társadalmi egység nem épülhet fel az osztályharcon, úgy a gazdaság helyes rendje nem tűrheti a szabad versenyt.”²²A hivatásrendiségben az egyház eszközt látott a bolsevik és a fasiszta diktatúrák elkerülésére, a társadalom keresztényszocialista erkölcsi alapon való megszervezésére. Ezért illeti XI. Pius kritikával az olasz korporatív rendszert a *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikában, (1931) figyelmeztette a fasiszta állam túlzott hatalmának veszélyére.²³ Látnunk kell, hogy a diktatórikus modellekkel szemben a *Quadragesimo anno* az azonos szakmában dolgozókat úgy kívánta egyesületekbe (korporációkba vagy hivatásrendbe) szervezni, hogy a szervezkedés alulról természetes módon kezdődjön, s a szervezeteket közvetlenül ne papi vezetők irányítsák, de a különböző szerveződések az Actio Catholicában találkozzanak, szervesüljenek; mintegy katolizálva az egész társadalmat: „*Ha a politikai kérdések valaha is a katolikus érdekeket vagy az Egyház erkölcsi tanítását veszélyeztetnék, a Katolikus Akciónak nemcsak szabad, hanem kötelessége is befolyását latba vetni, nem a magánérdekek, vagy a politikai pártok javára, hanem az Egyház és a lelkek legnagyobb hasznára, melynek virágzásával a közjólét elválaszthatatlanul összefügg.*” – írta XI. Pius pápa.²⁴ A koncepció részleteit a szociológiában jártas jezsuiták dolgozták ki XI. Pius számára. A hivatásrendi szervezkedés hazai megindításában a főként német, osztrák és svájci egyetemeken tanult jezsuiták jártak az élen. Ikvai László Fribourgbán (Svájban) végzett Európa leghíresebb domonkos egyetemén; filozófia tanára Jakob Lorenz volt, aki 1916-ban Lenin személyi titkára volt.²⁵ Varga László jezsuita páter – aki a nemzetközi hírű tekintélyes papnevelőben, Innsbruckban fejezte be tanulmányait – az enciklikák értelmezőjeként a mozgalmakat eszmei szinten irányította, a többiek, mint pl. P. Kerkai Jenő és P. Nagy Töhötöm a mozgalmak szervezésével (pl. KALOT) foglalkoztak. Bús, Bangha meg Tomcsányi az értelmiséget toborozták. A kongregációkon keresztül bontották a társadalmi osztályok között meredező válaszfalakat. A kongregációs otthonban egymásra talált a mester, a tanító, a tanonc és a tanár, a híres besnyői zarándoklaton együtt menetelt a nép minden rétege.

P. Bíró Ferencet az a kérdés gyötörte, miért olyan szegény a keresztény nép, míg a sok jövevény milliókat harácsol és a pénze révén korlátlan úr a gazdaságban és a közéletben. Azt akarta, hogy a magyar tanulja meg a kereskedést, az üzleti szellemet és hódítsa vissza hazáját az uszorás bitorlóktól. Ezért alapította Népleányok társaságát, hogy új gondolkodásra neveljék az ifjúságot. A nyomda, a boltok, a gyakorlati iskolák és tanfolyamok, a mintaüzemek, sőt még a lelki gyakorlatok is ezt a célt szol-

22 Quadragesimo anno. XI. Pius pápa apostoli körlevele a társadalmi rend megújításáról és az evangéliumi törvényhez alkalmazásáról. Szent István Társulat, Bp., 1931.

23 „Tudomásunk van sokaknak arról az aggodalmáról, hogy az állam, amelynek pedig be kellene érnie a szükséges és elégséges segítségnyújtással, itt bizony a szabad cselekvés helyébe nyomul; továbbá, hogy ez a szakszervezeti és testületi rendszer olyan benyomást tesz, mintha igazgatása túlságosan adminisztratív és politikai jellegű lenne, és végül (...) inkább partikuláris politikai célokat szolgál, mint egy jobb társadalmi rend megteremtését és fejlesztését.” (Quadragesimo anno)

24 Idézi Gianone András. X. Pius és XI. Pius enciklikáit, leveleit e témakörben részletesen elemzi Gianone András doktori disszertációja Uo.

25 1918-ban, megtagadta Leninét és megkeresztelkedett, és mint kitűnő filozófus kapott egy katedrát a fribourgi egyetemen. Ő volt Ikvai filozófia tanára. – Hollai Ferenc visszaemlékezése 2007 július 11-én lakásán.

gálták, vagyis azt iparkodtak a néppel beláttatni, hogy a jó keresztény is boldogulhat az üzleti világban.²⁶

Az első világháborút követő években, a munkásság Belgiumban és Európa többi országában is nagyon távol került az Egyháztól. Belgiumban, a munkásszármaszású Joseph Cardijn belga pap, maga is érzékelte, hogy 600 ezer fiatal nem tanult tovább. Egy lelkes fiatal munkáscsapatl indította meg a Keresztény Munkásifjú Mozgalmat (JOC) 1925-ben. Ekkoriban hazánkban a munkásság egyértelműen a szociáldemokrata párt és a hasonló ideológiai töltésű (ateista és osztályharcos) szakszervezetek befolyása alatt állt. A 20-as évek elején Elsasser Gyula páter felszólítására összegyűjt közel hatvan fiatal egyetemi hallgató, akik dr. Mészáros János budapesti érseki helynök vezetésével megalakították a Keresztény Iparos és Munkásifjak Országos Egyesületét. Azonban a két réteg életformája és neveltetése között óriási volt a szakadék; 1920-tól 1936-ig a semmilyen eredményt nem tudtak elérni az egyetemisták. A munkások csak a maguk közül valókat fogadták el vezetőül Belgiumban is! Tubel Gyula – *fehértvári egyházmegyei fiatal pap* – volt az, aki elsőként teremtett kapcsolatot a belgiumi JOC mozgalommal, oda ki is látogatott, és megbeszéléseket folytatott Cardijn abbéval. Szerette volna a JOC módszereit hazánkban is megvalósítani.²⁷ Ennek érdekében fontos lett volna valakit kiküldeni Brüsszelbe, de ennek nem voltak meg az anyagi feltételei. Kapóra jött, hogy ezekben a napokban érkezett haza Szilágyi György, aki évekig Brüsszelben élt, ott folytatott egyetemi tanulmányokat. Ott tagja lett az egyik belga bányász JOC csoportnak és a gyakorlatban sajátította el a tudnivalókat. Mikor visszaérkezett, Haklik Lajossal állt munkába. Lajost ő készítette fel a gyűlések levezetésére. Elkísérte őt az esti gyűlésekre. Ott a háta mögött foglalt helyet, és szorgalmasan jegyzetelt, felírt minden jó és hibás tapasztalatot. A gyűlés után aztán kiértékeltek a történeteket. Haklik Lajos nemcsak igen hamar elsajátította a JOC- módszert, de a maga módján hozzáigazította a sajátos magyar körülményekhez. Így hát Ikvai László lelkésszel Hollai Ferencék (a belgiumi tapasztalatokat szerző páter Boday Jenő csak 1939–40-ben kapcsolódott be) – Joseph Cardijn²⁸-t követve – az iparostanulók keresztény tanoncegysülethe szervezését kezdték meg a Katolikus Ifjűmunkások Országos Egyesülete (KIOE) Gát utcai központjában.²⁹ Munkásakadémiát, képzéseket, tá-

26 P. Varga László SJ visszaemlékező és összegző cikke. Párbeszéd. Jezsuita portál. www.parbeszed.com/main.php?...iid...

27 A „Láss, ítéld és cselekedj” gyakorlatias módszerével egyik napról a másikra itt is megszerveződtek a tanoncotthonok, a vidéki szervezetek, a munkásújság. Ikvai egész Felvidéket, Kárpátalját, Délvidéket be szervezte. – Hollai Ferenc visszaemlékezése, 2007. 07. 11-én, a lakásán. Hollai Ferenc szerint 1940-ben az évzáró főtitkári jelentés szerint 111 csoportban több mint 4000 tagja volt. In: *Félbemaradt reformkor 1935–1949*. Róma 1990- Budapest, 2005. Püski Kiadó. Szerk. KOVÁCS K. ZOLTÁN. 106. p.

28 JOSEPH CARDIJN (1882 –1967) A JOC mozgalmat Joseph Cardijn 1925. április 18-án alapította. Célját így foglalta össze: „Ez a fiatal munkásoknak egy olyan szervezete, melynek tagjai az örök élet elnyerését és világi sorsuk irányítását remélik.” Mozgalma vezetését azokra a fiatalokra bízta, akiknek feladatává tette, hogy „kovásszá” legyenek, és hassák át a munkások sokmillió tömegét. Cardijnnak kedvenc mondása volt: „Minden egyes munkásfiatal élete drágább a föld minden aranyánál!” A JOC alapmódszerének tekintett híres jelszót: „Láss, ítéld, cselekedj!” maga XXIII. János pápa is átveszi majd a Mater et Magistra című enciklikájába. In: Filippo Raimondi: Joseph Cardijn – Un prete tra i giovani operai. 1997 Editrice Elle Di Ci – 10096 Leumann (Torino) Fordította: László Eszter, Lektorálta: Gottlieb Katalin

29 „Kirándulásokat, énekkart, közös színházlátogatásokat szerveztek. Kiderült, hogy az ott lakók közül melyik az a 3–4 tehetséges, elkötelezett ember, akit rendszeresen be lehetett hívni a Gát utcai központba,

borokat szerveztek. Ikvai László, Boday Jenő³⁰ és mások a munkásifjak közül képeztek vezetőket a tanoncok számára. Boday szerint 9 tanoncotthonuk volt Pesten. Alapvetően tapasztalati úton vezették őket Istenhez a Szentírás közös tanulmányozásával és a környezetük közös megfigyelésével a „*Láss, ítélj és cselekedj!*” mottó jegyében.

E módszerrel teológiai képzésben részesültek. Minden harmadik hónapban a jezsuitáknál egy lelki napot tartottak. A munkásifjak közül sokan ott ismerkedtek a világirodalom remekeivel, a klasszikus zenével, a szobrászattal, az építészettel.

A hivatásrendiséget pártfogolta a Magyar Kultúra cikkírói köre, többek között Huszár Károly, Mihelics Vid katolikus szociológus (aki azt Portugáliában is tanulmányozta), vagy Kovrig Béla³¹ professzor (a „Lex Vass” megfogalmazója, Teleki Pál szociálpolitikusa).

és képezni őket. Feladatokat kaptak azokban a kerületekben, ahol nekünk még nem volt csoportunk; ismerkedjenek meg, hozzanak létre csoportot. Így jöttek létre az Augusztai telepen a VIII. kerületben vagy a IX. kerületben, a Tripoliszban.” (XIII. ker.) – Hollai Ferenc visszaemlékezése, 2007–07–11-én, otthonában.

30 Boday Jenő (1912–2006) az I. világháborút követő segítő akció eredményeképp 14 évesen került ki Belgiumba. Itt végezte el a középiskolát, megismerve Cardijn abbé mozgalmát, a JOC-t, a Jeunesse ouvrière chrétienne-t. Cardijn tüdőbeteg édesapja miatt 14 évesen munkába állt, és megtapasztalta a félig gyermekmunkások nyomorúságos életét. Apja halálos ágyánál 18 évesen megesküdött, hogy életét a munkás ifjúság felemelésére fordítja. 1906-ban szentelték pappá. A tanonccal a Szentírást olvastatta, megbeszélte velük, hogyan töltsék el a szabadidejüket, s rávezette őket a helyes útra. Ő fogalmazta meg, hogy munkásifjak apostolai csak munkásifjak lehetnek. Boday Jenő Belgiumban ismerte meg, és hazatérve 1934. szeptember 14-én lépett be a jezsuita rendbe. Felszentelése után került a Gát utcai központba Ikvai László lelkész mellé, aki a felosztatás után többször került börtönbe, amíg Svájcba nem tudott disszidálni. Boday Jenő 1948-ban elkerült a Gát utcából Nyíregyházára, ahol népmisssiókat tartott: Egy másik atyával járták a falvakat, napi tíz beszédet tartottak férfiaknak, nőknek, fiataloknak stb. – külön csoportokban. Majd a pesti jezsuita házban, a Mária utcában egy két éves apostoli iskolát akartak szervezni. Tanítómestere a Louvainben végzett páter Dombi József volt, akit Boday az új irány emberének tartott. 5 fős kis csoportjában volt még Bálint József is. Boday számára a kérdés úgy tevődött fel; hogyan kellene megújítani a hittanoktatást; nincs benne mozgalmi erő. A kommunistáknak, a náciknak a dinamizmus az eszközük. Tanulmányt írt In „Christu Jesu” címmel. Azonban az első évet követően a Mária utcából egy éjjel összeszedték őket és Tiszahomokra vitték. Innen megszökte végül 1950-ben Bécsbe disszidált. Svájcban Találkozott újra Ikvaival. Párizsban az Írók Házában, Angliában a Jezsuiták Teológiai Központjában a magyarországi helyzetről is tartott előadást. Végül Kanadába küldték a torontói magyar közösséghez. 1953–56-ig németet tanított a jezsuita kollégiumban alapfokon, s közben megtanult angolul. 1956-ban Torontóban szolgál újra; a szétszórt magyar közösségeket kereste fel Kanada szerte. Majd 1960-ban Ontarióba került, ahol 10 évet töltött el és templomot is építtetett. 1970-ben, a Bácskában Békessy István jezsuita atyával még népmisssiókat is tartott. (Írásai, hagyatéka kint maradt.) Bodai Jenő – 93 évesen, 2005. április 26-án Pilisvörösváron emlékezett minderre vissza.

31 KOVRIG BÉLA (Bp., 1900. ápr. 8. – Milwaukee, USA, 1962. dec. 19.): politikus, egyetemi tanár, szociológus. A Bp.-i tudományegyetemen államtudományi (1920) és jogi doktorrá avatták (1921). 1923-ban Bethlen István miniszterelnök személyi titkára, majd a miniszterelnökség nemzetiségi és kisebbségi osztályán fogalmazó. 1927-től a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban dolgozott, majd az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) aligazgatója volt. Kidolgozta az öregsegi és rokkantsági biztosításról szóló 1928. 40. tc.-t. 1929-től az OTI c. ig.-ja, igazgatási főosztályvezetője. 1935–38-ban meghívott szakelőadó a Bp.-i Műszaki Egyetemen. Teleki Pál miniszterelnök megbízásából a lélektani hadviselést irányító V. osztályt vezette a miniszterelnökségen (1939–40), 1940–44-ben a Kolozsvári Tudományegyetem tanára, 1941–42-ben a közgazdaságtudományi kar dékánja, az egyetemi tanács elnöke, 1942–43-ban rektora volt. A II. világháború után Mindszenty esztergomi érsek bizalmasa. 1948-ban kivándorolt az USA-ba, ahol 1949–62-ben a Milwaukee-i Marquette Egyetemen a szociológia tanára volt. –

Úgy tűnt, hogy a keresztény mozgalmakkal elkerülhető a totalitárius rendszerek. A magyar püspöki kar félt az ellenőrizhetetlen irányt is vehető, túlzottan önállósló mozgalmaktól. (Ez lesz Mezgár veszte is...) Így az önkormányzatiság végül is a helyi plébániák körül épült ki, s a különféle mozgalmak is e köré szerveződtek: Az 1931, 1932, 1936. évi szabályzás értelmében a plébánia hitbuzgalmi, szociális és kulturális munkájába kapcsolódtak be a különböző kiscsoportok. A városokban az egyházközségek központi tanácsát a működő egyesületek képviselői alakították meg. Az autonóm egyházközségen tehát egy-egy plébánia híveiből szerveződő közösségeket értették, akik a megyéspüspök joghatósága és a helyi plébános vezetése alatt, püspöktől előírt és jóváhagyott szabályzat szerint választott képviselőtestülettel vezetik az egyházi ügyeket. Igazgatási szabályzatuk szerint nagyobb városokban központi tanácsot, esperesi kerületekben kerületi tanácsot, az egyházmegyékben pedig egyházmegyei központi tanácsot kell választani. A szociális és karitatív szakosztály a központban a feladatokat dolgozta ki az enciklikák szellemében, míg a plébániákon szervezték a szegénygondozást, a segélyezést, s a hívek bevonását a katolikus munkás szerveződésekbe. A katolikus egyesületek vagy a szakterületüknek megfelelő szakosztály tevékenységébe kapcsolódtak bele, vagy a megfelelő korcsoportba. Így az iskolát végzett ifjak a KIOE (Katolikus Ifjú munkások Országos Egyesülete), a Katolikus Legényegyletek, a KALOT (Katolikus Agrárfiújsági legényegyletek),³² a DIKA (katolikus diákok) tagjai lehettek, míg a lányok a KLOSZ (városi, iskolát végzett leányok) és a DLO (Dolgozó Leányok), az ILKA (iskolás leányok) és a KALÁSZ (Katolikus Leánykörök Szövetsége, falusi leányok) tagjai lehettek. Shvoy Lajos nem csak támogatta a KALÁSZ-t, de meg is védte, amikor a levante mozgalommal akarták összevonni.³³ (Az első leánykör Martonvásáron alakult meg.) Az egyházközségi csoportok, szervezetek létrehozásához mintául nyilván Shvoy Lajos saját regnumos plébániai tapasztalatai szolgáltak:

„Amikor 1933-ban megjelent a 'Magyarországi katolikus egyházközségek igazgatási és adózási szabályzata' a püspöki kar approbációjával, lassan megkezdttük szervezni – írja Shvoy – az esperes-kerületi tanácsokat és az Egyházmegyei Tanácsot, s ezek hatalmas lendülettel voltak az egyházközségek hitbuzgalmi, szociális, kulturális, sajtó és gazdasági szakosztályának egységes és tervszerű munkájára. Ezek a gyűlések – amelyek az egyes plébániák jelentéseiből készítették összefoglaló jelentést, és azt nyomtatásban

Művei: A mai munkanélküliség oka és orvoslása (Bp., 1924); a magánalkalmazottak nyugdíjbiztosítása és a vállalati nyugdíjintézmények újjászervezése (Bp., 1929); Fasizmus-hitlerizmus (Bp., 1934); Szociálpolitika (Bp., 1936); Korfordulón (Bp., 1940); Társadalom és társadalompolitika (Kolozsvár, 1942); a magyar társadalompolitika (New York, 1954). Forrás: Életrajzi lexikon.

32 András Imre 5000 helyi KALOT – csoportot említ 1942-ben, félmillió taggal. In: *KALOT – Kerkai évkönyv 1904–2004*. KALOT kiadó, Bp., 2004. Szerk: BÁLINT JÓZSEF és dr. KOZMA RÓBERT. 73. p.

Babóthy Ferenc szerint a KALOT 1946-os feloszlásakor 631 helyi csoportja több mint 100 ezer taggal működött, ugyanekkor a KALÁSZ 576 helyi szervezettel, a katolikus legényegyletek 10 ezer fővel rendelkeztek. In: *Félbemaradt reformkor 1935–1949*. Róma 1990-Budapest 2005. Püski Kiadó. Szerk. KOVÁCS K. ZOLTÁN, 58. p.

33 A KLOSZ, a DLO, a KALÁSZ együttes létszámát Shvoy püspök a levanteoktatás hibáiról beszélve 1941.dec.18-án felsőházi parlamentári hozzászólásában 100 – 120 000-re becsülte In: *MO: II: 1939/44 országgyűlés Felsőházának Naplója*. II. Kötet. Bp., Atheneum, 1942. 421.p. Bálint József jezsuita pap szerint a KALOT-ot is össze akarták vonni a levante mozgalommal. (2007. jan.7. Kispesten, a Jézus Szíve templomban.)

is kiadtuk — nagyban támogatták az egyházközségek munkáját és egységét. Az egyházközségek egymás példáján okulva megfeszítették erejüket.”³⁴ – A fehérvári püspök csodálatos szervezési tapasztalatai alapján egyházmegyéjében a templomon kívül is gazdag hitélet bontakozott ki, s minden korosztályt átfogó kulturális szervezetek jöttek létre az egyházi keretek között. Értékes szórakoztatást, egymásra odafigyelő szociális gondoskodás rendszerét teremtette meg – a Regnum Marianum mintájára – az egyházközségekben. (Mezgár visszaemlékezése szerint egész Magyarországon az egyházközségek új rendszerét alapozta meg.³⁵) Mindezen szervezések idején, 1933-ban, a székesfehérvári püspökségben az AC-igazgató, tehát a szervezetek gyakorlati megvalósítója Mezgár Lajos teológiai tanár volt.³⁶

Az ifjúsági szervezetek növekvő száma készítette Shvoy Lajos püspököt arra, hogy összefogásukra és a szervezkedés irányítására egy egyházmegyei központi szervezet állítson föl. 1939 decemberében tehát elrendelte az *Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja* felállítását. Elnökül a budafoki KIE -központ körül ifjúsági és szociális tevékenységek egész sorát kiépítő, Dr. Czermann Antal ny. pénzügyminiszteri tanácsost, országgyűlési képviselőt kérte fel, ugyanis Budafokon működött az egyházmegye legnagyobb, minden korosztályt összefogó kulturális egyesülete.³⁷ Az elnökségben Czermann munkáját segítette Aradi Ignác lelki igazgató, Roth Nándor és Dr. Potyondi Imre,³⁸ az Actio Catholica (AC) igazgatója. A szervezet tanácsát az espereskerületi vezetők képezték, akiket 3 évre választottak meg a kerületi esperek javaslatára. Ily módon sikerült a KALOT, legényegyletek, az egyházközségi csoportok munkatervét összehangolni és az egész egyházmegye fiatalságát megmozgató központi rendezvényeket (pl. legénynap) szervezni. Szoros együttműködés jött létre Kerkai páterrel. (A KALOT megyei titkára az elnökségi tanácskozáson ifjúsági

34 „Végzetes kár, hogy a székesfehérvári egyházmegyén kívül egyetlen egyházmegye sem kísérelte meg ezt a komoly és kemény szervezkedést. Azt mondták, hogy a városok ellenezték azokat... Érdekes eset, hogy a szabályzat készítésére kiküldött bizottságban Hanauer Á. István váci püspök és Virág Ferenc pécsi püspök voltak kiküldve, akik nem akarták, és nem is szervezték meg az egyházmegyéjükben. Mikor pedig a püspöki konferencián a javaslatomat beterjeszteni akartam, Szmezsányi egri érsek még az ajánlatom előtt elvetette [azt]. Én csak azt kértem, hogy fogadják el. Elfogadták, elrendelték, de csak papíron volt meg – egészen a kommunisták uralomra jutásáig. Akkor kezdtek kapkodni, de bizony már késő volt. In magnis voluisse sat est.[61] Egyházmegyénk e kemény szervezőmunka hatása alatt fegyelmezetté lett. Innen indult el a KALÁSZ- mozgalom a kápolnásnyéki Luczenbacher Rita vezetésével. Először csak Kápolnásnyék, Velence plébániái próbálkoztak, azután országos mozgalommá lett. Nagyon komoly, lelkiileg kidolgozott és jól megalapozott szellemű mozgalommá lett. Talpraesett, minden irányban képzett és lelkiileg is komolyan megalapozott leányok és asszonyok kerültek ki keze alól.” – In: SHVOY LAJOS: *Életrajz, Egyházközségi szervezések.*

35 Shvoy Lajosról írja emigrációs önéletrajzában Mezgár: „... Shvoy püspök, aki előmozdította az egyházközségek új rendszerét egész Magyarországon.” – A Brazíliában megjelent *Vallási és Szociális kutatások Statisztikai Központjának* felmérése a *Világi papok adatai* cím alatt tartalmazza azt a kérdőívet, amelyet Mezgár életrajzi adatairól maga töltött ki. A statisztikai felmérés (CENTRO DE ESTATÍSTICA E INVESTIGACOES SOCIALIS, Departamento de Estatística Sector V.) a Brazíliai Földrajzi és Statisztikai Intézet kiadásában jelent meg; Brazíliából küldték meg számomra az idézett oldalakat.

36 Gianone András doktori disszertációja Uo.

37 SzfvPl-No7438 – Shvoy Lajos 1940. januárjában kelt (hiányos dátumú) levele, valamint az 1939. évi VIII. körlevelének 3224/1939. sz. közleménye tartalmazza e rendelkezést.

38 Dr. Potyondi Imre, Prohászka volt püspöki helynöke.

témát tárgyaló szakaszában részt vett.)³⁹ Czermann még a közös irányítást is felvetette a püspököknek. Ezt nem támogatta Shvoy,⁴⁰ de a háborús években, kéz-a kézben dolgoztak. 1940 májusában Czermann az ifjúsági szervezetek vezetőit, az ifjúsági munkában részt vevő egyházmegyei tanítókat külön-külön hívja össze, hogy Kerkai páter ismertesse előttük a KALOT tapasztalatait. S mivel az ifjúsági szervezetek működése a helyi papság támogatásától függött, Shvoy püspököt megnyerte egy ebben a témában Kerkai páter közreműködésével tartandó külön egyházmegyei papi konferencia összehívására. (A képzési és nevelési terv elkészítésében, az egyházmegyei pénztár megszervezésben Czermann a KIE-nél alkalmazott minta szerint járt el.⁴¹) Az iparos és kereskedő legényeket, tanoncokat, a független csoportokat a KIOE -be tömörítették, és így a pénzforrásokat hatékonyabban használták föl. 1941-ben az esperes kerületeken belül szervezési egységeket alakítottak ki. Az egyházmegyei takarékpénztárban a szervezetek által befizetett összegekből pénzügyi alapot hoztak létre, hogy helyi KIOE otthonokat építhessenek kamatmentes kölcsönrel.⁴² A korábbi gyakorlat ugyanis az volt, hogy 6–7–8 szobás lakásokat béreltek; s az ágyrajáró munkásifjak sorban álltak, hogy ezekbe az otthonokba felvételt nyerjenek. E lakások, otthonok az illetékes plébániához tartozva bekapcsolódtak az ott folyó hitéletbe. Lényegében hitbuzgalmi csoportokká alakultak. Az Egyházmegyei Központ Otthonlétesítő alapját⁴³ Shvoy püspök saját jövedelméből egészítette ki: „Annak kifejezésére, hogy milyen őszinte örömmel veszem az egyesületi otthonok építésének támogatására szolgáló segélyalap létesítését, a magam részéről a segélyalap megindítására szeretettel ajánlok fel 200 pengőt.”⁴⁴

39 Kartotérendszer vezettek föl az egyházmegye területén működő egyesületekről, az elnökségi üléseken megtárgyalták az egyes esperesi kerületek ifjúsági szervezeteinek, csoportjainak működését. A budafoki KIE mintájára továbbképzési, nevelési tervet állítottak össze. A továbbképzéseket a KALOT-központokban (Érden és Vértesacsán) szervezték. SzfvPI – No. 7438.–1180. ikt. sz. alatt 1940. ápr. 15-én kelt püspöki levél; 3286. ikt. sz. alatt 1940. okt. 2-án kelt Jegyzőkönyv a Székesfehérvári Egyházmegyei Ifjúsági Központ 1940. okt.2-án tartott elnöki gyűléséről.

40 SzfvPI – No. 7438. – 3743/1940. ikt. sz. alatt Shvoy 1940. dec. 28-án kelt levele: ugyanakkor a KALOT-titkár megyei tevékenységére az úti átalányt évente biztosították az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja (továbbiakban: EK) költségvetésében.

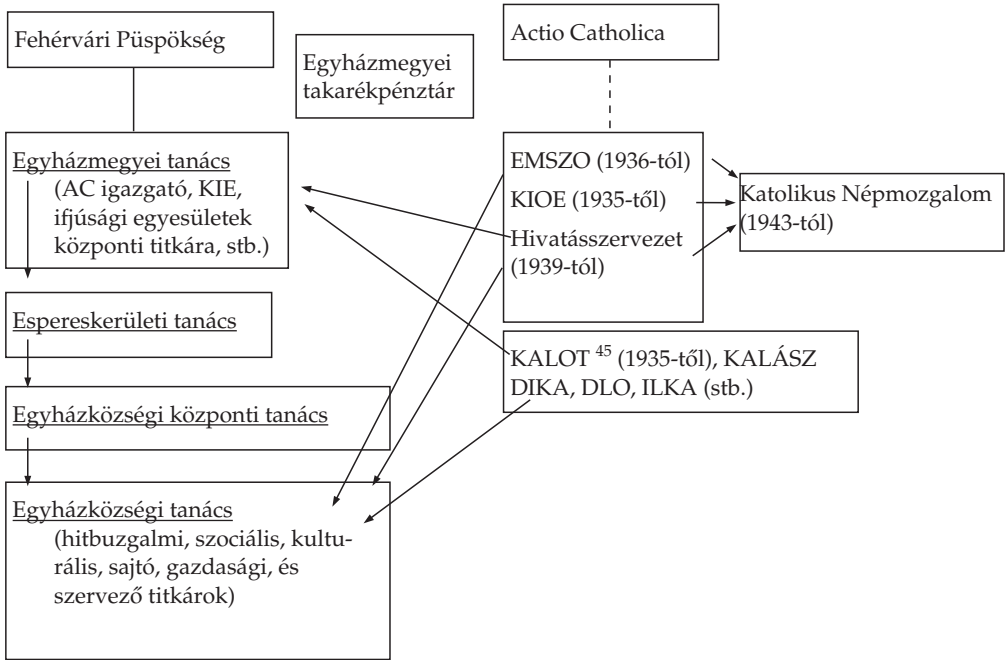
41 Valamennyi jegyzőkönyv kéthasábonsan készült: A baloldalon az ülések tartalma röviden összefoglalva, míg a jobboldalon a tárgyalt témát lezáró határozatot rögzített Czermann. Látszik a kiváló pénzügyminiszteri szakember pedáns és szakszerű témavezetése, ami nélkül hatékony szervezés nem lehetséges!

42 SzfvPI – No. 7438 – 1001/1941 sz. alatti jegyzőkönyv; 1068/1941. sz. jegyzőkönyv, 1941. dec. 3-i ülés jegyzőkönyve.

43 SZfvPI – No. 7438 – 1942. jan. 21-én kelt elnökségi ülési jegyzőkönyv: Kamatmentes kölcsönöket azok a szervezetek kaphatnak 10 évre, amelyek az építési összeg 50%-val rendelkeznek.

44 SzfvPI – No. 7438. 34/1942. sz. levélben írja a püspök Czermannak Budafokra, miközben gratulál az antaltelepi gyermeküdülő építéséhez, ami háborús időben nem kis teljesítmény!

EGYHÁZI AUTONÓMIA

A gazdasági világválság idején kiéleződő szociális feszültségek közepette a faszizmus demagógiája újabb veszélyt jelentett Európa-szerte a keresztény pártokra. A gazdasági világválság idején már nem támogathatta a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) a kismembek létfeltételeit elnehezítő Károlyi Gyula vezette kormány takarékosági programját, s a párt eredményessége egyre jobban megkérdőjeleződött katolikus körökben. Az egyház pasztorációs munkája mellett társadalmi és gazdasági reformokat sürgető türelmetlen fiatal dunántúli papság új keresztény párt alakításában kereste a megoldást. A székesfehérvári, a veszprémi, a szombathelyi, pécsi és a győri egyházmegyékből meghívott 13 lelkész 1933. március 12-én értekezletet tartott Székesfehérvárott „a mai politikai és társadalmi helyzetről”. A tanácskozáson Csúcs István fehérvári kanonok elnökölt, s közlése szerint azt *Mezgár Lajos fehérvári teológiai tanár*,⁴⁶ *szemináriumi prefektus hívta össze*. Mezgár azt a

45 Balogh Margit a KALOT 1940-ben jóváhagyott új alapszabálya ismeretében azt teljesen önálló szervezetnek tekinti. Valójában a formális önállóság a *péteri vonal* jelentőségét az eszmei irányításban nem kérdőjelezheti meg. Ezt fejezi ki páter Kerkai Jenő KALOT-elnök 1944. májusában az Actio Catholica Országos Elnökségének írt levelében a következő szöfordulat: „Az A.C. országos Elnökségéhez, mint mozgalmi munkánknak a nagyméltóságú püspöki kar nevében legfőbb irányítójához azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk...” (SzfzPl-No. 7438 (csomó) páter Kerkai Jenő levele, Bp., 1944. május hava, iktatószám nélkül).

46 A Brazíliában megjelent Vallási és Szociális kutatások Statisztikai Központjának felmérése a „Világi papok adatai” cím alatt tartalmazza azt a kérdőívet (CENTRO DE ESTATÍSTICA E INVESTIGACOES SOCIALIS, Departamento de Estatística Sector V.), amelyet Mezgár életrajzi adatairól maga töltött ki. 1891. április 28-án született Nagykanizsán, Zala megyében. Teológiát tanult. Egyetemi tanulmányait

kérdést bocsátotta vitára, hogy szükséges-e erőteljesebb politikai jelenlét, kell-e ki-mondottan keresztény politika, s melyik párt képviseli ezt. Szerinte „a tárgyi politika az volna, ha külön pártot és programot akarnánk és ehhez, mint követelményhez alkalmazkodjék az, aki képviselő akar lenni.” Elmondta, hogy jelenleg van, aki úgy gondolja, hogy a KGSZP-t kell fenntartani a vidéki tevékenysége megélénkítésével, mások szerint viszont e párton belül két csoportot kellene létrehozni: „Az egyik csoport maradjon a mai irányban erős keresztényszocialista jelleggel a városok részére, a másik pedig erős agrár irányban működjék a falvak számára.” – Mezgár felkérte a jelenlevőket, hogy mondjanak bírálatot a keresztény párt eddigi működéséről, amelynek alig van kapcsolata a vidékkel, s fontolják meg egy esetleges új párt alakítását is. Szerinte a panamák korában, ha egy új párt indul szigorúbb erkölcsi alapon, kedvező fogadtatásra számíthat. Az újonnan megalakuló katolikus pártnak a *Néppárt* nevet javasolta, utalva a korábban Fehérvárról induló Katolikus Néppártra, melynek tulajdonképpen örököse a KGSZP.

A gondolatot támogatni látszott az akkor még zalaegerszegi plébános Mindszenty is. Mezgár egy programtervezetet is bemutatott. A tanácskozás megállapította, hogy egyházmegyénként vagy egyházmegyei székhelyenként katolikusbizottságokat kellene szervezni papi és világi személyekből, de ne szervezzenek új pártot, hanem a KGSZP-t egy vidéki és egy fővárosi csoporttal két irányban szervezzék újra. – A tanácskozás jegyzőkönyvét Shvoy Lajos fehérvári püspök küldte Esztergomba. (Burkoltan tehát őt, aki nem akarta nyíltan exponálni magát, képviselte Mezgár.)

Veszprémben, 1933-ban tartott papi értekezlet (27 fővel) újra a Néppárt néven való újjászervezést javasolja a klérusnak, amely azonban nem változtatott semmit a KGSZP-hez való viszonyulásán. 1938-ban, az Anschluss utáni dermedt közhangulatban Pehm József (Mindszenty) – tartva a szélsőjobboldali mozgalmak felerősödésétől – 73 katolikus egyházi személyt hívott meg tanácskozásra. Varga Béla balatonboglári plébános, Papp Kálmán prelátus (későbbi győri püspök), Kovács Sándor püspöki tanácsos (későbbi szombathelyi püspök), Apor Vilmos gyulai apát-plébános (későbbi győri püspök), Kerkai Jenő szegedi jezsuita tanár, páter Csávossy Elemér jezsuita szerzetes és Schütz Antal piarista egyetemi tanár mellett részt vett a megbeszélésen dr. Mezgár Lajos székesfehérvári teológiai tanár is. Újra kezdeményezték egy keresztény párt létrehozását, nehogy a meglévő pártokból kiábrándult tömegek a nyilas, és szélsőjobb pártokhoz sodródjanak. A hercegprímás azonban nem támogatta kezdeményezésüket.⁴⁷

1914-ben Budapesten fejezte be, és a háború miatt később, 1927-ben doktorált. 1914. június 22-én Prohászka Ottokár szentelte pappá. 1914–17-ig különböző helyen káplán, majd 1917–1920 között a kereszties nővérek lelki vezetője Zsámbékon, s a Szociális Missziónál. 1924–27-ig Vértesszékplébános. 1927–43 között a fehérvári egyházmegye papi szemináriumában tanár. Két éven keresztül prefektus és 3 éven át spirituális. Az egyházmegyei újság szerkesztője. Az egyházmegyei zsinat általános titkára volt, s tagja volt az egyházmegyei bíróságnak is. Az Actio Catholica plébániai közösségeinek egyházmegyei titkára volt. Sajat bevallása szerint magyarul, németül, olaszul és spanyolul beszélt élete végén, olvasott angolul és franciául. –

Kiegészítés: 1933-ban az AC egyházmegyei igazgatója, 1942-es lista szerint az AC szociális és karitatív szakosztályának országos tanácsosai között szerepel a neve. In: Gianone András doktori disszertációja. Uo.

47 GERGELY JENŐ: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1924–44.* Gödöllő, Typovent, 1993. 150–151 pp.

I. 2. KATOLIKUS PAPOK, IFJÚSÁGI SZERVEZETEK A VOLKSBUND ÉS A NYILASOK ELLEN

A 30-as évek végén a KIOE sikerein felbuzdulva nekifogtak a felnőtt munkások Egyházközségi Munkáscsoportokba (EMCS), később Egyházközségi Munkásszakosztályba (EMSZO) szervezéséhez. Páter Varga László jezsuita atya irányításával a tehetséges Vida István (ő lett az országos főtitkár) hatalmas munkát végzett. A tagok felkészítő előadásokon vettek részt. Az EMSZO központ⁴⁸ saját célját 1937-ben így fogalmazta meg: „ XI. Pius szociális körlevelében, a *Quadragesimo annoban* lefektetett hivatásrendi gazdaság diadalra juttatása a jelenlegi kapitalista gazdasági renddel szemben.” – Később az EMSZO feladata inkább a munkások kulturális és lelki kiművelése lett, míg a hivatásszervezeté a munkások gazdasági és szociális helyzetének javítása.⁴⁹

A 30-as években a „*Quadragesimo anno* szellemében Szegedről indult el a HIVATÁSSZERVEZET, melynek alapszabályát 1939-ben hagyták jóvá. (Ügyvezető titkára Vida István lett.) Jogsegélyezésre összpontosított; a munkások és a munkaadók közötti érdekegyeztető tárgyalásokat kezdeményezett, bérvitákat bonyolított le, kollektív szerződéseket segített elő, munkaalkalmakat kutatott föl. Elsősorban ott tudott gyökeret verni, ahol a szociáldemokrata szakszervezetek kisebb befolyással bírtak, így a textiliparban, cukorgyárakban, élelmiszeriparban vagy a kisüzemekben. Céljuk a munkásokat és a munkaadókat külön-külön kamarákba szervezni, s ezek együttesét nevezték hivatásrendnek. Elképzelésük szerint, ha minden ágazatban e hivatásrendeket megszervezik, akkor meg lehet valósítani az igazságosabb elosztást a bolsevizmus elkerülésével, a kapitalizmus megreformálásával.

Három tagozattal működött: ipari, agrár és értelmiségi. Az ipari programjában szerepelt a kötelező minimális bérek megállapítása, kollektív szerződésekben rögzített bérezés, családi pótlék, tb-reform, munkaidő csökkentése, szociális törvénykezés előkészítésében való részvétel. Az agrártagozat programjában olvasható a földosztás, a családi bér biztosítása, az értékesítő- és fogyasztási szövetkezetek alakítása a profithajhászó kereskedelem letörésére, a szakképzés biztosítása. A vezetőséget a munkások maguk közül választották, de munkájukat papok, tanítók, ügyvédek segítették. Programjukat a *Magyar Cél* című könyvecskében olvashatjuk.⁵⁰ Független Magyarországot, a szabadság és a tekintély összhangját, telepítést, erős és szociális államot, a család és az anyaság védelmét, a zsidó tőke korlátozását tűzték ki célul. Az utóbbit nem faji alapon gondolták, mint a nyilasok; hiszen mindegyik kato-

48 Vida István szerint a helyi csoportok étszáma a 40-es évekre 150-re emelkedett 20–30 ezer taglétszámmal. *Félbemaradt reformkor...* 85–86. p.

49 GERGELY JENŐ: *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890–1950)*. Kossuth, Bp., 1977. 188–197. pp.
GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Pannonica kiadó 1999. 166–167. pp. A német megszállás után a nyilas uralom alatt az EMSZO részt vett az üldözöttek mentésében. A nyilas- és náciellenes katolikus szervezet fővárosi vezetőit a Gestapo 1944 decemberében letartóztatta, majd a dachau koncentrációs táborba deportálta, ahol ketten meghaltak és hárman visszatértek. (170. p.)

50 1938. május 15-én 30 ezer munkás részvételével a Tattersalban a jezsuita Varga László páter *Magyar Cél* címmel átfogó nemzeti és társadalmi programot hirdetett. A program magában foglalta az EMSZO *Mit akarunk?* 10 pontját, amelyet Vida István Bihari Ferenc ny. gimnáziumi igazgatóval és Zibolen Endrével, a Mintagimnázium igazgatójával együtt fogalmazott meg 1936-ban.

likus mozgalom elutasította a nyilasokkal való érintkezést. Shvoy Lajos püspöknek Apor Vilmoshoz, Mindszentyhez való viszonya, Czermannak Horthyhoz fűződő kapcsolatai feltételezik, hogy ők is tudatosan kapcsolódtak a miniszterelnökség IV. osztályához, a Teleki Pál által szervezett »nemzetpolitikai szolgálathoz«. E kapcsolat megteremtésében megint a jezsuiták játszottak kulcsszerepet:

„Teleki jól látta, hogy mit művelnek Hitler ügynökei az országban, de hogy pontosabban értesüljön erről, kért, hogy szerezzek neki minden megyében egészen megbízható munkatársat. – emlékezett vissza a jezsuita Varga László – Ez a vállalkozás bizony veszéllyel járt, de P. Somogyi (jezsuita tartományfőnök) is fontosnak tartotta. Tehát nyakamba vettem az országot. Zala megyében Mindszenty József egerszegi plébános volt a legnagyobb tekintély.”⁵¹— A szolgálat szorosan együttműködött az egyházakkal és paraszt- és munkás szervezetekkel. Tagjaik közé tartozott például Varga Béla, Kovács Béla és Pehm József, a későbbi Mindszenty hercegprímás,⁵² Serédi Jusztinián hercegprímás⁵³ és Apor Vilmos.⁵⁴ A lelkipásztori jelentések alapján jelezték a kormányzati engedéllyel visszaélő Volksbund és a nyilasok tevékenységét.

A KIOE, a KALOT, az EMSZO és a hivatásszervezetek jelenléte a falvakban a nyilasok terjeszkedését megakadályozta, és számuk csökkenéséhez vezetett.

Néha nyílt összetűzésekre került sor a nyilasok és a keresztény szervezetek között: „Nem egy KIOE -tagot vertek meg a mozgalom ellenfelei, de a mártíromság csak növelte lelkesedésüket. Volt, aki más városba ment apostolkodni, kiverték a fogát, megkéselték a hátát, de hitvalló gyanánt annál nagyobb sikerrel munkálkodik.”⁵⁵— írta Shvoy körleveleiben. (A balatonberényi vezetőképző táborukban az a Gusztáv Béla pap tartott nekik előadást az oltáriszentségről, aki 1944-ben a bevagonírozottaknak szállított élelmet, míg nem a nyilasok szét nem lőtték. A Gát utcai KIOE-központban 1944-ben Ikvai atyánál több mint százán, köztük szökevény német katona, kassai zsidó fiú és mindenféle menekült bújt 1944 őszén.⁵⁶)

A katolikus egyház nyilasellenessége a második világháború után köztudott volt: Még Fodor László is, – aki a második világháború előtti időkben Fehérváron a rivális

51 Varga László jezsuita atya Távlatok c. folyóiratban megjelent cikkét idézi és elemzi MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty a Sándor-palotában* c. tanulmánygyűjteményében. Eötvös kiadó, Bp., 2005. 15. p.

52 CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN: *A magyar függetlenségi mozgalom története*. In: Magyar Szemle, Budapest, 1999. december VIII. évf., 6. szám. Mészáros I a Prímási levéltárban Mindszenty A magyar katolikus egyház tíz éve. 1936–45 c. tervezett kötete fejezetcímei között találta: „Küzdelem a nemzetiszocializmus ellen az állam és egyház vonalán. gróf Teleki Pál.” – in: MÉSZÁROS István: *Mindszenty a Sándor palotában...* 23.p.

53 „1939. augusztus 19-én Teleki Serédi hercegprímásnak a „fiatal papságnak az embereket felvilágosító, visszatartó és helyes útra vezető tevékenysége ügyében nyújtott át írásbeli memorandumot” in: MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty a Sándor-palotában* c. tanulmánygyűjteményében. Eötvös kiadó, Bp., 2005.22.p.

54 C. A. MACARTNEY: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*. Occidental Press, Bp., 1993. 42–43. p.

55 1939-ben írja Shvoy körlevelében. S hogy egyértelművé tegye megnevezés nélkül is, hogy kikre gondol, idézi a Quadragesimo anno-t: „Manapság ilyen hős krisztuskatonákra van szükség, hogy erejükkel megvédjék az emberiség családját a végveszélytől, amelybe rohanna, ha az evangélium tanítását megvetné, és helyet engedne annak a társadalmi rendnek, amely a természet és Isten törvényeit egyaránt lábbal tapossa.”. SzfvPI – No. 7438 – 1939. évi püspöki körlevél, kelt Székesfehérvárott Vízkereszt nyolcada alatt. 7. p.

56 Hollai Ferenc, aki 1941. májusában lett a KIOE titkára, mondta el 2007. április 26-án a Polgárok Házában, Újpesten tartott előadásában. Említette, hogy Hagymási József esztergályos 1944-ben akart itt elbújni, de a túlszűfolttság miatt továbbirányították Salkaházi Sárahoz. A nővér a kazán fűtésével bízta meg. Szerencsére távol volt, amikor a nyilasok feldúlták a rendházat, és az ott rejtgetett zsidókat a Dunába lőtték.

lap, a Székesfehérvári Friss Újság szerkesztője volt – aki a háború után feljelenti Mezgár Lajost a népbíróságnál, elismeri a katolikus egyház nyilasellenességét.⁵⁷ Az esperes-kerületi üléseken rendszeresen vizsgálták az ifjúsági szervezetek működését: „Pilisborosjenőn, Szentistvánon nincs alakulat, pedig Jenőn szinte Hitlerjugend van” – állapították meg 1940. januárjában. Elégedettségre adott okot ugyanakkor, hogy Székesfehérváron 345 tanoncot tömörített a KIOE. Minden községben egy-egy KIOE csoportot szándékoztak létrehozni.⁵⁸ Teleki Pál, a miniszterelnöki hivatal számított a KALOT és a KALÁSZ tevékenységére a Volksbund ellensúlyozásában.⁵⁹

Ebben a nehéz időben szinte kapóra jött az egyházmegyének P. Kerkai Jenő levele, amelyben kéri támogatását az érdi KALOT-Népfőiskolához: „Mikor a falu legényeit és fiatal gazdáit a pápai körlevelek szellemében kialakítandó új társadalmi rend életére neveljük és előkészítjük, továbbá amikor a jól jövedelmező kereskedelmi pályára vezetjük és irányítjuk az arra termett fiatalságot, evvel a fölforgatók és a felelőtlenül izgató politikai kalandorok lába alól húzzuk ki a talajt.”⁶⁰ – Shvoy püspök 30 ezer pengős bankkölcson folyósításával segítette elő az új népfőiskola megalapítását.⁶¹

1940. áprilisában Czermann már az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja és a KALOT együttműködéséről tárgyalt Kerkai páterrel.⁶² Shvoy részletes tanácsokat ad Czermannak az egyesületek szervezéséhez, de óva inti a két szervezet összeolvadásától. Ugyanakkor az 1941. évi költségvetésben már betervezik a KALOT-titkár utazási költségeit, hogy rendszeresen látogassa, ellenőrizze a legénynapok rendezvényeit! Téves, tehát azaz állítás, hogy Shvoy Lajos nem szívlelte a KALOT mozgalmat.⁶³

Az Észak-Erdély visszacsatolását eredményező 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés kapcsán a magyar kormány lényegében teljesítette a Volksbund kívánóságait: Egyezményben biztosította a német birodalmi vezetőket, hogy a magyarországi német kisebbséget kizárólag a Volksbund képviselheti, jogkörét kiterjesztheti, és tagjai között a nemzetiszocialista világnézetet kiépítheti.⁶⁴ Különösen sötét jö-

57 A vádirat 45. oldalán olvashatók az enyhén rosszindulatú, de a nyilasellenességet nem megkérdőjelező sorok: „A nyilasellenes megnyilvánulás magyarázata ugyanis az, hogy a papság, mint köztudott, a hitlerizmus és a nyilas eszme ellenfele volt a papi vagyon és birtok, valamint a papságnak politikai befolyása fenntartása érdekében. Ezért, mint minden megyei lap, az Új Fehérvár felsőbb irányításra támadta a nyilas mozgalmat.”

58 SzfvPI – No. 7438 – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1940. jan.24.

59 NORBERT SPANNENBERGER: *A Magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között* című munkájában. 193–195. p. Bp., 2005. Lucidus kiadó

60 SzfvPI – No. 7438. Kerkai levele a megyéspüspökhöz, kelt Bp., 1940. november 10.

61 Páter Kerkai országos elnök az Actio Catholica Országos Elnökségének címzett levelében olvasható az adományozás. Kelt a levél Budapesten, 1944. Május havában.

62 SzfvPI – No. 7438. – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1940. április10.

63 „... a székesfehérvári egyházmegye főpásztora, Shvoy Lajos annyira nem szívlelte a mozgalmat, hogy P. Kerkait valósággal kidobta, amikor az először járt nála szervezési ügyben.” – olvasható: BALOGH MARGIT: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998. 106. p.

64 „1. A német népcsoportokhoz tartozó személyeknek az idevonatkozó általános szabályok figyelembevételével joguk van arra, hogy szervezkedjenek, és hogy különleges célokra, mint aminők például az ifjúság

vőt jelentett, hogy Hitler a népcsoportokat irányító szervezetet a VOMI-t 1940-ben Himmler alá rendelte. A katolikus papok, akik tájékozódva voltak a németországi katolikus egyházat sújtó náci intézkedésekről és üldözésekről, elkeseredett lépésekkel próbálták visszatartani a csatlakozástól a sváb ifjúságot. „*Németajkú ifjúságunk, akiket eddig a KALOT-ban tartottunk össze, most egyszerre valamennyien a Volksbund ifjúsági szervezetének tagjai lesznek...*” – írta a máriakémeti espereskerületi hivatal a beadványában⁶⁵ – Az egyezmény értelmében ugyanis csak a Volksbund dönthetett a népcsoport megszervezésének módjáról.⁶⁶ Különösen éles konfliktusok voltak Baranyában a magyar kötődésű svábok, és a volksbundisták között. Baranya megye főispánja a magyar érzelmű lakosság teljes kétségbeeséséről számol be, s mint írja, sokan csatlakoznak a Volksbundhoz, csak hogy végre nyugtuk legyen a zaklatásoktól.⁶⁷

1940. december 4-én a fehérvári püspökségről Czermann 42 plébánosnak írt, hogy segítsék az ifjúsági csoportok szervezését. Czermann 1941. januárjában a mintegy 20 éves KIE-beli munkája kapcsán összegzi a Felvidékre is átnyúló ifjúsági szervezet jövőbeli terveit. Ez a levél egy gratulációval indul; mégpedig Shvoy püspök felsőházi beszédére vonatkozóan. 1941. december 18-án ugyanis Shvoy éles kritikával illette a leventeoktatást, amelyből kivették a folyamatos valláserkölcsi nevelést, és nemcsak, hogy nem szorgalmazzák a leventevezetők a vasárnapi misét, hanem gúnyosan csúfolják az egyébként KALÁSZ-ból toborzott lányok vallásosságát. Shvoy szóvá tette a cipézségédből, jegyzőből kinevezett leventeoktatókat, visszautalva 3 évvel korábbi felszólalására, amikor a leventeoktatás tervezetének megvitatásakor, kérte, hogy figyeljenek arra, hogy a 12 éves, még iskoláskorú leventék jól képzett pedagógust kapjanak leventeoktatónak. Most a gyakorlatban az ellenkezőt tapasztalta: „*Sajnos sehol sincs nyoma a valláserkölcsi nevelésnek, és ezen nevelés megbecsülésének sem. A felhívásokat magam is néztem, és láttam: egy szó sincs arról, ami a lánynevelésnek alapja, sőt olyan tüneteket látok, mintha a vezetés ezzel ellenkező álláspontra helyezkednék.*” – fejtette ki a püspök. Nehezményezte, hogy a leventeoktatók a KALOT-ról, mint már beolvasztott ifjúsági szervezetről beszélnek, s azt mondják a leányoknak, hogy „*egy szép napon a honvédelmi miniszter a belügyminiszterrel és a kultuszminiszterrel egyetértve eltörli a többi [értsd: katolikus ifjúsági szervezetet] is*”.⁶⁸ A Teleki halála után nyílt németbarátság felé elmozduló kormányval való rejtett konfliktusára világítanak rá e mondatai. Mindkét felszólalása érzékelteti azt a gondosságot, amivel figyelte ifjúsági szervezetei és vezetői munkáját.

1941. áprilisában Czermann Antal a Buda környéki németajkú községek lelkipásztoraival tanácskozott a Volksbund veszélyeiről Székesfehérvárott, a püspöki palotában. Wagner János, az AC központi titkára – aki 1932–37 között a német AC-ben dol-

gondozása, a sport, a művészeti tevékenység stb. egyesületeket alakítsanak.”. A m. kir. minisztérium 8.490. M. E. sz. rendelete. Magyarországi Rendeletek Tára. 1940. 3239–3245. pp. NORBERT SPANNENBERGER: *A Magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között* című munkájában (Bp., 2005. Lucidus kiadó) írja: A VOMI számára tehát a bécsi egyezmény képezte a magyarországi német népcsoport jövőbeni irányításának alapját és keretét.

65 Idézi BALOGH: *A KALOT...*, 102. p.

66 SPANNENBERGER: *A Magyarországi Volksbund...*, 219. p.

67 Uo. 328. p.

68 MO:IIc:1939/44 Országgyűlés Felsőházának Naplója. II. kötet. Bp., Atheneum, 1942. 421.p.

gozott – a KALOT német nyelvű csoportját ajánlotta a kisebbségi német ifjak tömörítésére: „A gyakorlat azt mutatja, hogy ahol jól vezetik a német nyelvű KALOT csoportot, ott a Volksbund működésének gátat lehet vetni.”⁶⁹

1941. június 18-án a budai kapucinus zárdában tanácskozott Czermann az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központjának elnöke, a Buda környéki németajkú községek lelképásztoraival és a KALOT-titkárral⁷⁰ a Volksbund terjeszkedésével kapcsolatosan. Czermann Antal hangsúlyozta a Volksbund vallásellenességét, s hogy a Volksbund maga mögött érzi a német birodalom tekintélyes erkölcsi és anyagi támogatását, és ennek alapján egyedül érzi magát hivatva a magyarországi német ifjúság megszervezésére”. Wagner János gyenge magyar tudása miatt németül ecsetelte a Volksbund veszélyeit: „a Volksbund szervezkedés maga mögött érzi a német birodalom tekintélyes erkölcsi és anyagi támogatását, és ennek alapján egyedül érzi magát hivatva a magyarországi német ifjúság megszervezésére. A németség kulturális szervezkedését pedig nem állíthatjuk meg. Szentistváni alapon állva már csak elvől sem tehetjük meg... Leszögezendő, hogy a Volksbunddal megegyezni nem lehet, míg mi krisztusi alapon állunk, az ő szellemi atyjuk Nietzsche.”⁷¹ Utalt arra, hogy 1940-ben Pécsen 72 plébános részvételével tartottak hasonló értekezletet, ahol azt a megoldást találták, hogy a KALOT akadályoztatása miatt a meglévő egyleteket az ún. Landesverband der Katholischen Pfarrjugendvereine (Plébániai Ifjúsági Egyesületek Országos Szövetsége) szervezetébe csoportosították át, ami az Actio Catholica szerve, „és mint ilyen a bécsi egyezményvel nem jöhet összeütközésbe.” Szerinte tehát ezt az utat kellene járni a fehérvári egyházmegyében is. – Dr. Folláth Ádám⁷² esperes felhívta paptársai figyelmét arra, hogy a Volksbund megrontja az ifjúságot: „De ha ellenállunk, magyarosítással vádolnak meg minket. 'Quo usque tandem' tűrjük ezt a magyargyalázást.”⁷³ A köz-

69 SzfvP1 – No. 7438/343sz. – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1941. június 18. ”A bécsi egyezmény értelmében ugyanis a KALOT német titkárságának hivatalosan be kellett szüntetnie működését. Így jelenleg a KALOT munka az AC égisze alatt a „katholische Pfanjugendvereine”-ben folyik tovább.” – mondta Wágner János.

70 Jászóváry Ödön esperes, dr. Folláth Ádám esperes, Babics György törökbálinti, Pásztor József perbáli, Makk Ferenc budakalászi, Reinhardt András pesthidegkúti, Angeli Márton szigetújfalusi plébánosok, Roszner Tibor biai, Makai Lajos csobánkai, Simay Kálmán szigetbecsei, Angeli András csepeli lelkészek, Lónyai Tihamér ürömi, Erős Lajos ráckevei igazgató tanítók mint kerületi ifjúsági ellenőrző megbíztak, Gál György egyházmegyei KALOT-titkár és Bolyki Nándor központi titkár. Távolmaradtak: torbágyi, etyeki, budakeszi, nagykovácsi, pilisvörösvári, pilisszentiváni, plisszántói, piliscsabai, dunabogdányi szigetcsépi és szigetszentmártoni papok.

71 SzfvP1 – No. 7438/343sz. – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1941. június 18. „Mutassuk meg saját egyesületeinkben, hogy nyelvünket, kulturális igényeinket, népi sajátosságainkat megbecsüljük, és azoknak becsületet fejlesztésén mi magunk is közreműködünk.” – mondta, és jelezte, hogy szeptembertől német folyóirat is segíti munkájukat.

72 ÁSGUTI [Folláth] ÁDÁM (1902, Budafok–1978, Budapest) Szentelték: Székesfehérvár, 1925. Teológiai doktor. Zsámbékon és Csepelen káplánkodik, majd 1928–1933-ig aulai szolgálatban áll. 1933-tól Zsámbék, 1953-tól Budafok-Belváros plébánosa. 1946 decemberében pápai kamarási, 1966-ban címzetes apáti, 1975-ben kanonoki méltóságot kapott. SHVOY LAJOS: *Önéletrajz*. I. Források a Székesfehérvári egyházmegye történetéből. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, 2002. Szerk: MÓZESSY GERGELY. PPEK.

73 latin: „Meddig tűrjük még”

igazgatás sumákol, tőlünk elvárják a gerincet, de mindenki más az érdekét félti.”⁷⁴ Figyelmeztetett arra, hogy a Deutsches Haus⁷⁵ 30 vezetője közül „26 volt egyházi személy, akik egyházjogilag kiképezve tudják, hogy... akár a plébánosokat is elhelyeztethetik, ha akarják”. Wagner titkár szerint: „most már a katakombák életét” élik.”⁷⁶–

A fehérvári erőfeszítéseknek; a papi, tanítói és ifjúsági felkészítő tanácskozásoknak eredményeképp a falvakban a katolikus papok, tanítók, és a helyi értelmiség összefogásával új ifjúsági csoportok alakultak. Sportversenyeikkel, műkedvelő előadásokkal, kirándulásaikkal, ifjúsági napjaikkal elvonták a fiatalokat a Volksbundtól: Zsámbékon, ahol a Volksbund korábban igen meggyökeresedett, az agilis dr. Folláth Ádám esperes egy erős leventeegyesületet hozott létre, amelyet felvetett a KALOT-ba, s ezzel a Volksbundot annyira visszaszorította, hogy „csak az alja, a semmire sem használható ifjúság” tömörült benne.⁷⁷ Mányon is sikerült háttérbe szorítani a Volksbundot, de az idősebb pap kevésbé tudott segíteni ebben, s itt a kántortanító a fiával maga is titkon volksbundista volt. Csak a tanítóra számíthatott az esperes-kerületi szervezőtitkár, aki egyben járási kapitánya volt a leventéknek. („...mindig Egyházam ügyét tartom elsőnek, és mindig ahhoz igyekszem hangolni a leventeprogramot is” – írta.)⁷⁸ Pátyon Karvázy Zsigmond főtérképész Szabó plébánossal irányította a KALOT munkáját. Torbágyon EMSZO működött Bokor József plébános és Török Henrik kántortanító vezetésével. Bián Roszner plébános vezetésével EMSZO, Tinnyén katolikus ifjúsági kör működött. A háború utolsó előtti évében Érden 107 tagú KIE működött a plébános irányításával; Pilisvörösváron a hitoktató vezetése alatt MOVE csoport, Pomázon és Solymáron a káplán irányításával Kolping legényegylet, Nagytétényben 100 tagú cserkészcsapat, Remetekertvárosban 15 tagú REKIE, Csepelen 50 tagú KIE és 40 tagú KIOE, Dunapentelén, Rácalmás, Bicskén, Csákváron KALOT működött a plébános vagy a hitoktató, esetleg a káplán

74 „Az olyan egyházi szervezetek, mint a KALOT továbbra is a magyarosítást erőltették” – írja Norbert Spannenberger is id. műve 307. oldalán. Egyoldalúan közelíti meg a svábokkal szemben gyakorolt kisebbségi politikát, hasonlóan a Trianon előtti időkhöz: A magyar kormánnyal együttműködni kívánó svábokat asszimilánsnak tekintti, dacára az élő nyelvhasználatnak és a statisztikai adatoknak. Ugyanezen időszakban, a statisztikai adatok szerint, a határon túli magyarság száma több mint harmadával csökken, és a legkülönbözőbb atrocitásoknak vannak kitéve, amelyekkel az országgyűlés is foglalkozik. Eleve téves tétellel indul, amikor a dualizmus korát az id. mű 242. oldalán asszimilálóknak nevezi, tekintet nélkül arra, hogy Európában az első leghaladóbb nyelvtörvény nálunk születik, amelyik 20%-os kvótát állapít meg a nyelvhasználat küszöbéül. Éppen ezért alakulnak ki két és háromnyelvű városok; kettősidentitású családokkal. Ezért nem beszél a nemzetiségek 80%-ka az állam hivatalos nyelvét 1914-ben. Szemben az európai korabeli kisebbségpolitikai gyakorlattal. In: Hévízi Józsa: Autonomiátipusok Magyarországon és Európában. Püski, Bp., 2001.

75 A budapesti Német Házat 1940. aug. 18-án avatták fel. Itt bújtatták azokat a népi németeket (volksbundistákat) akiket titokban soroztak be az SS-be 1941-ben. SPANNENBERGER: *A Magyarországi Volksbund...* 219. p. Bp., 2005. Lucidus kiadó 211, 277pp

76 SzfvP1 – No. 7438/343 sz. – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1941. május 10. „A bécsi egyezmény értelmében ugyanis a KALOT német titkárságának hivatalosan be kellett szüntetnie működését. Így jelenleg a KALOT munka az AC égisze alatt a „Katholische Pfanjugendverein”-ben folyik tovább.” – mondta Wágner János.

77 A bicskei esperesi kerület ifjúsági vezetőjének, Bernáthnak 1943. nov.15-én kelt jelentése sorra veszi az esperes-kerület falvait és ismerteti az ifjúsági szervezeteket és kapcsolatukat a Volksbunddal; az őket segítő papok munkáját, a jövőbeni teendőket.

78 Uo., 6. p.

vezetésével. A legnépesebb és a legkiterjedtebb ifjúsági munkát a budafoki KIE végezte 1944-ben.⁷⁹

A Fehérvárott, 1943. novemberében Czermann Antal elnökletével tartott esperes kerületi vezetői értekezleten Nagy Töhötöm S. J. KALOT vezető is részt vett. *Pelsőczy Ferenc*⁸⁰, az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek központi titkára, szorgalmazta az ifjúság egyesületi tömörítését a Volksbund náci propagandájával szembeni védekezésül. Czermann helyzetelemzésében kiemelte, hogy a náci propaganda egyre erőteljesebben hódít a nemzetiségi területeken (tudniillik a sváb falvakban), miközben a besorozott tanítók miatt a plébánosok nem boldogulnak az ifjúság megmentését szolgáló egyesületi szervezéssel. Az egyházmegye területén lévő 190 szervezeti egységből 98 működött, sok helyütt a tanító besorozása miatt nem működtek a szervezetek. Shvoy püspök azt javasolta, hogy a KALOT népfőiskolákon képezzenek ifjúsági vezetőket a frontra vitt tanítók helyébe. Ez meg is valósul: 1943. november 29-és december 1. között 30 papot képez ki Érden a KALOT. Hazatérve aztán 3 napos lelkigyakorlat keretében indítják a helyi szervezést a továbbképzett lelkipásztorok.⁸¹

1943-ban végül már nem vártak fópásztori kezdeményezésre, hanem felismerve a háborús fordulat jövőbeni következményeit, megalakították az EMSZO, a KALOT és a Hivatásszervezet vezetőinek munkaközösségét, hogy közös taktikával vehessék föl a küzdelmet „mindazokkal szemben, akik a nemzet sorskérdéseiben nem a ke-

79 PELSŐCZY FERENC is az aulista Neményi Lajos atya tanítványa volt a fehérvári szemináriumban. Pelsőczy 1943-tól már lelkészként működik a KIE-nél, s egyúttal az Egyházmegyei Központ titkári teendőit is ellátta. Így tehát a nyári időszakban az Antaltelegen a gyermeküdülőben, s a táborban is megoldódott a szentmise tartása. Amikor Gál Ferenc központi ifjúsági titkárt a Vértesacsán megnyíló KALOT népfőiskola élére állítják, Pelsőczy lesz az Ifjúsági Központi titkár. A fent idézett adatok a Székesfehérvárott 1944. április 19-én tartott elnökségi értekezleten tartott beszámolójából valók. Ebben elmondja, hogy háromszor volt Balaton-Antaltelegen a nyári üdültetés előkészítése miatt. Budafokon a KIE-be tömörülő ifjak munkáját vezeti. SzfvPI-No7438 – 1715/1944.

Shvoy püspök látva kiváló szervezőkészségét, a 84/1945. sz. rendeletével Pelsőczyt a KALOT és a KALÁSZ espereskerületi lelki igazgatójává nevezi ki 1945-ben. SzfvPI. no 7438/1716.

80 Dr. PELSŐCZY FERENC c. prépost, plébános (1916–1995)

Csepelen 1916. november 13-án született. Székesfehérváron 1941. június 20-án szentelték pappá. 1946-ban teológiai doktorátust szerzett Innsbruckban. Káplán 1941–42 Budafok-Belváros, 1942–43 Csepel. Hitoktató 1943–49 Budafok-Belváros, majd ugyanitt 1949-ben admin. in spir. Lelkész Apátszálláson 1949–51, adminisztrátor Előszálláson 1951–57, majd 38 éven keresztül, 1957-től 1995. március 23-ig, életének 79. évében bekövetkezett haláláig Törökbálint Nagyközség köztisztviselő plébánosa. Pelsőczy Ferencnek köszönheti Törökbálint az új harangot a római katolikus templomban, a Kálvária-domb keresztoránának megújítását és a temetőben állítottatott Mindenki Keresztjét. Ezek árát Pelsőczy Ferenc saját pénzéből finanszírozta, mintegy megajándékozva velük Törökbálintot. A hat nyelven beszélő Pelsőczy Ferenc professzor harminc esztendőn át adott elő a budapesti Hittudományi Akadémián. Lenyűgöző forrásgazdagságra támaszkodó kutatásainak eredményeit adta tovább hallgatóinak, s gyűjtötte kötetekbe előadásait. Négy kötetre tervezett könyvsorozatából az első jelent meg nyomtatásban. Monográfiája: Dr. Pelsőczy Ferenc: A vallási élet arculata Szent István korában. in: Európa az első évezredfordulón. I. kötet. Törökbálint, 1994. in: Törökbálinti Római Katolikus Egyházközség honlapja. www.tbkat.hu/index.php?option=com_content

Neményi Lajos szerint a II. Világháború során táborigazgatóként szolgált, s nyugatra sodródott a visszavonuló csapatokkal. Innsbruckban doktorált, majd hazatért. 1945 után budafoki káplán. Halálának rejtélyes körülményeiről Neményi annyit mondott, hogy azon a napon, délelőtt Fehérváron volt, ahol megebédelt, s délután a plébánián, Törökbálinton agyonverték. A hivatalos verzió szerint este egy hajléktalan kopogott be segélyért, s ő gyilkolta meg.

81 SzfvPI – No.7438. 1715iktatószámú levél.

resztény erkölcsstan alapján keresik a megoldást.” Elnökül dr. Kovrig Béla⁸² egyetemi tanárt, a kolozsvári egyetem rektorát kérték föl, egyházi tanácsadóul pedig dr. Apor Vilmos győri püspököt. E katolikus szervezeteket és mozgalmakat a Katolikus Szociális Népmozgalomba tömörítették.⁸³ Vagyis a 30-as évek végére és a 40-es évek elejére az Actio Catholica eszmei irányítása alatt a plébániák mellett *különböző társadalmi rétegeket megszólítani képes szervezetek hálója fonta át a helyi társadalmat a kereszténység és magyarság szellemi programja jegyében*, készen arra, hogy a katolikus szakszervezetekkel, a hivatásrenddel – a magántulajdon megőrzésével – egy keresztény-szociális szellemű társadalmi reformot hajtsanak végre a háború után.

1943. augusztusában Győrött, a püspöki palotában 23 egyházi személyiség találkozott a háború utáni átalakulásra készülve, s felmerült egy új keresztény párt megalkotásának gondolata, számítva e mozgalmak mögött álló nagyszámú és széles néprétegre.

Báró Apor Vilmos püspökké választása tehát megerősítette – az utolsó pillanatban – a reformra törekvő papságot. Nyilván az ő fellépésének volt köszönhető, hogy az eddig elodázott kérdésben; miszerint adjanak az alsópapságnak egységes tanácsokat a nehéz időkben vállalandó politikai állásfoglalást és cselekvést illetően, végre lépett az 1943 őszi püspökkari konferencia, amikor felkérte báró Apor Vilmos és Shvoy Lajos püspököket, hogy irányelveket állítsanak össze közéleti és szociális kérdésekben, s azokat hozzák az esperesek tudomására.

I. 3. MEZGÁR LAJOS – A MUNKÁSAPOSTOL – AZ EMSZO, KALOT ÉS A HIVATÁSSZERVEZET ÉLÉN

Mezgár – a teológus közíró

Dr. Mezgár Lajos nagyszabású közösségépítő, egyházközségi szervező munkájának motivációit, céljait – a teológus Mezgár szellemi tanítása nélkül aligha érthetnénk meg. Fiatalon helyezték Fehérvárra, ahol dogmatikát tanított a szemi-

82 KOVRIG BÉLA fogalmazta meg a képviselőházban 1928. június 1-én bemutatott „Lex Vass”-ok közül „Az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról szóló törvényjavaslatot. Az OTI igazgatója. Teleki Pál szociálpolitikai tanácsadója a második kormánya (1939–41) idején, s a Miniszterelnökség V. Társadalompolitikai Osztályának vezetője. A miniszterelnökségről történt menesztése után a kolozsvári M. kir. Ferenc József Tudományegyetem rektora lett. A megalakuló Magyar Szociális Népmozgalom elnökéül kérték fel. Így a németek háta mögött működő egyesületeket instruáló Társadalompolitikai Szolgálat, majd 1940-től a Nemzetpolitikai Szolgálat vezetője 1942-ig, leváltásáig. A Magyar Kultúra című folyóiratban a keresztényszocializmus gyakorlati feladatairól rendszeresen publikál. Teleki és Kovrig a keresztény és nemzeti szellemű mozgalmakat, különösen a munkásságot szerette volna összefogni. A Magyar Cél mozgalom elsősorban a nyilasok ellen irányult, de az ateista szociáldemokráciával is szembe fordult. Az 1943. augusztus 28-i győri értekezleten felkérték, hogy a Katolikus Szociális Népmozgalom programját dolgozza ki. A *Magyar társadalompolitika* c. háromkötetes munkája 1944-ben jelent meg, amelyben kifejti, hogy nem hivatásrendi államot, hanem társadalmat kívánnak szervezni. Elhatárolta törekvéseiket a diktatórikus megoldásoktól, mint pl. az olasz fasizmustól is. 1944-ben ő és Pálffy gróf találkozott a szociáldemokrata Szakasits Árpáddal, hogy bekapcsolják a szociális népmozgalmat az illegális ellenállási mozgalomba. In: BALOGH: *A KALOT...*, 19, 82, 86, 92, 96, 113, 146, 148–150, 152, 158. pp.

83 GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon...*, 176. p.

náriumban. Az egyházmegye politikai napilapját szerkesztette, melynek címe: Új Fehérvár.

„Egyházmegyénknek volt már egy lapja; *Fejérmegyei Napló* néven. Ezt sajnos Prohászka püspök úr hamis információk alapján — hogy nem életképes és rá kell fizetnünk — eladta egy konzorciumnak. Minden kísérletünk, hogy visszazerezzük, hasztalan volt. S ekkor megalapítottuk az új napilapot, az, *Új Fehérvár*-t. Nehezen indult, mert a ciszterciek a *Fejérmegyei Napló* mellett álltak, oda írtak, amellet harcoltak. Mezgár Lajos szerkesztésében, tollának súlyos cikkeivel, a szociális igazságosság mellett vívott harcaival egy kompakt tábor, de sok ellenséget is szerzett.” – írja önéletrajzában Shvoy püspök.⁸⁴ Az 1932–34 között Mezgár Lajos főszerkesztése alatt naponta megjelenő *Fehérvár*⁸⁵ c. napilapot az 1934. VI. 8-i, a Gömbös-kormány külpolitikáját bíráló *Balkéz* c. cikke miatt betiltották. *Új Fehérvár* c. indították újra. Mellékleteként jelent meg a népszerű gyermekújság, a *Kis Fehérvár* címmel (1932–44).

Mezgár főszerkesztőként az *Új Fehérvár* lapjain nem csak az egyházmegye katolikus szervezeteinek életét mutatta be, nemcsak feladatokra hívott meg, hanem fontosnak érezte, hogy a katolikus ember, a keresztény erkölcsi értékek alapján gondolkozzon az őt körülvevő világról, államról. S valóban vezércikkei erkölcsi célzatúak voltak, s az eszményképek Mezgár társadalmi reformeszméiről adnak képet. Prohászka-val vallotta, hogy a társadalom alakításában részt kell vennie, tehát politizálnia is kell. Úgy hitte, hogy a helyes látásmód kialakításában egy katolikus napilapnak lényegi szerepet kell vállalnia. Lapjában elemezte tehát a gazdasági, belpolitikai döntéseket, élesen kritizálva a kormánypolitikát is:

„Az újonnan keletkező keresztény világban pedig azt diktálja az erkölcs, hogy a Pénz meg a Tőke csekély számú birtokosai mellett a kispolgárok óriási tömege is érvényesülni tudjon. Nagyobb érték neki a munkás, mint a munka. A keresztény középkor a cselédet odaültette a gazda asztalához – a liberalizmus pedig ellökte onnan. A régi keresztény gondolatot sürgeti a pápai körlevél, amikor a munkás és a munkaadó közös együttes szervezkedését írja elő... A liberális felfogásban például egészen természetes a mamutjövedelem, a tőke óriási haszna és egyeduralma, a jól kereső férjek asszonyainak hivatalnokoskodása, a fizetéshalmozás, az agrármunka kevésre értékelése, a kisipar lezüllesztése, a munkabér aránytalan leszállítása és a többi. A keresztény politika szerint mindez természetellenes.”⁸⁶ – Példaként állítja olvasói elé a 28 évesen tragikus hirtelenséggel elhalálozó Unger Istvánt, aki hatalmas vagyonát Tahitótfalunak hagyta sporttelep építésére, a nagy családok jutalmazására, továbbá öntöző csatornák és modern kertgazdaság kialakítására.⁸⁷

Szól a világháború következtében terjedő nyomorról és a leromló erkölcsökről:

„Húsz év óta mást sem teszünk, mint szenvedünk. Sőt már apáink idejében is elmondhatták a munkás proletár rétegek: amióta élünk, csak nélkülözünk. Ötven és hatvan éves mun-

84 In: SHVOY: *Önéletrajz*.

85 *Fehérvár, Székesfehérvár*, 1932. nov. 29–1934. jún. 16. politikai napilap. – Megjelent hetenként 6x. Főszerkesztő Mezgár Lajos. Fel. szerkesztő Skorka Károly. Fel. kiadó: Kéri Nándor. Laptulajdonos: székesfehérvári egyházmegye. – Előbb: *Székesfehérvári Napló* (1928–32), utóbb: *Új Fehérvár* (1934–44). T. E. Fejér m. sajtóbibliográfia 1965: 109. (194.)

86 Dr. MEZGÁR LAJOS: *Ezt akarjuk*. In: *Új Fehérvár*, 1934. dec.17.

87 Dr. MEZGÁR LAJOS: *Csendes fiatal élet, tragikus halál, példájában ragyogó dicsőség*. In: *Új Fehérvár*, 1934. július 22. vasárnap

kások életéből volt módunkban jelentős szakaszokat látni és egyetlen napi örömet nem találtunk.

Nemcsak a fogyasztóra kell rászólni az árkülönség terhét, hanem a bankvezérek, a trösztök, kartellek fejeit és előkelőségeit is rá kell szorítani arra, hogy elégedjenek meg kevesebb részesedéssel.” – írta ugyanott.

A keresztény etika talaján ítéli meg a két világháború közötti Európa politikai rendszereit. A bolsevizmus és a fasiszmus kegyetlensége, embertelensége közé egyenlőség jelet tesz; tisztán látja a fenyegető veszélyt:

*„Korunk jellemzője a munkásforradalom. Kezdődött Oroszországban. Az olasz fasiszta mozgalom, a német nemzeti szocializmus, a spanyol falangizmus a változatai.”*⁸⁸

A totalitárius rendszereket a teológus Mezgár a keresztény etika emberszeretétől indítva születésük pillanatában már elvetette, s lapja hasábjain újra és újra elemzően bizonyította hamisságukat. Különösen veszélyesnek ítélte, ha katolikus körök vezető személyiségei kacérkodtak ezen ideákkal. Ez az oka, hogy nem hallgatható akkor sem, amikor gróf Pálffy Fidél pápai kamarás fordításában megjelent *Reventlow: Nemzetiszocializmus az új Németországban* c. könyve: „Bizalmatlansággal viselkedik minden jó érzésű ember az egész horogkeresztes mozgalommal szemben.” – írta. A bírálótnak sajtóper lett a következménye, Pálffy Fidél rágalmozgással és becsületsértéssel vádolta meg. Nemcsak Mezgárt érte támadás, hanem védőjét is:

„... azt hallom, hogy a nemzeti szocialista mozgalom ellen tett megjegyzéseim miatt szintén támadások értek egyes lapokban.” – írta dr. Szőke Gyula, aki cikkében a Pálffy-féle mozgalommal szemben még kritikusan azt is megjegyezte, hogy *„... nem szabad olyan mozgalmat és úgy irányítani, hogy az Isten, haza, vallás és társadalmi béke minden ember lelkében élő magasztos eszményével szembehelyezkedjék, s ezeket az eszményeket a nép lelkében gyöngítse.”*⁸⁹ – A sajtóper nem félemlítette meg Mezgárt. Mint teológusnak és lapszerkesztőnek az egységesen jobboldali mozgalmaknak tekintett szervezetek között különbséget kellett tennie, s az egyházmegegyezés olvasóközönségét világító lámpásként íródo vezércikkeivel kellett óvnia a téves választástól, még akkor is, ha egy ilyen mozgalmat pápai kamarás kezdeményezett.⁹⁰

88 Meghívó a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete értelmiségi tagozatába. Kiadta a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete Székesfehérvári Szervezete (értelmiségi tagozat) – évszám nélkül

89 Dr. SZŐKE GYULA: *Gróf Pálffy Fidél – dr. Mezgár Lajos sajtóper utóhangja*. In: *Új Fehérvár*, 1934. július 15. Szőke Gyula dr. felsőházi tag, kormányfőtanácsos, az AC szervezési szakosztályának tanácsadója volt 1942-ben. In: Gianone András doktori disszertációja. Uo.

90 A német nemzetiszocializmus sikerei, Hitler hatalomra jutása felerősítették a nemzetiszocialista csoportok szerveződését. Ezek egyike volt a gróf Pálffy Fidél által vezetett csoport. A Pálffy és Baky-féle nyilas pártok 1939. évi fúziójából létrejött Egyesült Magyar Nemzetiszocialista Párt – Nyilaskeresztes Front 1940 szept. 27-én megegyezett Szálasiival. 1941. szept. 18-án kilép a Szálasi vezette nyilaskeresztes pártból, hogy Baky Lászlóval újjáalakítsa a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot; néhány nap múlva egyesülve az Imrédy-párttal megalakítsák a Magyar Megújulás Nemzeti Szocialista Pártszövetséget Rátz Jenővel az élen. – Mivel Mezgár Lajos már 1934-ben helytelenítette a Pálffy féle szélsőjobb irányzatot az Új Fehérvár hasábjain, a gróf sajtóper indított ellene. Fennmaradt dr. Szőke Gyulának – Mezgár ügyvédjének – a sajtóper követően megjelenő cikke: „A sajtóperben a székesfehérvári királyi Törvényszék, mint büntető bíróság kimondta az ítéletet, amelyben dr. Mezgár Lajost gróf Pálffy Fidéllel szemben rágalmozgás és becsületsértés vádja alól felmentette... nekem elegendő volt azt igazolnom, hogy dr. Mezgár Lajos jogos kritikát gyakorolt gróf Pálffy Fidél lefordított könyve felett és így dr. Mezgár Lajos büntetés nem érheti meg akkor sem, ha a könyvet lefordító gróf, mint pápai kamarás és a nemzeti szocia-

1934-ben, vezércikkben ítélte el a Dolfuss kancellárt meggyilkoló nemzeti szocialistákat: „*A válság mélységét mutatja Dolfuss esete, mert a haldokló kérését ezzel röhögték ki a terror fiúk: Ojjé, a kis kancellár papot kér... Akiből kiveszett a lélek igénye, nem tudja teljesíteni más léleknek az igényét sem. Egyetlen norma van előtte: A test, az anyag, a kenyér és a pénz.*” – Nem mulasztja el a kormány kritikáját az éves minisztériumi kitüntetések átadásakor sem:

„*Csupán a sablonos kinevezésekre van gondja a kormánynak a megmaradt állásokban, mintha boldog béke volna, de új állást, új elhelyezkedési lehetőséget nem tud találni. Sőt inkább csökkentette a tisztviselői létszámot, de nem nyitott új utakat helyette!*” – Tyler népszövetségi ellenőr jelentésére támaszkodva bírálja a nagykereskedőket és a vállalkozókat, mert a külföldi értékesítés nehézségeiből adódó veszteségeiket itthon úgy kompenzálják, hogy magasabb áron adják termékeiket. Amint mestere, Prohászka is a katolikus etika alapján tartotta szükségesnek a földosztást, hasonlóképpen az ő politikai programja, a rendszer kritikája is etikai alapon nyugszik. Bemutatja az agrárrolló szétnyílásának elszegényítő következményeit:

„*A fogyasztó súlyos helyzete mellett a gazdák sorsa is azért rosszabbodott, mert hiába érnek el jobb eredményt, amikor az iparcikkek azonnal magasabbra szaladnak...*” – A moralista szólal meg benne, amikor bírálja a kapitalizmus igazságtalan elosztási rendszerét, és keresztény erkölcsi alapon sürgeti a méltányos megoldást a vállalkozó gyáros, bankár rétegtől: „*Azt gondoljuk, hogy egyesek búsás jövedelmeit kellene alaposan lefaragni.*” – A szerkesztősége alatt álló katolikus napilap szerkesztőségi cikke kiáll a titkos választójog mellett, és a hitleri Németország felé való közeledéstől félti a kormányfő, Gömbös ún. római irányvonalát. A lap szerint „*indokolatlanul nagy kedvezményeket adunk Németországnak külkereskedelmi forgalmunkban, amely számunkra káros!*” – A demokratikusabb, igazságosabb elosztáson alapuló államberendezkedés híve, a titkos választójog követelője. Nyíltan állást foglal a Gömbös-kormány alatt felvetett fakultatív választójog tervezete ellen, rámutat arra, hogy ugyanazon a helyen kormányt támogatók esetleges nyílt szavazása mellett mások sem mernék vállalni a titkosat: „*A véleménynyilvánítás szabadságának ugyanis nagyon sok akadálya van: állásvesztés, nyugdíjazás, áthelyezés, minősítés, dorgálás, állandó szekatúra, meg a többi... Ha felzúdul ellene a polgárok tömege, akkor semmi sem lesz belőle, hanem jönni fog az igazi titkosság minden kertelés nélkül.*” – Három hét múlva felháborodottan fejezi ki csalódását Eckhardt Tibor választójogi tervezete kapcsán:

„*A magyar politikának szomorú napja van. Eckhardt Tibort vesztette el a jövő. Az általa kigondolt választójogi javaslat a politikai mesterkedések mintaképe. Alapvető furcsasága az, hogy új pártok indulását nehezítette meg, a régieket pedig valósággal megörökítette... Kizárja a szavazásból azokat, akik inségmunkások gyanánt, szegénység címén, a választást megelőző évben segélyt kaptak közhatóságtól. Ez az új összeférhetlenségi eszme élesen belevilágít a titkos mélybe. Hiszen így száz meg száz ember esik el a választási jog gyakorlásától mindenütt... A keresztény párt például régtől fogva követeli az általános, titkos, nőkre is kiterjesztett választójogot...*”⁹¹ – 1938-ban azonban hirtelen meg kellett válnia a laptól: Hóman Bálint vallás- és közoktatási miniszter, Székesfehérvár város országgyűlési

lista mozgalom egyik vezére fokozottan követel elégtételt... A sajtószabadság nem arra való, hogy a társadalmi rendet és az ország békéjét felforgassák vele” In: *Új Fehérvár*, 1934. július 15. 1. p.

91 Dr. MEZGÁR LAJOS: *Nem*. In: *Új Fehérvár*, 1934.

képviselője – akinek rengeteget köszönhet a város, mert intézményei ez alatt az idő alatt hatalmas ütemben újultak meg – többször is kérte Shvoy Lajos megyéspüspököt, hogy váltsa le az egyházmegyei lap főszerkesztőjét, dr. Mezgár Lajos teológiai tanárt.

„Mezgár szociális hajlandóságú, derék lelkipásztor. A fiatalokkal sokat foglalkozott. Szembe került a Fehérvárért sokat tevő Hóman Bálint miniszterrel, Fehérvár képviselőjével is, ezért kellett Shvoynak őt menesztenie.” – emlékezett vissza Neményi Lajos atya, akit az újság szerkesztésére 1938-ban – 27 évesen – helyébe neveztek ki.⁹² Mezgár maga említi, hogy 1932-től 1936-ig 6 éven keresztül írt cikkeket, s több alkalommal a főispán közvetítette a kormány rosszallását írásai miatt. Sőt az egyházmegyei lapot egyszer be is szüntették, amiről a kormányhatározatot a rivális lap, a Friss Újság hozta le... Végül Új Fehérvár címmel, új lapként jelenhetett meg, azzal a feltétellel, hogy Mezgár neve nem szerepelhet főszerkesztőként rajta.⁹³

A teológus és a keresztény társadalmi mozgalmakat szervező Mezgár, aki pontosan ismerte Marx és Engels tanításait, látta a bolsevizmus és a náciizmus bűneit, a két pápai szociális enciklika hatása alatt megpróbálta felvázolni Platón és Mórus Tamás után – akikre, mint elődökre hivatkozik – a keresztény értékeken alapuló igazságosabb állam képét

A tökéletesebb állam című könyvében.⁹⁴ Szerinte a keresztény etika jegyében korlátozni kell a közösségi érdekeket semmibe vevő individuális (liberális) kapitalizmust. 252 pontban foglalja össze javaslatait egy szociális indíttatású, a tőke korlátozására épülő államszervezet kialakítására: „A keresztény politika mindig erény. Veleje, hogy közösen boldogul az egyes. Nem a közösség kárára, hanem amiként a lánc

92 NEMÉNYI LAJOS (1911–2003) atyát Máriaremetén kerestem föl 2003-ban, röviddel halála előtt. Neményi 1933–38-ig budafoki káplán volt, a köztiszteletnek örvendő Poós Rezső plébános alatt. Németül prédikált: a reggel 7 óras mise mindig német nyelvű volt. Shvoy püspök bérma-fia volt. Innen Fehérvárra került konvikтусi prefektusnak, majd teológiai tanárnak. 1938-tól az Új Fehérvár főszerkesztésében váltja Mezgárt. Aulista.

Tiszta vizet című írása miatt lapját (a német követ tiltakozására) beszüntetik. 1944. október 20-án a Gestapo letartóztatja. December 7-én szabadul Komáromból – baráti közbenjárás eredményeképp. 1945. február 8-án a nyilas Számonkérő Szék csendőrei megszállták a fehérvári püspöki palotát, és elhurcolták Shvoy Lajos megyéspüspököt, testvéröccsét dr. Shvoy Kálmán ny. altábornagyot, dr. Büttner Ferenc apátkanonokot és Fülöp Ferenc teológust. Neményi annak köszönhette megmenekülését, hogy egy régi építésű kályha széles kéményében rejtőzött el. Két hónapig a Prohászka templom plébániáján Horváth Kálmán káplán bújtatta.

In: HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. Lämpás kiadó, Abaliget, 1996.

1947-ben nevezi ki a fehérvári püspök a korábbi egyházmegyei tanfelügyelőt személyi titkárává (2182/1947. sz. közlemény).

Másik kulcsembere lehetett Dr. Ásguti Ádám zsinati bíró, zsámbéki esperesplébános, akit (a 820/1947-es püspöki közlemény szerint), Doroszlai Béla zsinati bíró, albertfalvai esperessel együtt ekkor nevezte ki a szentatya pápai kamarássá. Nyilván Shvoy püspök belső emberei közé tartozott éppúgy, ahogy Neményi is: A 2182/1947. sz. közlemény tudatja, hogy Shvoy Neményi Lajos egyházmegyei tanfelügyelőt személyi titkárává nevezte ki, egy év múlva Neményi Lajost tb. pápai kamarásává nevezte ki (64/1948. sz. közleménye).

93 Mezgár vallomása a Budapesti Népbíróság Jegyzőkönyvében. In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50. 74–75. pp.

94 Dr. MEZGÁR LAJOS: *A tökéletesebb állam*. Székesfehérvár, 1938. Vörösmarty nyomda.

egyik szemét kiemelem a többi közül, hogy szegre akasszam, és a lánc többi szeme is felhúzódik utána, úgy a keresztény életrendszer nagyszerű összefüggésében egy-egy ember gazdagodása magával emeli a többi embert is. Ahol a többség nem gyarapodik, ott legfeljebb csak kendőzött lopással juthat előre az egyes” – állítja. Elszánt kereszténydemokrataként egyformán elítéli kora totális államait, legyen az a szovjet, vagy a hitleri német, vagy Mussolini vezette olasz formája:

„A liberális parlament megbukott. A liberális állam csődbe jutott. A helyébe tolakodó marxista állam beszekundázott. Az orosz kollektívizmus véres cafatokban vergődik. Mindkettő alatt készül az új keresztény állam! Csak rá ne tiporjon valamelyik „nacionalista” diktatúra csizmája.” – Könyvében először is vázolja a tökéletesebb állam alapelveit a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* kezdetű pápai enciklikák alapján. A későbbiekben az államszervezet, a gazdasági rendszer, tulajdonviszonyok, oktatás, művelődés, sajtó, egészségügy, szociálpolitika terén szükséges reformokat ismerteti. Számos felvetése, meglátása ma is aktuális, figyelemre méltóak a munkásság, a szegényparasztság, a nagycsaládosok védelmében tett javaslatai:

- Sokgyerekeseknek a közterhek enyhítését, családi bérházak építését; családi jövedelem alapján differenciált családi pótlékot javasol a magas jövedelműek kizárásával;
- állami, községi, városi feladatkörben munkaalkalmak teremtését;
- ingatag helyzetű vállalatok, bérletek, birtokok államosítását, hogy a munkások részére munkaalkalmat teremtsenek;
- a minimálbér alatti összegért dolgoztató kizsákmányoló cégek megbüntetését, esetleg a cég elállamosítását;
- a nagyipari és nagykereskedelmi tőke erősebb megadóztatását, mint a földből származó jövedelmet, mert az *„éves földhaszon ugyanis alig valami az egy esztendő alatt sokszor megforgatott tőke jövedelméhez képest”*;
- az alapvető élelmiszerek, ruházat és a legkisebb családi ház adója csökkentését;
- a családfenntartók a gyerekszám növekedés arányában növekvő adóelengedésben való részesítését javasolja.
- A kisbirtokoknak adókedvezményt juttatna, és szövetkezetekbe tömörítené őket;
- az első szövetkezeteket az egyházi birtokon tervezi megalakítani, az egyház-község bevonásával;
- a nincsteleneket földre telepíteni szándékozza, és az első 4 évben gazdasági szakember vezetése alatt tanítaná gazdálkodni.

Követeli a földbirtokok elidegenítésének állami ellenőrzését *„nemzeti szempontból, mert különben a föld lassú elfoglalásával lesz egyszer csak másé az ország!”*

Ugyanakkor az egyházi kezelésben lévő földbirtokot számadásra köteles közösségi birtoknak tekinti, nem pedig az egyház valamelyik szervezeti egysége önálló tulajdonának! Teljes katolikus autonómiát követel: egyházközségi tanács – espereskerületi tanács – egyházmegyei tanács – országos tanáccsal az élen. Az országos tanács foglalkozna az anyagi javak kezelésével. A püspökök a lelkipásztori munka vezetésével foglalkoznának.

Számos megfogalmazott gazdasági természetű reformja a Trianon utáni gazdasági széthullásban nem lehetett időszerű – ezekkel a gondolatokkal a 20. század végi nyugati szociálpolitikusok és gazdaságpolitikusok írásaiban találkozhatunk.

A mű hosszan foglalkozik a liberalizmus szellemiségének káros vonásaival, miszerint a korlátlan individualizmus a közösségi érdeket semmibe vevő egyéni gazdagodáshoz, hatalmas társadalmi különbségekhez, érdekellentétekhez, társadalmi robbanáshoz vezetnek. „A kereskedelmet és a nagyjövödelmű szabadfoglalkozásokat a keresztény elemek átengedték a zsidóságnak. A politikát pedig a liberalizmusnak.” – Hibázik elemzésével ugyanúgy, mint a korszak számos közírója, például Bajcsy Zsilinszky Endre,⁹⁵ de azt hangsúlyozni kell, hogy nem faji alapon ítéli el a zsidóság meghatározó mértékű részvételét az ipari és a kereskedelmi vállalkozásokban, hanem a gyakorlati életben munkája során megtapasztalt embertelen bánásmódot kapcsolja össze szemléletében a keresztény neveltetés hiányával. 1925–26-ban Mezgár Vértesszékán plébános, majd adminisztrátor; a szegény gyermekek megsegítésére karácsonyi ruha- és cipőakciót indít ugyanakkor, amikor megjelenik vidéken az uzsoratólka.⁹⁶ Kissé naivan – mint más írásaiból is kiderül – hisz abban, hogy a keresztény vállalkozó az újszövetségi etika ismeretében az embertársai iránt felebaráti szeretet parancsának engedelmeskedve munkásaival szemben szociálisan érzékeny bánásmódot tanúsít. Ezek a kemény, mai szemmel antiszemitanak minősíthető mondatok szolgáltak ürügyül a vészorszak utáni meghurcolásának annak, ellenére, hogy a vészorszakban egész tevékenysége – Bajcsy Zsilinszky Endréhez hasonlóan – e vádnak ellent mondott; mentette a zsidókat. Minden társadalmi jelenséget keresztény etika talaján vizsgál: Láta, hogy a századelő liberális-ateista szemléletű politizálása hogyan torkollott az első kommunista diktatúrába, a Tanácsköztársaságba. Az ő gondolkodását is – Prohászkaéhoz és kortársaihoz hasonlóan – e kérdésben a Tanácsköztársaság szellemi előzményei és az egyházellenes megnyilvánulásai (papok elleni atrocitások, gyilkosságok stb.) erősen befolyásolták.

Szerinte csak a keresztény közösségben gondolkodó állameszme zárhatja ki a liberalizmus említett káros hatásait, ezért tartja szükségesnek a numerus clausust, „a hazai zsidóság népi arányának beállítását az egyes foglalkozási ágakban”. – Mivel a zsidóság számarányát jóval túlhaladva 25–50%-os arányban van jelen az értelmiségi pályákon, s a Trianon utáni Magyarországra tömegesen – mintegy 300 000-en menekültek az elcsatolt területekről elűzött hivatalnokok családostul, Prohászkaéhoz hasonlóan a zártszámmal véli visszaállítani a közgondolkodást meghatározó értelmiségi pályákra a keresztény elkötelezettségű, kizorulóban lévő társadalmi réteget. – Mondhatnánk, hogy a numerus clausus kelet-európai válasz a későn meginduló kapitalista fejlődés szociális igazságtalanságaira, etnikai konfliktusaira, hiszen Szolzsenyicin szerint érthető a 19. sz. végén Oroszországban alkalmazott numerus clausus, még ha nem is hajtották végre az előírásait betű szerint.⁹⁷ Azonban Európán

95 ZSILINSZKY ENDRE: *Nemzeti újjászületés és sajtó*. A táltos kiadás. 1920.

96 Krécsy Károly plébános jelentése (Lovasberényből, 1925.): „Segélyegylet, mint pénzügyet. A nagy pénzügyi katasztrófák folytán nem fejthet ki oly hasznos működést, mint békeidőben. Hatodik megválasztott elnöke a plébános. Csak azért vállaltam ezt a nagy felelősséggel járó bizalmi állást, hogy a szíriai [zsidó] befolyást ellensúlyozzam.” – írja. In: *Lelkipásztori jelentések 1924–1926. Források a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből* III. kötet. Szerkesztette: MÓZESSY GERGELY. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2008. 229. p. és 282. p.

97 Szolzsenyicin kifejti, hogy a jóval nehezebb anyagi körülmények között élő orosz munkások és muzsikok között nem volt olyan vonzereje a tanulásnak, mint a kereskedelemmel és iparral foglalkozó zsidóságnál, ahol az új nemzedék a szerzett ismeretek birtokában jobb társadalmi előmenetelre számíthatott:

kívülről, a tengeren túlról is idézhetünk hasonlóan nyilatkozót: bármennyire is meglepő, Roosevelt is helyeselte 1942-ben a numerus clausus alkalmazását a történész Persico szerint, aki egy, a második világháborúban tett érvelését idézi.⁹⁸

Érdeemes megemlíteni, hogy a saját népességük felemelése érdekében 1920-tól nemzetiségi arányszámot (zárt számot) alkalmaztak a hazánkkal szomszédos országokban a rendszerváltásig, a többségi etnikum védelmére. Sőt, napjainkig újra és újra felmerül a határainkon túl élő őshonos magyarság panaszában, hogy a nemzetiségi arányszámot nem tartja be a többségi nemzet a kisebbségek álláshoz, hivatalhoz juttatásában;⁹⁹ nyugdíjaztatáskor pozíciókat veszíthetnek, pl. amikor a magyar levéltárosi állást nem magyarral töltik be...

Mezgár téves következtetése részben az államról vallott etatista szemléletéből fakad. Etatista szemlélete pedig papi küldetésstudatával magyarázható. A '17-es és a '19-es bolsevik diktatúrák óvatosságra intik a kor keresztény gondolkodóit... Valójában pedig mindenfajta erőszakosságot, emberellenes államot elutasít. Írásaiban ezek ellen szól. A politikával való foglalkozást azért tartja a keresztény ember feladatának, mert felelős az őt körül vevő világet:

„Vajon Szent István nem politizált-e és nem az ország vezetése volt egyik leg-szentebb érdeme? Vagy Boldog Margit tanácsát nem vették igénybe még saját szülei is királykodásban? ” – teszi fel a kérdést.

„*A szegények gondozása az Anyaszentegyháznak legszebb foglalkozása. Joga is, meg kötelessége.*” – fejtegeti *Az egyházi szegénygondozás módszere* című – hiánypótló ismeretterjesztő füzetében,¹⁰⁰ amelyet a fehérvári Caritas szervezet nevében adat ki:

„*Az egyháznak karitatív és szociális feladata nem akarja kibérelni magának sem az állampolitikát, sem mást. De a fundamentumot adja... Szilárdan építeni csak katolikus hit- és erkölcsrendszerre lehet.*”¹⁰¹ – állapítja meg.

Az elszegényedés okait a gondoskodás hiányában, esetleg természeti hibákban (a sánta, a púpos stb. esetleg olyan könnyen elhelyezkedni, nem tud olyan hatékonysággal dolgozni, mint az egészséges), és a bűnben jelöli meg, éppen ezért lélekgon-

„A birodalom minden más népétől eltérően a zsidók szinte kizárólagosan a tanulásra törekedtek. Ez bizonyos helyeken azt jelentette, hogy a zsidó hányad az oktatási intézményekben meghaladta az 50 százalékot. Véleményem szerint éppen ezért kétségtelen, hogy a numerus clausus az oroszok és az etnikai kisebbségek védelmére került beiktatásra, nem pedig a zsidók elnyomására. Egyébként a 20. század 20-as éveiben, az USA-ban is kerestek hasonló megoldást a zsidó részvétel korlátozására az egyetemen, sőt bevándorlási kvótákat is szabtak” – írja. In: A. I. SZOLZSENYICIN: *Együtt* I. kötet. *Oroszok és zsidók a Szovjetunióban*. 337. p.

98 JOSEPH E. PERSICO: *Roosevelt's Secret War*. 2002. Random House, New York and Toronto. 219–220. pp. „Az elnök a sikeres észak-afrikai partraszállást követően Casablancába ment, s Rabatban székelő francia tábornokkal való találkozáson meglepő véleményt fogalmazott meg: 'A jogi és az orvosi pályákon praktizáló zsidók számát a lakossági számarányuknak megfelelő mértékig vissza kell szorítani.' – sürgette. – 'Ez a terv a későbbiekben kiküszöbölné azokat a sajátos és érthető panaszokat, amelyeket a németek hangoztatnak a Németországban élő zsidókkal szemben, nevezetesen, hogy addig, amíg a zsidóság a népességnek csak kis részét teszi ki, a jogászok, orvosok, tanárok és egyetemi oktatók több mint 50%-ka zsidó Németországban.' – mondta Roosevelt.”

99 DURAY MIKLÓS: *Kettős elnyomásban*. Madách-Posonium, Pozsony, 1993.

100 DR. MEZGÁR LAJOS: *Az egyházi szegénygondozás módszere*. Caritas, Székesfehérvár, 1931. Vörösmarty nyomda.

101 Uo. 42. p. (A Vörösmarty nyomda a püspökség nyomdája, mely az Új fehérvár c. napilapot is nyomtatja.

dozást is igényel: „... a szegényeknek egészen más, a többitől eltérő sajátosságuk van. Ez a lelkület tele van depresszióval, a fizikai nyomornak és az önelhagyottságnak terheltségével. – Ha tehát a lélek az alap a szegénykérdés megoldásában, akkor ehhez a dologhoz az Egyháznak nagy hivatottsága és jogosultsága van.” – A későbbiekben bemutatja az egyházi szegénygondozó irodák tevékenységét – összevetve a városi hivatalnokok munkájával. „Az egyházi szegénygondozásban csak néhány fizetett munkatársat alkalmaznak – írja. – Sokszor maguk is segélyezettek; sok az ingyenes munkatárs”.

Éppen ezért a legapróbb részletekig ismerteti a környezettanulmány készítésének módszerét, s az azt végzők empatikus és szakszerű munkavégzésének feltételeit, eszközeit, kitérve még a kérdőíven szerepeltethető kérdésekre is. Komoly adminisztrációval végzik feladatukat. A nyilvántartó könyvbe jegyzik föl a bejelentéseket és az ügyek elintézését. A környezettanulmány eredményét a környezettanulmányozók az összeíró, bejelentőlapra vezetik; úgymint a segélyezésre szoruló adatait, panaszait, az ügyében hozott döntéseket, a számára kiutalt segélyeket, a betegápolás módját. Az ellátási könyvben rögzítik a nyújtott segélyeket, a gyűjtőkönyv tartalmazza az adományokat, a névmutató könyvben ábécében szerepelnek a gondozottak. A teljes ellenőrizhetőség, átláthatóság érdekében pénztárkönyvet és anyagraktárkönyvet is vezetnek. – Mezgár részletezően mutatja be a környezettanulmányt végzők munkáját, kitérve a pszichológiai momentumokra, a felteendő kérdések sorrendjére, a környezettanulmányt végző személyiségi jegyeire, s a környezettanulmányozó munkáját felülvizsgáló személy munkamódszerére.

Természetesen a szegénygondozó bizottságban a plébániai egyesületek képviselőiből álló karitatív tanács is részt vesz: „Az egyesületek ügyis túl vannak terhelve. Minden akciót ők indítanak meg, ők benne a mozgatóerő ezután is.” – A nagy bizottság: az adományt gyűjtők, az ápolók, a gondozók, az egyesületek képviselői, ők évente kétszer üléseznek. A kis, vagy intéző bizottságban a fentiek legjava vesz részt, akik gyakori üléseken döntenek a gyűjtések módjáról, a segélyosztásról, az igényjogosultságról stb. – S az egyházmegye szociális munkája valóban példamutató; 1939-ben mintegy 48 egyházközség vesz részt a téli hónapokban a gyermekek tejakciójában; gondoskodik a szegényekről vagy rászorulókról pénzzel, cipővel és ruhával. 11 egyházközség napközi otthont üzemeltetett 700 gyermek ellátására.

„Az egyházi élet kifejlődése eljutott végre odáig, hogy az egyházközség területén minden a plébánia kezébe összpontosul. Igaz, ahhoz, hogy valaki ilyen plébános legyen, hát vezéregyéniségnek kell lennie. Nagy tudással, széles látókörrrel kell bírnia. A plébános személye az egyházi munka forrása. Az a jó plébános, aki tele van ideával és egyúttal energiával.” – írja, s ez egyben saját ars poetica-ja is; Budafokon minden erejével ezen eszmék megvalósítására törekszik. Budafoki megbízatása egyben azt is jelzi, hogy Shvoy tanácsadóját, kísérletező-munkásvezérét magához közel akarja tudni. Mezgár még 1944-ben is szervezett Székesfehérvárott munkásfőiskolát esti tanfolyamokkal. Tekintet nélkül a törvényekre, itt alkalmazta a zsidó származású dr. Morvai Béla gimnáziumi tanárt is.¹⁰²

102 Budapesti Büntető Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszámra dr. Morvai Béláné, a szociáldemokrata párt adminisztratív titkára aláírásával 1947. ápr.18. keletkezett levél, becsatolva a peranyaghoz: „Alulírott Dr. Morvai Béláné székesfehérvári lakós tanúsítom, hogy 1946. évben elhalálozott néhai

Mezgár a KIOE, KALOT, EMSZÓ, Hivatásszervezet, az Actio Catholica egyik főszervezője volt a Székesfehérvári egyházmegyében.

„Mezgár Lajos egyházmegyénk egyik kiváló papja volt, aki főleg szociálpolitikai kezdeményezésekkel tűnt ki; de szókimondó nyíltsággal támadta az akkori társadalmi viszonyokat.” – emlékezik vissza Neményi Lajos.¹⁰³ – A KIOE megszervezésével kapcsolatosan Kertész László visszaemlékezésére¹⁰⁴ hagyatkozunk, aki Budapesten lépett be a KIOE-be, s 22 évesen 1934-ben visszakerült Fehérvárra, a szülői házba. A korábban megismert apostolkodást otthon is folytatta. A székesfehérvári szemináriumban megismerte Mezgár atyát és az ő támogatásával fogott munkához. Címeget kapott a tanonciskolai hitoktatóktól, felkereste a fiatalokat, és a helyi Legényegylet otthonában hamarosan megalakulhatott az első ottani KIOE csoport. A fiatalok szervezése mellett – Mezgár biztatására – Kertész László megalakította a helyi kereszténydemokrata szakszervezeti csoportot is, először a szobafestőket (több mint 30 belépővel), majd a cipészekét. Őket követték az utcaseprők. Fehérváron akkoriban huszonegy ember sepegte az utcákat. Kertész László nagyon büszke volt arra, hogy valamennyiüket beszervezte a szakszervezetbe. Ez alatt nem szűnt meg kapcsolata a budapesti barátaival sem. A budapesti csoport műkedvelő színjátszói betanulták *Az Úr katonái* című színdarabot és ezt később nagy sikerrel Fehérváron is bemutatták. A

férjem Dr. Morvay Béla állami gimnáziumi tanár Dr. Mezgár Lajos esperes plébános által 1944. évben Székesfehérvárott szervezett Munkásfőiskolának és esti tanfolyamoknak az utolsó időki előadója volt, annak ellenére, hogy férjem az akkori zsidótörvények értelmében zsidónak számított.”

103 A fehérvári püspöki levéltár egy négyoldalas visszaemlékezést őriz tőle (kelt 1986. augusztus 15.) amelyben bemutatja az Új Fehérvár szerkesztésének körülményeit. A lapot 1938-ban kellett átvennie Mezgártól. A szerkesztőségben egyetlen munkatársa volt Skorka Lajos újságíró, szerkesztő. A nyomdában 4-5 férfi és 2-3 nő dolgozott. „A lap ellenzéki volt ezért kormánytámogatást nem kapott, mint a másik két fehérvári újság, a Fejérmegyei Napló és a Székesfehérvári Friss Újság. Az Újság példányszáma igen alacsony volt.” – Sikertült egy kis pénzbefektetéssel a későbbiekben az újságot, az üzletet és a nyomdát kifizetőddé tennie. „Szerkesztőségem éveiben a lap továbbra is ellenzéki politikát folytatott, ami a szélsőjobboldal és a német nyomás idején egyre kiéleződött. Így történt, hogy egyik vezércikkem miatt („Tiszta vizet”) az Új Fehérvárt 8 napra betiltotta a kormány. A német követ követelésére Keresztes-Fischer belügyminiszter írta alá a betiltó rendeletet. A hazai nyilas sajtó, sőt egyes birodalmi német lapok is támadták ekkor az Új Fehérvárt... Nyilván ennek a politikai magatartásnak lett következménye, hogy 1944. október 20-án a szerkesztőségben letartóztattak és a szomszédos Gestapo parancsnokságra kísérték. Itt már együtt találtam a város számos vezető személyiségét: Gróf Széchenyi György főispán, Kaltenecker Viktor felsőházi tag, az ügyvédi kamara elnöke, Csikós Andor a takarékszövetkezet igazgatója, Kenessey Gyula sárbogárdi főszolgabíró, Halasy Lajos a város közigazgatási tanácsnoka, Reviczky Jenő őrnagy, a hadtest D-tiszteje, Bilkey Ferenc felsővárosi esperes-plébános és én voltunk együtt.” – Innen a kihallgatások után Velencére a Gschwindt-kastélyba vitték őket, ahol a nyilas őrség élén német parancsnok állt. Végül a komáromi csillag erődbe szállították valamennyit, ahol 70-en voltak egy cellában, s talán ezren foglyok – összesen – az erődben. Közöttük volt 12 katolikus és egy református pap. „A Csillagerődéből indult minden héten egy marhavagonokból álló szerelvény, amely a foglyokat Dachauba vitte, az ottani koncentrációs táborba. Hetven fogolytársam közül négyen jöttek haza onnan élve” – írja. Ő Skorka Károlynak köszönhette a kiszabadulását. Leírja, hogy a nyilas számonkérészek fegyveresei vitték el 1945. február 8-án Shvoy Lajos megyéspüspökkel együtt. Az Új Fehérvár a város ostromáig jelent meg, a Vörösmarty nyomdát államosították.

104 <http://www.joc.hu/regi/kiadvany/kioe/kerteszh.htm> weboldalon olvasható.

siker nagy volt, az előadást meg kellett ismételni és azt még Shvoy Lajos püspök is megtekintette.

Mezgár atya a másfél éve otthon tevékenykedő Kertész Lászlót megbízta az egyházmegyei szervezőtitkári feladatokkal. Ő ezt azzal a feltétellel vállalta, hogy csak addig végzi, amíg Budapestről ki nem kéri, mert ekkor már folyamatban volt, hogy Haklik Lajos mellé őt is függetlenített KIOE titkárként alkalmazják. (Mezgár nem szívesen vált meg a kiváló munkatársától, első haragjában még árulónak is nevezte.) A fehérvári egyházmegye a KIOE munka erősítésére a fiatal Tubel Gyula papot – Mezgár barátját – küldte Budapestre.¹⁰⁵

Mezgárért lelkesedtek környezetében. A fehérvári KIOE-tagok boldogan mesélték egy kirándulásról: „Mezgár főtisztelendő úr saját kezűleg főzte és osztotta ki az ebédet.”¹⁰⁶ – A másfél napos kiránduláson teológusok – köztük Mezgár – adott elő: „Nem gondoltam volna, – mondta boldogan, hogy ilyen nagy figyelemmel hallgassák és tárgyalják a fiúk a hallottakat. Meg fogjuk ismételni, és gyakoribbá tesszük ezeket a kirándulásokat. Mert amint látom egy-egy ilyen kirándulás egészen új életet ad a csoportnak.”¹⁰⁷

1942. szept. 24-én levélben kéri Ikvai László KIOE-főtitkár Mezgárt, hogy a fehérvári – akkor éppen a Vöröskereszt által üzemeltetett – tanoncotthon¹⁰⁸ megvásárlásában közvetítsen.

A Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete székesfehérvári egységének főszervezőjeként agrár, ipari és értelmiségi tagozatot szervez. A Hivatásszervezet¹⁰⁹ 1939. május 20-án kelt belügyminiszteri engedéllyel kezdhette meg munkáját. A cél a társadalmon belül a gazdasági és szociális helyzetből eredő feszültségek feloldása: A hivatásrendi társadalomban „nem maradhatnak meg az erkölcstelen jövedelemhalmozások, az erkölcstelen proletár-nyomorúsággal szemben.”¹¹⁰ – írta Mezgár a bevezető sorokban. A szervezet alapvető célkitűzésének megfogalmazásakor XI. Pius pápa szociális enciklikájára, a *Quadragesimo anno*-ra támaszkodik: „A termelt javak csak méltányosan halmozódjanak a birtokosoknál, ellenben bőségesen jussanak a munkások-

105 Tubelt 1939-ben Serédi visszarendeli Fehérvárra. Hollai Ferenc 2007. 07. 11-én ismertette meg velem Kertész László visszaemlékezését a KIOE-beli tevékenységére vonatkozóan. Kertész László 1912-ben született Székesfehérváron, egy sokgyermekes, szegény szabómester családjában. Faszobrászként Budapesten helyezkedett el. Bátyjával együtt bekerült a kongregációba. Így aztán, amikor a munkahelyén arra erőltették, hogy lépjen be a szociáldemokrata pártba, megtagadta azt. A kongregációban találkozott össze Haklik Lajossal és hamarosan az ő munkatársává szegődött. Nagyon eredményes munkát végzett a gyermekcsoportban és elkísérte Lajost a börtönmisszióba is. Jó munkája jutalmául a kongregációban ünnepélyes fogadalomtételére 1931. március 25-én került sor.

106 *Magyar Munkásifjú* c. újság, 1939. szept.-októberi szám. Jelentés a székesfehérvári Prohászka Ottokár KIOE-szervezet kirándulásáról.

107 Uo.

108 A levél Hollai Ferenc tulajdonában van. Kelte: 1942. szept. 24. Ugyanis a Nemzetközi Vöröskereszt is üzemeltetett tanoncotthonokat – lakhely biztosítása céljából. A KIOE viszont kulturális és nevelő feladatokat is felvállalt.

109 Vida István, egykor főtitkára szerint „1943-ig 500 helyi csoportban 3 ezer tagot gyűjtöttek... reális számítások szerint a HSZ mintegy 30 ezer mezőgazdasági dolgozót tömörített soraiban. In: *Félbemaradt reformkor*, 99. p.

110 In: *Meghívó a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete értelmiségi tagozatába*. Kiadta a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, Székesfehérvári Szervezete.

nak. ...nincs gazdasági rendszer erkölcsi viszonylat nélkül... Az erkölcs a gazdaságnak, a magánéletnek, a közéletnek igazi alakító ereje.” – tanítja máig abszolút érvényűen. A mottót Prohászkatól veszi, miszerint a dolgozókat és a vállalkozókat egy tárgyalóasztalhoz ültető, szakmai érdekvédelmi szervezetekben (=hivatásrendekben) feloldható lesz az osztályellentét, s a szociáldemokrácia osztályharcos szemléletével szemben a keresztény tanítás talaján találkozni fognak a látszólag egymásnak feszülő érdekek. Éppen ezért az értelmiség legfontosabb feladatának a „közös hivatástudat felkeltését” tartja a Hivatásszervezetben belül. Három ügyosztályban végezhetik munkájukat: a szociális nevelésben (nemzettudat, népi kultúra, munkáskultúra ápolása); a szociális szervezésben (munkaadók és munkavállalók együttműködése); a szociális gondozásban (karitatív munka, népességpolitika, és a munkások helyzetével kapcsolatosan a bérkérdések, munkaviszony, táplálkozás stb.):

„A kereszténység összetartó erő. Közösségalkotó vallás – erkölcsiség. Az értelmiség keresztény viselkedése egyúttal szinte automatikusan hozza létre a nemzet egységes gondolatvilágát, mint tudatosító elem.” – Megállapításai nem állnak egyedül, a kor sajátos látásmódja, hogy a keresztény erkölcsiséggel nem fér össze a kizsákmányolás. Shvoy körlevélben hasonlóan fogalmaz: „A gazdasági életet függetlenítette az erkölcstől a liberalizmus és most munkaadónak és munkásnak egyformán meg kell változnia, hogy a gazdasági erkölcstelenséget legyőzze mindkettőnek józan, keresztény felfogása. Krisztusban újra találkozhat egymással a munkaadó és a munkavállaló, mert az erkölcsi alap megszünteti az ellentéteket és létrehozza a közös érdek felismerését.”¹¹¹ – írta. A 30-as évek katolikus sajtójában e megoldási útról vitatkozott a reformpapság és számos keresztény gondolkodó. Az ateizmusuk és erőszakosságuk miatt elfogadhatatlan marxista szakszervezeti és pártmozgalmakkal szemben hivatásrendi szervezkedéssel vélték megtalálni a munkásság és a parasztság szociális helyzetének rendezését. Az eszme képviselői, mint Mihelics Vid is – sokszor hangoztatták, hogy a rendi társadalom nem rendi államot jelent, s hogy a totális állam veszélyt jelent a társadalomra.¹¹²

Mezgár nem állt meg az elmélet szintjén, mert amit tudott, megvalósított: kora reggeltől késő éjjelig dolgozva, tanfolyamokat, esti elemi, polgári, gimnáziumi oktatást szervezett a munkásoknak. Az 1939-ben megszervezett munkásakadémián 202 munkást képeztek tovább középiskolai tanárok önzetlenül felajánlott előadásain.¹¹³ Vezette bérköveteléseiket, sztrájkjaikat és személyesen járt el a csendőrségen, rendőrségen, hogy megvédje a munkásvezetőket, vagy az üzemekben tett meg mindent azért, hogy ne bocsássák el őket a szervezkedésük miatt. Délutánonként és esténként az egyesületi helységeken a munkások között tartózkodott. A székesfehérvári Öreghegyen kisgyermeknek nyaraltatására nyári tábort létesített, melynek költségeit a

111 SzfvPI – No. 7438 – püspöki körlevél 1939. Székesfehérvár, Vízkereszt nyolcada alatt. 7. p.

112 FRENYÓ ZOLTÁN: *Egy magyar katolikus gondolkodó. Mihelics Vid életműve.* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 2002. 49. p. Mihelics Vid 1937-ben mintegy másfél hónapot töltött Portugáliában, hogy a hivatásrendi felépítést alkalmazó Salazar-rendszert tanulmányozva a magyar reformtevékenység számára hasznosítható vonásokat mutasson be. Az új Portugália c. könyvében (Franklin, Bp., 1938. 73. p.) kritikusan ismerteti Portugália korporatív szervezeteinek felépítését, alkotmányos berendezkedését, Salazar pénzügyi rekonstrukciós politikáját, a munkáspolitikát és a földkérdést.

113 SzfvPI – No. 7438 – Shvoy 1939. Vízkereszt nyolcadára keltezett székesfehérvári körlevele. 6–7. pp.

leányokkal alapított *Karitás*z kézimunka vállalkozásából fedezett. Napközi otthont szervezett az éhezõ gyerekek segítésére. Bejáró falusi diákok és ipari tanulók részére menzát létesített. Cselédelhelyezõ irodát szervezett, hogy gondoskodjon a faluról városba jövõ lányokról. Egy, az egyesületi munkára általa bérelt lakásban 4 ágyat tartott fenn átmeneti szállásul olyan embereknek, akik idõszakosan, õnhibájukon kívül vagy családi okból fedél nélkül maradtak, s akik addig lakhattak ott, ameddig végleges megoldást nem találtak számukra.¹¹⁴

Mintegy 3000 emberrõl gondoskodott, s ha szûkséget szenvedtek valamiben, „*vagontételben vásárolta és szállította a városban nem kapható cikkeket... õ volt a munkások atyja.*”¹¹⁵

Keresztes Sándor szerint Mezgár arról volt híres Fehérváron, hogy még sztrájkot is szervezett.¹¹⁶ Támogatta az építõmunkások sztrájkját, maga szervezte a bakancs-készítõk sztrájkját. A bauxitbánya-munkások és a bõrgyáriak bértárgyalásaiban közvetített. A Weiss és Tull bõrgyár munkásai egészségtelen munkakörülményei miatt állandóan szót emelt a tisztí orvosnál, mivel a munkaadó a munkásokat a csersavas hordókba és tartályokba mezítelenül kényszerítette be. Más életveszélyes munkáknál sem biztosítottak védõszereket, s a mosdó, WC hiányzott. A festõipari munkások bérmozgalmait párt- és vallási különbség nélkül szervezte, érdekükben eljárt munkaadóiknál, vezette bérmozgalmaikat. S hogy szervezkedés miatt õket ne bocsáthassák el, inkább saját maga tárgyalt a mesterekkel, vagy pedig arra készítette õket, hogy küldötteket küldjenek a megbeszélésekre:

„*Neki köszönhetjük, hogy olyan munkabéreket tudtunk kiharcolni Székesfehérvárott, hogy abból meg is tudtunk élni, mert egyedül õ segítette a városunkban a munkásságot harcolni a kapitalistákkal, munkáselnyomókkal szemben.*”¹¹⁷ – állították késõbbi tanúvallomásukban. Természetesen mindezért semmit sem fogadott el cserébe, csak azt kérte, hogy hazájukhoz hûen ragaszkodjanak, kötelességüket teljesítsék, és hogy ne higgyenek az „idegen eszmék, különösen a németeket utánzó nyilasok propagandájának”, és attól tartsák távol magukat. 1937-ben a cipészsegédek sztrájkját vezette a munkabérek emelése érdekében, s hogy a sztrájk ideje alatt a családok ne éhezzenek, mûhelyt állított föl a segédek részére, hogy kenyérhez juttassa a sztrájkolókat.¹¹⁸ A Felmayer István és Fiai RT (német érdekeltségû) textilgyárban az egészségtelen munkahelyek és alacsony bérek miatt 250 munkás képviselőjében Kovács Géza munkásvezetõvel sztrájkot szervezett sikerrel: Emelték a munkabéreket, fürdõt, WC-t létesítettek, javult a bánásmód is. „Párt- és valláskülönbség nélkül segítette a munkásságot, még zsidó tagjaink is voltak, így Pollák Jakab segédmunkás, holott akkor már a fasiszta nyomásra minden szervezetbõl kizárták a zsidókat, dr. Mezgár Lajos

114 Mezgár saját védekezése illetve a bõrgyári munkások levele tevékenysége igazolására a Népügyészséghez In: Budapest Fõváros Levéltára, Budapesti Büntetõ Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50 95, 190. pp.

115 Budapesti Büntetõ Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám, 165. p: székesfehérvári munkások által aláírt Nyilatkozat.

116 Keresztes saját visszaemlékezése, 2004. április 8-án.

117 Budapesti Büntetõ Törvényszék VII 5/e fond szám alatt 9448/50 iratszám, 180. p. festõipari munkások tanúsítványa, kelt 1947. április 16. Becsatolva a peranyaghoz.

118 Budapesti Büntetõ Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám, 188. p. cipészsegédek tanúsítványa, kelt Székesfehérváron, 1947. április 22.

azonban nem engedte, hogy tagjaink között bármilyen megkülönböztetést vagy hátrányt szenvedjen vallása miatt bárki.” – írták a munkások.¹¹⁹ A koldusok részére megszervezte az alamizsnaváltságot; a gyűjtött alamizsnát osztották szét a rászorulóknak között. A hivatásszervezet agrárszekciójára a mezőgazdasági munkások helyettesével foglalkozott; földhöz juttatás, házhelyszerzés és a telepítés előmozdítása volt céljaik között. E működés az egyházi nagybirtokokat se kímélte. Míg Varga páter cikke hatására a jezsuiták Nagykapornokon építettek új cselédlakásokat, Mezgár Lajos kezdeményezésére a veszprémi káptalan tette ugyanezt.¹²⁰ Talán Mezgár lehetett az a személy Fehérvárott, aki „társadalmasította” Shvoy talán ki sem mondott elképzelését! Nem lehet véletlen, hogy az Actio Catholica Szociális és karitatív szakosztályának országos tanácsosai között találjuk a nevét 1942-ben.¹²¹ Az élő plébániai közösségekből, szervezetekből felépülő keresztény társadalom eszméje Prohászka szellemi öröksége volt. Nem csoda, ha a feléledő Prohászka tisztelet Mezgárt arra készítette, hogy kezdeményezze a Prohászkaért Társadalmi Egyesület megalakulását, hogy a hívők imái, a szentmisék, zarándoklatok, Prohászka tanításainak mind szélesebb körű terjesztése elősegítse boldoggá avatását. Tervéről szóban tájékoztatta előzetesen püspökét. A Vörösmarty Nyomdában készítette Mezgár az 1942. január 25. vasárnapra szóló meghívót:

„Imádságos lélekkel kérjük őshonos városunk; Székesfehérvár, kedves fővárosunk Budapest, hazánk minden drága városának községének népét, az egyházmegyék, az egyesületek tagjait, hogy jámbor szívvel forduljanak velünk együtt a mindenható Istenhez a legnagyobb magyar apostol megdicsőítéséért.” – Első feladatul a szent életű püspök tanításainak megismerését jelölte meg. Ezután következne *„alkalmas időben eget ostromló imáink után a sürgető kérésünk benyújtása az illetékes egyházi hatóságokhoz, ha Isten is valóban így akarja, a döntő ítélet kimondásáért.”* – Az alakuló ülést követően kiadta a Prohászkaért Társadalmi Egyesület körlevelét, amelyben jelzi, hogy 703 egyesület csatlakozott. Ismerteti az egyesület tisztikarát (dr. Csitáry Emil főispán elnökletével a város gazdasági és szellemi vezetése képviselteti benne magát), s a köszöntő levelek tartalmát. Február 13-án benyújtották az egyesületi aktákat engedélyezésre.

Bár egyenként szólítottak meg mindenkit, azonban mégis kiszivárgott a sajtóba a kezdeményezés híre. Serédi Jusztinián hercegprímás feltűnően hosszú, háromoldalmas levélben kifejtette, hogy a többi egyházmegyére is kiterjedő mozgalmat csak a többi püspök jóváhagyásával lehet kezdeményezni, s Prohászka indexre került írásai megfelelő előzetes tájékozódást igényelnek a Szentszék Ritus Kongregációjánál. – Mezgár mintegy 6 oldalas levélben magyarázkodik kényszerült Shvoynál:

119 Budapesti Büntető Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám, 188. p. Felmayer Rt. munkásai igazolása, készült 1947. április 23-án

120 „A Hivatásszervezet 1943-ig 500 helyi csoportban 3 000 tagot gyűjtött össze és ebből 400-at juttatott házhelyhez... mintegy 30 ezer mezőgazdasági dolgozót tömörített soraiba, ami a háborús ember-fluktuációt tekintve véve nem jelentéktelen szám.” VIDA ISTVÁN: *Az EMSZO mozgalom és előzményei*. In: *Félbe maradt reformkor*, 98–99. p. A Hivatásszervezetet Szálasiék betiltották, 11 vezetőjét elhurcolták 1944-ben. 1945-ben azonnal feloszlatta a belügyminiszter a „fasiszta szervezetek” között. Valójában a mintegy 100 ezer főnyi tagságot maga mellett tudó szervezet éppoly veszélyes volt az egész társadalmat uralni kívánó Rákosi számára, mint a következő évben feloszlalt KALOT.

121 Gianone András doktori disszertációja. Uo.

„Éppen ezért társadalmi szervezést kívántunk adni a követelők tömegének, hogy az egyházi hatóságok bizonyos mértékig kívül maradjanak a kezdeményezésen, és annál könnyebben és függetlenebbül bírálhassák meg akár már első lépésünket, de főleg azért, hogy a célra adakozók jelentkezése esetében az állami hatóság előtt ne tűnjünk fel törvényellenes pénzgyűjtő társaságnak. ...egyre jobban gyarapodtak Ottokár püspök úr sírjánál – kezdettől eddig 144 ezernél többen –, a hálatáblák, a hála-beírások a látogatási könyvekbe és az egyes feltűnőbb jelenségekről a szóbeszédék.”¹²²

A hercegprímás bíráló levele azonban nem akadályozta meg a székesfehérváriakat abban, hogy a Mezgár vezette egyesület (védekezésében írja, hogy nem is volt szándékukban *mozgalmat* kezdeményezni, csak társadalmi egyesületben gondolkoztak) ne adja át püspökének a január 25-én elkészített, kilencoldalnyi Alapszabályzatot. Ezt Shvoy Lajos püspök aláírásával hitelesítette, és felterjesztette a Kultuszminiszterhez 1942. május 29-én.

Ezzel párhuzamosan Shvoy megkezdte a hercegprímás által is javasolt kapcsolatfelvételt a Szentszékkal, ahonnan nem kapott kedvező választ. Az őszi püspöki konferencia 1943. október 6-ai jegyzőkönyve rögzíti a Curia Romana állásfoglalását. A 13. pontban külön kitér a Prohászkaért Társadalmi Egyesület alapszabályzatára, és a következő mondattal tesz pontot az ügyre: „Ilyen körülmények közt az alapszabályok nem hagyhatók jóvá, sőt ajánlatos az egész mozgalom megszüntetése. A püspöki kar ezt tudomásul veszi.”¹²³ – Azaz Shvoynak is tudomásul kellett vennie; Mezgár rövidesen elhagyja Fehérvárt; új missziót kell betöltenie.

122 Mezgár Székesfehérvár, 1942. február 5-én kelt levelét közli Barlay Ö. Szabolcs, aki Prohászka boldoggá avatási ügyét felkutatta és előadást tartott belőle 2007. április 3-án tartott Konferencián, Budapesten a Központi Papnevelő Intézetben. Prohászka kálvária-járásának néhány stációja. In: *Indítlak*. Barlay Ö. Szabolcs atya saját honlapja. 2007. júl.05.

123 Uo. Az előadás további részében kitér arra, hogy 1946-ban Shvoy Mindszenty támogatásával újra kezdeményezi az ügyet a Vatikánnál.

II. KERESZTÉNYSZOCIALISTA GYÖKEREK BUDAFOKON A II. VILÁGHÁBORÚIG

II. 1. A SVÁB TELEPÜLÉS HITÉLETI MODERNIZÁCIÓJA PROHÁSZKA SZELLEMÉBEN

Kommunista papot kap Budafok? – sugdosták az emberek, amikor hírül vették Mezgár kinevezését, hiszen tevékenységének híre a budafoki svábokhoz is eljutott.

Pedig a keresztényszociális mozgalom hazai megindulása Tétény és Promontor életében is a 30-as években Poós apátplébános működése alatt egyesületek megszerződéséhez, a szervezeti élet fellendüléséhez vezetett.¹²⁴

1936-ban az egyházközségi képviselőtestületi ülésen veti fel a plébános Büttner Ferenc¹²⁵ az egyházközségi napközi otthon létesítését szegény családok gyerekei részére, s 1939-ben a Szervita Nővérek fogadhatták a gyermekeket.¹²⁶

*„Külön elismerést érdemel a budafoki egyházközség, amelynek napközi otthonát az ősszel szenteltem föl, s amelyet az egyházközség alapított és épített ki 28 000 P összeggel, s tart fenn évi 13 000 P költségvetéssel.”*¹²⁷ – dicsérte meg a híveket körlevelében a fehérvári püspök.

Ekkoriban, a 20. század első felében Budafokon már működött az Oltáregyesület, a Mária Kongregáció, a Szociális Misszió Társulat, az egyházközség férfi csoportja, az EMSZO – Egyházközségi Munkásszakosztály, az Americana,¹²⁸ a Nagyobb fiúk és lá-

124 Nagytétényben 1933-ban alakult meg a Credo Egyesület, 1937-ben az Oltáregylet. Budatétényben 1931-ben hozták létre a Szt. Imre Otthont az ifjúság összefogására. Templomépítő egyesületek alakultak a Baross Gábor telepen, 1933-ban szentelte föl Shvoy Lajos püspök, Rózsavölgyben, és Budafok-Felsővárosban. Budatétényben 1927-ben a Legszentebb Üdvözítő leányai otthon létesítettek nyomorék gyermekek gondozására. 1936-ban telepedett le a premontrai rend Budafokon gimnáziumi oktatás céljából.

125 1935–43 között Budafok apát-plébánosa

126 SZERVITA NŐVÉREK: Elsődleges feladatuk a gyermekek és fiatalok oktatása és nevelése, a világ számos legkülönbözőbb fokú iskolájában, kollégiumokban (Olaszország, Chile és India), elhagyatott gyermekek teljes körű ellátása (Chile, Magyarország, Kolumbia), valamint idősek gondozása (Olaszország, Kolumbia). Ezen felül részt vesznek a hitoktatásban, otthoni betegápolásban, belekapcsolódnak a plébániák liturgikus életébe. A magyar Kongregációt Marchi M. Cirill szervita atya és Baitz M. Erzsébet alapította 1922-ben. 1924-ben kapták meg az egyházi jóváhagyást. Az 1950-es feloszlatáskor 110 volt a magyar szervita nővérek száma.

127 SZfvP1 – No. 7438 – Shvoy 1939. évi Vízkereszt nyolcadán írott körlevele 6. p.

128 Foederatio Americana (lat. 'Imrés Szövetség'), 1921–1946. A katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége. 1942-ben 74 korporáció működött (Bpen 24, Egerben 3, Pécssett 5, Kecskeméten, Keszthelyen, Miskolcon, Magyaróváron, Rákosligetén, Sopronban, Szegeden, Újpesten, Vácott 3–3, Baján, Balassa-

nyok Mária Kongregációja, a Katolikus Ifjúsági Egyesület, a Katolikus Legényegylet, a Jurisits Miklós cserkészcsapat, a Dolgozó Leányok Egyesülete, a polgári iskolai Kis Kongregáció, a Szívgyárda hat csoportban, s a gimnáziumban Mária Kongregáció és cserkészcsapat. Időnként katolikus napokat is szerveztek. Mégis, a legnagyobb hatású szerveződés, amelyik programjaival szinte az egész Budafok ifjú és felnőtt lakosságának az életét átfogta, az a KIE volt: 1922. március 18-án a polgári iskolában (ma: Kossuth Lajos utcai általános iskola) alakult meg **dr. Czermann Antal** nyugalmazott pénzügyminiszteri tanácsos, országgyűlési képviselő kezdeményezésére a *Keresztény Ifjak Egyesülete*. A Tanácsköztársaság erkölcsromboló liberalizmusa után, s a Trianon utáni kiábrándultságban Czermann az ifjúság megmentését tartotta az egyik legégetőbb feladatnak. Célként fogalmazódott meg, hogy vonzó kereteket találjanak az ifjúság kulturált időtöltéséhez. Mi volt a siker titka?

Mintegy 50 fős pártoló tagság; orvosok, a legnagyobb borpince tulajdonosok, kereskedők, iparosok vállaltak elnökséget, társelnökséget a szakosztályok munkájában – Poós Rezső¹²⁹ apátplébános lelki vezetésével: Budafok elitjének részvétele a szakosztályok működésének pénzügyi alapjait teremtette meg, nem beszélve a szakértelemről, amely változatossá tette az egyesületek életét. Volt ének, zene, könyvtári, gazdasági, önszegélyező, szociális, kelenvölgyi antaltelepi, turista, szenior stb. (összesen húszféle) szakosztály.

A fővédnök, Dr. Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök, a templomon kívüli keresztény szerveződések szorgalmazója, 1927-ig, haláláig patronálta a KIE-t, támogatva az alapítókat, akik már a születéskor országos méretekről álmodtak. Később a szellemi örökös, Shvoy Lajos pártfogásával megalakultak a móri, a kápolnásnyéki, törökbálinti, vértesszombori és érdi KIE egyesületek, végül Budakeszi Kultúregyesülete. Megpezdült az egyházmegyei ifjúság élete! 1932-ben már a Felvidéken alakultak sorra a KIE csoportok! Nem csoda, ha *Czermann Antal* püspöke felkéri, hogy az egyik egyházmegyei papi továbbképzésen és a központi tanács ülésén is ismertesse az ifjúság szervezésében szerzett tapasztalatait!

Ünnepségek, estélyek, színi előadások, túrák, szaktanfolyamok helye lett az 1926-ban vásárolt székház. A budafoki szegény gyerekek nyaraltatására 1930-ban Balatonudvari határában 5000 négyszögöl földet vettek, amely később 10 000 négyszögöllel bővült. Budafok értelmisége, vezető családjai vettek itt először üdülőtelket, majd megépült az üdültetésre alkalmas székház, fürdő, díszkert, játszótér, s jöhettek Antaltelepre a cserkészek, ministránsok, gyerekcsoportok.¹³⁰ A KIE már a megyeha-

gyarmaton, Beregszászon, Budafokon, Cegléden, Csepelen, Diósgyőrött, Gyöngyösön, Győrben, Huszton, Kassán, Kiskunhalason, Kispesten, Munkácson, Nagyváradon, Pestszenterzsebenten, Pestszentlőrincen, Rákoshelyen, Rákospalotán, Székesfehérvárott, Szentesen, Szentgotthárdon, Zalaegerszegen); szervezték Besztercén, Debrecenben, Érsekújvárt, Kolozsvárt, Komáromban, Losoncon, Rimaszombatban, Rozsnyón, Salgótarjánban, Szatmárnémetiben. – A bajtársi szerv hivatás-kúriákban, az egyetemeken és főiskolákon fakultások szerint alakult, s az ifj. az egy. tanárok vezetése alatt állt. in: *Magyar Katolikus Lexikon*.

129 POÓS REZSŐ (1877, Győr, – 1935, Budafok) Szentelték: 1900. 1907-ig Budafokon káplán, majd 1921-ig Pesthidegkút lelképásztora. 1922-től ismét Budafokon, immár plébánosként. 1926-ban címzetes apáti méltóságot nyert. www.communio.hu/pppek/konyvek/shvoy01.txt

130 1931. augusztus 2-án adták át a telepet rendeltetésének. A felépült nyári székházban 40 személyt tudtak elszállásolni. Ehhez építettek két év múlva egy teraszt Nagykovácsy Milenkó és felesége – támogató tagok – adományából. Az épület felszerelésében a budafoki Szociális Misszió Társulat hölgytagjai segítettek.

tárokat is átlépte; hiszen dr. Rott Nándor veszprémi püspök adta területén a fürdőhasználati jogot. Czermannt pénzügyminisztériumi kollégái és főnökei többek között dr. Darányi Kálmán – mint államtitkár – segítették. (1934-ben még feltételes vasúti megállót is kap Antaltelep (ma: Fövenyes). A KIE kebelében 1924-ben megalakult – és a város vezetés támogatását bíró – Szent József cserkészcsapat 1200 négyzetkilométer erdősített táborhelyet kapott. Természetesen a telep lelke, szellemi központja is meg kellett hogy épüljön; tehát templomépítésbe fogtak. A templomépítő családok nemcsak Budafok előkelőségét jelentették tehát, hanem kulturális patrónusait is, a különböző egyházközségi szervezet, csoport elnökeit, társelnökeit – egészen 1948-ig, az államosításokig! A jeles személyiségek között találjuk a munkásai iránti szociális gondoskodásáról ismert nagykereskedőt, *Nagykovácsy Milenkót*,¹³¹ a Kossuth Lajos utcai áruház – a későbbi Úttörő Áruház elődjének egykori tulajdonosát is.¹³² Czer-

131 Székely Ilona „Egy áruház három élete” című cikkében írja: KOVACSEVICS MILENKO nem mindennapi karriert futott be a nehéz időkben. Szegény, rácvárosi családból származott. Apja tímárként dolgozott, hatan voltak testvérek. A négy elemi elvégzése után nem tudta kijárni a gimnáziumot, mert már az első osztályban megbukott latinból. Édesapja korán meghalt, édesanyja keresetéből éltek. Milenko inasnak áll egy kereskedő üzletébe. Felszabadulása után a cég utazó ügynökeként keresi a kenyérrelváltót. 1909-ben megnyitja saját boltját. Húga kitanulja a női szabóságot. 1931-ben az üzlet a Petőfi Sándor utcából a Kossuth Lajos utcai palotába költözött.

A megnyitás alkalmából az összes alkalmazott misén vett részt a belvárosi templomban. A korabeli sajtó gúnyosan tesz említést az „imádkozó áruházról”. Milenko többször hangsúlyozza, hogy célja a keresztény erkölcsi alapokon nyugvó magyar kereskedelmi utánpótlás „kinevelése”. Ezért számos eszes fiatal embert beszélt rá a kereskedelmi pályára. A Nagykovácsy-üzletháznak saját cserkészcsapata, dalárdája és kosárlabdacsapata volt. A Rákóczi út 21. szám alatt az alkalmazottak külön a számukra fenntartott kaszinóban szórakozhattak. A dolgozók rajongtak főnökükért. Ehhez Milenko családvédelmi intézkedései is hozzájárultak. Például ha egy árusító-kisasszony férjhez ment, évi rendes szabadságán kívül kétheti fizetéses szabadságot kapott, és ajándékképpen a havi bérének a kétszeresét. Az 1940-es években Milenko fizeti a legmagasabb adót az országban. Milenko 1944 végén, mielőtt végleg elhagyta volna az országot, teljes árukészletét ingyen szétoztotta vevőinek, nehogy azt a kommunisták megkaparintsák. Ausztriában halt meg 1965-ben. In: 168 óra folyóirat, 2003/31. száma, 2003. 08. 03.

132 A Balaton-parti Fövenyes (rendszerelváltás előtt: Kiliántelep), első neve volt Antaltelep. A helyi visszaemlékezők szerint a falu sokat köszönhet az oda telepeseket toborzó Czermann Antalnak, aki a KIE részére szép telket vásárolt és villát emelt rá. Saját egyszerű üdülője a Hársfa utca 1. sz. alatt (a mai már bővített épület) volt. A páduai Szent Antalról elnevezett Szent Antal Kápolnában emléktábla hirdeti a templomépítésért sokat tevő Antal emlékét. Az adományozók közé beszervezte a családtagjait (Czermann, Kramerberger, Dozzi); a budafoki egyházközség keresztény családjait, barátait:

„KERESZTÉNY IFJAK EGYESÜLETE. BUDAFOK

Templomunk építésére 100 pengőn felül adományoztak:

Bertalan Albert és fel.	Floch Bertalan	Magyar Nemzeti Bank	Szentiványi Károly
Czermann Karola	Gazdák Biztosító Szövetkezete	Marksteiner Béláné	rátóti prépost
Czermann Antal és fel.	Halász János dr. és fel.	Stefkó Klára	Szöke Gusztáv és fel.
Kramerberger Karolina	Héderváry Clarisse	Nagykovácsy Milenkó	Planka Erzsébet
Czermann Lajos és fel.	Herusch Arthur	Nikoletti Ferenc	Törley Dezső
Dozzi Mária	Özv. Kiss Gyuláné	dr. Proity Márton	dr. Trautmann Ferenc
Cserna Gyula és fel.	Kollerits Károly	Schleier Imre dr.	Vajk Gyula
Török Jolán	László Géza dr.	Szabó Farkas dr.	vitész Várnay Ferenc
Dreher RT	Luttor Ferenc dr.	Szabó Kálmán és fel.	Werl Ferenc
Eberhardt Antal	apostoli protonotárius	Czermann Lujza	Záborszky Nándor
Americana Trans-Danubia	M. Kat. Vallásalap	Szermantsik Jenő dr.	Zahorecz Zoltán Pál
		Skotniczky Pál dr.	Kramerberger József dr. és fel.
			Fáber Laura”

mann az alföldi városok összefogásával egy ifjúsági üdülőtelep létesítésének gondolatát tervezte a Balatonakali határában elterülő lankás lejtőn. A budafoki statisztika ismeretében látta a „hajmeresztő szociális nyomort” és szerette volna kéthetes nyaraltatással felerősíteni a gyermekeket; a Fövenyesen megépítendő üdülőben. Az üdülő Nagykovácsy és felesége adományából épült. (Az egykori Agrober üdülő, 1992-től *Ezüst nyár üdülő* falán az építető Nagykovácsy adományát megörökítő emléktáblát Báthory László, az új tulajdonos helyreállította.) Nem riadhatunk vissza a cselekvéstől akkor, „amikor a kommunizmus egyik termékeny talaját – Budafokot – kell gyomoktól mentesíteni és a krisztusi szeretet virágaival, betelepíteni.”¹³³ – írta.

1932-ben a KIE megépítette a budafoki Duna-parton a csónakházát (17 csónak számára).

A háborús időkben a KIE létszáma is megcsappant a sorozások miatt. 1941-ben a tetőszerkezet átalakításával párhuzamosan a Kossuth Lajos utcai szárnyat Czermann átalakíttatta; s a cserkészek egy önálló otthonhoz jutottak. A tavaszi árvíz azonban teljesen tönkretette az egyesület Duna parti csónakházát; így azt is fel kellett újítani. Közben dacolva a háborús idők nehézségeivel, a megnövekvő költségekkel, a nyár elején Czermann megindította a környező falvak rászoruló gyermekeit is befogadó gyermeküdülő építését – Horthy Miklós támogatásával – az Antaltelepen. 1943-ra maradt másik terve; a tanonc- és ifjúsági otthon megépítése, amit az ifjúság szervezése, a nyilasoktól való távoltartása érdekében feltétlenül meg akart valósítani: „Remélem, hogy a nyaraltatási akció, a cserkészcsapat munkája segítségével mégis sok lelket tudunk majd a jövőben kiformálni. – Éppen azért azt tervezem, hogy a nyaraltatás előkészítésére, lebonyolítására és a nyaraltatási idő után fogatosítandó további gondoskodásra, egy külön szervezet létesítünk, mely hivatott lesz ezt a szociális munkát rendszeresen elvégezni.”¹³⁴

II. 2. A „JÓ PLÉBÁNOS”. ÜLDÖZÖTTEK, ZSIDÓK MENTÉSE, SZEGÉNYGONDOZÓ SZERVEZETEK

Amikor *Büttner Ferencet* – budafoki apátplébánost Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök előterjesztésére XII. Pius pápa kanonokká nevezi ki, a városban eltöltött eredményekben gazdag 8 év mély nyomokat hagy a hívek lelkében. Most először történt meg Budafok történetében, hogy plébánost választhatott!¹³⁵ A kegyuraságot ugyanis 1938. január 1-vel vette át a város a királyi családtól. Az 1943. október 12-én általa aláírt *Canonica Visitatio*-ban leírta Budafok, a kegyuraság, a szerzetesrendek alapítványok és iskolák történetét, s rögzítették az új kegyúr – Budafok város – és az egyház közötti új jogviszonyt. Ez új szerződést dr. Büttner Ferenc szerkesztette a régi helyett, melyet 1832-ben kötött a város a királyi családdal.

Shvoy Lajos megyéspüspök meghirdette az új állást, melyet a fehérvári egyházmegyében ismert személyiség, dr. Mezgár Lajos teológiai tanár nyert el; s a kegyuraság 1942. november 8-án budafoki plébánosnak választotta. 1943. november 21-én, a

133 Dr. CZERMANN ANTAL: *A budafoki keresztény ifjak egyesületének jubileuma 1922–1937*. 26. p.

134 SzfvP1 – No. 7438. – 34/1942. Iktatószámú levél, melyet Czermann Antal Shvoy püspökhöz intézett.

135 MAGOSVÁRI JÓZSEF: *Plébánost választ Budafok*. In: *Buda Környéke*, 1943. okt. 20.

belvárosi plébánia búcsúnapiján iktatta be *Doroszlai Béla* albertfalvai esperes a székesfehérvári kanonokká kinevezett pápai kamarást, székesfehérvári teológiai tanárt a budafoki plébániába.

1943. november 20-án költözött be Mezgár a plébániára:

„A konyhában nem volt tűzhely, a szobák tatarozás alatt álltak.” – jegyezte fel a *História Domusban*. A város vezetősége, a hatóságok, egyesületek és hívek szeretettel köszöntötték és fogadták a sok-sok tervvel és lelkes ambícióval érkező új lelkipásztort. 1943. december 12-én, advent második vasárnapján misézett először a Pannónia utcai iskolakápolnában. November 12-én du. 3–6 óra között a Szívgyárdisták (kisiskolások egyházi egyesülete) műsoros előadást adtak a hadiárvak részére, szép bevétellel. December 17-én a *Szentlélek Hárfája* (felsővárosi énekkar) a Munkásdalkörrel együtt karácsonyi hangversenyen szerepelt az – azóta sajnálatosan lebontott – Attila moziban. 1944. karácsonyára jelent meg először dr. Mezgár Lajos plébános szerkesztésében a *Híveimnek* c. egyházközségi értesítő, amelyik mind a belvárosi, mind a felsővárosi egyház ügyeivel foglalkozott.¹³⁶

Háborús idők jártak. 1944-től hat nagyobb bombatámadás érte Budafokot: Június 22-én az ún. első szőnyegbombázás, majd a legnagyobb; július 27-én az Anna utcát, Benicky Ferenc utcát (a mai Leánya utcát), Magdolna utcát érintette. Ekkor a templom elé is hullott bomba, s a Plébánia utca sarkán lévő épületre is. A Törley-gyár kapott több bombát; a Francois pezsgőgyár a földdel lett egyenlő. „*Mindenütt kráter. A templom többször megrongálódott!*” – írta Mezgár a *Ház Történet*-ben. A Zepp-házban az óvóhelyen tartotta a miséket a légiriadó alatt. A Felsővárosban a Mező és Sörház utcát érték bombatámadások, és a temetőt. *Pelsőczy Ferenc* lakásán látták el gyors segítséggel a sebesülteket; ott volt az „ambulancia”.¹³⁷ A Felsővárosban pedig a Pannónia utcai iskolához közel lévő Blaska-pince egyik ágában berendezett kiegészítő kápolnában misézett Nagy Ferenc. Ott állt az iskolai oltár, a hívek székeket hoztak, a harmónium egy kis dobogón állt a bejárat közelében. Egy másik pinceágban a Ganz Villamossági Gyár rendezkedett be, ide mentették fontosabb gépeiket. Szerb munkaszolgálatosok végezték a karbantartási munkálatokat. Advent harmadik vasárnapján, ők anyanyelvükön énekelték végig a szentmisét. Ebben a pinceágban tartózkodott Nagy Ferenc lelkész a légiriadó alatt, ide mentették az egyházközség fontosabb iratait is, mivel a szovjet hadsereg minden üres lakást elfoglalt, nem kímélve a berendezést, hát még az irattárat és az anyakönyveket. Az engesztelő kilencedeken részt vettek a Háros-szigeti munkaszolgálatosok is: Sok volt közöttük a katolikus, de jöttek velük a zsidók közül is számosan. Az újonnan létesített óvóhelyek közül csak *Nagy Ferenc* lelkész 150-et szentel meg.¹³⁸

A Pannónia utcai iskolába zsidó munkaszolgálatosokat telepítettek 1944. augusztusában, s csak 7 osztályt hagytak meg a tanítás céljára. Úgy tűnik, Budafokon is a kike-

136 In: Budafok-felsővárosi Egyházközség *História Domus*-ában

137 Christ Ottóné, született Metzger Gizella (Budafok, Péter Pál u.) visszaemlékezése édesanyja, Reibl Erzsébet tevékenységére.

138 In: Budafok-felsővárosi Egyházközség *História Domus*-ában.

resztelkedéssel – mint a plébános legkézenfekvőbb lehetőségével próbáltak segíteni, erre utalhat az óvatos bejegyzés: „Nagy Ferenc sok zsidó vallású családon segít. Keresztelések.” A plébániát megkeresték a vegyes házasságban élőket mentesítési kérelemmel. Fennmaradt Nagy Ferenc lelkes levele Mezgárhoz, amelyben Szattler Andorné munkaszolgálatos zsidó férjének kéri a plébánia igazolását arra vonatkozóan, hogy ő, mint feleség és két leányuk keresztények, mert ebben az esetben a nunciatúra mentesítését kérheti férje részére.¹³⁹ Továbbá a mellékletben látható a Magyar Szent Kereszt Egyesület¹⁴⁰ típuslevele, amelyet a plébánosokhoz, jelen esetben Mezgárhoz írtak mentesítés vagy a munkaszolgálatosok felszerelésének pótlására. Ekkoriban a Ganz-pincékben zsidó menekültek is voltak. Amikor a hatóságok érdeklődtek kilitük felől, Nagy Ferenc és Mezgár Lajos „mindig garantálták az akkor szükséges öskereszténységi valótlanyságot” (keresztleveleket állítottak ki), amivel az üldözöttek a legnehezebb időket túlélték, s hírt kaptak a készülő nyilas ellenőrzésekről is, hogy elbújhassanak.¹⁴¹ Endre László rendeletére Budafokon a városszéli téglagyárban akarták elhelyezni a deportálásra szánt zsidókat. Mezgár Lajos többször felkereste Jegg Géza polgármestert, hogy akadályozza meg ezt az embertelen intézkedést. Jegg Géza erről így ír:

„Nyilas körök részéről féktelen izgatás folyt s prépost úr volt a városban a legszilárdabb erkölcsi tényező, akire támaszkodhattam, akkor, amikor Endre László és a nyilasok terrorjával és fenyegetéseivel kellett szembe nézmem. Több ízben hangoztatta előttem, hogy Budafok város régi tisztességét, a hírnevét ne engedjük a zsidó kérdésben bemocskolni. Amikor pedig úgy éreztem már, hogy Endre László terrorjának a gettó ügyben már nem tudok ellenállni, el akartam hagyni tisztemet, megint csak Prépost Úr volt az, aki Bárdosy Géza polgármester-helyet-

139 Bp-i Büntető Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám: „Főtisztelendő kamarás Úr!

Szattler Andorné, Ferenc u. 9. sz. lakos, kinek férje zsidószármazású s jelenleg munkaszolgálatot teljesít, részesülni óhajt a nunciatúra mentesítésében. Ő is és két leánya katolikus, Philoné húga, régi kongreganista, akin azért is segítenünk kellene, mert esetleg házasságukat is rendezhetjük. [Egyházilag nincsenek megesküdve!] Szerinte a nunciatúra ad ki mentesítő írást férje részére, ha a plébánia igazolja, hogy ő és leányai öskeresztények. Kérem részére ezt az igazoló írást kiállítani, hogy férje részére ezt az írást a nunciatúráról még a holnapi nap folyamán beszerezhesse. Budafok, 1944. nov. 12. Nagy Ferenc.

140 A Szent Kereszt Egyesület (SzKE) a katolikus hitre áttért zsidók fő érdekvédelmi és képviselői szervezete volt. Az egyesület alapításának ötletét Kornfeld Móric báró vetette fel, aki maga is áttért lévén, érintett volt a zsidótörvények lehetséges hatásaiban, mivel ezek a törvények faji alapon érvényesültek, és az áttért és meggyőződéses hívekre ugyanolyan veszélyekkel jártak, mint a vallásukban megmaradt vagy agnosztikus zsidókra nézve. A bizottság a II. világháború kitérője után először a menekültekkel kezdett el foglalkozni, majd részt vállaltak a nagyobb zsidó szociális szervezetekkel együttműködve a zsidótörvények által sújtottak segítésében. A Szent Kereszt Egyesület elnöke báró Apor Vilmos püspök volt. A német bevonulás után a SzKE teljes erővel részt vett az áttérteknek a zsidóellenes intézkedéseitől való megmentésében, valamint a tevékenységüket kiterjesztették az országban lévő sok menekült megsegítésére és vigasztalására is, vallási hovatartozás nélkül. A SzKE szorosan együttműködött a katolikus hierarchiával és a pápai nunciatúrával, ez utóbbival tartotta a kapcsolatot P. Jánosi és száz számra hozta a pápai menleveleket az üldözött zsidók számára. In: www.parbeszed.com Párbeszéd – Magyar jezsuita portál: A magyar jezsuiták budapesti embermentő tevékenysége 1944–1945-ben. 2009. jan.3.

141 Bp-i Büntető Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám: „Schück István cukrászmeister, VI. Szív u.42. levele. Kelt: Bp., 1948. július 14:

„Ismétlen megköszönöm Önnek Főtisztelendő Atyám, hogy Ön, aki Nagy Feri főtisztelendővel együtt, rólam, fi-amról, leányomról és még néhány zsidóról, akik ott bujtunk a Ganz pincékben, mindent tudva, a felőlünk érdeklődőknek mindig garantálták azt, az akkor szükséges „öskereszténységi” valótlanyságot, amivel mi a legnehezebb körülményeket is és a nyilas vizsgálatokat is előre tudtunk és nagyobb bajok nélkül megúsztunk...” – írja.

tes' tanácsokkal együttesen kérve-kért arra, hogy a keresztény emberiség érvényesülése érdekében maradjak helyemen, nehogy egy új polgármester kinevezése esetén a zsidósággal szemben még súlyosabb helyzet álljon elő. Prépost úr ismételt közbenjárására és határozott kívánságára rendelkeztem úgy, hogy a megkeresztelt sárgacsillagosok lakóhelyeül a város főterén (Szent István tér), a katolikus főtemplom mellett fekvő épületet jelöltem ki. Nyilas körökben ez az intézkedés is óriási felháborodást és nem csak velem szemben, de a Prépost úrral szemben is határtalan gyűlöletet váltott ki.¹⁴²A polgármester Mezgárral egyeztetve – a rendelkezésekre fittyet hányva – engedélyezte, hogy a lelkészek a megkeresztelt sárgacsillagosokat látogathassák, s hogy ők a templomi szertartásokon részt vehessenek. Így a sárgacsillagosok még az egyik körmeneten is részt vettek, ami a nyilasok újabb felháborodását váltotta ki, s panaszt tettek a prépost plébános ellen a polgármesternél.

A Budafokra deportálási céllal áthelyezett zsidókat, akik nagy részben kikeresztelkedtek, Mezgár állandóan felkereste, támogatta, s amikor végül is elhurcolták őket, azon a napon róluk hangos imával emlékezett meg, hogy ezzel is helytállásra készítse a hívőket.¹⁴³

Szent Ferenc leányai, a szegénygondozó nővérek a Szeretetházba minden üldözöttet befogadtak:

„A háború viszonyosságai erősen hullámoztak a ház körül, de az áldozatos munkát vállalók türelme és jósága vele növekedett. Az otthon menedéket adott elmenekült családok hátra-maradt öreg hozzátartozóinak, a háborús gyűrü szűkítésével megbolygatott családtagoknak, munkaszolgálatos – háborúktól betegség miatt elmaradt zsidóknak, sebesült német katonának, a legszentebb kommunizmusban magához ölelve minden szenvedő idesodort embert.”¹⁴⁴– Ők rejtegették a gimnázium zsidó hittanára, Trüger Ábrahám legkisebb leányát is.¹⁴⁵ Természetesen sok más budafoki tett így – belső készletéből. A sváb Zimmer Ágoston 16 üldözött zsidót rejtegetett kamaraerdei házában, köztük Bálint Klárát, Szerb Antal író zsidó feleségét és egy éves gyermeküket; Istvánt. A baloldali Dr. Kopházy Erzsébet¹⁴⁶ egy budafoki pincében bújtatott üldözött zsidócsaládot; ő hozta ki az Abonyi utcai gimnáziumba begyűjtött Bálint Klárát; Szerb Antal feleségét is. (Mentéseiért Jed Washem kitüntetést kapott.) Szintén baloldali később kommunis-

142 In: Bfl, Bp-i Büntető Törvényszék VII 5/e fond szám alatt 9448/50 iratszám. Jegg Géza ny. polgármester levele; kelt Balatonlelle, 1947. május 14.

143 Bp-i Büntető Törvényszék VII 5/e fondszám alatt 9448/50 iratszám Fehér Istvánné, Ladányi Adrienne levele, kelt 1948. július 15.

144 „A felszabadulás 1944. dec.26 körül támadt viharban elveszett az eredeti háztörténete a Szeretetháznak, ez az egy-két gyarló szó ezért lett megörökítve a Kálváriai úti Nővérek történetében.” – In: *Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47)* kézirat, Budafok-Felsővárosi plébánia.

145 Trüger Ábrahám szüleit deportálták. 9 gyereke közül 3 fiú volt, közülük egy tért vissza a munkaszolgálatból, egy leánya meghalt, a legfiatalabb lányát az apák rejtegették. In: CSELÉNYI NOÉMI – GÁBOR NIKOLETT: *Holokaust Budafok-Tétényben*. Budai Nagy Antal Gimnázium, Bp., 2005. 25. p.

146 A budafoki polgárban végzett. Édesapja gyári munkás volt. Mélyen vallásos katolikus édesanyjánál este hatkor mindig volt a környező szegények közül vacsoravendégük Később szülei a Komáromi úton, ő baloldali elkötelezettségű nagynénjével a Gellért utcában lakott. Szinte valamennyi ismert helyi baloldali vezető járt náluk, a háborús években. Barátnője, Egri Irén letartóztatása után, munkaszolgálatos udvarlóját, majd annak egész családját bújtatta. Többet közülük a családtagok keresztlevelével, iskolai igazolvánnyal kijuttatott Kassára, illetve Délvidékre. 1945-től 55-ig volt a kommunista párt tagja. Visszaemlékezését 2007. február 28-án mondta el.

ta Pagács Pál svéd menlevelekkel mentette a zsidókat.¹⁴⁷ Budafokiak gyűjtöttek aláírásokat dr. Káldor Adolf orvos¹⁴⁸ – a Csecsemőgondozó Intézet felállítója – megmentésére is. Azonban nem tudták, hogy felesége is érintve van, s így végül hiába szereztek mentességet Káldornak, mert a feleségét nem hagyta magára. Vele együtt vitték el őt is.¹⁴⁹ A város lakossága a gettóból ki akarta hozni őt és lefizették a sarkon álló őrüket, az orvos azonban nem kísérte meg a menekülést, s végül feleségével, Herzfelder Borbálával deportálták. Auschwitzban hunyt el 1944. július 12-én.¹⁵⁰ Számos keresztény lelkületből fakadó zsidómentésről tudunk, amit ki-ki tett ahogyan tudott, de senki sem tartotta arra érdemesnek, hogy később ezért jutalmat várjon:

A szegények pártfogójának tartott Sauer Nándor orvosnak¹⁵¹ sikerült ugyan elmenekülnie Martonvásárra, ahol egy páciense bújtatta,¹⁵² Ottó fia azonban itt rekedt

147 Mintegy 200 zsidót mentett ki, többek között a városligeti színház igazgatóját, Feld Mátyást a Tettessallból. in: HÉVIZI JÓZSA: *Az ismeretlen segítő. (Nem mindenkiből halt ki az emberség a vészorszakban)* In: *Magyar Nemzet*, 2004. április 16. 4. p.

148 „Abban az időben csak három orvos volt Budafokon, és kb. 15000 lakos. Élt még az öreg Taub, de már alig dolgozott, és ott volt Káldor Adolf, apámnál vagy 10 évvel idősebb, ő volt a városi tisztiorvos, és a pezsgőgyáros Törley család háziorvosa is... Jellemző az akkori helyzetre, hogy Káldor Adolfot apám tanította meg intravénás injekció adására, mert az ő korában ezt még nem tanították az orvosoknak. Az ilyen injekció gyakorivá azért lett, mert forgalomba került szifilizs ellen a Salvarsan.” in: *Sándi Emil önéletrajza*. www.tundria.com/Esandi/esandi-index-h.shtml

149 Káldor Adolf történetét Perhács Lászlóné (sz. Borhy Józsa) mondta el 2004. június 6-án, míg Szauer doktor esetét Christ Ottóné (sz. Metzger Gizella).

150 Zimber Béla visszaemlékezését olvashatjuk a következő írásokban: BÁLINT ENDRE: *Életrajzi törmelékek*. Magvető kiadó, Bp., 1984. Idézi: CSELÉNYI NOÉMI – GÁBOR NIKOLETT: *Holokaust Budafok -Tétényben*. Budapesti Nagy Antal Gimnázium, Bp., 2005. 17. p.

151 „Apám Budapesten már nem kapott állást, így Budafokra költöztek. Hamarosan felvették több betegsegélyező orvosának, így az OTI (munkás-szakszervezeti), MABI (magánalkalmazottak), MÁV (Magyar Államvasutak) és BHÉV (Budapesti Helyi Érdekű Vasutak: a külvárosokba vezető villamosok). Ezek a betegsegélyező egyesületek az orvos területén lakó alkalmazottaiknak biztosítottak orvosi ellátást és gyógyszer-törlesztést. Ezenkívül magánpraxisa is volt. Mondta nekem, hogy a magánbetegeknek mindig megmondta, hogy mennyivel tartoznak egy orvosi vizsgálat, vagy vizit után, de az összegeket soha sem írta be könyvébe és soha sem reklamált, ha nem fizettek...

Emlékszem, hogy egyszer látogatásban voltunk Schaar Erzsikénél és Vilt Tibornál (lásd később) és apámat elhívták éjfél tájban. Két óra körül jött vissza, bejódózott kézzel, karral: egy szülést kellett levezetnem és nem volt nálam gumikesztyű, így kellett magamat fertőtlenítenem, mondta...

Budafokon először bérelt lakásban laktunk, én a Tóth József utca 22 alatti lakásra emlékezem, amelyben volt ugyan csapvíz, de nem volt fürdőszoba és az udvarra kellett kijárni a falusi rendszerű budira. Csak 1930-ban sikerült szüleimnek egy félig kész házat venni, amit aztán befejeztek, a Tóth József utca 3-szám alatt. Dombon állt, szép kilátással a Dunára, Csepel szigetre. Volt fürdőszoba, melegvíz, központi fűtés. Árát negyedévenként kellett törleszteni, az utolsó részleget 1944-ben fizette ki apám, már sárgacsillagot viselve. Nemsokára elvették a házat.

A harmincas évek végén apámtól elvették a legjobban fizetett állását, az OTI-t, mert zsidó volt. Neki is, pácienseinek is ez nagyon rosszult esett. Ezt én nagyon jól láttam, mert igen sokszor, hetenként többször elkísértem hosszú útjaira, mikor pácienseit látogatta. Gyalog mentünk, 10–12 kilométert, felkerestünk 8–10 beteget. Közben állandóan beszélgettünk, biológjáról, könyvekről, politikáról: ez lett tudásom, műveltségem alapja. De közben állandóan megszakítottak bennünket, majdnem minden járókelő köszönt, esetleg valamit kérdezett is ismerősökről, betegekről. in: *Sándi Emil önéletrajza*. www.tundria.com/Esandi/esandi-index-h.shtml

152 „Sándi (Sauer) Nándor apja, az én nagyapám, Sauer Ignác, 1847-ben született a Dunántúlon, Vas megyében... A háború alatt házukból zsidóházat csináltak és odaköltöztettek 7–8 családot. Anyám, aki ebben világosabban látott, egyszerre becsomagolt egy kis koffert és rávette apámat, hogy rögtön meneküljenek

Budafokon. A fiát Hock József, a budafoki gyufagyár igazgatója kertészként rejtegette a gyárban.¹⁵³ Amikor mégis 1944-nyarán érte jöttek, a hátsó kapun mentette ki. (A háború után Sauer Ottó a Lajta-Hansági Államigazdaság vezérigazgatója lett¹⁵⁴.) A gyufagyár főgépésze Báthory György volt, akinek a feleségét a zsidótörvényeket követő igazolási eljáráskor Hock József és Kinorányi Jánosné hamisan tanúzza mentették meg; azt tanúsítva, hogy Báthoryné csak *fogadott gyereke* zsidó szüleinek...

Ábel Margit – a Promontor Vendéglő az Ábel család tulajdona volt – emlékezett arra, hogy édesapja Bognár Borkereskedő menekítését intézte. A Finszter Mihálynak bérbe adott vendéglő két helyiségébe zsidó munkaszolgálatosokat szállásoltak el, akik az udvaron átjártak hozzájuk édesanyja konyhájába, hogy elkészítsék, amit fogyasztani akartak. Ábel Rudolfné bátorította őket, hogy használják ki a viszonylag szabad közlekedést, s tűnjenek el. Többen éltek is e lehetőséggel. (Bizony lenne mit feltárnunk e téren még!)¹⁵⁵

Keresztes Sándornak, amikor menekült hivatalnokként a családjával Budapestre érkezett, a Belügyminisztériumnál kellett jelentkeznie. Ott Váradi Kálmán belügyminisztériumi titkár választotta maga mellé munkatársnak, bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, embereket mentettek, így zsidókat is.¹⁵⁶ A Bajcsy Zsilinszky Endre nevével fémjelzett ellenállási mozgalomba¹⁵⁷ kapcsolódott be a KALOT, az EMSZO, a Hivatásszervezet is. 1944-ben Apor Vilmosnál Győrben Katolikus Szociális Nép-

a házból. Máté András névre szóló hamis papírokkal elutaztak egy ismerős családhoz Martonvásárra. Ott éltek néhány hónapig, amíg az oroszok jöttek, majd mikor a németek újra közeledtek, elutaztak a már felszabadult Szegedre. Ott dolgozott apám egy kórházban 1945 májusáig, majd hazautaztak kifosztott házukba Budafokra. Mire nagyjából rendbe tették házukat, én és néhány hét után öcsém is hazaérkezett. Mi voltunk az egyetlen zsidó család Budafokon, a kb. 50 közül, amely személyvesztés nélkül úszta meg a háborút. In: www.tundria.com/Esandi/esandi-index-h.shtml

- 153 Fia visszaemlékezése a Gyufagyár ostrom alatti pusztítástól, fosztogatástól való megmeneküléséről: Hock József a szovjet hadsereg közeledtének hírére a Svéd (Jönköppling) Gyufaipari Rt-hez tartozó budafoki gyufagyár megmentése ügyében a Tüköry utcában lévő svéd központtal 4 nyelvű levelet készített, melyben a svédek kérték a megszálló szovjet hadsereget, hogy használják a gyárterményeket tovább, s majd a háború után elszámolnak. Így fogadta karácsonykor a gyárra törő oroszokat – orosz nyelven, a levelekkel a kezében Hock József, aki első világháborús hadifogolyként tanult meg oroszul. Malinovszkij marsall szovjet őrséget rendelt a vállalat mellé, s ezért kezdhette meg a gyártást már 1945. januárjában a gyár. Az ott dolgozó nőknek, asszonyoknak semmi bántódása nem esett...
- 154 2010. május 14.-én kapott e-mail: „Lajta-Hanság Zrt 1959-ben alakult a területén működő több kisebb állami vállalat összevonásából. Első igazgatója Sándi Ottó (szül.1925.május 3.) volt 1959–1963 között”. Az e-mail küldője: Dr. Koltay Csabáné, Személyzeti és Munkaügyi osztályvezető, Lajta-Hanság Zrt. – Sándi Emil fenti önéletrajzából kiderül, hogy a Sauer nevet magyarosították Sándira.
- 155 A visszaemlékezések elhangzottak Ábel Margit lakásán 2010. április 9-én. Jelen voltak Hock György, Hock József gyufagyáros fia, Ábel Margit és Bakondyné Zámory Éva budafoki lakosok.
- 156 Keresztes Sándor visszaemlékezése, 2004. április 8-án: „1944-ben néhány hétig Pesten mentettük a baloldali zsidókat, egy szép napon bejött hozzám Kolozsvár volt polgármestere, és azt mondta, tűnjek el! Most értesült, hogy le fognak tartoztatni a belügyben és Alner Dénessel – aki aztán magyarosított Dorog-sági Dénesre, és később Kovács Bélának lett a titkára. 1945-ben – el kellett tűnnöm otthonról. Hamis papírokkal egy hivatásszervezeti tag a Rudas László utcában adott lakást, amíg le nem tartóztattak. Mi voltunk az utolsó lakói a Margit körüti fogháznak: 60-an voltunk: Bajcsy Zsilinszky Endre stb. Kilencünket egy barátunk – Cseh Jenő mentett meg. Dec. 17-én átkísértek a Markó utcába és akkor szabadultunk. Cseh Jenő, aki miniszteri osztálytanácsos volt az Igazságügyi Minisztériumban, megszervezte Domonicsot, a vérbíró. Dec. 17-én jöttem haza, a lakásban bujkáltam, mert az általános hadkötelezettség miatt katonaszökevénynek minősültem volna. 25-én jöttek be az oroszok, itt vészeltem át.”
- 157 Tagjai: FKGP, NPP, SZDP, KMP Békepárt néven

mozgalommá egyesültek, amelyhez csatlakoztak később a felvidéki Prohászka – körök is.¹⁵⁸ A szellemi központ Apor Vilmos győri püspök és Kovrig Béla körül alakult ki. Kovrig Béla, aki Teleki alatt a Nemzetpolitikai Szolgálat vezetője volt, a bécsi döntés után lekerült Kolozsvárra egyetemi tanárnak.¹⁵⁹ Szorosabb együttműködésre az ország válságos helyzete készítette Meggyesi Sándort,¹⁶⁰ Kerkai Jenőt és Freesz Józsefet Apor Vilmostal – a KIOE elnökével, a Nemzetpolitikai Szolgálat tagjával; „azzal a céllal, hogy a három mozgalom vezetői egymással állandó érintkezésben, a legfontosabb kérdésekben közös álláspontot valljanak, és közös taktikával vehessék fel a küzdelmet mindazokkal szemben, akik a nemzet sorskérdéseiben nem a keresztény erkölcsstan alapján keresik a megoldást”.¹⁶¹

1944-ben belügyi rendeletek szólítanak föl a lakosság 10%-nak megfelelő mértékű élelmiszer tárolására és a népkonyhák felállítására. Jegg Géza polgármester felkéri a Budafokra 1934-ben költöző *Szent Ferenc Leányai Szegénygondozó Nővéreket* népkonyha vezetésére.¹⁶² A népkonyhán 500 személyre főznek, ezek közé beszámítják a romokat eltakarító munkaszolgálatosokat, s a fel nem robbant bombákat felszedő feyenceket is...

158 1942. február 1-től a KIOE egyházi elnöke báró Apor Vilmos győri püspök lett. Magyar Munkásifjú, 1942. február 15. idézi GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története 1919–45.* 147. p.

159 KOVRIG BÉLA. Lásd még a 31; 82; 221; 222; 246; 323-as jegyzeteket. Keresztes szerint ő volt Varga László jezsuita mellett az a társadalomtudós, aki a *Rerum novarum, Quadragesimo anno* enciklikák társadalompolitikai tanításait a társadalom számára megpróbálta gyakorlatba átültetni. A marxizmussal és a náciizmussal szemben itt Magyarországon alakult ki egy ilyen társadalmi mozgalom: népfőiskolák, KALOT munkásfőiskolák nagyvárosokban stb. Mezgár is ezt pontosan látta. E mozgalmakban mindegyikben részt vett.

160 Meggyesi a Hivatásszervezet országos elnöke, Kerkai a KALOT országos elnöke, Freesz József az EMSZO központi igazgatója.

161 idézi GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–45.* 174–175. p.

162 Mária Lujza, Mária Amália és Mária Vena nővérek 1934. jan. 5-én érkeznek Budafokra érseki kihelyezéssel, Poós Rezső apátplébános és Záborszky Nándor polgármester kérésére. Folláth Ádám házában kapnak először szállást. A polgármesteri hivattalal egyeztetve kezdik munkájukat. Mintegy 200 környezettanulmányt készítenek, s a segélyező bizottság a polgármester elnöklete alatt állítja össze a segélyezendők listáját. A nővérek kijárnak a házakhoz, mosnak, takarítanak a szegény öregekre, kifestik, az is előfordul, hogy kimázojják a lakást. Poós apátúrtól átveszik tehát a szegénygondozást. (Ekkor ugyanis az egyházközségnek volt szegényalapja is, s a Kossuth Lajos u. 26-ban a plébánia asszonyai adtak ebédet a rászorulóknak.) A szegénygondozó nővérek a helyi tanítónők segítségével karteréket vezetnek a segélyezendők részére végzendő feladatokról. A város előkelő hölgyei Záborszky Nándorné (a polgármester felesége) elnökletével rendszeresen gyűjtenek a szegénygondozás – felekezeti különbség nélkül – céljára. A nővérek arra biztatják a híveket, hogy amit a koldusoknak adnának, nekik adják, mert ők vállalják a koldusok gondozását is. Mivel nincs külön kápolnájuk, még 1934-ben átveszik a Péter Pál kápolnát, amit később felújítanak. Az egyházközségi Szociális Missziós Társulat – melynek 20 éven át elnöknője Prokópius Nándorné, a nővérek által beszerzett anyagokból ruhákat varrnak a szegényeknek, amelyek mellé a nővérek még cipőket is vásárolnak. 1936. februárjában a nővérek átveszik a Pannónia utcai iskola és óvodával kapcsolatos városi Napközi Otthon vezetését. 1940. augusztus 1-én pedig a városi Szeretetház gondozását is. Hárman laktak a Szeretetházban; közülük kettő itt dolgozott, egyikük pedig a Pannónia utcai Napközi Otthont vezette. A Szeretetházban házi kápolnájuk volt, melyet dr. Büttner Ferenc apátplébános 1940. szeptemberében áldott meg. A szegény gyerekeket befogadó ingyenes napközi otthonukat Mária Ambrózia nővér vezette. 1938 szeptember 23-án a Pest megyei polgármesterek látogatják meg a napközi otthonot, amely berendezésében s az ellátás tekintetében is Budafok megyei városnak nem kis érdeme van. 1939-ben Mária Boromea nővért Beregszászra invitálják, hogy ott a szegénygondozást megszerveze. In: *Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47)* kézirat, Budafok-Felsővárosi Plébánia

A szegénygondozásban ilyen rövid idő alatt az ún. *Egri Norma*¹⁶³ alkalmazásával nagyszerű eredményeket elérő nővéreket már 1940-ben (július 28-án) felkérte a polgármester a képviselőtestület jóváhagyásával, hogy vegyék át a Budafok gondozásában tartott Verseci utcai Szeretetház vezetését is. „A szeretetházi nővérek külön családokat alkotnak, ahová a Mária Amália nővér előljáró és két nővér helyeztetett.”¹⁶⁴

Maga a polgármester, dr. Mericzay Aladár szólította adakozásra a lakosságot:

„A Magyar Norma immár széles körökben ismert, jól bevált intézménye hősi erőfeszítéssel igyekszik megoldani a maga elé tűzött feladatot, az élet hajótöröttjeinek felszínén tartását, a legsúlyosabb nélkülözésektől való megóvását. A Magyar Norma célja és feladata, hogy megszüntesse a koldulást. Senkinek ne legyen oka, de joga sem a koldulásra! Aki a Magyar Normának ad, ezzel a koldusok zaklatásaitól menti meg magát. Az iskolaigazgatók és tanárok, tanítók a szülői értekezleten a szülőket, a társadalmi egyesületek vezetői a különböző összejöveteleken, gyűléseken a tagokat, a gyárak igazgatói, vezetői a maguk módján a vállalati alkalmazottaikat buzdítsák a minél bőkezűbb adakozásra.”¹⁶⁵

163 OSLAY OSWALD ferences atya az alapítója az *Egri Normának*, annak a szegénygondozási rendszernek, amely Szmracsányi Lajos egri érsek (1851–1943) támogatásával fejlődött ki és terjedt el a 30-as években, hazánkban. A belügyminiszter 1936-ban elrendelte, hogy az attól kezdve *Magyar Normának* nevezett szociális gondoskodási rendszer szerint történjen a városokban a szegények ellátása. Egerből indult, de Baján teljesedett ki ez a rendszer. Péter Oslay Oswald atya látván, hogy a Trianon után elnyomorodott ország állami költségvetésből nem vállalhatja fel a szegényügyet, a helyi közhatalom és társadalom, s az egyház összefogásával, a Ferences Nővérek társulatának megalkotásával egy egész hadsereget állított a szegénygondozásba. Felismerte, hogy a társadalom adakozni tud, de nem tud meggyőződni a helyes felhasználásról; a közhatalóságok szervezni tudnak, de alkalmazottaik elgépiesülve dolgoznak; s ami e munkát eredményessé teheti, az a hit által vezetett türelmes és önfeláldozó cselekvés; a gondozó szeretet.

Az Egri Normát 1935. február 1-től vezették be Budafokon, amikor az ország 14 városában már e minta szerint dolgoztak. Kecskeméten 1300 szegényt láttak el, ahol szegényügyi hivatalt állítottak föl Szathmáry Kálmán vezetésével. Kezdetben mintegy száz főről gondoskodnak: élelemmel, ruhával, fűtőanyaggal, bútorokkal, lakással. Oslay Oswald ferences atya, a szegénygondozó intézet igazgatója évente vizitálta a ferences nővéreket; felülvizsgálta a kartotékrendszert, a gyűjtési körzeteket, ellenőrizte a könyvelést, elbeszélgetett a gondozásban részt vevőkkel.

164 In: *Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47)* kézirat, Budafok-felsővárosi Plébánia. A História Domus szerint 1934. január 5-én Újpestről érkező három ferences nővért Poós Rezső apátplébános és Záborszky Nándor polgármester fogadta. Első lakásuk a Kossuth Lajos utca 14 alatt, Folláth Ádám (!) ős budafoki lakos házában volt. Először a polgármesterrel, helyettesével, az aljegyzővel és a számvevővel tárgyalnak. Később felkerestek 80 családot, különböző felekezettől. Mintegy 200 környezettanulmányt végeztek el, aminek alapján a polgármester elnökletével megállapították a segélyezendőek listáját. A gondozottaknál mosnak, takarítanak, festenek, mázolnak. Még ebben az évben az apátplébánostól átvették a szegénygondozást. A kartotékrendszer kidolgozásában egy tanítónő segítette őket. Czermann Antal miniszteri tanácsost is felkeresték. Átvették a Péter Pál kápolnát. Az első vihar akkor tört ki a városi képviselőtestületben, amikor a munkájuk pénzügyi támogatásáról volt szó: A szociáldemokrata Réder kelt ki ellenük éles hangon, amelyre Fischer Jakab válaszolt: „Azok, akikről szó van, olyan munkát is végeznek, amire munkásszenny nem vállalkozik.” – mondta. Végül a felekezetek illetményt szavaztak meg a munka támogatására: „Hogy mit dolgoznak, és mit szenvednek a szegénygondozók, Réder is tudja. Budafokon az egyházak között olyan nagy a harmónia, mint sehol az országban... A 25 pengővel meg vagyunk elégedve, s azt hálásan köszönjük”- mondta Pentz Károly. In: *Budafoki Ferences Mária gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47)* kézirat, Budafok és a felsővárosi História Domus.

165 In: *Budafok és vidéke*, 1940. nov. 2.-i számában.

A háború alatt a Szeretetházban fogadta be az emenekült családok hátra maradt öreg hozzátartozóit, a munkaszolgálatos táboruktól betegség miatt elmaradó zsidókat, a sebesült német katonákat. A nővérek vállalták a kibombázottak ételmezésére felállított, un. Domonkos-féle népkonyha vezetését.

A gyűjtésben segítségükre van a budafoki *Szociális Misszió Társulat*¹⁶⁶ (1944. február 6-án tartotta évi közgyűlését a városházán.) Ebben az évben szerveződött meg az *Apostolkodó Testvérek Társulata* Szőke Gusztávné¹⁶⁷ és Funke Sándorné vezetésével a Felsővárosi Plébánia területén. Sokan éltek nyomorúságosan a felsővárosi barlanglakásokban. A Társulat tagjai családlátogatásokat végeztek, gondozták a betegeket, ruhát mostak és javítottak. Környezettanulmányt végeztek, majd annak eredményét számba véve pénzsegélyeket folyósítottak a Szent Antal perselyből. December 24-én a szegény gyerekeknek délután 5-kor karácsonyi ünnepséget szerveztek a pincekápolnában: Kávával, kaláccsal, cukorkával, süteményt osztottak ki a szentmisét követően. A Premontrei Kanonokrend Budafoki Szent István Gimnáziumának diákjai 3000 pengőt gyűjtöttek össze, amelyet a *Mária Kongregáció* és a *Szent Erzsébet Segítő Egyesület* december 19-i karácsonyfa ünnepségén osztottak ki a rászorulóknak.¹⁶⁸

A bombázások miatt senki sem hagyja el hosszú időre otthonát. Mezgár viszi közelebb a szentmiseáldozatot a hívekhez. Három nagy pincében, a plébániatemplomban, a Felsővárosban egy bunkerben és a Szent Imre Otthonban¹⁶⁹ mond misét. A temetéseket a káplánokkal fíradhatatlanul végezték, sőt felváltva ügyeletet tartottak a temetőben. Minden lelkes állandóan magánál tartotta a betegek olaját, hogy azonnal a szerencsétlenségek helyére siethessenek. A plébánián csak egyetlen szobát tudtak használni, ahol állandóan a menekült papokkal együtt legalább hét pap lakott. A háztartás az egyik Péter-Pál utcai pincében kapott helyet, ahol 150 nő nyert menedéket

166 „A Szociális Missziótársulat a századelő katolikus nőmozgalmaiból, a Nővédő Egyesületből és a Patronázs Egyesületből nőtt ki. Az alapító Farkas Edit nem utolsó sorban Prohászka Ottokár korszerű szociális útmutatása nyomán felismerte, hogy a polgári társadalomban megváltozott a nők helye és szerepe, s a problémák megoldására már nem elégségesek a hagyományos jótékonykodási eszközök. Ehhez már a nőkérdéssel foglalkozó, képzett és hivatásos testvérek közössége szükséges: ez lett a Szociális Missziótársulat. Az 1908-ban alakult társulat első anyaháza Szikszón létesült, amelyet Kassa akkori szociális érzékű püspöke, Fischer-Colbrie Ágoston bocsátott rendelkezésükre. (A rend anyaháza 1913-ban Budapestre költözött.)

A Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök által egyházilag jóváhagyott kongregáció lelkeségének középpontjában a Szentlélek tisztelet állt. Konstitúciója Szent Benedek regulája alapján készült. A kongregáció bel- és kültagokat foglalt magában; a beltagok –a missziós nővérek – hármas szerzetesi fogalmat tettek és szerzetesi közösségben éltek, amelynek célja a felebaráti szeretet munkálása egész életükön át. A kültagok a világban élő olyan fogadalmat tevő nők, akik részt vettek a Társulat munkájában. A rendtagok szociális képzésüket a budapesti anyaházban kapták. A nővérek kék ruhát és fátylat hordtak, innen nevezték őket kék nővéreknek. A társulat célja a szociális nyomor enyhítése, a szociális gondozás szakszerű végzése volt. In: GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Az elektronikus kiadás Doc Book XML formátuma a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központban (Neumann-ház) készült. Copyright ©1997 Pannonica kiadó

167 Férje, Szőke Gusztáv a Budafoki Keresztény Ifjak Egyesületének igazgató tanács tagjai között tevékenykedik 1937–40 között. In: Dr. CZERMANN ANTAL: *A Budafoki Keresztény Ifjak Egyesületének Jubileuma*, 57. p.

168 BFL VIII. 56. Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium anyagai, jegyzőkönyv az 1944. II. 23-án tartott I. félévi osztályozó értekezletről. 9. p.

169 A Síp utca és az Árpád utca találkozásánál lévő telken áll az épület ma is.

egy orosz őrnagy jóságára támaszkodva.¹⁷⁰ Mezgár állandóan látogatja a betegeket: „A betegeknek már nincs mit enniük.” – írta január 2.-i feljegyzésében. A rászorulókat befogadja a plébániaköztség, elhelyezi, vagy legalább egy étkezésre fogadja. A szegényházba is küldet bort a szegényeknek S marad ideje, hogy lejegyezze az 1944-es év véres napjainak krónikáját:

„A megszálló németek közül bejött egy a plébániára; pap volt. Vasárnaponként misézett. Hétköznap nem volt erre ideje. Néha nálunk vacsorázott, de mindig sietett... Elbeszélgettünk, hogy milyen reménytelen az emberek sorsa.

Október végén már a távolban ropogó fegyverek torkolattüze is felfénylett a látóhatáron. Az Alföldről gyanus morajlások hallatszottak. Jött a hír: Az oroszok átkeltek Dunaharasztnál a Csepel-szigetre. Az utcán félelem uralkodott. Az emberek nyílt utcán nem beszélgettek. Nem a németek, hanem a nyilasok vigyáztak az emberekre. Október 15-én a rádió bementa Horthy Miklós kormányzó szózatát a nemzethez... és elrendelte a fegyverletételt. Megdermedt csend lett, de egyszerre ujjongás is: Vége a háborúnak. Az emberek kimentek az utcára tárgyalni a történeteket. A német katonák készültségben álltak, mindenre készen, és Szálasi Ferenc bementa minősíthetetlen szózatát.¹⁷¹ – November 19-én a katonák téli felruházására gyűjtöttek a leventék. 1944-ben Krisztus Király vasárnapján a hercegprímás rendeletére gyűjtést rendeztek a közeledő front elől menekülők részére. A belvárosi plébánián lelt menedéket az ecseri pap, Miklós Béla. A templom-pénztárat úgy sikerült megmenteni, hogy több helyen kisebb mennyiséget dugtak el. 1944 karácsonyán a nyugdíjas papoknak juttattak belőle segílyt, részben ruhaanyagot vásároltak, és azt osztották szét a szegényeknek.¹⁷²

Decemberben aztán újabb menekültáradat érkezett, párhuzamosan a német-nyilas hatalom kiszorulásával, s a megszálló szovjet csapatok előretörésével. – A közhiatalokból, rendfenntartó szervektől a tisztviselők szétszéledtek: December közepétől már jegyre sem lehetett vásárolni élelmet: „Egyszerre észrevettem az ország-bomlás jeleit. Templomunk... /törlés /s minden más pénzt áruba fektettem és az árut szétosztottam a szegények között. A szegényházba is küldtem bort.” – olvasható a Háztörténetben.¹⁷³ – „Buda elfoglalt részéből karavánok jönnek. Hidegben, sárban, egymást vonszolva. Viselős mamákat támogatnak. Élelmet, kétszersültet csomagoltattam nekik. Mindenüitt az ablakok kitörve, az ajtók kifeszítve. Csak egy kis motyót tudtunk magukkal menteni. Egyre nagyobb a felfordulás! Budáról tömegesen jönnek a kiürítettek. Állandóan könyörögnek szállásért. Jó embereknél helyeztük el őket. Takács doktor villájába szálltak, egy része elhúzódt Budatéténybe.” – jegyezte fel Mezgár.¹⁷⁴ Az ostrom alatt Takács doktor vezette a postás tudósznatatóriumot, erre utalhat feljegyzésében a plébános. Többek között a cisztercita tanári karnak adott ott menedéket, s bejáró betegeket kezelt ingyen. Egy apáca és egy felcser segítette a háborús években. Minden betévedő menekültet, sebesültet befogadott. (Budafokiak szerint sok zsidó életét is megmentette.) Ez volt az egyedüli kórház a környéken. Az oroszok egyszer egy fél lovat hoztak, hogy meghálálják egyik bajtár-

170 Mezgár: Lelkipásztori helyzetjelentés Budafokról. Szfv Pl – No 4553 /1945.

171 Mezgár jegyzetei a História Domusban, Budafok-Belváros.

172 Mezgár: Lelkipásztori helyzetjelentés Budafokról. Uo.

173 Mezgár jegyzetei a História Domusban, Budafok-Belváros.

174 Uo.

suk felépülését: Takács doktor felesége húslevest főzött a sebesülteknek, s egyre többen tértek be a tányér levesért csupán.¹⁷⁵ „Megjelent Xurczy Teofil fehérvári tanár is; 2–3 vödör víz kellett ahhoz, hogy a kezéről és az arcáról lemossa a szennyet. Az egyik éjjel kirabolták a plébániát a katonák.”¹⁷⁶

Az orosz megszállást megelőzték a borzalmakról szóló hírek: Az állami pincegazdaságban parancsra gyorsan ürítik ki a pincét, adják el a hordókat. A borgazdák megakarták menteni – legalább pénzben – a vagyonukat.

A Budatétényért és Budafokért vívott harc 1944. december 25-én az esti órákig tartott. December 24–25-én jöttek be az oroszok...

A Felsővárosban az éjféλι misét este 6 órakor tartották meg. Zúgtak a repülőgépek, csattogtak a léghárító ágyúk, puffogtak az aknavetőők. Éppen úrfelmutatás volt, amikor *Prokópius*¹⁷⁷ karvezetőhöz odalépett a perselyező (Jakab János iskolaszolga): „Karnagy úr, itt vannak az oroszok.” – Ő félve hátra tekintett, és a bejárat gyertyáktól homályosan megvilágított félkörében ott állt két szovjet géppisztolyos katona... – Másnap estére elözönlöttek a várost... A nővérek közül a szegénygondozók egy része Pestre vonult, más része még a Szegényházban kínlódott.

A *Szent Imre Otthonban*¹⁷⁸ berendezett egyházi óvodában 3 szervita nővér gondozott 50 kisdedet. „A szervita nővérek nagyon sokat szenvedtek a Szent Imre Otthonban, egy közülük személyében is áldozatul esett,¹⁷⁹ aki azóta más rendházba diszponáltatott... Nőtestvéreink talán országos átlagban a legtöbb gyalázatot szenvedték. Férjaink és fiaink már korábban nyugat felé kényszerítették, a maradék pedig jan. 1-én és 3-án kelet felé szállítottak. Minden ház tele van így fájdalommal és aggodalommal. Az irgalmas nővérek is mérhetetlen félelmeken estek át.”¹⁸⁰ – írta a plébános jelentésében.

A Szent Imre Otthonban éppen mise volt. Amikor beléptek az orosz katonák, megtelt velük a kápolna bejárata... Akkor még csendben kifordultak és elmentek. Másnap a sötétedés beálltával egymást követték az óvóhelyekre, házakba betérő 4–5

175 Nemeshányi Hubáné, Takács Zsuzsa azt is elmondta, hogy 1945-ben ő is itt született; a pincében élt a családdal; 4 fiú és 2 leány gyermekükkel.

176 A História Domusból Mezgár jegyzeteit idézem.

177 Prokópius Nándor a budafoki KIE egyik számvizsgálójaként segítette a szervezet munkáját 1937–40 között.

178 A Síp utca 19 alatt épült földszintes, 1 nagyteremből (oltárfülkével) és több kisebb helységből álló épület a felsővárosi templomhoz tartozott. 1937. dec. 8-án adták át. Ettől kezdve vasár- és ünnepnapon szentmise volt. A templomgondozók elnöke Szick József fakereskedő volt. 1939 nyarára épült föl az emelet, ahová a Szervita Nővérek 1939. szeptember 1-én költöztek be, s megindult az óvoda.

179 Mindszenty elszörnyülködve említi egyházmegyéjében a megerőszkoltak számát: „az Irgalmasok Kórházában az oroszok bevonulása óta 1000-nél több nőt kezeltek, közülük 800-at ázsiai szifilisszel. Sok asszony öngyilkos lett, megőrült. Tízéves fejletlen lányok és 75 éves idős asszonyok is voltak áldozataik között. Mikor májusban az első, háború utáni püspökkari konferencián találkoztunk, mind a 12 magyar egyházmegye főpásztora hasonló szörnyűségekről számolt be. Ahogy kialakult a szomorú kép, emlékezetem szerint abban legalább 50 meggyilkolt pap és több százezer elhajtott hadifogoly és polgári fogoly szerepelt. In: MINDSZENTY: *Emlékirataim*. Szt. István Társulat, Bp., 1989. 58. p; 60. p.

180 Mezgár: Lelkipásztori helyzetjelentés Budafokról. Uo. Shvoy Lajos püspök Mindszentyvel a nyilasok fogságában volt az 1944-es tiltakozó memorandumuk miatt. Grósz József egyházmegyéjében tartózkodott, s mindent elkövetett a lakosság védelmére. Megörökítette a kalocsaiak védekezését az orosz garázdálkodással szemben: „... egyes házcsoportok védőőrséget szerveztek. Ha aztán valahol megjelennek az oroszok, adott jellel összeszaladnak a férfiak fejszékkal és egyéb szerszámokkal felszerelve és elzavargák őket. In: *Grósz József kalocsai érsek naplója 1944–46*. Szt. István Társulat Bp., 41. p.

fős csapatok; munkást kerestek, s körülnéztek mindenütt. 27-én megkezdődtek az igazoltatások. A bunkerben megmotozták az embereket, majd a férfiakat – köztük a plébánost – külön gyűjtötték, és kihallgatásra vitték: „Nehéz félóra múlva engem elengedtek és az öregeket. A fiatalokat elvitték. Néhányan pár nap múlva visszajöttek.” – jegyzi be a Háztörténetbe Mezgár.

A Dembinszky, Anna, Árpád utcákban, az Apponyi útonlévő házakból este a férfiakat mind összegyűjtötték:

„Elvitték, és ezeket többé nem láthattuk. Köztük volt Gergely Béla egyházközségi gondnokom. Családja köréből, a lakásából vitték el.” – írta. Mindszenty a májusi püspökkari konferenciára érkezvén döbenten lát Budafoknál egy hatalmas tömeget, amelyet szovjet katonák élesre töltött fegyverrel a kezükben „csordamódra hajtottak” kelet felé.¹⁸¹

Január 3-án megkezdtek összeszedni a férfiakat az utcákból, az otthonokból... Ercsi és Baja felé vitték őket.¹⁸² – Január közepe táján a németajkú svábokat összeszedték, és a Péter Pál utca végén lévő egykori téglagyárban lévő internáló táborba gyűjtötték.¹⁸³ – Este pedig munkára szólították a férfiakat, a frontok közé (!) – árkot ásni...¹⁸⁴ Az Árpád utcában volt az egyik főhadiszállás. Házról házra járva, ide az Árpád utca 44-be tereltek az összes férfit, majd Temesvárra vitték őket.¹⁸⁵ Mintegy 63 férfit és 28 nőt vittek el málenkij robotra a Szovjetunióba.¹⁸⁶ A pincékből felhallatszott a dübörgés: A fékevesztett orosz katonák baltával verték szét a boroshordókat. Térdig jártak a borban! Mindig részek voltak... – Hat hétig folyt a harc. S mindez ugyanígy történt Budaörsön, Törökbálinton s más bortermelő vidéken is. Egyesek ennek tulajdonították, hogy február közepéig elhúzódott a főváros ostroma.¹⁸⁷ A Zepp-házban, az óvóhelyen ezen idő alatt is rendíthetetlenül misézett Mezgár; itt mintegy 70 emberbe próbált lelket önteni:

„dec. 28. Hatalmas nagy fedett autók jöttek a bunker udvarára. Egy őrnagy is megérkezett, akinek süttöttek, főztek. Irtóztató hírek keringtek asszonyok és lányok sorsáról. A rémület lett úrrá. Este a nőket keresték és vitték, úgymond krumplit hámozni. Mindig este.”

1945. jan.1. A bunkerben tartózkodó nők életét a beszállásolt őrnagy mentette meg. A plébánián minden szoba tele törmeléssel, szeméttel. Elvitték a misebort, a pezsgőket... Az ajtókat feltörték. A templomban nem bántottak semmit sem. Még a bombatámadások miatt több

181 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. 60. p.

182 In: Budafok-felsővárosi templom História Domus (kézirat)

183 In: FALKNER RICHARD: *Budafok, ahogy én átéltem, megőriztem az emlékezetemben, és most visszaemlékezem*. 1998. Kézirat. 35. p.

184 Románszki József, budafoki lakos, egyházközségi tag visszaemlékezése

185 Románszki József visszaemlékezése szerint. Ő maga úgy menekült meg, hogy az udvaron elbujt, később pedig maga jelentkezett az orosz parancsnokságon munkára, s lövészárkot ásott.

186 <http://lexikon.katolikus.hu/linkek/linkBBBB/47BUCSUS.HTML>

187 Szabó Mariska néni, (Budafok, Felsőváros, 2004. Március 10.) visszaemlékezése: „Azt is mondták akkoriban, hogy az állandó részegség miatt húzódott el annyira Budapest ostroma, hiszen minden budai községben szőlőművelés, bortermelés folyt, s mindenütt hasonló történeteket meséltek a boroshordóba fuladó katonákról. Hajóson is feltörték a pincéket, hogy a kezük ügyébe kerülő edényekkel felfogjanak valamit a kiömlő borból. Nem törődtek azzal, hogy elárasztották az ott tárolt burgonyát, zöldséget, esz-közöket. „Volt eset rá, hogy térdig jártak a borban, aztán valamelyiknek kedve szottyant ebből inni, hát csizmásan belegázolt, merített a fazekával és ivott, amennyi belefért.” In: *Grósz József kalocsai érsek naplója 1944–46*. 134. p.

helyre osztottuk szét a templomi felszerelést. Mindenütt mindenünk elveszett.” – írja a Háztörténetben. Biztatást adott, hitet erősített a főpásztor jelenléte: 1945 májusától őszig vasárnaponként látogatta Shvoy püspök a háborúban legtöbbet szenvedett egyházközségeket. Bekérte a jelentéseket a templomot, iskolát és plébániát ért háborús károkról, hogy fölküldhesse a VKM-nek.

Mezgar beszámolójából idézek: „Plébániaházunk többszörösen megrongálódott, de már lakjuk minden helyiségét. *Szent Imre Otthonunk* sok kárt szenvedett. Az *egyházközségi otthon* istálló volt egy darabig. Bútorzata javarészt elpusztult, könyvtára és irattára szenvedett. A házak javítása fokozatosan megindult legalább olyan mértékben, hogy ismét használhatókká legyenek. Anyakönyveink egy ősi példány kivételével megvannak. Kelyheink, ereklyénk stb. megvannak. A plébánia irattára egy ládában csomagolva megmaradt. A premontrei gimnázium épülete megmaradt, de erősen megrongálódott. Csak Kolumbán Virgil¹⁸⁸ igazgató volt itt velünk végig sok szenvedés közt. Hogy megnyílhasson a gimnázium, egyik káplántestvért és egy hitoktató testvért adtunk segítségül a latin, francia és a hittan tanítására.”¹⁸⁹ – jegyezte fel Mezgar. A háború alatt munkaszolgálatosokat és katonákat szállásoltak be a premontrei gimnáziumba, s így a háborús károkat még betörések, lopások is tetézték. 1944 végén kezdték meg a felújításokat. Tanáraik közmegebecsülésnek örvendtek a városban; ifjúsági köröket vezettek, részt vettek a levonteképzésben. Kolumbán Virgil igazgató maga is több egyesületet irányított.¹⁹⁰

Részletek a Háztörténetből:

„Február 13-án Buda elesik.

Végeláthatatlan sorokban jönnek a hadifoglyok a Benitzky utcán, Petőfi utcán át. Megviselt férfi arcok. Teljesen lerongyolódva, kétségbeesetten. Sok közülük a sebesült. Ki-ki saját családtagját keresi közöttük. Mindennap temetünk délelőtt és délután. Egyre fogy az élelmünk. Lóhúst esziünk, ha van.

188 KOLUMBÁN VIRGIL (Csíkszentsimon, 1887– Bp., 1963.) édesapja Erzsébetváros iskolaigazgatója volt. 1906-ban lépett be Jászón a Premontrei Rendbe. 1910-ben szentelték pappá. Latin-magyar szakos tanárként Rózsnyón, Kassán, majd 1920 után Győrött, Kőszegen, Gödöllőn tanított. Az 1941–42-es évkönyv tanúsága szerint Kolumbán Virgil a Magyar Élet Pártja budafoki szervezetének elnöke, az országos Egészségvédelmi Szövetség budafoki fiókjának elnöke, a KIE díszelnöke, a Keresztény Polgári Kör társelnöke, az Emericana Promontoria káptalani priorja, a budafoki MOVE társelnöke, a budafoki katolikus Legényegylet választmányi tagja, a Dalárda pártoló tagja, a Zeneegyesület választmányi tagja, a Vöröskereszt választmányi tagja, az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság tagja volt. Tíz év után nyugdíjazták 1947-ben. In: Jászóvári Kanonokrend budafoki Szent István Gimnáziumának és általános iskolájának évkönyve szerk. Kolumbán Virgil és Zimándi Pius, Budafok, 1947. A Gödöllői Premontrei Öregdiákok Emlékkönyve, Bp., 1998. 118–119. pp.

189 1945-ben Shvoy püspök kérésére az egyházközségek helyzetjelentést készítettek. Ebből idéztem Mezgar szavait. SzfvP1 – No 4553 – 1945

190 1942-ben a 334 rendes tanuló mellett 3 magántanuló járt a gimnáziumba. Közöttük német anyanyelvű és egy zsidó vallású tanuló is volt. Prohászka-kör, Mária-kongregáció, Önképzőkör, cserkészlet, színi előadásokat bemutató Diákkaptár, Szent Erzsébet Segítő Egyesület és Sportkör működött. 1942-ben dr. Brázay Kálmán orvos a háborús körülményekre tekintettel egészségügyi előadást tartott. In: BFL VIII. 56. Budafoki Premontrei gimnázium anyagai. 1944. szept. 2-i alakuló értekezlet jegyzőkönyve.

Február 14. Nagyböjt.

Még nagyböjtben egy öregember ült templomban és nagyon nézett engem. Azután bejött a sekrestyébe és megkérdezett: Nem ismer meg? – Csitáry Emil¹⁹¹ volt székesfehérvári polgármester majd főispán. Torzonborz szakáll vette körül a fiatal arcot. A nyilasok elől a budai oldalon és a Szent Imre konviktusban élte át az ostromot családjával együtt. Meghívtam ebédre: bableves volt. A vendég tiszteletére nővérem a kenyéradagból lángost sütött. Karácsony óta most laktam jól először. – mondta.”¹⁹²– Olvasható Mezgár jegyzeteiben. Márciusban már mintegy 50 ezer menekültet számláltak Budafokon.

Kápolnásnyékről is jöttek menekültek a plébánosukkal, Berta Pállal együtt. A hideg télben sok szülő és várandós anya ellátásáról gondoskodott a plébánia.

A háború végén a kiéhezett emberek vidékre utaztak élelemért. Megkezdődött a batyuzás. Napokba került, amíg a vonatok tetején vagy a lépcsőkön lógva ruhadarajaikért egy kis cserélt ételmezt tudtak hozni az éhező szájaknak...¹⁹³

191 A Csitáry (Csitári) család Székesfehérvár legismertebb családjainak egyike. Csitáry Emil 1931-ben Székesfehérvár polgármestere, később főispánja lett. Csitáry G. Emil egészen 1932-ig volt a megyei könyvtár kezelője, 1931. decemberétől polgármesterként. Az ő idejében került sor a könyvek leltározására és a könyvtár jelentős fejlesztésére. Az ő érdeme az is, hogy a 7368 kötetes, végre nyilvánossá vált könyvtár – más városi intézményekkel együtt – önálló elhelyezést kapott az akkori Szent Imre, ma Oskola utcában, a régi reálgimnázium épületében 1933-ban. Vezetése alatt a város fejlődése meggyorsult, nagyarányú építkezések, a belváros mai arculata fémjelzi a „Csitáry-éra”-ként emlegetett korszakot. Ezt természetesen segítette Hóman Bálint kultuszminisztersége, városi képviselősége is.) Rendkívüli érdemei elismeréseként a törvényhatósági bizottság az 1941. május 21-én tartott díszközgyűlésen a város díszpolgárává választotta.

192 In: Budafok Belváros História Domus

193 Uo.

III. BUDAFOK A GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI ÁTALAKULÁSBAN 1945–46 KÖZÖTT

III. 1. A PAPSÁG A KERESZTÉNY ÉRTELMSÉG ÉS A BALOLDAL AZ 1945. ÉVI ÚJJÁSZERVEZÉS ÉLÉN

1945. januárjában a gyermekek az utcán álltak és a katonák felé nyújtották a kezüket, koldultak. Január elsején le kellett adni a rádiókat a polgármesteri villába¹⁹⁴ beköltöző (!) szovjet városparancsnokságon...

Január másodikán a szovjet városparancsnokság illetékesei megállapodtak a polgármester-helyettessel az MKP és az SZDP képviselőivel a polgárórség fölállításáról és a közigazgatás helyreállításáról. A megszálló szovjet csapatok felügyelete alatt indult meg az élet.

Az MKP budafoki szervezete¹⁹⁵ 1945. január 6-án alakult meg (tagjai között: Bonyár = Baranyai János, Pollacsek Gyula). Újjászerveződött az SZDP is. Ifjú Réder György (szakmája szerint műrepülő) az előbbi, id. Réder György¹⁹⁶ az utóbbi tagja. (A helyi kommunista párt anyagokban nem szenvedett hiányt, hiszen id. Réder György gombgyáros volt.) Fiának, Réder Györgynek az édestestvére; Réder Károly nevét pedig később a helyi Kisgazdapárt tagjai között találjuk... Egy biztos: A *Budafok Népe* tanúsága szerint a kezdetektől minden ügyben egyeztetett véleménye van az SZDP-nek és az MKP-nak; a hozzájuk csatlakozó szakszervezetekkel együtt hangsúlyozzák közléseikben a munkásegységet. Január 8-án megalakítják az *Ideiglenes Nemzeti Bizottmányt*, amelynek tagja lesz Nagy Ferenc felsővárosi lelkész¹⁹⁷ is, aki egyben a döntéseket hozó „ötös bizottság” vezetője. Az Ötös Bizottság határozatait a

194 A rendszerváltás után az MSZP örökébe lépő MSZMP „vette bérbe 90 évre”, így ez a XXII. kerületi párt székháza napjainkban is.

195 A budafokiak szerint a Czermann-házban volt a székhelyük a háború után.

196 A '30-as évek végén az egyik közgyűlés tárgya a Szent Ferenc leányai Szegénygondozó nővérek anyagi támogatása. Az SZDP részéről Réder György képviselő támadja a közgyűlésen a szegénygondozó nővéreket, Pentz Károly veszi védelmébe a nővéreket: „Hogy mit dolgoznak, és mit szenvednek a szegénygondozók, Réder is tudhatja. Budafokon az egyházak között olyan nagy a harmónia, mint sehol az országban.” Fischer Jakab pedig így védi meg őket: „Azok, akikről szó van, olyan munkát is végeznek, amire munkásasszony nem vállalkozik.” In: Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47) kézirat, Budafok-felsővárosi Plébánia. – A Réder családról a fenti információkat a volt premontrai diákok (Bárdosy Pál, Fleck Ottó, stb.) erősítették meg 2007. február 13-án a Budai Nagy Antal Gimnáziumban tartott baráti találkozón.

197 NAGY FERENC 1911. jan. 20-án született Zalaszentivánon. Lakása a Mező utca 51-ben volt. Hittudományi főiskolát végzett és hitoktató lelkészként dolgozott a Felsővárosban, 1945-ben. Ekkor már a Magyar

szakbizottságok hajtották végre. 1945. január 4-én megjelent az Ideiglenes Nemzeti Kormány 14/1945 M.E.sz. rendelete a közigazgatás ideiglenes rendezéséről. Ennek szellemében a nemzeti bizottság összehívta a városi képviselőtestületet és a 60 tagú testületbe a két munkáspárt 30 főt delegált, 30 helyen pedig a polgári pártok és érdekképviseleti szervek osztoztak. Februárban Bárdosy Gézát, mint „antifasisztát” felkérték ideiglenes polgármesternek. A dolog pikantériája, hogy a közben megalakuló Igazoló Bizottság viszont nyáron, mint „antibolsevistát” nyugdíjazta.¹⁹⁸ Vagyis az 1945. június 6-i tisztújító közgyűlésen Bonyár János váltotta fel a polgármesteri székben Bárdosy Gézát, aki városi tanácsosként kezdettől részt vett az Ideiglenes Nemzeti Bizottmány munkájában.¹⁹⁹

A *Budafok Népe* c. helyi napilap, melynek ifj. Réder György, az MKP helyi szervezetének titkára a kiadója, erre az eseményre 1947-ben így emlékezik vissza:

A felszabadulást követően a megyei város vezetésébe „Horthy ellenforradalmát kiszolgáló vaskalapos bürokraták helyébe a dolgozók kerültek. A demokratikus pártok egyhangú határozatára Baranyai János foglalta el a város polgármesteri székét.”²⁰⁰ – kommentálta a változásokat a kommunista párt helyi lapja.

A szovjetparancsnokság irányítása alatt megszerveződő budafoki nemzeti bizottság szakbizottságai szervező munkájával kezdődött az újjáépítés, az újjászervezés.

Mezgár 1945. április 10-re összehívta a *Magyar Vöröskereszt budai fiókját*. Minden kedden és pénteken hivatalos fogadó órákat tartottak a városháza egyik régi egyleti helyiségében. A külügyminisztérium kérésére begyűjtötték a lakosságtól az elvitt személyek adatait.

Keresztes Sándort 1945 januárjában bízták meg a városházán a közellátási hivatal vezetésével: „A Hengermalom utcában összesöpörtük a lisztmaradékokat. A Zománcáru gyárban külön készítettek a pékek részére formát, hogy abban süssék ki a kenyeret, mert nem állt össze az anyag. Lóhúst mértek ki – döglött lovakat is.”²⁰¹

A budafoki közellátási szakbizottság a fenyegető éhínség leküzdésére a gyárakban található rézgálicot, lúgkövet, gyufát és más anyagokat adott át a szovjet parancsnokságnak, hogy élelmiszerhez juttassa a lakosságot. Nagy Ferenc plébános Pollacsek Gyula²⁰² bizottsági taggal a város közéletét próbálta vezetni. Össze-

Cserkészszövetség tisztje, a KIE pártoló-tagja, a Budafoki Emericana lelkésze és a 948. sz. Jurisich Miklós Cserkészcsapat parancsnoka. BFLXVII–1201 Budafoki Igazolóbizottság anyagai. Kelt 1945. május 3.

198 Édesapjáról elmondta dr. Bárdosy Pál okl. könyvvizsgáló 2007. 02. 13-án, a Budai Nagy Antal Gimnáziumban.

199 szül. BONYÁR JÁNOS, az MKP budafoki szervezetének alapító tagja 1945. Jan.6-án, majd a helyi MKP titkára; In: Tétény- Promontor. Budapest XXII. kerületének története. II. kiadás. Bp., XXII. ker- i Tanács VB Bp., 1988. 369–370pp

200 *Budafok Népe* (a szerkesztőség címe: Budafok, Kossuth Lajos u.16), 1947. február 8-i szám; 4. oldal

201 Keresztes S saját visszaemlékezése, 2004. április 8.

202 POLLACSEK GYULA 1884-ben született 4 gyerekes családban. A Lőcsei utca 3 sz. alatt egy-két szobás lakásban élt. 3 polgárit végzett el. Az I. világháborúban szolgált, 1908-tól tagja volt az MSZDP-nek, a Népszava olvasója volt. 1908–26-ig a budapesti szobrászok szakegyletének a tagja, több éven át a szakszervezet elnöki tisztségét töltötte be, illetve szerkesztette a szakszervezet lapját; a Szobrász Értesítőt. 1945. április 26-án, amikor a közalkalmazotti nyilatkozatot kitölti, már az MKP tagja. A Tanácsköztársaság alatt kifejtett tevékenységéért politikai jogaitól 10 évre felfüggesztették. 8 évre volt elítélve, de ebből 5 évet kellett letöltenie. BFL XVII–1201. Budafoki Igazolóbizottság iratai. Fennmaradt még a polgármesteri hivatal 1945. évi iktatókönyvében egy ügyirat bejegyzése „ Pollacsek Gyula képesítés alóli mentési-

szedték az elhullott és sebesült lovakat és kimérték a lakosságnak. A budafoki pincékben raktározták el árukészletüket és személyi vagyonukat az üldözött zsidó vállalkozók is. A háború után e készletek között rengeteg rézgálic is volt, aminek az értéke ekkor szinte az arany árával volt összemérhető. A „batyuzók” a talált rézgálicot és egyébeket vidékre vitték cserélni élelmiszerekért. Pollacsek Gyula unokaöccse, ifjabb Pollacsek Kálmán a kalocsai egyházmegyében is „próbálkozott”: a szegény emberek kiszolgáltatottságával visszaélő ügyeskedését megörökítette naplójában Grósz József.²⁰³ 1945. november 1-ig a *Szegényházban* élők mellett az un. külső szegények is kaptak napi egy tál ételt. Pollacsek Gyula polgármester-helyettes a városi raktárakban álló élelmiszerkészletből segítette őket. Január 16-án felállítottak két közkonyhát, de segített a Svéd Vöröskereszt is. A Francois pezsgőgyár raktárában talált és a Meinl-gyár tulajdonát képező cukrozott répából Budafok egyetlen megmaradt lovas kocsján néhány fuvart a Blaska pincébe szállítottak, ahol Randl Jánossal és a Ganz munkásokkal szirupot főztek belőle és a gyerekeknek, öregeknek, betegeknek kiosztották cukor helyett. Az első püspökkari konferencián – 1945. október 17–18-án – első helyen szerepelt a Karitásztevékenység megindítása és országos méretű megszervezése.²⁰⁴

A háború utáni nyomorúságban sokat jelentett Mindszenty 1945. decemberi római útja, ahol 4 amerikai kardinálissal is találkozott, s adományukból vehette meg azt a 4 teherautót, amely később a főváros és a vidék között járt a segélyszállítmányokkal.²⁰⁵

A *Domonkos-féle népkonyhát* 1946. augusztus 1-ig Budafok város kérésére tartották fent, utána a gyűjtésből származó ételmezt természetben osztották szét.

Nagy Ferenc végiglátogatta az Egyházközség vezetőségét és az ismerős családokat. Várták mindenütt a vigasztaló szót, mindenkit ért keserűség. Bátor férfiakkal romokat takarítottak el, az utcán elhagyott, temetetlen lovakat elásták. Legfőbb gond az élelem; családok, s főképp a gyerekek éheztek.

tése” címmel. Sajnos az ügyiratok az 1945–48 közötti időszakból eltűntek, tehát csak találgatni tudunk arra vonatkozóan, hogy milyen vonatkozásban hiányzó képesítésétől tekintettek el... BFL V. 174/a 1945/ 12007. ikt. szám.

203 „Közvetlenül Izsákról való elindulásunk előtt egy Pollacsek nevű budafoki ember jelent meg a községben három teherautóval. Gabonát akart vinni. Mivel gálicot és szódát emlegetett, a községbeliek Lexit is elhívták a Pollacsek úrral való tárgyalásra, gondolván, hogy a gálicra az érsekségnek is szüksége lehet. A budafoki nagy legény akart lenni a szegény megvert magyarok között. Lexi elfutotta a méreg. Alaposan megmondogatott neki. Mikor pedig arról kezdett szavalni, hogy majd Kalocsára is eljön – oroszokkal – Lexi kilátásba helyezte neki, hogy ha itt is pökhendiskedik, olyat rúg rajta, hogy a következő télen a hóval esik le a levegőből. In: *Grósz J naplója*, 167. p. (A szövegben említett Lexi – a jószágkormányzó.) Dr. Kopházy Erzsébet emlékezett rá, hogy az ifjabb Pollacsek Kálmán utazott le vidékre, aki akkoriban 19–20 éves lehetett.

204 A püspöki kar 1929. október 25-i ülésén a jezsuita Bangha Béla, Csávossy Elemér által kidolgozott tervet tárgyalták meg, melynek célja a magyar katolikus társadalom egyetemes szervezetének létrehozása volt. Mivel döntést nem hoztak, további munkálatok elkészítésével bízták meg Shvoy Lajost, és a tábori püspököt. Ők az 1930. márciusi püspökkari értekezletre előterjesztésükben azt javasolták, hogy „a püspöki kar az Actio Catholica keretűl és szervezetűl a kiépítés alatt lévő egyházközségi szervezeteket fogadja el úgy helyi, mint a megszervezendő esperesi kerületi és egyházmegyei tanácsokkal, nemkülönben az ezek fölé állítandó országos központi tanáccsal, amely az Országos Katolikus Szövetség megfelelő átfarmálása révén könnyen adódnék.”

205 MINDSZENTY: *Emlékirataim*, 91. p.

1946. október 11-én a Városháza közigazgatási osztályán az UNRA²⁰⁶-jakak elosztása ügyében megbeszélést tartottak. A református, és az izraelita felekezetek, az MNDSZ, a Nemzeti Segély, a Vöröskereszt, a Szakszervezeti Tanács, az Actio Catholica (az utóbbit Nagy Ferenc képviselte) tagjaiból álló bizottság ügyvezető elnökéül – Mezgár Lajost szavazta meg.²⁰⁷ Augusztus elején nyílt meg a 100 személyes egyházközségi népkonyha. Az élelmet az *Actio Catholica* szervezésében az amerikai katolikusok segélyszervezeteinek az adományai biztosították: Naponta egyszer osztottak ebédet; heti kétszer levest, főzeléket, két alkalommal húsos főzeléket, háromszor csak főzeléket. A népkonyhát az egyházközségi asszonycsapat vezette. A húst a hívők szállították. – Helye a Pannóniai utca iskola pincéjében volt.²⁰⁸ – Így volt ez az egész egyházmegyében. Az egyházközségi jelentések mindenfelől gyermekek étkeztetéséről írnak „az amerikai National Catholic Welfare Conference (NCWC) jóvoltából, amely 40 népkonyhát állított fel. Lényi Vince Woodbridge-i plébános, egyházmegyes papunk 52 babakelengyés csomagot és rengeteg ruhát küld mindenfelé a plébániáknak”. – jegyzi föl Shvoy.²⁰⁹ – Mindszenty szerint 14000 éhezőt tudtak táplálni a népkonyhák, de félt volt, hogy az adományok nem jutnak el időben Bécsből Budapestre, mert „a marxista közlekedésügyi miniszter azzal az ürüggyel, hogy nem áll rendelkezésre elég vasúti kocsi, megtagadta az amerikai szállítmányoknak Bécsből Budapestre való szállítását. Végül a külföldi katolikus sajtó mozgósításával sikerült a 750 tonna szeretetadományt áthozni a határon. Azonban a kommunista párt két év múlva az amerikai segélyszerv embereit kémkedéssel vádolta meg.²¹⁰ 1947. március 30-án be kell zárni a népkonyhát: Az ok Prokópius Nándor szerint: Az Actio Catholica és a kormány között nézeteltérés támadt a vöröskeresztes adományok elosztásánál. A mindjobban megerősödő Kommunista Párt a külföldről érkező katolikus adományok 50%-át magának, az ő párttagjainak követelte.²¹¹ Ahogy a Regnum Marianumban Shvoy plébános az első világháborút követően megszervezte a szegény családok rászoruló gyerekeinek vidéki nyaraltatását, most ezt az Actio Catholica vállalta föl. Az első gyerekcsoportot 1945. júniusában a budafoki egyházközség Vas megyébe küldte teletetésre: 51 gyerek indult el február 1-én. „Az Actio Catholica vonataival több csoportban vittük vidékre a nyaraló gyerekeket, különösen Zalába,

206 Az AC a katolikus karitás képviselőjeként helyet kapott az ENSZ segélyügyi szervének (UNRA) magyarországi bizottságában. In: Gianone András doktori disszertációja. 149. p.

207 Budapesti Büntető Törvényszék anyagai. BFL VII. 5e. iratszám: 9448/50 148–150. pp. Fennmaradt a jegyzőkönyv a Vöröskereszt 1947. január 29 délután 5 órai üléséről: Megbeszéljük, hogy a beérkezett gyapjúszövet megvarratására gyűjtést indítanak. 15 garnitúra vándorkelengyéhez való anyagot is kaptak. (Az újszülöttek által kinőtt pólyák, ruhácskák a közösségen belül „vándoroltak”.) Hargitay Antónia vállalkozott arra, hogy az Oltáregylet tagjaival megvarratja.

208 In: Budafok- Felsőváros História Domus, de Prokópius szeptember 29-től; a belvárosi História Domus bejegyzése 1946. dec. 1-től jelzi a népkonyha megnyitását. (Nem feltétlenül naponta vezették a háztörténetet.)

209 In: SHVOY: *Önéletrajz*, 1945–46. év

210 MINDSZENTY: *Emlékirataim*, 92. p.

211 PROKÓPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi Templom*, 36–37. pp.

Az állam rosszalotta, hogy a katolikus segély életben tartotta a B-listásokat és családtagjaikat. 1948. április végén „a népjóléti miniszter közölte az AC vezetésével, hogy újabb segélyszállítmány csak abban az esetben jöhet be az országba, ha 80 %-át az állam oszthatja szét. In: Gianone András doktori disszertációja. Uo. 155. p.

Somogyba, és Vas megyébe. – jegyzi föl Nagy Ferenc plébános – Ezenkívül én szerveztem a Kisgazda Párton keresztül a budafoki gyermekek nyaraltatását is.” – Az üdülő gyerekek közül nagyon sokan még az őszi hónapokban is vidéken maradtak.²¹² Ettől kezdve egyre másra helyezték ki a gyerekeket vidékre. „Legalább esznek. Áradozva írják haza a leveleket. Éppen ez a vigasztalásunk, hogy a magyar mégis igen jó keresztény. Hányan vállalják el gyerekeinket és megsértődnek, ha kevesebb gyermek érkezik, mint várják.” – írja Mezgár a Ház Történetben.

Mindszenty 1945 karácsonyán a vidékiekhez fordult, hogy küldjenek egy-egy csomagot az éhező Budapestnek, s fogadjanak be télre fővárosi éhező gyermekeket. Felhívására csak Baranyában és Somogy megyében 1500 gyermeket láttak vendégül.

A régi közigazgatási szakemberek megrostálását célozták 1945-ben az *igazoló eljárások*. Sokatmondó a budafoki Igazoló Bizottság névsora! Tagjai között találjuk Baranyait, az idősebb Pollacseket, a gombgyáros Rédert, Vén Emilt,²¹³ és Pap Jenőt (fényképészboltja volt). Vén Emil bebizonyította, hogy „egyes gyárakban dolgozóknak muszály volt belépniük a Volksbundba, hogy munkát kapjanak (mint később a pártba ugyanilyen okból), ahol többnyire együtt énekelgettek, jóformán semmi mást nem csináltak.” – Ezzel sok ember életét mentette meg Vén Emil.²¹⁴

1946-ban a még visszamaradt tisztviselőket megfélemlítette az un. *bélistázás*.²¹⁵ Keresztes Sándor volt a B-lista bizottság elnöke Budafokon: „Engem is bélistázni akartak a belügyben. Akkor még Kovács Béláék ott voltak a Belügyminisztériumban és Esterházy György (FKGP) volt a közigazgatási osztály vezetője; az ő szakembere voltam. De a törvénynek volt egy olyan előírása, hogy aki B-lista bizottság elnöke, az nem bélistázható. Így nevezték ki a budafoki B-lista bizottság elnökévé. A bizottság tagjai, a pártok, a nőszióvetség, szakszervezet, többnyire baloldali szervezetek delegáltjai voltak; mindenkit le akartak cserélni a városházánál. Sokan elmentek, de a kis tisztviselők itt maradtak a városházán. Nekem az volt a feladatom, hogy minél többet mentsek meg. A polgármester titkárnőjét nem lehetett, de sokat igen. Mint a B-lista bizottság vezetője, kiálltam az előterjesztettért, de a kérdést szavazással döntötték el, s a bizottságban csak két jobboldali volt. Mindenkit nem lehetett megmenteni.”²¹⁶

212 In: Budafok-Felsőváros História Domus

213 VÉN EMIL (Fiume, 1902. április 9. – Budapest, 1984. július 17.) Munkácsy-díjas magyar festőművész. Az anyai ágon olasz származású művész 1927-ben végzett a Képzőművészeti Főiskolán, ahol Rudnay-növendék volt. Tanársegédként 1925-ben vitte először Makóra a főiskola nyári művésztelepét. Két évvel később – mivel politikai magatartása miatt – egyik tüntetésen felborított egy lovas rendőrt, ezért kitiltották a fővárosból – hosszabb időre, Makóra költözött, ahol Lyka Károly „menlevelével” dr. Espersit János ügyvéd, a makói szellemiek egyik vezetője fogadta be. Segítségével megismerkedett József Attilával, Juhász Gyulával, s az itt kiállító Endre Bélával. Vásárhelyen 1931 decemberében állította ki először jellegzetesen egyéni hangú, mediterrán derűt árasztó képeit. Majd tagja lett a hazatelepülő Tornyai János köré csoportosuló körnek. Az ugyancsak itt otthonra találó Kohánnal alapító tagjai voltak a Tornyai Társaságnak, a Mártélyi Művésztelepnek. 1940-ben költözött Budafokra, ott élt haláláig.

214 Popelka Ágnes és Vén Emil házasságkötésekor egész Budafok fölbolydult a nagy korkülönbség miatt. A második feleség visszaemlékezett arra, hogy amikor „Emilió felesége” lett, sok telefont kapott, s elmondták, hogy a művésznek köszönhetik az életüket.

215 Dr. Kopházy Erzsébet visszaemlékezése, 2007. 02. 28-án.

216 Keresztes S saját visszaemlékezése, 2004. április 8.

A *földosztást* illetően megoszlott a főpapok véleménye. Páter Kerkai Jenő az egyházi földek felosztását is megfogalmazta, ami a KALOT-tal szemben ellenérzéseket is keltett. Mivel az egyházi birtokok lényegében önmagukat tartották fent; jelentős többletjövedelmet nem hoztak, inkább teher volt az egyház számára. Jezsuita körökben köztudott volt, hogy Grósz József 1941/42 táján föl akarta osztani „célvagyonokra” (kórházra, tanítóképzőre stb.) a kalocsai birtokot, az állami vezetők azonban a „szentistváni örökség” változatlan megtartását tanácsolták neki.²¹⁷

Az 1945. márciusában hozott rendelet értelmében elkezdődött a földosztás. A rendelet 12.§-sa szerint az egyházak földbirtokainál 100 kat. hold mezőgazdasági ingatlan mentes volt a megváltás alól. Mindszenty a III/1945. számú körlevelében figyelmeztet arra, hogy a látszatát is el kell kerülni annak, hogy ellenállnak a rendelkezésnek. Ő is, Grósz József kalocsai érsek is sokat várt az 50. §-tól, mely alapján egyházi célra föld volt igényelhető. Erről a II/1945. sz. körlevelében hívta fel papjai figyelmét. A 600/1945. M. E. sz. rendelet végrehajtásával kapcsolatosan azonban kiderült, hogy a földosztó bizottságok a 100 kat. holdon aluli különböző jogi természetű egyházi ingatlanokat is felosztották. Shvoy Lajos megyés püspök egyértelműen megfogalmazta körlevelében a teendőket:

„Téves némely bizottságnak az a felfogása, hogy egyes községekben a különböző jogi természetű ingatlanokat (plébánosi, kántori, tanítói, harangozói, javadalmi föld; kegyúri alap, templom, iskola, alapítványi föld, stb.), mivel azok a telekkönyvben egységes főcímként a helybeli rk. Egyház nevében állnak, egynek veszik és a 100 k. holdon felüli részt felosztják. Ezek az ingatlanok önmagukban bírálандók el, mert mind külön-külön jogi természetűek.” – Felkéri tehát a papjait, ha ilyet tapasztalnak, haladéktalanul jelentsek neki, hogy fellebbezhessen! Egyúttal kérte a plébánosokat, hogy a kegyúri terhekről pontos adatokat küldjenek számára, hogy a földbirtok-megváltás során minél lelkiismeretesebben tudjon a kegyúri járandóságok megváltásáról gondoskodni.²¹⁸

Mezgár az Új Fehérvár lapjain korábban kifejtett demokratikus szellemiségéhez hűen, most levelében óvatosságot tanácsolt Shvoy püspöknek:

„A földigénylést általában morális alapon tartom nehéznek a papság részéről, amennyiben volksbundistákéból, vagy akármilyen szétbontott nagybirtokból nyerne kielégülést... Nem volna-e jobb, ha az igénylést egyenesen és kimondottan az egyházi nagybirtokok terhére nyújtánák be?” – Aggódott az egyházellenes megnyilvánulások miatt. Nehezményezte, hogy egyes papok részt vesznek a földosztó bizottságokban, és tevékenykednek a nem egyházi jellegű birtokok s házak, házhelyek odaitélésében.²¹⁹ – Végül az egyes püspökségeknek és egyházi intézményeknek meghagytak egyenként 100–100 hold földet. Anyagi támasz nélkül maradtak a lelkipásztorkodás és az egyházkormányzat szervei, az egyesületek, a sajtó, az egyházi könyvkiadás stb. Az ígért kárpótlás elmaradt.²²⁰

217 Bálint József jezsuita atya elmondta, hogy a kalocsai jezsuita gimnáziumuk mindenről tájékozott volt. Grósz József nagyon demokratikus gondolkozású volt; ha a városi borbélyhoz ment, sorban állt éppúgy, mint amikor a gyónásra várákozók közé állt be. Grósz József egyházi földekre vonatkozó tervét a páter rektornak mondta el; Bálint József tőle hallotta. (Ismereteik szerint Alcsúton József főherceg is fel akarta osztani a birtokát, de arisztokrata barátai ellenzésére feladta e tervét.) 2007. január 6-én a kispesti jezsuita templomban folytatott beszélgetés.

218 86/1945. sz. körlevél a kegyúri terhek megváltásáról.

219 Mezgár levele Shvoy püspökhöz. Kelt: 1945. május 22. Ikt. sz: 62/1945

220 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. 95. p.

III. 2. HÍVŐK, PLÉBÁNOSOK – A KDNP ÉS A KISGAZDAPÁRT AZ 1945-ÖS VÁLASZTÁSOK IDEJÉN

Miután a püspöki kar 1944. március 14-i konferenciáján hozzájárulását adta a keresztény párt megalakításához, 1944 októberében megtartották gróf Pálffy József elnökletével a Keresztény Demokrata Néppárt alakuló gyűlését. Ezen a Katolikus Szociális Népmozgalom eszméit és programját fogadták el úgy, ahogyan azt Kovrig Béla kidolgozta. P. Kerkai október végén megbízta Ugrin Józsefet és P. Nagy Töhötömöt, hogy kíséreljék meg a fronton való átszökést, és a KALOT valamint a Keresztény Demokrata Néppárt részére nyerjék meg a szovjetek támogatását. A Debrecenben megszerzett engedélyek birtokában P. Kerkai Szegedre utazott, ahol Meggyesi Sándorral, Bálint Sándorral, Mester Jánossal és Hunya Benedekkel megtartották a KDNP zászlóbontó nagygyűlését. Kerkai ezután Egerbe ment, s ott Kiss István teológiai tanár segítségével indította el a pártszervezést. Végül 1945. április 16-án levélben értesítette gróf Pálffy Józsefet Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök, hogy a Demokrata Néppártot beveszik a Magyar Frontba, és működését engedélyezik. A Keresztény Demokrata Néppárt megszervezésében részt vettek a katolikus mozgalmak és szervezetek 30-as évekből ismert, gyökeres reformokért küzdő egyéniségei és vezetői.²²¹ Mezgár szerepéről Keresztes így nyilatkozott:

„Mezgár fél tüdővel élt, nagyszerű ember volt! Azonnal bekapcsolódott az eseményekbe. Budafok a mozgalom egyik szerveződési központja volt: Mezgárral innen kezdtük a Katolikus Néppárt újraszervezését.²²² Az 1945-ös időkben, amikor Pálffy József volt az elnök és a pártban volt Slachta Margit is, az Emericana Bástya utcai házában volt a pártközpont. Kerkainál a jezsuita rendházban volt egy találkozó. A városházán dolgoztam, piros karszalaggal, orosz–magyar igazolvánnyal rendelkeztem. A városparancsnokság ugyanis akkor a polgár-

221 Barankovics István, Bácsalmási István, Bálint József, Bálint Sándor, Czupy Bálint, Farkas Béla, Farkas György, Hajdú Németh Lajos, Horányi Tibor, Jánosi József SJ, Kerkai Jenő SJ, Kovrig Béla, Mezgár Lajos, Nagy Töhötöm SJ, Pálffy József, Sinkó Lajos, Slachta Margit, Szabados Pál, Szakolczay György, Szekfű Gyula, Ugrin József Varga László. A szovjetek uralta közéleti fejleményekből világossá vált, hogy az előző időszakban vezető szerepet játszó személyiségeknek háttérbe kell húzódnuk; sokan elméleti munkásságot választottak, vagy kiszorulva az alakuló keresztény pártból, a kisgazdákhöz vagy más jobboldali pártokhoz csatlakoztak. Kovács K. Zoltán: A Demokrata Néppárt belépése a közéletbe. 185. p. In: *Féltbemaradt reformkor 1935–1949.*

222 Keresztes visszaemlékezése Budafok, 2004. április 8-án: P. Kerkai őt szerette volna felkérni pártigazgatónak, hiszen a Horthy-Magyarországgal szemben bizalmatlan oroszoknál egy gróffal szemben több esélye lett volna az elfogadtatásának. A kommunisták azonban Keresztes Sándor szerint őt és a KALOT-vezetőket veszélyesnek érezték keresztényszociális programjuk miatt:

„Kovrigtól Kerkai páterig világos volt, hogy a pasztorációra kell most összpontosítani. A vezetéshez tartozott Echartd Sándor, Barankovics István, Michael Vid, Rónay György, Bálint Sándor. Ők többször találkoztak a lakásunkban.

A kolozsvári hadtest vezérkari főnöke, vitéz Almái Béla, Kovrignak jó barátja volt. Amikor Almaid kinevezték ide vezérőrnagyá, a hadi üzemek legfőbb parancsnokává 1944-ben, és megpróbáltam beszervezni a katonai szárnyba, ezt mondta: 'Amit tesztek, helyes, de vegyétek tudomásul, hogy benünket a nyugat a teheráni értekezleten eladott a Szovjetuniónak. Mi egy szovjet érdekszférába tartozunk.' – Később ezt a jaltai egyezményben hozták nyilvánosságra. Tudtuk, hogy az egyháznak is e szerint kell politizálnia. Úgy kellett politizálnunk, hogy lehetőleg minél nagyobb belső szabadságot tudjunk elérni, főleg az egyház számára. S innen jött a konfliktus Mindszentyvel, hogy vége van a közjogi, közéleti egyháznak, és nekünk a pasztorális egyházat kell mindenképpen megmenteni.”

mesteri hivatalban székelt. Hárosnál a pontonhídon keltünk át, s a Soroksári úton mentünk be. Mezgárral akkor azt mondtuk, hogy tekintettel a szovjet jelenlétre, lehetetlen, hogy egy szociális programú keresztény pártnak a vezetője egy gróf legyen. Készítettünk egy emlékiratot Kerkainak, amit én vittem magammal, aniben azt mondtuk, hogy Pálffy gróf nem lehet a párt vezetője, csak akkor, ha nyilvánosan lemond a grófi titulusról. [Vajon Mezgárt nem az befolyásolta-e, hogy a gróf testvére volt Pálffy Fidél, akivel írása miatt szembekerült a 30-as években?²²³] Kerkai ezt tapintatlanságnak minősítette, de két hét múlva mégiscsak Barankovics Istvánt választották a párt élére.” – A párton belül a konzervatívabb Pálffy-féle és a demokratikusabbnak hitt Barankovics-féle csoport között a konfliktus szakadáshoz vezetett; Pálffy József,²²⁴ Slachta Margit a Polgári Demokrata Pártot támogatták, míg Barankovicsék a kisgazdákat az 1945. évi választásokon.

Keresztes és Mezgár helyzetértékelése megegyezett egymással; Budafokon is a kisgazdapártot támogatták. – Shvoy szervezései, tapasztalatai miatt nagy megbecsülésnek örvendett a püspökök között. A kereszténypárt szervezésekor Mezgár Shvoyon keresztül, de közvetlenül is kapcsolatba tudott lépni Mindszentyvel.

1945. október 7-én lezajlottak a *budapesti törvényhatósági választások*. Budafokon az MKP és az SZDP *Dolgozók Egységfrontja* néven közös listát indított már ekkor, s csak a közös lista kapta meg szavazatok 51%-át. A kereszténydemokrata párt eséllyel nem indulhatott, mivel a választások előtt 2 héttel kapták meg az induláshoz szükséges engedélyt a SZEB-től. Mezgár, Keresztes és Nagy Ferenc s a budafoki keresztény értelmiség számára egyértelmű volt a választás: A Független Kisgazda Párt mögé sorakoztak fel. A köztisztelőnek örvendő *Takács Pál* orvos volt az FKGP helyi vezetője, és a tagok között volt *Nagy Ferenc* felsővárosi káplán, akit képviselőnek indított a kisgazdapárt 1945-ben, továbbá *dr. Brázay Kálmán*²²⁵ gyermekgyógyász, városi orvos, a premontrei gimnázium tantestületének tagja – aki a kisgazda pártnak a választmányi tagja lett. Nagy Ferenc levélben utasította el a kommunisták javaslatát, hogy a közös listán induljon velük a helyi kisgazdapárt.²²⁶ „Nagy küzdelem volt, hiszen ekkor három kommunista góc volt, ahol biztosan számíthattak győzelemre: Csepel, a Váci út, és Budafok; a gyárak miatt. Megnyertük a választásokat az FKGP-nek.” – emlékezett vissza Keresztes Sándor. A baloldal kettőjüknek tulajdonította a kisgazda-győzelmet. (A Kisgazdapárt 49 százalékos eredményt ért el, míg a két baloldali párt csak közösen kapott 51%-ot.) Amikor a városháza új képviselő testülete először összeült, kivezényelték a gyárakból a pártmunkásokat, s a nagyterem erkélyén vártak bennünket: „Amikor Nagy Ferencsel beléptünk az ülésterembe, majdnem agyonverték bennünket, és lefa-

223 Lásd az 89-es jegyzetet és az alább következőt:

224 PÁLFFY JÓZSEF, gróf (1904–1988), Győr megyei földbirtokos. 1944-ben, a Magyar Frontban a katolikus tömegmozgalmak képviselője. A Polgári Demokrata Párt, majd a Sulyok-féle Magyar Szabadság Párt tagja. 1947-ben emigrált. (testvérei Pálffy Géza és Pálffy Fidél) In: GERGELY JENŐ – IZSÁK LAJOS: *A Mindszenty-per*. Alföldi nyomda, Debrecen, 1989. 514–515. pp.

225 DR. BRÁZAY KÁLMÁN (1902-ben született Budafokon. Feleségével és gyermekével a Beniczky utca 10 alatt lakott. 1945-ben gyermekgyógyász, városi orvos volt. Korábban állami gyermekmenhelyeken majd a Szt. István Kórházban dolgozott. A háborúban I. o. tűzkereszt kitüntetését kapott. o.BFLXVII–1201 Budafoki Igazolóbizottság anyagai

226 Haller József visszaemlékezése, 2005. július 7.

sisztáztak.”²²⁷ Nem csoda, hogy a kiélezett politikai küzdelem Nagy Ferencet erősen megviselte, és kimerülten szüleihez, Zalaapátiba utazott:

„A Budafokon jelenleg uralkodó politikai helyzet, mely személyemmel kapcsolatban különösen kiéleződött, szükségessé tette, hogy egy ideig kikapcsolódjak Budafok életéből... Ahogy kamarás úrtól azt az értesítést kapom, hogy személyemmel kapcsolatban a helyzet enyhült, állomáshelyemet azonnal el fogom foglalni”.²²⁸ – tájékoztatta levelében püspökét. Szerencsére hamarosan megnyugodtak a kedélyek:

„...a mai napon hazahívtam Nagy Ferencet. Minden rendben van. Semmi baj nincsen. Örvedetesen javára változott a helyzet.” – számol be Shvoynak Mezgár október 26-án kelt levelében.²²⁹

Mezgár emberfeletti erőfeszítéseit jutalmazza Shvoy püspök:

Isteni Üdvözítőről nevezett bökénysomlyói címzetes préposttá nevezi ki Mezgár Lajos pápai kamarást, plébánost 1945. november 17-én:

„Örömmre szolgál, hogy egyházmegyém rendkívül képzett s ugyanakkor egyik legaktívabb papjának adhattam ezzel kitiüntetést, elismerve az Úr szolgálatában végzett rendkívüli munkáját. Dr. Mezgár Lajos aránylag gyenge fizikummal mindig az első sorban állt és küzdött, bárhova állította az egyházmegyei hatóság, mint lelkipásztor, teológiai tanár, majd, mint budafoki plébános kihasználja istentől kapott különleges tehetségét, amellyel megérzi viharzó korunk mindenkori szükségletét. Legfőbb és legtermékenyebb munkatere mégis a munkások gondozása volt. Benne a munkásapostolt emeltem ki e kitiüntetéssel.”²³⁰

III. 3. AZ ELSŐ MEGSZORÍTÁS: A KEGYÚRI KÖTELEZETTSÉGEK FELMONDÁSA

Mezgár teleragasztotta a História Domus mindkét oldalát a pengő-trilliókkal és -billiókkal: „Az infláció napról napra nő. Aki megkapja a fizetését, félóra múlva már alig tud rajta venni valamit.” – írja június 29-én. – Az infláció idején hónapokig dolgoztak a munkások olyan bérekért, amelyekért a legszükségesebb élelmet sem tudták beszerezni.²³¹

Mezgár 1946. január 17-én kelt levelében megköszöni Shvoy püspöknek a számára küldött 200 ezer pengőt, mert a havi járandóságából a kiadásait nem tudja fedezni, s mint írja a város a kegyúri részt még nem adta ki részére; „újabb nemleges eredmény esetében” újra jelentést fog küldeni püspökének – írja.

1946. augusztus 1-vel – a stabilizációs intézkedések lezárásaként – bevezetik a forintot. Baranyai polgármester 1946. augusztus 2-án kelt levelében felmondja a kegyurasággal járó terhek, mint a párbérváltság és párbér, illetve a kápláni járandóságok fizetését, továbbá a kántor, a harangozó fizetésének, s a felsővárosi templom és kul-

227 Keresztes Sándor visszaemlékezése, Budafok, 2004. április 8.

228 Részletek Keresztes Sándor visszaemlékezéséből. Uo. Nagy Ferenc levele Shvoy püspökhöz. Kelt 1945. okt.22.

229 Kelt Budafok, 1945. okt. 26-án Mezgár Lajos aláírásával. In: SzfvP1 – No. 4553– 250 ikt. sz/1945. levél

230 Székesfehérváron 1945. évi november 17-én kelt püspöki körlevélben Mezgár c. préposti kinevezése 1449/1945 sz. alatt.

231 In: Tétény-Promontor. Budapest XXII. kerületének története. II. kiadás. Bp., XXII. ker-i Tanács VB Bp., 1988. 373. p.

túrház építésére 1936-ban megszavazott 100 ezer pengő évi segély fizetését. Arra hivatkozik, hogy a forint alapú költségvetés elkészítésére felálló 6 tagú bizottság – Kuhn Károly és Réder Károly (FKgP); Klie István és Vincze Bertalan (SZDP); ifj. Réder György és Bajor István (KP) – megállapította, hogy a költségvetés végösszegében mintegy 200 ezer forint marad szabad rendelkezésre. Ezt szociális intézményeik fenntartására kívánák fordítani, és így a város felmondja a kegyuraságból ráháruló terheket... Továbbá felajánlja, hogy a város tulajdonába a szerződés értelmében korábban átadott birtokokat visszaadja az egyháznak, hogy abból ő maga gondoskodik szükségleteiről. Mindezt a földosztás megkezdése után, a forint bevezetését követően javasolta a baloldali befolyás alatt álló polgármester. Sőt: A bizottság javaslata alapján érvényben maradt volna továbbra is a plébánia kegyuraságának átruházása tárgyában 1938. évi II. 7-én megkötött szerződés abban az értelemben, hogy a jövedelem-elvonás ellenére az állami felügyeletet megőrizte volna a város új, baloldali vezetése!

Természetesen Mezgár azonnal az egyházi főhatóságához fordult: A püspöki helynök postafordultával (aug. 8-án) utasította Mezgár plébánost, hogy fellebbezze meg a határozatot. S hogy az egyházi személyek fizetés nélkül ne maradjanak az ügy esetleges lassú elintézése miatt, javasolta, hogy az egyház Központi Tanácsával együtt döntsön arról, hogy önkéntes adományok vagy adófizetés formájában segítik ki az átmeneti időszakra a fizetési gondjaiból az egyházközséget. Természetesen majd „ezen előlegeket az egyházi személyek visszafizetik az egyházközségnek.”²³²

Ugyanakkor határozott hangon utasította vissza a felmondást a polgármesterhez írott levelében, de egyúttal utalt arra is, hogy az egyház megértően viszonyul a nehézségekhez, és keresi a közös megoldást:

„A Canonica Visitatio és a kegyúri szerződés kétoldalú szerződés, melyet egyoldalúan, főleg rögtöni hatállyal felmondani nem lehet. Az egyház mindig tudott a múltban és tudni fog a jövőben is, a gazdasági helyzet kényszere esetén, a közösség érdekében áldozatokat hozni, de egyoldalú jogfosztásba bele nem mehet.” – írja a polgármesternek.²³³

Mezgár, hogy minden hívő számára egyértelműen bemutassa az egyházközség hagyományos pénzügyi támogatási rendszerét, és az új önkormányzati intézkedések következtében kialakuló válságos helyzetet, augusztus végén és szeptember 1-én, két vasárnapi szentmisén magyarázta el a híveknek a párbér-válság és a kegyuraság fogalmát és budafoki történetét. A szeptember 1-i beszédéből idézek:

„A régi világban egyes nagybirtokosok magukra vállalták, hogy területükön lévő községben templomot és lelkészlakást építsenek... Elvállalták a templomok és plébánia-házak felépítését, sőt azt is, hogy ezeknek az épületeknek a fenntartásáról és tatarozásáról is gondoskodnak. Aki ezt megtette, kegyúr lett, a vagyonukat megterhelték a kegyurasággal. Mai nyelven úgy mondanánk, hogy haláluk után az örökösökre hagyott vagyonra rátáblázták az általuk felépített egyházi épületek gondozásának kötelezettségét. Így érthető meg, hogy idők folyamán egyes kegyúri családok eltékoztak vagy eladták vagyonukat, de aki megvette, annak tudatában vette meg, hogy a megvett vagyont tovább terheli a kegyúri kötelezettség, és ezért természetesen az ilyen vagyoneért meglehetősen olcsóbb árat fizetett. Így történhetett meg, hogy izraelita is megvett ilyen

232 SzfvP1 – No 4553 – 1885/1946. számú levél

233 SzfvP1 – No 4553 – 1885/1946. sz. levél válaszul a 7834/1946. II. kig.-re.

birtokot, de a birtokból köteles volt gondoskodni a kegyúri terhekről... a kegyúr a vállalt nagy áldozatokért az Anyaszentegyház részéről megtiszteltetésben részesült. Tisztelethelyet kapott a templomban, amelyet ő építtetett és később gondozott. Joga volt, hogy az egyik lelkész halála után az új lelkész személyét kiválassza és kérje a püspököt, hogy nevezze ki plébánossá... Már most, ami Budafokot illeti, a királyi család volt a kegyúr és a királyi uradalom volt köteles teljesíteni a kötelezettségeket. Azonban Budafok városának városrendezési célok miatt szüksége volt azokra a területekre, amelyek a város határához tartoztak, de a királyi család tulajdonában voltak, és ezért 1935-ben a város tárgyalást kezdett a királyi uradalommal. A tárgyalás 1938-ban eredménnyel járt, de azzal a feltétellel, hogy a királyi uradalomból Budafok városa javára kihalított rész Budafoké lesz ugyan, de ezzel szemben a város elvállalja a kegyúri kötelezettségeket. A város a tulajdonába jutott birtokért tehát nem fizet vételárat, hanem viseli az időnként szükséges kegyúri kötelezettségeket, mint pl. a templomnak, a plébániának tatarozását, illetőleg a lelkészek javára a hívek párbérén kívül a kegyúr által fizetendő többletet. Ez a kegyúri többlet a régi világnak megfelelően fában, gabonában, borban soroltatik föl, de Budafok városa korszerűen készpénzben teljesítette 1944-ig, azóta pedig nem teljesítette... 1938 óta a budafoki plébánia kegyúra a város közönsége lett. Ennek értelmében, ha új plébánosról lenne szó, a város képviselő testülete a megyéspüspök által ajánlott három jelölt közül választja meg a plébánosát, ahogyan neki tetszik. Mivel pedig a képviselőtestületben olyanok is helyet foglalhatnak, akik a katolikus hit és erkölcs szempontjából mégsem igényelhetik maguknak azt a jogot, hogy bebeszéljanak a plébános választásába, ezért a képviselőtestület kegyúri bizottságot választ az alkalmas tagok közül és ez a bizottság választja ki a plébános személyét.”²³⁴

Végül elmondta, hogy a nehéz időkre tekintettel a templomtornyot is a hívek adakozásából állították helyre, s a lelkési járandósággal kapcsolatosan pedig már 1945-ben elfogadta a város által felajánlott – csökkentett – fizetést, ámbár végül az sem lett kifizetve! 1946-ra vonatkozóan pedig a város már előre jelezte, hogy keresi a méltányos megállapodás lehetőségét.²³⁵

A püspöknya 1946. október 11-i látogatásakor Keresztes Sándor kitért arra, hogy a város két éve nem teljesíti kegyúri kötelezettségeit. – Ez meglepte Shvoy püspököt, mert Budapest és Székesfehérvár ekkor még a kegyúri kötelezettségeit teljesítette! Keresztes elmondta, hogy 1946. augusztus 1-én a város felmondta a párbérváltás fizetését is, így a lelkészek teljes anyagi támogatás nélkül maradtak. Ismertette az ezzel kapcsolatos viharos városi közgyűlést, melyen a Kisgazdapárt bátran kiállt az egyház védelmében, azonban a munkáspártok létszámukkal jóváhagyták a város polgármesterének eddigi törvénytelen intézkedéseit. Bejelentette, hogy az egyházközség a határozatot a belügyminiszterhez megfellebbezte. 1946. október 1-én a város még az együttesen kezelt egyházi adók kifizetését is beszüntetette! Csak miután egyik képviselői tag a belügy- és a pénzügyminisztériumban eljárta, akkor fizette ki.²³⁶ 1947. márciusában a nemzetgyűlés az egyház tulajdonában lévő ingatlanokat és az ún. kegyúri jogokat törölte az egyház tulajdonából, s ezek a város tulajdonába szálltak át.

234 SzfvPI – No 4553 A megírt beszéd kézírata fennmaradt a fehérvári levéltárban. Kelte: 1946. szept.1

235 SzfvPI – No 4553 alatt található Mezgár kézzel írott levele, 1946. szept.1-jei dátummal.

236 SzfvPI – No 4553 – Jegyzőkönyv az 1946. évi okt. 11-i egyházközi képviselőtestületi ülésről. Ezen évekből képviselőtestületi jegyzőkönyv a fővárosi levéltárba nem került Budafokról.

III. 4. NÉMETEK KITELEPÍTÉSE. NÉVMAGYAROSÍTÁSOK – FÉLELEMBŐL

A nagyhatalmak potsdami határozata nem hagyta jóvá a magyar nemzetiség teljes kitelepítését Csehszlovákiából: Az 1946 februárjában aláírt csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény keretében annyi magyart telepíthettek át Magyarországra, ahány szlovák innen csehszlovákiai áttelepülésre jelentkezik.

A szovjet segítséggel összetákolt Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 2-án kapta meg a feladatot a SZEB-től, Szviridov altábornagytól. Eszerint mintegy 400–500 ezer németet kell kitelepíteni Magyarországról. A kormány 1945. december 29-én kénytelen volt meghozni a kitelepítési rendeletét. 22 gyűjtőtáborba kívánták a kitelepítendőket összetereelni, majd vasúti kocsikba rakva kiszállítani. A kitelepítés 1946 januárjában személyenként 20 kg élelmiszerral és 80 kg ruhaneművel hideg télben kezdődött el. (Nem volt könnyű a Németországba érkezettek új életkezdése sem; archaikus sváb dialektusuk miatt először nehezen értették meg őket, s az is előfordult, hogy „lemagyarozták” az új jövevényeket.)

1946. június 1-ig 120 000 németet telepítettek ki a magyar hatóságok, de a SZEB még legalább 130 ezer német kiszállítását tervezte. Az amerikai hatóságok azonban 1946. július 1-től leállították a németek fogadását. Az újabb tárgyalások után még 1947 áprilisáig újra folytatódtak a kitelepítések az amerikaiak által megszállt német zónába. Végül 1948. októberéig a szovjet zónába szállították a svábokat. Házaikba a Felvidékről kitelepített magyarokat helyezték, illetve a még 1945-ben – Bonyhád környékén – a szerbek elől menekülő bukovinai székelyeket. A kitelepítettek számát 173 ezerre becsülik, de a visszavonuló német csapatok által evakuáltakkal, a szovjet csapatok elől menekülőkkal kiegészítve ez a szám eléri a negyedmilliót. Amint Mindszenty József 1947. februárjában még VI. György angol királyhoz és Truman amerikai elnökhöz is írt levelet a felvidéki magyarság üldöztetése miatt, úgy a kitelepítésre ítélt németek ügyében a püspöki kar nevében tiltakozott Dinnyés József miniszterelnöknél, és az embertelen deportálásokra kiáltványban hívta fel a figyelmet.²³⁷

1946-ban a svábok kitelepítése és a szlovák–magyar lakosságcsere kapcsán általános a félelem Budafokon is. Kitelepítik azokat a német családokat, akik 1944-ben német nemzetiségűnek vallották magukat. A *Budafok Népe* rendkívüli kiadása címlapján hozza a helyi kommunista párt végrehajtó bizottságának elhatározását, miszerint mindent elkövet majd, hogy a szakszervezetekkel, a kisgazdákkal, a szociáldemokratákkal közösen létrehozott bizottság előterjesztésében mentesítéseket kapjanak a kitelepítés alól e budafokiak, hiszen „a kitelepítendőik névjegyzékében több becsületes demokrata, az újjáépítésben odaadón részt vett ipari munkás, iparos és értelmiségi neve szerepel. Ezek azért kerültek a kitelepítendőik névjegyzékére, mert magukat a legutolsó összeírás alkalmával német anyanyelvűeknek tüntették fel és egyéb bűnük nincs”.²³⁸

Természetesen a szorult helyzetben lévő katolikusok az egyház segítségét kérték: A hat gyermeket felnevelő szorgalmas sváb borkereskedő, a helyi egyházközség régi hűségese támogatója, Fervágner Lőrinc leveléből idézek:

237 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. 149. p.

238 *Budafok Népe*, 1947. május 31. Címlapon nagy betűkkel: „A német anyanyelvűeket ne telepítsék ki!”

„Most engemet és feleségemet kitelepítésre jelöltek ki, sőt már leltározták vagyonomat és lezárták pincémet. Bűnöm csak az, hogy német anyanyelvűnek vallottam magamat, bár magyar nemzetiségűnek feleségemmel együtt. Hiszen öreg emberek vagyunk, abból az időből származva, amikor még szüleink inkább sváb nyelven beszéltek. – Volksbundban nem voltam, nyílás nem voltam, – kifogástalan előéletű voltam... A jó istenre kérem Főmagasságú Bíboros Hercegség Urat, kegyeskedjék bennünk megmenteni a hűséges hívő katolikus embert...”²³⁹ – Mezgár püspöke segítségével továbbítja a kérelmet a hercegséghez.

Shvoy tájékoztatja papjait, hogy dr. Péterfy Gedeon szemináriumi gondnokhoz illetve a Népgondozó Hivatalhoz kell fordulniuk akár a németek kitelepítésével, akár a felvidékiek betelepítésével kapcsolatban kell intézkedniük.²⁴⁰ Ugyanakkor maga beadvánnyal fordult a miniszterelnökhöz, és az amerikai misszió vezetőjéhez.²⁴¹ A Pest környéki falvak német lakosságának kitelepítésekor tapasztalt visszások miatt tiltakozott, s kérte, hogy a sváb hívek válogatás nélkül ne kerüljenek a volksbundistákkal és SS-ekkel egy elbírálás alá, s ne fosszák ki őket mindenükből. A püspöki kérések közé tartozott a községekben szolgálatot teljesítő német anyanyelvű papok egyöntetű, elvi mentesítése is a kitelepítés alól, mert véleménye szerint elévülhetetlen érdemeket szereztek a vallásos és hazafias szellem ápolásában, valamint a magyar nyelvű oktatás kiszélesítésében. (Shvoy Lajos püspök Hufnagel Ferenc solymári, dr. Folláth Ádám zsámbéki, Braun Gyula budakeszi, Angeli Márton pilisborosjenői, Reichardt András pesthidegkuti, Lovas István szigetbecsei, Marlok István pilisvörösvári, Mersei Antal és Geiger Jakab nagytétényi, Roderburg Ernő pilisvörösvári bányalelkész kitelepítése ellen emelt szót. Beszámolt arról is, hogy Torbágyon Ohmüller Mártonnak, a székesfehérvári papnevelő intézet lelki igazgatójának 80 éves édesapját és beteg édesanyját is kitelepítésre ítélték.)²⁴²

Budafokon a reggeli hétórás mise hagyományosan német nyelvű volt (prédikáció, ének, ima). Amikor a városból kitelepítendőket listáját állították össze, a kommunisták figyelték, hogy ki jár erre a misére... Mezgár *rádöbbenve a híveit fenyegető veszélyre, beszűntette a német nyelvű misét*. Nyomasztó a légkör, hiszen 1945. novemberében mintegy 60 férfit és nőt gyűjtenek be Budafokon volksbund-tagsággal vádolva a Schmidt-vendéglőbe, majd onnan a Károly-laktanyába (itt már budaörsiekkel, törökbálintiakkal együtt). Innen romeltakarításra vitték őket a Hadtörténeti Intézet levéltárába, s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba. Ügyüket egyenként vizs-

239 Fervágner Lőrinc, Budafok, Kossuth Lajos u.36. sz. alatti lakos levele Mindszentyhez, kelt; Budafok, 1947. aug.16.

240 930/1946. sz. körlevél

241 Shvoy Lajos székesfehérvári megyés püspök a magyarországi német lakosság áttelepítését tartalmazó kormányrendelet megjelenését követően William S. Key vezérőrmagyhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselőjéhez fordult, s aggódmait, a rendelet igazságtalanságait és jogtalanságait összegezte levelében. „Mindenki igazságosnak és jogosnak tartja, hogy aki hűtlenséggel vétett a magyar haza ellen, amely immár több száz éve otthont nyújtott és kenyeret adott a betelepített német kisebbségnek, bűnhődjék. De nem egyeztethető össze sem az igazsággal, sem a szabadsággal, hogy ártalmatlan embereket a legsúlyosabb büntetéssel sújtsuk csak azért, mert ilyen vagy olyan nemzetiségű, ilyen vagy olyan anyanyelvű”.

242 In: TÓTH ÁGNES: *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcsere összefüggései*. Kecskemét, 1993. www.mtaki.hu/docs/cd1/tothagnes61/04b.htm

gálták meg; internálták őket, mert nem volt olyan tulajdonuk, amiért érdemes lett volna kitelepíteni őket.²⁴³

A kitelepítéstől való félelem tükröződik a *név-magyarosítási kérelmekben*, amelyeket a belügyminiszter engedélyezése után megküldtek Székesfehérvárra, hogy a keresztnevek módosítását jóváhagyja a püspökség is. Pl.: Wahr családnevet Vaar-ra, Karlbauer-t Kárpátira, Vogl-ból Völgyesi, Farsbinder-ből Földesi, Metzker-ből Mé-száros, vagy a híres vendéglős család: a Werl Vágvölgyire magyarosította, a Kluka-t Kisfaludira (Losoncon született, fia születésekor adta be a kérvényt) változtatta. Maradni akart a sváb, s a szlovák is.

243 Swäger Erzsébet (sz.1923) 2007. október 20-án: Elmondta, hogy azért vitték el, mert udvarlóját, egy sváb fiút az SS-be sorozták be, és kiképzésre a Balti-tengerhez vitték. Onnan várta levelét. Édesanyja 5 gyereket nevelt egyedül, és mivel igen szegények voltak – barlanglakásban laktak – tüzelőért beiratkozott a Volksbundba. Mindkettőjük ügyében tárgyalást tartottak. Erzsébet 1946. augusztusában – felmentéssel – szabadult. Édesanyját két évre internálták Kistarcsára. Szerinte azért nem telepítették ki őket, mert a házuk (Kiskőbánya u. 1.) nem volt értékes. Ő pedig megszökött – minden igazolvány nélkül. Végül át akart szökni Tusnádra, ott is laktak rokonok, de elkapták a román határon, és tiltott határátlépésért elítélték Temesváron. Innen amnesztiával szabadult. (Emlékkönyve őrzi az itteni bejegyzéseket, s fennmaradt a szabaduló levele.)

IV. IDEOLÓGIAI ÉS HATALMI HARC LÉLEKTŐL LÉLEKIG (1945–48)

IV. 1. KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS AZ AUTONÓM EGYHÁZSZERVEZET BÁSTYÁJA MÖGÖTT

Shvoy püspök körleveleiben egész pontos és egyértelmű utasításokat ad az egyházközségek újraélesztéséhez: Konkrét feladatokat határoz meg a plébániai szakosztályok számára az iskolai nevelés, a szabadidő megszervezése és a hitbuzgalmi téren! Előírja, hogy minden *egyházközség* legalább öt *szülői értekezletet* tartson az 1945/46-os iskolaévben, ahol az iskolafenntartás jogi körülményeiről, a hitoktatás szükségességéről, olyan gazdasági kérdésekről hallgathatnak előadást a résztvevők, amelyek a saját gazdaságuk viteléhez nélkülözhetetlen. A hitbuzgalmi szakosztályokat felszólítja, hogy imádkozzanak rózsafüzért a haza nem tért családtagokért, szervezzék meg az asszonyokat a templom elpusztult fehérműjének és felszerelésének pótlására. A szervező szakosztály segítse a KALOT, KALÁSZ és KIOE mozgalmak újraindítását, vagy ha ezek nincsenek, akkor az ifjúsági csoportokat szervezzék meg. Felkéri a plébániák pénzügyi szakosztályait, hogy gondoskodjanak a templom, plébánia-, iskolaépület helyreállításáról. (Még bizakodik a kormány ígretében, hogy a kegyúri terhek megváltásaképp földet fognak – ha nem is a közeljövőben – visszakapni.)²⁴⁴ A sajtószakosztályokat az egyházi lapok terjesztésére buzdítja. Tervezi a vezetőképzés megindítását; a házmegbízottak, utca-biztosok és a körzetapostolok felkészítését.

Elszántan fogott tehát egyházmegyéje megszervezésébe, abban a hitben, hogy tovább építheti a háború előtt kiteljesedő keresztény közösségeket, csak most még fel kell fegyverezni e munkatársakat a materialista propagandával szemben is. – A különféle asszonyegyesületek, csoportok, s a leánycsoportok, kongregációk élére is ki-nevezett egy-egy női titkárt. A titkárok az AC egyházmegyei igazgatója irányítása alatt dolgoztak, s a helyi plébánosokkal egyeztetett időpontokban látogatták és instruálták e szervezeteket.

*„Az egyházi élet kifejlődése eljutott végre odáig, hogy az egyházközség területén minden a plébánia kezébe összpontosul... A plébános személye az egyházi munka forrása. Az a jó plébános, aki tele van ideával és egyúttal energiával.”*²⁴⁵ – fogalmazta meg Mezgár már 1931-ben. Legfőbb támasza Keresztes Sándor,²⁴⁶ aki aktív tagja volt Kolozsváron az

244 478/1945 számú körlevél. Tárgy: Szülői értekezletek. 540/1945. számú körlevél. A. C. program.

245 Dr. MEZGÁRLAJOS: *Az egyházi szegénygondozás módszere*. Caritas, Sz. fehérvár, 1931. Vörösmarty ny. 26. p.

246 Mikor megismerte Keresztes Mezgárt, Kovrig Béla volt még a rektor a kolozsvári egyetemen, s Mezgár szervezte Fehérváron az EMSZO-t. 1944-ben, nyáron Balatonberényben a KALOT népfőiskolán talál

EMSZO-nak és a KALOT-nak. 1945-ben lesz a plébános felterjesztésére a képviselőtestület tagja Bárdosy Géza nyugalmazott polgármester is, aki korábban sokat segített hivatali éveiben az egyházközösségnek.

A Felsővárosban és két kápolnában már napi 4 szentmisét; a plébániatemplomban 6 szentmisét tartottak.²⁴⁷ Elkezdték az esti litániákat, s nagyböjten minden délután keresztutat jártak. Megható volt a feltámadási körmenet, sokakat vonzott az úrnapi – a szép virágszőnyeggel. Minden vasárnap volt valahol egy lelkigyakorlatos nap.

Közben nem hanyagolta el az ősi budafoki egyházi – népszokást sem; május hatodikán következett a határjárás, földszentelés. Szept.16-án ünnepélyesen fogadalmat tett a felsővárosi *Szent Erzsébet és a Dobó Katica cserkészcsapat*, majd ezt műsoros est követte a katolikus otthonban. – A *cserkész* ugyanis szinte egyetlenként működhetett, mert az 1945. január 20-i moszkvai fegyverszünet előírásaira hivatkozva a miniszter betiltotta, illetőleg nem engedélyezte sok száz hazai egyesület, köztük katolikus egyesület működését, folyóirataik megjelenését.²⁴⁸ „A *cserkész* az egyetlen egyesület, amelyik működhetik a MADISZ-on kívül. Rengeteg fiú iratkozik be! Mi is a MADISZ? Tanárok ellen, papok ellen beszélnek. Istentelenséget tárgyalnak. Mi izgatunk? 22-én például a program: 3 órákor Oltáregylet ,

5 órákor KIE.” – jegyzi föl a Háztörténetben Mezgár.²⁴⁹

Ekkor már harsogott az újságok hasábjain az egyházellenes propaganda. Rákosi már 1945. januárjában – első magyarországi beszédében – célba vette a Hivatásszervezetet. Ezt képzett munkásréteg vezette; a baloldali pártok vetélytársa lehetett a dolgozók megnyerésében. A *Hivatásszervezet* volt tisztviselőit és tagjait könnyű volt a népbírói törvény (1945/VII. tc) és a 81/1945 M. E. számú miniszterelnöki, valamint az ezt kiegészítő 1440/1945 M. E. számú rendelet 12.szakasza alapján vád alá helyezni, miszerint demokráciaellenes szervezetben tisztséget vállaltak, vagy tagként aktív tevékenységet fejtettek ki. A *Hivatásszervezet*, és az *EMSZO* tehát „demokráciaellenes szervezeteknek” minősítették!

Májusban és júliusban a *Szociális Misszió Társulat* egy-egy tagja vezetésével 4–5 hölgy végezte el az irodai munkát: Megkezdtek a hívek összeírását, és az *egyházközösségi kartoték* felállítását. A hitoktatás megindult az elemi iskolákban.

1946. jan.10-én a budafoki egyházközösség képviselőtestületi ülésén megemlékeztek az akkor elhunyt, az egyházközösség munkáját segítő korábbi polgármesterről, Bárdosy Gézáról, majd tagjaik közé felvették Keresztes Sándort, aki az 1945 végi

koztak először; Keresztes, aki az egyházi ifjúsági mozgalomban nőtt fel, és Mezgár, aki a parasztság és munkásság létfeltételeinek javításán gondolkodó demokratikusabb egyházi irányzat képviselője volt. Benne a plébános egy gyakorlott, eszmeileg felkészült és az ifjúsági mozgalmak vezetésében szervezési, vezetési tapasztalatot szerzett munkatársra lelt. Keresztes Sándor budafoki lányt vett feleségül, s a tordai visszavonulást követően 1944-ben kéthetes fiukkal a biztonságosabbnak tartott Budafokra települtek át.

247 Mint említettem, Mezgár a *német nyelvű misét a hívekkel egyetértésben megszüntette*, mert akkor már figyelték, hogy ki jár rá.

248 Ennek estek áldozatul a katolikus tanár- és tanítóegyesületek, a hittanárok egyesülete (székházaikat, pénzalapjaikat, minden tulajdonukat államosították), s lapjaik, a Magyar Középkola, a Népművelés, a Katolikus Nevelés, a Juventus, a Zászlók és más lapok.

249 Budafok-belváros História Domus-a

nagy gyűjtőakciót szervezte. Mezgár felkérte Törleyt, hogy mondjon le az elnökségről, mert olyan idők járnak, hogy „most át kell térni a kisemberekre”. Átmenetileg Hock József gyufagyári igazgató lett az elnök, majd Rózsavölgyből Gátszegi István tisztviselő. Így akarta „demokratizálni” a kor hangzatos ideológiájának megfelelően a tesztületet, hogy a támadosoknak elejét vegye.²⁵⁰ A karácsonyi gyűjtési akció nagyon jól sikerült: A fuvarosok ingyen vállalták a szállítást. Fát, ruhát, játékokat, élelmiszert gyűjtöttek az egyházközségi otthonba. A nők és férfiak csomagoltak. Szenteste a minisránsok szánkón vitték szét a csomagokat a rászorulóknak.

Itt vitatták meg először a háború utáni inflációs helyzet és az új politikai viszonyok közötti hatékony egyházpolitika gyakorlati módszereit. Úgy vélték, hogy hatékonyabban kivitelezhetik a templom-, plébánia- és kultúrház-építéseket, ha a budafoki, a kelenvölgyi és a felsővárosi egyházközségeket egy Központi Tanács alá szervezik. Döntöttek a karnagy MABI²⁵¹-járulékát illetően: „az egyházközség a MABI-járulékfelét már korábban magára vállalta, ahelyett, hogy a város terhére utalta volna, és most, amikor a másik felét is köteles a munkaadó fizetni, automatikusan ezt is fizetnie kell [az egyházközségnek].”²⁵² – jegyzi fel Mezgár.

A három egyházközség tehát *Központi Tanácsot (KT)* alakított. Az 1945. november 9-i püspöki levél meghatározta a **Központi Tanács** összeállítását: 24 választott tagja közül a Belvárosi egyházközség 12-t, a Felsőváros és Kelenvölgy 6–6 képviselőt delegál. Ezt egészíti ki 8 kinevezett fő. Képviselőtestületi tagok az egyházközségi plébánosok, lelkészek, világi elnök, a kegyuraság képviselője, a női és a férfi egyesületek (mint az Oltáregylet, cserkészlet, a KIOE, a Mária Kongregáció, a Rózsafüzér Társulat, a Jézus Szíve Társulat képviselői).

Elhatározták, hogy egységesen kezelik a közös adózás révén befolyt összegeket, s közösen döntenek a fennmaradó összeg rendeltetéséről. 1946. január 13-án, a KT első ülésén megállapítják az, ún. „közös ügyeket”. Ezek a következők: a szegénygondozás, az egyházi adózás, a felsővárosi templomépítés, a kelenvölgyi plébánia házának építése, a papok, hitoktatók, közös kántor fizetésének megállapítása, az Actio Catholica működtetése, az egyházmegyei szükségletek biztosítása (templom- kultúrház-építés), az új mozgalmak indítása.

A Központi Tanács a következő szakosztályokat állította föl:

A *hitbuzgalmi szakosztály* a körmeneteket, lelkigyakorlatokat, vallásos előadásokat, zárándoklatokat – általában a hitéletet szervezte. (Vezetője Gátszegi István²⁵³ volt.) A *kulturális szakosztály* (vezette Kolumbán Virgil piarista gimnáziumi tanár, igazgató) az egyházközségi akadémia előadásait rendezte, a könyvtárat és a katolikus szülők szövetségét működtette.

A *szociális-karitatív szakosztály* (irányítója Kollerits Károly²⁵⁴ volt) a hívek szociális nevelését, a népkonyha vezetését, a segélyezést intézte. A *gazdasági szakosztály* (irá-

250 Keresztes Sándor visszaemlékezése.

251 Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (Péterfi S. u.)

252 Mezgár jegyzetei a História Domusban, Budafok-Belváros.

253 üzemi tisztviselő

254 Korábban KIE-alelnök volt. Az Antaltelep patrónusai telket vásároltak az üdülöttelep és a székház építésére. Kollerich Károly, Zahorecz Károly telküket az épülő templomnak adták. In: *Horthy Paulette*

nyitotta Aczél Zoltán) az anyagi ügyeket, az egyesületi házak karbantartását, építéseket, egyházi adózást rendezte. Mivel a polgármesteri hivatal felmondta az egyházi adó beszedésének háború előtti gyakorlatát; tudniillik azt az állami adóval együtt gyűjtötték be, most e feladatot is az egyházközségeknek maguknak kellett megoldani: Az „*egy-egy körzetek gondoskodnak arról, hogy az egyházközségeknek iroda, épületek fenntartására és az alkalmazottak díjazására szükséges egyházi adózást megértsék jó híveink. Hiszen az egyházközségek munkája saját érdekükben történik.*” – írta értesítőjében a plébános.²⁵⁵ A szervező szakosztály koordinálta a szakosztályok vezetőivel együtt az egyházközség életét, dr. Keresztes Sándorral az élen. Így ő az Actio Catholica helyi szervezője is volt. Erdélyből áttelepülő család tagjaként a kolozsvári 10-es szervezet mintájára 20 gyűjtési körzetet alakított ki.²⁵⁶ Az 1946–48-as évek adventi készülődésében az egész budafoki katolikusságot felrázta az általa vezetett *gyűjtőakció*:

A körzetek szervezésében 1946. december 8-án délelőtt, minden munkatárs és az e célra felkért fiatalság reggel 8 órakor szentmisét hallgott. Közben 22 lovaskocsi gyűlt össze felkérésünkre a templomtéren. Mise után minden körzetben elindult egy-egy kocsi a körzeti megbízottakkal és a kocsik mellett 8–8 lelkes fiú vagy leány. Előtte személyre szóló felkérést juttattak minden házba úgy, hogy az ajándékok már csomagoltan várták a kocsikat. Minden utca minden házába bekopogtak az Úr Jézus nevében. Déli egy órára kész volt a gyűjtés. A sok kicsiből mégis sok lett! Az eredmény: 335 kg liszt, 2045 kg burgonya, 600 kg bab, 56 kg lencse, 26 kg borsó, 26 kg dió, 38 kg mandula, 10 kg kukoricadara, 5 kg búzadara, 3 kg burizs, 6,5 kg száraztészta, 5 kg szójabab, 3 kg szárított főzelék, 4 kg zsiradék, 5 kg só, 7,5 kg gyümölcs... 300 kg szén, 13026 kg tűzifa, 45 kg hagyma, stb.²⁵⁷

1946. április 26-án Mezgár értekezletet tartott az egyházkerületi papsággal az új helyzetből fakadó feladatokról. „Egyházközségünk hívei nem képezhetnek egyszerűen tömeget, hanem csak jól rendezett seregben érvényesülhet erejük... Mivel az egyházközség nagy területen fekszik, ezért 22 körzetre osztottuk és minden körzethez több utca, tartozik: ... a körzetek élén állnak a *körzetapostolok*, és az egyes utcák ill. házcsó-

gyermekiüdüllő alapításának története. írta Dr. CZERMANN ANTAL. KIE. Balatonantalelep, 1939–44. saját kiadás. 6. p.

255 *Híveimnek*, kiadó: Mezgár Lajos, 1946. Budafok elitjének támogatását élvezte a szervezet: Záborszky Nándor polgármester, Lánosz József iskolaigazgató, a Czermann család több tagja, Marksteiner Béla ny. pénzügyi tanácsos, Ferwágner Lőrinc és Vilmos (neves borász familia), Nagykovácsy Milenkó, a Kosuth Lajos utcai áruház (a későbbi Úttörő Áruház elődjének) tulajdonosa, Pongrácz Ferenc építész, Szick József vállalkozó, hogy csak néhányat említsek a díszes tisztikarból. (Valamennyien később az egyházközség vezetésében is feladatot vállaltak.)

256 Keresztes Sándor szerint „Kolozsváron 1939-ben feloszlatták a pártokat, és akkor alakult meg a Magyar Népközösség, Bánffy Miklós vezetésével – a Bécsi döntés előtt. Kolozsváron volt az un. 10-es szervezet, amelynek vezetője az én osztályfőnököm, cserkészparancsnokom volt. A cserkészekből alakítottuk úgy ki a magyarság megszervezését, hogy ilyen körzeti és utca-megbízotti rendszert hoztunk létre, mint ahogy Erdélyben a Székelyföldön voltak tizedesek stb. Amint leérettségiztem 1939-ben, mint cserkész a Majláth – kör titkára lettem (a katolikusoké volt ez, a KIE- a reformátusoké; míg a Dávid Ferenc-kör volt az unitáriusoké, s egy tanácsban egyesültünk, aminek az elnökét a KIE adta, a titkárát pedig a Majláth – kör. Mi így szerveztük meg Kolozsvárott a magyarságot a 10-es szervezet mintájára. Kolozsváron, a Szociális Ügyosztályon dolgoztam.”

257 *Híveimnek*, 1946. Karácsonyán, kiadó: Mezgár Lajos

portok élén a *csoporthapostolok*. A körzetapostolok és a csoportapostolok az egyházközségi szervezőszakosztályhoz tartoznak. Minden hónap első szerdáján gyűlnek össze, de a körzetapostolok külön is minden hónap utolsó szerdáján járnak össze megbeszélésre... A körzetapostol és a hozzá tartozó csoportapostolok gondozzák a körzetet. Időnkint tanácskoznak egymással a körzet ügyeiről. Összeírják a körzet családait és gondoskodnak a nyilvántartás állandó kiegészítéséről. A betegeket, elhagyatottakat jelentik az egyházközségi irodákban. Kiosztják az egyházközségi értesítőket, meghívókat, névre megcímezve. Karácsony után az egyes körzetek munkatársai előkészítik a *körzetek családi estjét*. Minden körzet megrendezi a maga családi szórakozását. Azután pedig fokozottabb mértékben rendezik a körzetek külön megbeszéléseit úgy, amint ősszel elkezdtük... Negyedévenként minden körzetnek minden családját meghívóval kérjük majd az illető körzet összejövetelére. Az ismerkedési este a család minden tagját szeretettel várjuk. A megbeszélésekre pedig minden családból legalább egy tagot!”²⁵⁸ – írja az egyházi értesítőben a prépost-plébános.

Az újjáalakult *Rózsafüzér Társulat* (87 fő) minden hónap első vasárnapján, a szentségimádás után végezte a titkok sorsolását, s első szombatokon a fatimai Szent Szűzhöz imádkoztak közösen. (Geiger Jakab vezette.) Az Egyházközségi Férfikart (16 fő) Knorr Aurél alakította meg. Az *Oltáregyesület* a templom gondozását, a liturgikus ruhák javíthatását vállalta Francois Cézárné vezetésével. (Minden hónap első vasárnapján, az esti Szentségimádáson vettek részt.)

Kongregációk: A *Kis kongó* népszerű nevén a régi polgári, újabban az általános iskolák felsőseit gyűjtötte össze, ahonnan a nagyok kongregációjába léphettek. A kongregáció vezetője *Gyarmati István* volt.²⁵⁹ A kongreganistákkal hetente egyszer találkozott a Varga-pékség helyiségében; imádkoztak, szenténekeket énekeltek, kirándultak (templomlátogatásokkal), a körmeneteken együtt vonultak. A kisebb fiúk kongregációját (létszáma 1946-ban: 50 fő) a fiatal *Pelsőczy Ferenc atya* vezette, a kisleányokét Knorr Aurél (létszámuk 1946-ban: 70 fő). Pelsőczy Ferenc ródlnizni is járt a gyerekekkel; emlékeikben „felkapta a szoknyáját” úgy csúszott le velük a hóban.²⁶⁰ Az un. *Szívógárdák* a régi elemi, illetve az újonnan alakult általános iskolai alsós gyerekek gyűjtő szervezete, mely a Szent István téri iskolában (4 csoport – Palágyi Sándor és Geiger Jakab vezetésével), és az Árpád utcai iskolában (a fiatal Gyarmati István pap vezetésével) vallásos összejöveteleiken meséket, énekeket tanultak, versenyeztek és játszottak.

A *ministráns egyesület* (15 tagú, vezette Geiger Jakab) mellett még szintén 1946-ban alakult meg a *Katolikus Szülők Szövetsége*, amely segítette a premontrei gimnázium elpusztult bútorzatának s a téli tüzelőnek a biztosítását, s a Szent Imre Otthonban működő óvoda berendezésének a pótlását.

258 In: Budafok-Belváros História Domus, *Híveimnek* c. értesítő, 1946.

259 Christ Ottóné (sz. Metzger Gizella) visszaemlékezése. Az Arany János utcában lakott édesanyjával.

260 Christ Ottóné (sz. Metzger Gizella) visszaemlékezése. Pelsőczy 1943-tól már lelkészként működik a KIE-nél, aki egyúttal az Egyházmegyei Központ titkári teendőit is ellátta. Így tehát a nyári időszakban az Antaltelepen a gyermeküdülőben, s a tábortan is megoldódott a szentmise tartása.

Szent József cserkészcsapat. (Keresztes Sándor, Rác Béla, Till József, dr. Pelsőczy Ferenc atya segítségével, Szőke József csapatvezető alatt) 126 gyermeket tömörített.

A *Szent Alajos Fiúkongregáció* a Knoll József utca 8. sz. alatti Katolikus Ifjúsági Otthonban szervezte szórakoztató programjait Geiger Jakab, Krasznai László irányításával.

Az énekkar a 30-as évektől működött, (40–50-tagú) Kabdebó Kálmán kántor állt a Cecília-énekkar élén. Kabdebó tartotta az egyházi énekórát az iskolában, a tanítás után. Nem volt kötelező részt venni rajta. 1947-ben megalakult a fiatalok (13 fiú és 15 leány) „*Magyarország Nagyasszonya*” *Egyházközségi Énekkara* Palágyi Sándor karnagy vezetésével, Keresztessy-Kreutz Hédi énekművész nő segédletével. A templomi szolgálaton kívül világi színműveket is előadtak.

IV. 2. AZ ÖNÁLLÓSULÓ FELSŐVÁROSI EGYHÁZKÖZSÉG KULTURÁLIS ÉLETE

A Felsőváros, a budafoki ipari üzemek létesítésével párhuzamosan települt be; s ide, az egykori szántóföldekre többnyire munkáscsaládok költöztek. Sok volt a barlanglakásban élő. Ugyanakkor a belvárosiak – a kb. kétszáz évvel ezelőtt érkező svábok, stb. leszármazottai – a város tehetősebb rétegét (gyártulajdonosok, kereskedők, hivatalnokok stb.) képezték, s természetesen nagyobb adót fizettek. A Pannónia utcai iskola adott otthont a szentmiséknek, s a hitbuzgalmi rendezvényeknek. (Az iskolában volt egy szétnyitható terem, abban egy-két óra alatt felállítható oltár.) Már a háború előtt kezdeményezték a templomépítést, de az összegyűlt pénzt a háború elvitte.

Az egyházmegyei főhatóság már 1940. szeptember 1-től elrendelte, hogy Varga Lajos hitoktató felköltözzön a Pannónia utcai iskola közelébe a templomépítés előkészítésére. 1941. szeptember 1-vel, Varga áthelyezésével Nagy Ferenc vette át a feladatokat a jól működő szervezetekkel dolgozó felsővárosi plébánia élén. Nagy Ferenc, aki a munkások között kezdett az új egyházközség szervezésébe, minden lehetőséget megkeresett, hogy velük együtt legyen. Népszerű volt, mert kijárt a BMTE – pályára a focimeccsekre. (A BMTE pálya és a munkásotthon a háború előtt a szociáldemokraták tulajdona volt.) Sőt! Nagy Ferencet még a BMTE vezetésébe is beválasztották; tehát a baloldaliakkal is jó viszonyban volt. A munkásotthonban mindig részt vett a Katalin-bálon. Ő szervezte meg a vízi cserkészcsapatot a Dunán.²⁶² A Felsővárosi Plébánia egy-egy kulturális rendezvényén 1945–46-ban a munkáspártok képviselői is rész vesznek; a felsővárosi katolikus egyházközség rendezvényeiről gyakran találunk híradást a Budafok Népében, miközben a belvárosi egyházközség életéről mélyen hallgat e lap!

1945. április 22-én, az első oltáregyleti gyűlésen megbeszélték a miseruhák megvarrását, a horgolások elkészítését stb. Az Oltáregyletben tevékenykedő sok idős

261 Fekete Sándor (Budafok, Alsósas u. 25) visszaemlékezése.

262 Dr. Kopházy Erzsébet orvos visszaemlékezése. 2007. február 28. Budafok. Árpád u. 13.

asszony közül kerültek ki a körzeti megbízottak. Minden nap 2–3 asszony főzött a népkonyhán, amelyet az iskolában működtettek a zománcgyári és az élesztőgyári munkások szegény gyerekei részére. Ugyanezen a napon alakult meg a felsővárosiak Jurisits Miklós cserkészcsapata a Katolikus Otthonban. Július 8-án a Szent István téren (a belvárosi templom előtt) a budafoki cserkészcsapatok ünnepélyes fogadalmat tettek. Megalakult a kerületi cserkészitkárság, melynek elnöke, mint az egyházközségi cserkészcsapat parancsnoka, Nagy Ferenc lett. Szeptember 16-án a Szent Erzsébet és Dobó Katica (leány) cserkészcsapatok tettek fogadalmat. 1946. január 1-én a felsővárosi templomban először énekelt a Szentlélek Hárfája énekkar.

1946. január elsején – hosszú vajudás után – **önállósodott a Felsővárosi plébánia**, a korábbi hitoktató, Nagy Ferenc vezetésével. Március hónapban megalakult a Felsővárosi Mária Kongregáció szép taglétszámmal. Április 14-én, a szentmise után, Nagy Ferenc egy kis barátságos sörözésre hívta meg lakására a 62 fős énekkart. Itt született meg a Kultúrgárda terve; vasárnap délutánokon műsoros előadásokkal, zenedélutánokkal, színdarabokkal szórakoztatni a hívő családokat. Az első siker; a Mária Kongregáció által rendezett *Szűz Mária koronája* című vallásos darab hozta meg igazán a kedvet a színi előadásokhoz. (A város is támogatta pénzzel, hiszen a felsőváros más megítélést élvezett a kezdetben, mint a belváros.) Dányi Miklós iskolaigazgató felajánlotta, hogy erre a célra biztosítja a Pannónia utcai iskola nagytermét és megszerzi a tanügyi hatóságok engedélyét is. Az iskola átvállalta a fűtés és a világítás költségeit.²⁶³ A színdarabokhoz a tanító festette a színpalakat.²⁶⁴ Április 28-án mutatkozott be a kultúrgárda. Májusban zeneest, majd *Farkas Ferenc: Iglói diákok* c. daljátékának előadása következett, amelyet összesen négyszer játszottak el a Felsővárosban és egyszer a Belvárosban. *Prokópius Gábor karnagy* tanította be az énekeket és a táncot. (Az énekkar az egész egyházközség lelke volt, innen indult szinte minden ötlet a megvalósulás felé.) A szervezésben pótolhatatlan társa Szabó György volt. Egyik nap énekpróba, a másik nap felolvasó próba volt; a család alig látta őket.

Többen a gyárakban adták el a jegyeket a templomépítés céljára. Így aztán a Zománcgyárban és az Élesztőgyárban is bemutatták a *Mágnás Miska* és a *Talpalatnyi föld* c. darabokat.²⁶⁵ A társas összejöveleteket, családi esteket, teadélutánokat, színi előadásokat részben az iskolában, részben pedig *Fervágner Ádám vendéglős* (ingyen átengedett) helyiségeiben szervezték: A vendéglős ingyen adta a helyiséget, az asszonyok sütötték a tésztákat, s a befolyt összeget a templomépítésre adakozták. A

263 „a színpadot négy iskolai dobogó alkotta, a tartó bakokat Kinorányi János gyufagyári gondnok tervezte és készítette el. Minden előadásra a gyufagyári kocsi hozta és vitte az ebédlőjük tízennygy darab nyolcszemélyes padját. A színpalag faanyagát Rock Károly raktárnok szerezte be a Hárosi Falemezgyárból. A Színpadi kellékek vászonanyaga a Wein és Társa szövőgyárból érkezett, a festéket a Festékgár, a vil-lanszerelési cikkeket a Ganz Villamosság Gyár és a Kábelgyár ajánlotta fel.” – az összerakható színpadot másfél óra alatt állították fel, és egy óra alatt szedték széjjel. Rendszerint vasárnap délelőtt a szentmise után állították föl, s az előadás után szétszedték: Másnap már kezdődött az iskolai oktatás! A bevételt a templomépítésre szánták. In: PROKOPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi templom*, 29. p.

264 Szabó Mariska néni, Budafok-felsővárosi lakos visszaemlékezése.

265 További előadásai: *Földes-Ábrahám: Viktória* c. 3 felvonásos operettje, *Mágnás Miska*, bábszínház, mikulás-est, karácsonyest

süteményhez teát kínáltak, amelyet a vendéglősök engedélyével megfőzhettek, s az otthonról hozott cukorral, citrommal ízesítettek. Az Ipartestület a *Fervágner-vendéglőben* bálozott, s a bevételt szintén az építkezésre ajánlotta föl. Krisztus király vasárnapján böjtöt tartottak, s az „el nem fogyasztott hús” árát – Nagy Ferenc kérésére – a templomi perselybe dobták.²⁶⁶ Virágzott a közösségi élet:

Házaknál gyűltek össze, hogy névnapot, farsangot, szilvesztert ünnepeljenek. Közösen vittek pár liter bort, s amit sütöttek. *Prokópius Nándorné* kezdeményezésére bált is rendeztek a város dísztermében, amelyen, a város vezetésén kívül Shvoy Lajos megyéspüspök is részt vett! Ebből született a Budafok-felsővárosi Katolikus Bálok ötlete!

1946 augusztusától Prokópiust fizetett kántorként, irodavezetőként, énekkari karnagyként alkalmazták. Felfektette az adókataszt, beszervezte az egyházi adószedőket, betanította az előadásokat, megszerezte az előadások jogát, és engedélyeztette a rendőrséggel. Miután *pénzügyi állásából elmozdították, nyugdíjazták*, minden idejét az egyházközségnek szentelhette. (A Prokópius-család nagy tiszteletnek örvendett Budafokon, édesanyja 20 éven át vezette a szegények, betegek gondozását végző Szociális Misszió Társulatot, P. Gábor pedig az egyházközségi szerveződések lelke volt.). Az egyházmegyei énekkari hangversenyen Budafok-felsőváros énekkara második helyezést ért el.

1946 augusztusában a pénz elértéktelenedése, s a jegyrendszer miatt szörnyű méreteket öltött a nélkülözés. Az Apostolkodó Testvérek Társulata – tagjai a csipkéket, terítőket, egyházi öltözeteket varrták, hímezték – sorba járta a házakat; hogy pár deka cukrot, lisztet, zsírt gyűjtsenek, amit az öregeknek, sok gyermekeseknek osztottak szét.²⁶⁷

Sorra alakulnak a gyári futball csapatok, s az egyházközség sem akar ebből kimaradni: 1947. május 15-én megalakul a Budafok-felsővárosi futball csapat. Elynyerték Budafokon a Városi Kupát is!

1947. augusztus 4-én tartja első önálló ülését a felsővárosi képviselőtestület, mely 14 tagból és 3 póttagból állt. A plébániai tanács vezetésével a hitbuzgalmi (Pikovszky Jenő elnöklétével), a szociális (Jászberényi István elnöklétével), a pénzügyi (Győrvári Sándor elnöklétével), a szervezési (Prokópius Gábor elnöklétével), a sport, sajtó-, és kulturális (Szűts Pál elnöklétével) szakosztály fogja keretbe az egyházközségi életet. Szirmai Albert: Mágmás Miska c. operettje akkora sikert aratott, hogy ötször adták elő. Nagy volt tehát a siker; de megkérték az árát: Október 2-án *leváltották Balázs Jenő iskolaigazgatót*, aki a szervezésben, a helyszín biztosításában az egyházközségnek segített. Október 26-án – utoljára az iskolában – a budatétényi Szent Imre Otthon csoportjának előadásában játszották a *Főhadnagy kisasszony* (rendező: Várkonyi Gyula) c. színművet. Kiszorultak a Pannoniai iskolából, amelyik pedig a korábbi évtizedekben a felsővárosi egyházközség bázisa volt. Szűts Pál (egyházközségi tag) felajánlotta a Dévényi úti lakását és a kocsiszint, hogy hozzák rendbe a színi előadásokra és a cserkészlet számára. Decemberben itt adták elő *Kodolányi János: Földindulás* c. színművét.²⁶⁸

266 Szabó Mariska néni, Budafok-felsővárosi lakos visszaemlékezése.

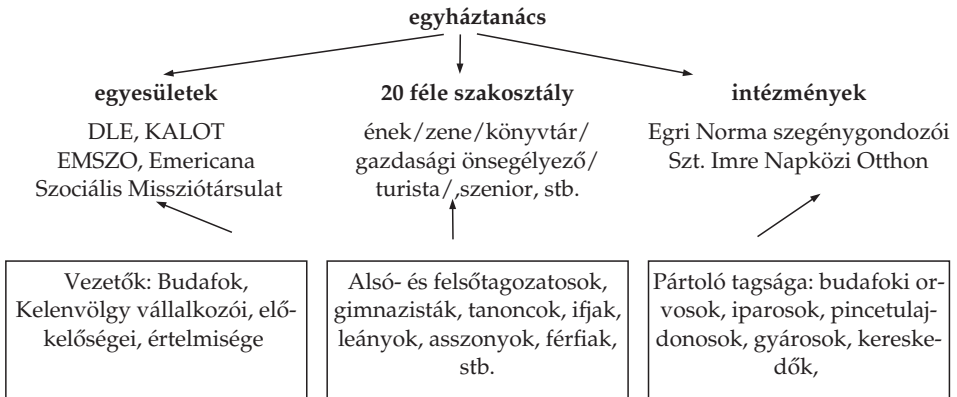
267 A Társulat szervezője Szőke Gusztávné és Funkéné. In: PROKÓPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi templom története*, 33. p.

268 További előadások 1948. végéig: Huszka Jenő: Lili bárónó c. operett, Csepregi Ferenc: Piroso bugyelláris c. népszínműve, Schubert-Berté: Három a kislány c. operett.

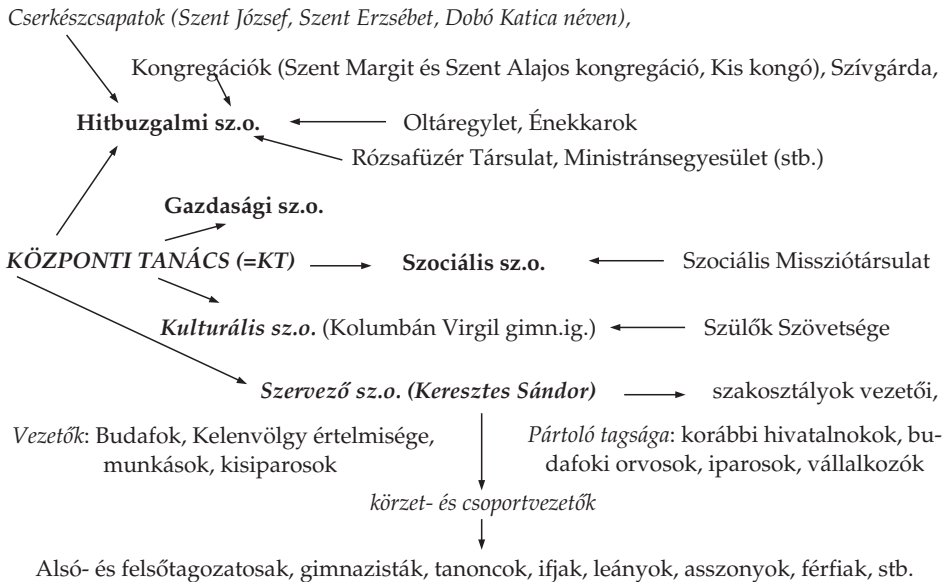
1948. május 17-én az egyházmegyei énekversenyen, Székesfehérváron II. díjat nyert a Szentlélek hárfája énekkar.²⁶⁹

A hívek a körzetuzsonnákon és –vacsorákon melegedtek össze, melyre ki-ki, amit tudott hozott. A maradék ételeket, süteményeket a szegényháznak juttatták.

A katolikus egyházközség szervezeti felépítése 1920–1945

A budafoki katolikus egyházközségek (Belváros, Felsőváros, Kelenvölgy) szervezeti felépítése 1945 után

269 A résztvevő énekkarokkal együtt nem vesznek részt a díjkiosztáson, mert a püspöki templom énekkara – amelyik fizetett – is indult a versenyben. S ráadásul övé lesz az I. díj... Bizonyos, hogy az egyházon belüli torzskódásokat jól ki tudja használni a hatalom...

IV. 2. 1. Ideológiai harc lélektől lélekig. Egyesületek (KIE, KIOE) feloszlata – Helyettük: plébániai csoportok

1945 után a kommunista párt a különféle átképző kurzusain s a *Szabad Nép* hasábjain, a helyi lapokban valóságos kultúrharcba kezd, hogy az elnyomott munkásosztály felemelése, a társadalmi egyenlőség megteremtése és a népi demokrácia jelszavai mögött megbúvó új érték- és követelményrendszernek megfelelően neveljék át a társadalmat; fordítsák el a „klerikális reakciótól” az ország ekkor még több mint 70%-ban templomjáró népét. Átképzések, tanfolyamok, ideológiai előadások sorát szervezik meg a kommunista párt propaganda tevékenysége részeként tanítóknak, tanároknak, szülőknek, munkásoknak, ipartestületi tagoknak – a *Budafok Népe* hű tájékoztatója szerint. A kommunista nyomás alatt működő polgármesteri hivatal a közpénzek juttatásánál a munkásdalkörnek, kultúrháznak, a hatásuk alatt kibontakozó üzemi szervezeteknek adott pénzügyi támogatást a befolyt adókból; az egyházi kulturális szerveződések csak a hívek adományaira hagyatkozhattak. A Sulyok Dezső által csak „hóhértörvénynek” nevezett **1946. évi VII. tc. (a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről) elfogadását követően**, 1946 tavaszától a baloldali sajtó hangos volt a katolikus egyesületekben, iskolákban és a Kisgazdapárt környezetében felfedezett állítólagos összeesküvésektől: „Fasiszta rölapok”, újságok, sőt fegyverek kerültek elő az ország minden pontján. A „reakció” célpontja – úgy mond – az új demokrácia és a Vörös Hadsereg” volt. Így került sor páter Kiss Szaléz ferences atya és Olofson Placid bencés atya letartóztatására, majd a Teréz körúti gyilkosság kapcsán a KALOT megvádolására 1946 júliusában: A SZEB a kommunista párt javaslatára²⁷⁰ jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, melyben a Szovjetuniót és a Vörös Hadsereget sértő „rágalmazások” megszüntetését kérte, majd Rajk László belügyminiszter több mint 1500 egyesület feloszlátását rendelte el. Köztük volt a KALOT, az EMERICANA, a KIOE és a KIE is. 1947-ben, amikor az egyházellenes propaganda eluralta a sajtót, a *Budafok Népe* megtelt az állami – kommunista párt ideológiáját harsogó – ifjúsági szervezetek, egyesületekről szóló hírekkel, s tudósításokkal.

Mezgar nem adta föl a reményt; írt, kérvényezett, hogy a Keresztény Ifjak Egyesületének a balatoni ingatlanjait (szántók, rét, ház, kertek) megtarthassák! Végül a feloszlátott budafoki Keresztény Ifjak Egyesületének vagyonát a belügyminiszter 1947. december 31-én kelt levelével a Magyar Cserkészfiúk Szövetségének (Bp., V. Nagy Sándor u. 6.) utalták ki, amely levelet Budafok városa 1948. jan. 26-án kapta meg.²⁷¹ – Az 1945-ben valláserkölcsi alapon újjászerveződött Magyar Cserkészszö-

270 Amikor 1944-ben Kerkai páter, Nagy Töhötöm és Ugrin József átszöktek a fronton, Debrecenben Malinovszkij marsallal tárgyaltak a KALOT működésének jövőbeni engedélyeztetéséről. Malinovszkij nagyon szívélyes volt, mert tudta, hogy a KALOT nyilasellenes tevékenységet folytatott, hozzá is járult a működésükhöz. Azonban Rákosi, Révay és Vass Zoltán, akik nem szívték a kereszténységet, s annak legerősebb hazai képviselőjét a katolikus egyházat; megkonstruálták a Teréz-körúti gyilkosságot (mí szerint a szovjet katonát egy KALOT-legény gyilkolta meg, hogy az oroszok szemében kegyvesztetté tihessék a KALOT-ot. – Bálint József jezsuita atya visszaemlékezése, 2007. Január 6-án a kispesti jezsuita templomban.

271 A magyar Belügyminiszter 550. 755/1947. IV/3 iktatószámú levelében rendeli el Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának a Balatonudvarihoz tartozó számos ingatlan és az azokhoz tartozó ingóságok át-

vetséget hamarosan átalakították vallási jellegétől megfosztott szervezetté 1946. júliusában.²⁷²

A mostoha családi körülmények között felnövekvő munkásifjak nevelését, képzését – belga minta szerint – felvállaló KIOE megszüntetése fájdalmasan érintette az egyházközségeket! A KIOE tanoncotthonai súlyos ellátási gondokkal küszködtek, mert a háború után a szükséges minisztériumi támogatásban csak a baloldali pártok és szervezetek részesülhettek.²⁷³ A püspök atya 1946. október 11-i látogatásakor már említi Keresztes Sándor, hogy a KIOE vagyónának megmentésére kérelmet írtak a belügyminiszterhez, s ebben a kérelemben a vagyont az egyházközség számára igényelték. Nem nekik ítélték!

1947. március 18-án írt levelet Mezgár Shvoynak, aki segítséget kért a Mindszenty bíboros hercegprímástól:

„dr. Mezgár Lajos budafoki prépost-plébános úr értesít arról, hogy a KIOE központ váltságban van. A legjobb szervező erők kénytelenek fizikai munkásnak elmenni, hogy önmagukat és családjaikat eltarthassák. Nemcsak a maguk személyében végeznek ezek a jó emberek úttörő munkát, hanem a tanoncokból faragnak apostolokat, akik tovább dolgoznak munkás testvéreink között.”²⁷⁴

A felosztatás után a munkásifjak szervezését az egyházközségi csoportokban kísérelték meg: Shvoy 1947-ben maga is felszólította az egyházközségeket, hogy az **Iparos ifjak Szent József csoportjait** egyházközségenként alakítsák ki!²⁷⁵

A hívők tartózkodtak attól, hogy nyíltan belépjenek egy katolikus egyesületbe:

„Az egyes csoportokba nem kell külön beiratkozni, hanem egyszerűen csak meg kell jelenni! Tagsági díj nincsen. A férficsoport minden hó első vasárnapján összegyűl az egyházközségi otthonban a nagymise után, 11 órakor. A férficsoport indította el az egyházközségi élet modernizálását, az újjáépítést a lelkekben, házakban és intézményekben. A férficsoport legtöbb tagja azonban minden vasárnap megjelenik kötelezettség nélkül az egyházközségi otthonban a tízórás nagymise után barátságos beszélgetésre.

A nőcsoport tevékeny szeretettel mindenütt segít, ahol áldozatra van szükség. Környezet-tanulmányt végez, főz, varr, eljár a gyermekek és elhagyatottak ügyében stb. A fiúcsoport szervezését az ifjúsági otthonban (Knoll József u.8) végzi Pelsőczy Ferenc. Egyszerre indult

adását. A levelet 1948. jan. 20-án továbbítja az alispán, és 1948. jan. 26-án 812-es számmal iktatja be Budafok megyei város.

272 MÉSZÁROS ISTVÁN: *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*. Szent István Társulat. Bp., 2000. 284. p.

273 „az csak ritkán fordult elő, hogy kérévényeinkre néhány zsák keményre fagyott burgonyát, kevéske lisztet vagy olajat kaphattunk. Mindszenty primást is megkerestük, hogy segítségét kikérjük, de neki sem volt mit adnia. Egy tisztelőjétől kapott perzsaszőnyegét adta oda, hogy értékesítsük, és az árából vásároljunk ételmet. A Katolikus Ifjúmunkás Mozgalom (KIOE) története (1920–48) In: *Félbemaradt reformkor*.

274 SZÍV-NO7438 –1947. ápr. 26. kelt levél. 1938-ban az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából Joseph Cardijn Budapestre látogatott. A rövid látogatás során Cardijn megbeszélést folytatott a KIOE vezetésével.

A háború előtt, 1938-ban érte meg a KIOE fénykorát, de sajnos a háború sok fiatal munkást kényszerített a frontra. A háború után hiába bíztak a társadalom újjáépítésében, néhány év illegális munka után jöttek a letartóztatások, s 1948 augusztusában a tanoncotthonokat is államosították.

275 Lásd Shvoy 2578/1947. sz. közleménye.

meg a felnőtt ifjak és az iparostanulók csoportosulása.” – olvasható az egyházközségi hírlé-
velben.

A Szent Erzsébet leánycsoportot – az egyesületek betiltása után – Borhy Józsa és Borhy Edit házról házra, kapuról kapura járva szervezték. Straub Erzsike vasárnap kora délutáni bábelőadásaira zsúfolásig megtelt az otthon gyerekekkel. (Ennek min-
tájára a fiú is megalakult.) Minden egyes színi előadás előtt természetesen rendőrségi engedélyt kellett kérni... 1948-ban aztán ezt is megtagadták, s a csoport föloszlott. (Borhy Józsa később többszöri próbálkozás, és sikeres felvételi ellenére sem tudott bejutni egyetlen felsőoktatási intézetbe.) A leánycsoportot először Kassai káplán vezette. A fiúcsoport a mintájukra alakult. Közös kirándulásokat szerveztek, elő-
adásokat hallgattak. *Csiki Gergely: Nagymama című színdarabját* Pálos Pista bácsi (egy-
házközségi tag) rendezésében, Czigliényi festőművésznek²⁷⁶ a színpadképével há-
romszor is előadták. Húsvétkor pedig a *Passiót* jelenítették meg. Az utolsó színdarab a *Hamupipőke* volt, de ennek előadását a rendőrség már nem engedélyezte. (Egyébként is a rendőrség civil ruhában a nézők között ült.) Kassai elhelyeztetése után Miklós József tiszteletes vezette a leánycsoportot: A rajongásig szeretett „
Miklós tizsi” – a *tehenes pap*, vidékről hozta föl tehenét, s a Duna-parton, a foci pálya melletti réten (az egykori híres szórakozóhely; a Kutyavilla mellett) legeltette. A kis gyerekek ott ülték körül, s ott taníttatta őket. A tejet, amit a tehene napi kétszeri fejéssel adott (15 litert naponta!) szétosztotta a szegények között.²⁷⁷

Ebben a kiélezett ideológiai harcban az egyházmegyének – már csak önvéde-
lemből is – cselekednie kellett! Egyetemi tanárok, teológusok, keresztény filozófusok és szakemberek felkérésével a helyi plébániáktól az egyházmegyei központig előadá-
sokon és az azt követő vitákon magyarázták el a keresztény értékrendszer teológiai alapjait, elemezték a jelen helyzetet.

Csepelen a bencés tanárok vezetésével 400–500 hallgatóval indult *ismeretterjesztő előadásorozat*. 1946. február 8-ától péntekenként gyűltek a *világnézeti akadémiára* a férfiak Budafokon. Február 16-tól pedig *pedagógiai szemináriumok* indultak család-
anyáknak. 1946 őszén Székesfehérvárott – dr. Varga János teológiai tanár vezetése alatt – 50 férfi és női hallgatóval *Hittudományi Akadémia* indult. Hat féléven át az egész teo-
ológiát megtárgyalták a meghívott világiak.

1946. október 8-tól indult 10 héten át az *egyházközségi akadémia* Budafokon, ahol etikai, társadalompolitikai, egyházpolitikai kérdéseket tárgyaltak. Fresz József „Ke-
reszténység és történelmi materializmus” címmel; Barankovics István „Egyház és de-
mokrácia” címmel; Mezgár Lajos „A természetjog szerepe a dolgozók társadalmában” címmel tartott előadást. (További témák: Mi az anyag? Mi az élet? Az őseMBER. Az ókori, középkori, újkori és a mai ember problémái.) Az előadók ismert jezsuiták, kis-

276 CZIGLÉNYI Ádám grafikus, (Ipolyszécsényke, Secianky [SZL], 1909. december 23. – 1998.)

1925 és 1932 között a Magyar Iparművészeti Főiskolán tanult. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán Aba Novák Vilmos és Stein János tanítványaként 1935-ben kapott diplomát. 1954: II. díj az V. Magyar Képző-
művészeti Kiállításon, Múcsarnok, Budapest; 1975, 1976, 1977: Az év legszebb bélyege kitüntetés. Első-
sorban bélyegterveket készített. 1938-ban jelent meg első sorozata a debreceni Református Kollégium 400 éves jubileumára. Mintegy kétszázötven magyar és ezer külföldi bélyeget tervezett. Reklámgrafikával is foglalkozott.

277 Perhács Lászlóné (sz. Borhy Józsa) és Szabó Mariska néni visszaemlékezése.

gazdák és Barankovics pártból való személyek, mint Mihelics Vid, Rónay György, stb. Karácsony előtt Szappanos Béla, Nagy Miklós és Lénárd Ödön atyák – az Actio Catholica központ titkárai – rendeztek *adventi konferenciát*. 1947. jan. 22-én 10 előadásból álló új akadémiai sorozat (heti egy alkalommal) indult, alkalmanként legalább 200–200 résztvevővel. Olyan aktuális gazdasági, közgazdasági kérdésekről is hallhattak a hívek, mint: a külkereskedelem problémái; a mezőgazdaság problémái. A neves előadók között találjuk a keresztény értelmiség színe-javát; dr. Eckhardt Sándor nyugalmazott egyetemi tanárt vagy dr. Sík Sándort, a piarista költőt, aki „*A mai ember problémái a vallásban*” címmel tartott előadást, vagy Mihelics Vid (budafoki lakos) egyetemi tanárt, országgyűlési képviselőt, aki a szociális kérdéstről beszélt. 1947-től indított sorozatában szerzetesrendek mutatkoztak be: a szentmise után az Egyházközségi Otthonban beszélgettek a hívekkel arról, hogy mit segítettek a világon tevékenységükkel javítani... Ezek az „akadémiák” adhatták az ötletet Barankovicséknak, hogy a párt eszméinek, törekvéseinek mind szélesebb nyilvánosságot adjanak, amikor 1948 őszén, az egyházi iskolák államosítása után, megpróbálkoztak egy úgynevezett *Világnézeti Akadémia* létrehozásával.²⁷⁸

IV. 3. A FELSŐVÁROSI ÉS A BELVÁROSI EGYHÁZKÖZSÉG HATÁRVITÁJA – MEGOSZTÁS

A vita lényegét a szétváló egyházközségekhez csatolt területek határai képezték. Még a háború alatt, 1942-ben nagy felháborodást váltott ki a Felsővárosi Egyházközség tervezett határa, amit dr. Büttner pápai kamarásnak, korábban budafoki plébános javaslatának tulajdonítottak. (Bergendy János püspöki irodaigazgató²⁷⁹ 1942. január 11-én ismertette az új egyházkerület határait.) Akkor azt nehezményezték a felsővárosiak, hogy a belváros javára ruházták át a legtöbb adót fizető borospincéket, gyárakat, míg a Felsőváros részére maradtak meg a szegényes munkásházak, üres, lakatlan mezők.²⁸⁰ Ugyanakkor dr. Büttner Ferenc javaslatában ezt olvashatjuk: „*A gyárak és munkásaik teljesen összeforrtak és ezt nem ajánlom megbontani, mert azt gondolják, hogy az egyház a felsővárosban egy életképtelen 'proli' egyházközséget, a belvárosban pedig egy burzsuj egyházközséget létesít. Ennek a területnek a gyermekei a Pannonai utcai iskolába járnak, az iskola mellé épülő templomba akarnak járni misére, és az ugyanoda építendő kultúrházba kultúrigenyeik kielégítésére.*” –írta püspökének januárban. Sajnálatosan ez a vita Mezgár és Nagy F idején újra és újra fellángolt; mindkét egyházközség kérésekkel ostromolta Shvoy püspököt a határok újbóli megállapítása érdekében. Az 1946. február 2-i levelében a püspök azt javasolja Mezgárnak, hogy tegyenek pontot a hosszan tartó vitára; a kereszteléseket, esketéseket, temetéseket a Felsővárosban Nagy Ferenc hatáskörébe utalja, hogy a hívek „jobban kötődjenek” hozzá. 1946. okt.

278 A párt vezetősége a *Hazánk* c. lapban, 1948. november 5-én jelentette be a *Világnézeti Akadémia* indítását.

279 BERGENDY JÁNOS (1892, Vágkirályfa – 1945, Székesfehérvár) Szentelték: 1916. Káplán Adonyban, majd Dunapentelén, 1921-től csepeli, 1926-tól pilisvörösvári hitoktató. 1928-tól Albertfalván szervezi meg az egyházközséget. 1933-tól Székesfehérvár–Víziváros plébánosa, majd irodaigazgató. 1938-ban pápai kamarási címet nyert. Az Egyházmegyei Takarékpénztár Rt. megalapítója. 1945. március 22-én fosztogató orosz katonák lőtték le a püspöki palotában. www.Communion.hu/ppk/konyvek/shvoy01.txt

280 PROKÓPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi Templom*, 17–18. p.

10-én Shvoy Lajos megyéspüspök személyesen látogatta meg az egyházközségeket, és beszélgetett a képviselőtestülettel a kérdés megnyugtató rendezése érdekében. A Felsővárosban a havi szentáldozásra összegyűvők (kb. 20–40 fő) számát alacsonynak találta. „Politikai okokra vezethető vissza sok embernek távolmaradása az egyházi intézmények látogatásától...” – magyarázták a képviselőtestületi tagok. – „Télen ruha és cipő híján nem tudnak sokan misére járni.” – tette hozzá Nagy Ferenc felsővárosi plébános és a polgári iskolában hitoktató lelkész, Knorr Aurél. Shvoy ismerette az új határokat; mely szerint az I. kerületet a Belváros átadja a Felsővárosnak.²⁸¹

Ezen a találkozón mindegyik egyházközség (belvárosi, felsővárosi, kelenvölgyi) képviselői jelen voltak. A kelenvölgyiek is kérték határkiigazítást, ami a későbbiekben mindkét fél számára kielégítően oldódott meg. Nagy Ferenc plébános a felsővárosi plébánia és kultúrház hiányáról beszélt. Szerinte „elsősorban a kultúrházat kellene megépíteni.” – A belvárosban a régi, háborúban megrongálódott, az egész katolikus Budafok kulturális életét korábban kiszolgáló épületek rendbe hozásán munkálkodtak volna. A Felsővárosban nem csak a templomot illetően, hanem a kultúrházat illetően is önálló útra tértek volna. Ugyanakkor a város már két éve nem fizette a kegyúri terheit...

A püspök október 23-i levelében szomorúan írt tapasztalatairól: Nem volt elegendő számú ministráns, s hideg hangulat fogadta a Felsővárosban. Helytelenítette a politikailag válságos időkben tapasztalt széthúzást: *„Bizony keményen össze kell fognunk, amikor a Baloldali Blokk mindent elkövet, hogy államosítsa iskoláinkat, szétrobantsa egyesületeinket, meghiusítsa terveinket.”* – írta figyelmeztetően Mezgárnak.²⁸² Mezgárt azért érintette különösen rosszul a határvita, mert tele volt tervekkel az oktatástól a szegénygondozásig – amelyek megvalósulása esetén mindegyik egyházközség eszközökben és szellemben megerősödve kerülhetett volna ki a kultúrharcból. Ezek megvalósításához azonban szüksége lett volna az elvesztett területek adóbevételeire. Ezt az erőösszpontosítást kellett volna szolgálnia – tervei szerint – a Központi Tanácsnak is.

1948. február 23-án a központi tanács ülésén az egyházközségi otthonban a Felsőváros határkiigazítási kérelméről tárgyaltak. Szavazáskor a felsővárosiak és a kelenvölgyiek megszavazták a határmódosítást. Március 5-én azonban Nagy Ferenc távollétében Mezgár semmisnek nyilvánította e határozatot azzal az indoklással, hogy a tanácsülésen jelen volt Nagy Ferenc lelkész is, és befolyásolta a tagokat jelenlétével. A vitát követő titkos szavazáson végül – a képviselőtestületi tagok kérésére – nem vettek részt az érintett egyházi vezetők. Így mindhárom egyházközség képviselői a határmódosítás mellett szavaztak. A régi vállalkozó, sváb iparos – értelmiségi réteget tömörítő belvárosi egyházközség és a (század elején bevándorló szlovák munkások betelepülésével) munkáslakta terület felsővárosi egyházközsége közötti súrlódás természetesen nem maradt rejtve a helyi kommunista párt előtt sem; tagjai tüntetően vettek részt a felsővárosi kulturális előadásokon! A két egyházközség közötti béke megteremtésének szándéka mozgatta Shvoyt, amikor 1948. április 4-én ke-

281 SzfvP1 – No 4553 Jegyzőkönyv az 1946. okt. 11-én, a belvárosi plébánián tartott képviselőtestületi ülésről

282 SzfvP1 – No 4553 2541/1946 ikt. sz. levélben

resztet szentelt a Pannónia utcai templomtelken. A város vezetői közül számosan kaptak meghívást. Az első sorokban ültek gyárigazgatók, a budafoki polgármesteri hivatal képviselői és a szakszervezeti vezetők is. A Béke-kereszt felirata: „*Jézus Szíve adj békét. 1948.*” – *Megérkezett Shvoy békéltető levele is: „Mélyebb okai lehettek annak, hogy dr. Mezgár Lajos prépost plébános úr, aki kezdeményezője volt a budafoki egyházközségek összefogásának, másfél évi huzavona után reményét veszítette...”*²⁸³ – A keresztállításkor Shvoy püspök, Varga László páter és Hollai Ferenc mondott beszédet. Hollai a munkások templom építésének jelentőségéről beszélve kitért a kedvezőtlen morális változásokra is: „Soha olyan szellemi és erkölcsi züllés nem volt a gyárakban a munkások között, mint napjainkban.” – Hollait Baranyai János polgármester feljelentette a következő napon a Belügyminisztériumhoz írott levelében. Hollait az Andrássy út 60-ba vitték, majd két évre internálták.²⁸⁴

1948. áprilisában az apátplébános összehívta a Központi Tanácsot – a felsővárosi, belvárosi és a kelenvölgyi képviselőkkel, papokkal, s bejelentette:

„A belvárosi egyházközség képviselőtestülete két nappal ezelőtt ülést tartott és az ott hozott egyhangú határozattal felmondta a közös teherviselést és a közös kezelést. Oka ennek az, hogy a Belvárosnak olyan súlyos terhei vannak, melyeket szanálnia kell és ezt csak egyedül, tudja megoldani. Másik oka az, hogy az egyházközségi határok kérdése még mindig nincsen megoldva. A közös teherviselés kimondásakor a Felsőváros szűk határok közt volt, de igénylésével a város I. kerületét foglalta le, amelyben a lakosság összetétele épp olyan, mint a Belvárosban. És a hegy legnagyobb része a Belvárosé maradt, és pedig a hegynek a legszegényebb része... Természetesen a központi tanács a jövőben is fennmarad kulturális, karitatív, szociális és hitbuzgalmi téren és fennmarad gazdasági téren az egyházközségi adókulcs harmonikus megállapítására is. Különben a magam részéről siratom a közös teherviselés megszüntetését, mert a legkeresztényibb kooperációra óhajtottam vele mintát szolgáltatni, amikor annak idején ezt szorgalmaztam.” – Nagy Ferenc ugyanakkor azt mondta, hogy a felsővárosi hívei méltatlankodnak a Szent Imre Otthon építése miatt, hiszen előbb a templomukat kellene megépíteni. Ezért ő Érdhez hasonlóan inkább a több független és kisebb egyházközség szervezését javasolja.²⁸⁵ –

1948-ban a három budafoki egyházközség tehát rákényszerült, hogy feladja a közös teherviselés elvét; szétváltak: „*A jelen helyzetben érthető. A megcsonkított belvárosi egyházközség maga is szegény lett, sőt mivel a felsővárosi templom a hegy szélére esik,*

283 Uo. Shvoy 2089/1947. sz. leirata.

284 Hollai Ferenc, a KIOE titkára lett 1941-től. Kikérte a Történeti Hivaltól a rá vonatkozó iratokat, ezt mutatta meg beszélgetésünkkor, továbbá egy erről szóló kéziratban lévő önéletrajzi munkát is átadott, melynek címe: HOLLAI FERENC: *Védőőrizetben.* 73–74, 78. p.:

A rendezvényről Hidas Antal városi tanácsos (Bfok, Tóth József u.19.), az egyházközségi képviselőtestület tagja és Schubert Antal magán tisztviselő (Szentháromság téren lakott) tett – valószínűleg állásvesztéssel való megfélemlítésre tanúvallomást. Ezt követően Baranyai János polgármester a Belügyminisztériumhoz intézett feljelentésében kérte az eset kivizsgálását: „A rendőrségnek jelentést tettem szóbelileg és felhívom figyelmét az illetőre. A nyomozás tudomásom szerint folyik.” (Később tanúként akarták felhasználni a Lénárt Ödön elleni népbírósi perben, 1948-ban.) – Hollai 1949. június végén szabadult az internálásból.

285 SzfvP1 – No 4553 Jegyzőkönyv a budafoki rk. Egyházközség központi tanácsának az 1948. ápr.21-i rendkívüli üléséről

gondolnom kell a nálam maradt sokkal nagyobb és szegényebb hegyi részek szervezésére. Ebben az időben nem hagyhatom magára ezt a nagy területet, ahol a teljesen kis munkások laknak.” –írja a prépost-plébános elkéseredett levelében püspökének.²⁸⁶ –

A püspöki látogatáskor a belvárosi egyházközség képviselőtestülete kérte a határok újragondolását: A püspök atya lezárja a kérdést (a 1214/1948. számú) május 14-i rendeletében, amelyet a belvárosi képviselőtestület 1948. évi augusztus 19-i rendkívüli képviselőtestületi ülésen ismert meg:

„A határkérdés részemről *res iudicata*. Múlt évben kiadott döntésem végleges, újra nem tárgyalható: e szerint a Felsővároshoz tartozik az I. ker. – kivéve a Tóth utcát – de csak a vasútig. A vasút és a Duna között fekvő terület a Belváros része marad.” A határkiigazítási püspöki végzés (1214/1948.) csak részben teljesítette a felsővárosiak kérését: a Gyár utcai rész a rajta lévő öt hatalmas gyárral továbbra is a Belvárosnál maradt.

IV. 4. EGYHÁZI „MŰVELŐDÉSI KÖZPONT”: SZENT KOCSMA, INTERNÁTUS, TEMPLOM, KÖNYVTÁR

Mezgár az egyházi befolyás alatt álló elemi iskolák és a premontrei gimnázium mellé internátust tervez, s bővítené az egyházi otthont is, hogy értékes kulturális és sport programok közt tölthesse Budafok keresztény népessége szabad idejét.

Az egyházközségi otthon – egy régi földszintes épület – a Plébánia és a Knoll József utca között fekvő telken állt, főbejárta közel volt a templomhoz. Belépve jobbról, balról egy-egy helyiség nyílt összejöveteleknek, szemben pedig utcára nyíló ablakokkal hívogatóan a kultúrterem (színpaddal, öltözőkkel) várta a táncolni vágyókat, a színi előadásra sietőket. E nagyteremben állandóan 2 pingpongasztal volt fölállítva, amelyet a sóvárgó ifjak ültek körbe, várva, hogy sorra kerüljenek. Bajnok is cseperedett föl; gyakran játszott itt *Földi László* is. Vasárnaponként *táncestek* vonzották a fiatalokat; este 10-ig. A kisiskolások *karácsonya*, az egyházközségi táncestélyek, *teaestek*, *bálok* biztosíthatták a helyet, ahol a katolikus fiatalok hasonló neveltetésű, értékrendszerű fiatallal ismerkedhettek:

„A farsang minden szombatján 2–3 körzet tart ismerkedési estet a körzetekben lakó hívek számára. Húsvéthétfőn locsolóestet szervezett az ifjúság. Vasárnapokon pedig az ifjúság vidámodik.” – írja a plébános a *História Domusban*.²⁸⁷ Sok jó katolikus házasság született ebből! Később egy emeletes épülettel bővült az otthon; ahol helyet kapott a *Szent Kocsma* néven elhíresült söntés, a kártyázó férfiak öröme.

Önkéntes munkatársakkal *Kölcsönkönyvtár* is létesült:

„Kedves Híveim! Segítsétek meg a könyvtár szervezését. Szíveskedjék minden család legalább egy jó könyvet ajándékozni! Az igazi jó olvasmány ápolja és terjeszti a katolikus szellemet!” – írta a *Híveimnek* katolikus értesítőben, 1946. karácsonyán.

1947 októberétől havi egyszer vasárnap *egyházközségi vacsoraestet* rendeztek az Otthonban, melyre jegyeket előre lehetett váltani, s ahol családok, fiatalok ismerkedhettek egymással...

286 SzfvP1 – No 4553 139/1948ikt. sz. levél.

287 Budafok-belváros rk. Egyházközség *História Domusa*

A háború után a mozik csak régi filmeket játszottak. Az utolsó HÉV villamos 9, 40-kor indult Budafokra, így a pesti színházi előadások elérhetetlennek tűntek, tehát helyben pótolták:

Az énekhar templomi hangversenyeket rendezett, a leánykongregáció műsoros délutánt szervezett: 40 év múltán is vannak, akik emlékeznek egy-egy *előadásra*, amikor az egykori szereplők a vasárnapi mise után *a templomtéren* összefutnak... Íme, mellékelem a meghívót: A Budafok-belvárosi Római Katolikus Egyházközség kulturális bizottsága 1948. márc. 21-én, 28-án, ápr.4-én este fél 7-kor az Egyházközségi otthonban (Knoll József u. 2.) színelőadást rendezett. Színre került a *Passió* – krisztus Urunk kínszenvedésének szomorú drámai játéka. *Pelsőczy* a „Nagymama” színpadi próbáira érkezve rögtön azt kérdezte, hogy a *Tódorka és a Szerafin jelenete* nem ment-e még le?²⁸⁸ 1947-ben a templomtéren 6 fővárosi színésszel és 250 helyi szereplővel adták elő az *Akárki bűnhődése (Jedermann)* c. világhírű szabadtéri játékot. A fiú cserkészek rendezésében vasárnap délután a *Légy jó mindhalálig* c. feldolgozást, az egyházközségi műkedvelő gárda rendezésében *Gárdonyi: A bor* c.darabot, a leánycsoport előadásában a már említett és a budafoki papok számára öregkorukban is fel-említett alakításokkal bemutatott *Nagymama* c. darabot láthatták.

Mivel a plébános az egész sváb vállalkozó katolikusság önkéntes adományaira, munkájára számíthatott, 1946-ban már a templom, a plébánia, a cserkészotthon, a kongregáció otthona, és az egyházközségi otthon is javítás alatt állt. 1946 őszére elkészült a templomtorony. „Jár a toronyóra!” – kürtöli szét a *HIVEIMNEK!* 1946. karácsonyi száma. Kijavították a tetőzetet, a főbejáratot, a plébániaház kapuzatát, megsérült épületét újjáépítették. A megújuló Katolikus Ifjúsági Otthon (Knoll József u. 8. sz. alatt) utcai részében a fiú kongregáció kapott helyet, hátul az egyházközségi népkonyha rendezkedett be, télen az udvart *jégpályává* öntötték föl, nyáron pedig *színpadot* állítottak ugyanott föl: „Az egyházközségi élet fejlődése miatt szűknek bizonyult az egyházközségi otthonunk. Ezért a régi előadóterem megnagyobbíttatik az egyik szoba falainak kiverésével, a nagyterem padlására vetítő kamerát illesztettünk. Az átalakítás költségét kölcsönökből fedeztük, melyet a *söntés* / az un. szent kocsmá / jövedelméből kívánjuk visszafizetni. – jegyzi fel 1947-ben.²⁸⁹

Két végrendelet révén jut jelentős épületekhez az egyházközség: A Budafoki Keresztény Ifjak Egyesületének alelnökeként tevékenykedő Marksteiner Béla özvegye Marksteiner Béláné,²⁹⁰ született Stefkó Klára, végrendeletében az egyháznak ajándékozta a birtokában álló épületeket:²⁹¹

288 Pelsőczy atya ezt maga mesélte édesanyámnak, „Szerafin-Borhy Józsnának” 1989. október 4-én, amikor hajlott korában Törökbálinton meglátogattuk.

289 Budafok-belvárosi rk. Egyházközség História Domusa

290 Az adományozó a férjével a 30-as évektől a budafoki egyházközség társadalmi életének ismert személyisége: Marksteiner Béla és felesége, Stefkó Klára adományozta azt a földterületet, amelyen a budafoki gyermekek balatoni nyaraltatása céljából létesített Antaltelep temploma fölépült.

291 Az adományozó levél egyben jó adalék a német és a szlovák áttelepítések idején ingatagga váló jogviszonyokra; a 6. pontban fontosnak tartják rögzíteni, hogy az adományozó teljes joggal birtokolja az adományozott épületet: „6/ Az ügyfelek büntetőjogi felelősségük tudatában kinyilatkoztatják, hogy magyar állampolgárok és magyar állampolgároknak tekintendők és az átruházó csehszlovák áttelepítésre nem jelentkeztek.”

„Az épületekben internátust óhajtunk teremteni, és ha egy-egy lakrész megüresedik, azonnal felterjesztjük tervünket döntés céljából... – jelezte szándékait Mezgár levelében püspökének. – „Egy másik telek, sőt egy kis ház is felajánlatott az egyházközségnek... A telek a Szent Imre Otthon tőszomszédságában van. Mindent elkövetek, hogy ezt a telket megszerezhessek, mert a Szent Imre otthonnak létkérdése...”²⁹² – jegyezte meg. A szóban forgó adományozó, özv. Horváth Györgyné, aki házát és különálló telkét eltartási szerződéssel az egyházközségre hagyta.²⁹³ Ezek felhasználására tett javaslatot a testületi ülésen Mezgár:

„... ezen ingatlanok értéke, de különösen hozadéka nem áll arányban a kívánságokkal, de miután a Szent Imre Otthon kiegészítésére szükség van, illetve, hogy a kedves nővéreknek egy kertgazdaság álljon rendelkezésre, amivel ellátásukat nagyban megkönnyítenék, találjunk valami módot, hogy az ajándékozást elfogadjuk.” – A házat el akarta adni, hogy kibővítsék a Szent Imre Otthont. A kőműves munkát Pongrácz Ferenc²⁹⁴ ajánlotta fel. Keresztes javaslatára pedig téglajegyek árusítását határozták el:

1947. okt.5-én az egyházközségi értesítőben „angyaljárást” hirdettek az egyházközségi otthon újjáépítéséért:

„október 5-én, vasárnap délelőtt egyházközségünk minden utcájában, minden ajtón bekoportatunk, hogy a kettőforintos téglajegyek megváltását kérjük hűveinktől. A fiatalság, utcák szerint elosztva, ugyanabban az órában végigjárja az összes utcákat, és a körzet-, meg csoportvezetők mindenütt az utca közepén kísérik majd a két oldalt dolgozó ifjúságot!”²⁹⁵ –

A kegyúri kötelezettségek és az állami támogatás megtagadása, a központi tanács működtetése ellenére is lényegében külön kezelt – és a korábbi elképzelésekkel szemben nem központosított – adóbevételek elégtelensége megoldhatatlannak tűnő feladatok elé állította Mezgárt. Shvoy most is segítette; közvetítésével egy titokzatos adományozótól 25 ezer forinthez jut, s ezzel már befejezheti az otthon építését:

„A belvárosi képviselőtestület jegyzőkönyvében említett 25 ezer forint kölcsön eredetét nem óhajtottam a plénumban tárgyalni, hanem csak kevés számú megbízottal közöltem. Mellékelek a kölcsönről egy elismervényt, melyet a kölcsönzőnek szeretnék átadni, és kegyes láttamozását kérem. A mellékelt elismervényből kitűnik a kölcsön forrása.

A kölcsön az egyházi pénzt óhajtja biztosítani, s nekem pedig igen jól jött, mert vele az egyházközségi otthon építkezésének legsürgősebb részét befejezhetem. Sürgősen akarták elhelyezni a pénzt s ezért kellett gyorsan cselekednem!

Többet is akartam szerezni. Azért, hogy a szaléziak számára otthont építhessek. De mire visszatértem – hiszen tárgyalnom kellett legalább itthon, – a nagy összeg szétment. Pedig szép tervem volt. A szaléziakkal megteremteni a magyar szalé-

292 17/1947. ikt. sz. végrendelet, szerződés és jegyzőkönyv felterjesztés, kelt Budafok, 1947. június 24, 1798/1947 ikt. sz. alatti 1947. július 21-én kelt ajándékozási szerződés

293 Mezgár által 1947. június 24-én felterjesztett képviselőtestületi ülés jegyzőkönyvben Horváth Györgyné az eltartási szerződésért cserébe felajánlja: „Budafok Arany János u. 67. Sz. alatt lévő 1 szoba-konyhából álló házát 160 öl telekkel, valamint Síp utcában közvetlenül a Szent Imre otthonhoz csatlakozó 324 öl telkét”.

294 Budafokon építész-nagyvállalkozónak számított. 1902-ben született Budapesten. A Fehérhegy utca 4. szám alatt lakott. Tagja volt a forradalmi bizottságnak 1956-ban. Részt vett a szovjet csapatok elleni harc előkészítésében, ágyukat vontatott ki a balatoni műútra, amiért 12 évi fogházra ítélték.

295 *Hűveimnek* Budafok, 1947. szeptember.

ziánus miseházat, amelyből a steyli verbitáékhoz hasonló intézmény fejlődhetne ki. Itt volt már a szaléziánusok valóban bölcs tartományfőnöke, majd Ádám tartományi tanácsos. Jó egy-egy napig tárgyalgattuk a lehetőségeket.” – A sejtelmes mondatok feloldását is megígéri: „Majd erről is személyesen referálok.” – írta.²⁹⁶ 1947. decemberére az egyházközségi otthon elkészült, és az új toldaléképületek tető alá kerültek.²⁹⁷

*Kiemelkedő egyházközségi tagokat, legjobb munkatársait így jellemezte Mezgár:*²⁹⁸

„Záborszky Nándor²⁹⁹ sokáig volt az egyházközség elnöke, s mint volt polgármester sok szolgálatot tett az egyházközségnek. Hausler József különösen a templom pénztárának vezetésével és kezelésével tűnt ki, mint templomatya. Kollerits Károly sokáig volt a szociális szakosztály buzgó vezetője és egyénileg is sok áldozattal járult hozzá a karitatív munkához. Törley Dezső³⁰⁰ a Törley-alapítvány mellett mindig szíves volt parkjával és munkatermének rendelkezésre bocsátásával.³⁰¹” – írta.

Pongrácz Ferenc egyházközségi gondnok vezette az egyházközségi épületek újjáépítését. 1947 adventjén hosszú levélben kéri Shvoyt „engedelmes plébánosa”, hogy tüntesse ki Pongrácz Ferenc építészét:

„Már a templomtorony építésében 1945–46-ban Pongrácz Ferenc vitte a főszerepet. Az egész munkát ingyen vezette az akkori körülmények között hősies áldozattal. Majd a plébániaház legsürgősebb belső javításait is kézbe vette úgy, hogy legalább lakhatóvá vált. Azután egyházközségi gondnokká választatván az egyházközségi otthonunk újjáépítését, kibővítését szorgalmazta. Különösen ebben vált fáradhatatlanná. Híveink kölcsönéből és adományából terveztük, de a fokozódó elszegényedés miatt híveink egyre kisebb mértékben tudtak segítséget nyújtani. Az újjáépítés és bővítés csak azért nem állt le, mivel Pongrácz Ferenc a válaszfalakhoz teljesen ingyen adott vályogtéglát, égetett téglát, köveket. A munkabérek fizetését abból a keresetéből folyósította állandóan, amit helybeli és fővárosi vállalkozásaiban keresett. Saját munkáját, amit irányítással, anyagszerzéssel stb. teljesített, fel sem tudjuk mérni. Az építkezés a befejezéshez közeledik, és ha még egy kicsit kedvező lesz a téli időszak, el is végezzük. A megszaporodott helyiségek használatának jöve-

296 139/1948. ikt. sz. levélben Mezgár felterjeszti az 1948. márc. 5-i és az ápr. 21-i képviselőtestületi ülések jegyzőkönyveit is. A márciusi témája, hogy az egyházközségi adó együttes kezelését a most megjelentrendelet országosan felfüggeszti, így elhatározzák, hogy az utcaapostolok segítségével rátérnek az önkéntes felajánlás meghirdetésére.

297 In: Budafok-Felsőváros História Domus

298 Az 1947. évi választáskor Mezgár az érvényben lévő szabályzat szerint 8 főt terjeszthetett föl a püspök atyának, hogy az nevezze ki őket a képviselőtestületbe. A kinevezést kérő levelében jellemezte őket a fenti módon.

299 Budafok 1926-ban városi rangot kapott, a meghirdetett polgármesteri tisztségre jelentős többséggel választották meg. Két mandátuma alatt, 1926 és 1939 között, Budafok soha nem látott ütemben fejlődött: a „hírhedt” barlanglakások felszámolása, városi kislakások építése, új városháza, iskolák, óvodák létrehozása, modern csatornahálózat, postapalota, a világítási hálózat teljessé tétele, piactérrendezés. in: www.zaborszky.co.hu/Tort_aNYITO.html

300 Visszaemlékezések szerint rendszeresen adakoztak a szegényeknek. Az ostrom alatt a gyár pincéjét is megnyitották az odamenekülők számára.

301 25/1947. ikt. sz. levél. kelt: 1947. július25.

delméből igyekszünk ugyan munkabérekbe fizetett kiadásait majd törleszteni, de így is csak ennek a nagy áldozatnak erejével tudtuk elérni azt, ameddig eljutottunk. Az ifjúsági (volt cserkész) otthon tatarozását és átrendezését is Pongrácz Ferenc tartotta kezében.³⁰² – írta Mezgár méltató soraiban. Főpásztori, esetleg pápai kitüntetést kért számára: „*az arról szóló levelet karácsony estén Pongrácz Ferenc otthonában helyeztetném el a karácsonyfája alá!*” – tervezte felterjesztésében. Püspöke gyorsan intézkedett, s a Szentestén Mezgár maga ment el káplánjával, hogy otthonában adja át Pongrácz Ferencnek a neki szóló táviratot.³⁰³

1947 elején Felsővárosban megalakult a kultúrotthon-építő bizottság: „Ha már nincs templom, akkor legalább legyen egy Felsővárosi Kultúrház, ahol vasárnaponként a szentmiséket és az előadásokat tarthassuk.” – írja Prokópius. – Látható volt ugyanis, hogy a templom építését a kommunista párt megakadályozza, így hát megelégedtek volna a kultúrotthonnal, ahol szintén tarthattak volna szentmisét.³⁰⁴ A város képviselőtestületének telekadományozási határozatát azonban a Pest-vidéki Tanács elutasítja...

Prokópius Gábor javaslatára ötletes kártyákkal árasztották el a nagyobb plébániákat az országban: „A Lyukasztó kártyán, mely az építendő kultúrházat ábrázolja, 100 apró négyzög van, amit a gyerekek 20 fillér ellenében kilyukasztanak. Az ellenértéket a plébániák csekken küldik el.” – A játékot a gyerekek nagyon megkedvelték, s egy éven át szorgalmasan érkeztek a plébániára az adományok. 1947. októberére a kultúrház tervei elkészültek. A püspöki hivatal jóváhagyása után benyújtották a városi mérnöki hivatalhoz.

1948-ban felgyorsulnak az államosítások, márciusban már a 100 munkással rendelkező gyárakat is államosítják, s elterjed a híre, hogy a 10 munkást foglalkoztatóra is ez vár! Április 12-én az összeülő felsővárosi képviselőtestületi ülés felismerve az államosítás veszélyét, elhatározta, hogy nem kultúrházat, hanem templomot építtet.³⁰⁵ A háború előtt a Törley és a Francois pezsgő-gyáros családok rengeteg pénzt adtak a templomépítésre. Nagy Ferenc eredetileg a hősi halottak részére urnatemetős altemplomot is tervezetett, de a hősi halottakat nem tudták hazahozatni. Budafok legnagyobb temploma lehetett volna, azonban az infláció 1946-ban elvitte a felajánlott összeget.³⁰⁶ Családos esteket, színi bemutatókat, hangversenyt rendeznek, egyforintos képeslapot adnak ki, de még barack-napot is hirdetnek (árusítást), hogy pénzt gyűjtsenek a templomépítésre. Április 21-én megkapják a város mérnöki hivatalától az építési engedélyt, de a kért telket nem kapták meg, az építést a Pannóniai utcai egyházközségi telken kezdik meg májusban a Radnóti Károly által átdolgozott terv szerint.³⁰⁷

302 SzfvP1 – No 4553 – 501/1947. ikt. sz. levél, kelt Budafokon, 1947. dec.10.

303 História Domus, Budafok Belváros

304 A mai templombelső tükrözi ezt a kultúrotthonból átalakuló templom-szerkezetet

305 PROKÓPIUS: *Budafok-felsővárosi Templom*, 45. p.: „Az államosítási tervet Zörgő Zoltán kommunista párttitkár közölte velem, nagyon bizalmasan.”

306 Szabó Mariska néni visszaemlékezése.

307 PROKÓPIUS: *Budafok-felsővárosi Templom*, 47. p.: „A templomhajó három részes, négyzögletes oszlopok tartják. A színpadnak tervezett tér a szentély, mellette a sekrestye és a tanácsterem. A bejárati részből nyílt volna a ruhatér, ez lett a Szent József kápolna, másik oldalról az illemhelyek, most a kórusfeljárát. A mai kórus helyén lett volna a vetítő kamra és a világítási reflektorok helyisége. A felelős építész:

Az ő segítségével sikerült megvásárolni a lebontásra kerülő Béti Cipőpasztagyár egész épületét; ami rengeteg kő- és tetőanyagot adott. A felsővárosiak maguk végezték a bontást és bontott építőanyag elszállítását, s az alapozást is. Az építkezésnél ketten-hárman járták állandóan a fuvarosokat és a mesterembereket, hogy megtudakolják, ki mit vállal ingyen. A társadalmi munkára jelentkezők száma néha a 30-at is elérte. (Külön csoport – a megadott méretre – fűrészelte, csiszolta a köveket.) A templomépítéshez Budafok 100 000 pengős segílyt utalt ki hat részletben.³⁰⁸ Augusztus 8-án az ünnepélyes szentmise után Shvoy püspök elhelyezi a templom alapkövét. Decemberben az utolsó pillanatban tudták felrakni a tetőszerkezetet: „Kósa Ferenc kőműves mestert a kommunista párt arra igyekezett rávenni, hogy – a 30 fokos hidegekben – az oromfalazat építését húzza el, hogy a tervezett éjféli misét ne lehessen megtartani. Az építést állandó pártkérek figyelték, rendszerint a Só utca sarka mögül. Itt volt *Fervágner Ádi bácsi* vendéglője, aki jó humorú ember volt; jó szívével széket és forralt bort hozott ki az agyonfagyott „párt-megbízottaknak”. Karácsony szentestéjének délelőttjén harminc asszony és férfi alkotott sorfalat, kézről kézre adták fel a csepeket, és egy fiatal férfi, Polinger Gyula egyes egyedül a dudorászó szélben rakta fel őket. Karácsony vigiliáját fedél alatt ünnepelhatték: *„Éjjel fél 12 – körmenet indul a Verseci utcai kápolnából – itt volt a Szegénygondozó nővérek három háza, amit a háború előtt a polgármesteri hivatal kisajátított számukra – már tető alatt lévő templom felé. Nagy Ferenc lelkész hozza át az Oltárszentséget. Ajtók még nincsenek, a falak és betonoszlopok hideget lehelnek. De a templomot betöltő 1572 hívő ajkáról diadalmas tűzzel zeng fel az éjféli pásztorének: Mennyből az angyal, lejött hozzátok, pásztorok...”*³⁰⁹

IV. 5. A HITÉLET FŐ JELLEMZŐI

Lelkigyakorlatokat külön-külön tartottak a plébániák a fiataloknak, családoknak; majálist rendeztek a leányoknak, s népszerű volt az úrnapi körmenet gyönyörű virágszőnyeggel. Mind ezen, mint a felsővárosi Jézus Szíve körmeneten rengeteg budafoki vett részt.

A Péter Pál kápolnában vasárnaponként – igény szerint – rendeztek egynapos lelkigyakorlatokat. A *Manrészába a képviselőtestület*, egyes egyházközségi csoportok, egyesületek vonultak el 3–3 napos lelki elmélyülésre. Bélafalvy vitte a Manrészába (a Tárogató útra) lelkigyakorlatra a 16–28 fős *fiúcsoportot*. Külön-külön kis *szobákban* *Kempis Tamás: Krisztus Követése* c. könyvét olvasták. – A fiúk együtt játszottak, szinda-

Geblusek Károly, a későbbi időkben Beszteri Ferenc. Az állandó kőműves Kósa Ferenc, segítőtársa Schmidt Ferenc.” Fuvarosok: Pikola János, Schwenner Sándor, Reményi Ferenc, Tóth István. Kiemelkedő munkát végeztek még: Vaskuti József családja, Kovács Lajos.

308 Ezen kívül előadásokból 22. 546, 04 pengő, adományokból 21. 827, 38 pengő folyt be. Boromissza Zoltán 100 db követ, ifj. Werl Ferenc 500 db téglát adott. A város katolikus családjainak 1/3-a adakozott csak. Ebből 5000 pengőt a Hangya rt. Igazgatósága, 2000 pengőt a gyufagyár és a Kartonlemezgyár igazgatósága (érdekes a Kartonlemezgyár, mert a Budafok Népében minden baloldali felhívásra először reagál, versenyben az élen jár, őt emeli ki a lap követendő példaképnek). 1000 pengőt adott dr. Büttner Ferenc apátkanonok; 5000 pengőt adott Bárdosy Géza, Gráf Ferenc, Hock József, Lálity János, Lányi István. (felsővárosi kimutatás a bevételekről és a költségekről)

309 PROKÓPIUS: *Budafok-felsővárosi templom*, 52. p.

rabot tanultak beszélgettek és havonta egyszer közös misén vettek részt lelkipásztorokkal együtt. Béla falvy ekkor 30–35 évesen, a fiatal fiúk példaképe volt!³¹⁰

A *húsvéti előkészületbe* – az iskolák segítségével – Budafok egész közösségét bevonták: 1947. márc.24.-én, a fekete vasárnap utáni hétfőn este kezdődött a misszió. Vezettek dr. Nádas Zoltán tanár és dr. Vámos József szalézi atya. A misszió tartott virágvasárnapon át nagycsütörtök reggelig. Reggelente rövid beszédet tartott a szalézi atya, és esténként pedig egy *triduomot* a Mátyás király úti /Ma Gádor utcai / iskolában, egy a triduomot pedig a felsővárosiban. (A gyónók száma 2000, az áldozók száma 3500.)

Magyar nyelvű liturgia: A második vatikáni zsinat anyanyelvű szentmise szorgáltatására vonatkozó rendelkezését megelőzve, 1946. szeptember 8-án adja ki a *Híveimnek* c. értesítőjében a szentmise magyar nyelvű imaszövegét az alábbi ajánló sorokkal: „Szeretettel kérem híveimet, imádkozzanak és énekeljenek együtt a szentmise alatt.” – „*A szentmishallgatók liturgiája*” fennkölt nyelvezetével, világos szerkesztésével, monotonitást kizáró szövegezésével elősegítette az elmélyülést a szentmise-áldozatban. – Mint szinte valamennyi újításához, ehhez is megnyerte szeretett püspöke támogatását; a kiadást a székesfehérvári egyházi hatóság 1785/1946. sz. alatt engedélyezte. Karácsony előtt „*az adventi misék állandóan látogatottak voltak, két papnak kellett állandóan áldoztatnia... Szilveszter este eddig nem látott tömeg gyűlt össze ájtatosságra.*”³¹¹– jegyzi fel.

A családok, csoportok gyakori közös együttlétének formája volt a zarándoklat, ahol a közös imaélményt kiegészítette a kirándulás öröme:

„*Ápr. 19. Fehérvasárnap; egyházmegyei zarándoklat Székesfehérvárra Prohászka Ottokár halálának 20 éves évfordulójára. Sokan mentünk...*”³¹²

Az 1947–48-as *Mária év ünnepségein*, zarándoklatain százezres tömegek vettek részt országszerte, tanúsítva kiállásukat a katolikus egyház, a hitoktatás és az egyházi iskolák mellett annak ellenére, hogy a kormány mindenféle trükkel akadályozta a közlekedést; nem adtak ki vasúti jegyeket, lefoglalták a teherautókat, az ünnepségek helyszínén hirtelen megszűnt az áram- és vízszolgáltatás, zaklatták a résztvevőket, végül rendőrséggel szétverették a sziklakápolnánál a fatimai körmenetet.³¹³ – A budafokiak nagy számban zarándokoltak el a különböző helyszínekre, a leánykongregáció pedig 1947. december 8-án Mária kongresszust rendezett.

310 Fekete Sándor (Budafok, Alsósas u. 25) visszaemlékezése. DR. BÉLAFALVY IMRE (1921 Cegléd–1995. Érd). Lásd még később a rávonatkozó 422-es jegyzetet.

311 Budafok-belvárosi rk. Egyházközség História Domusa

312 Uo.

313 MINDSZENTY: *Emlékirataim*, 199. p.

IV. 6. A PREMONTREI GIMNÁZIUM ÉRTELMSÉGE A VÁROS ÉLETÉBEN

Budafok város polgármestere 1936-ban levélben fordult a gödöllői Premontrei Rendhez gimnázium felállítását kérve. Az iskola az 1937/38-as tanévben a *Jászóvári Premontrei Kanonokrend Szent István Gimnáziuma Budafok* néven indult ideiglenes épületben. A beíratások Dr. Büttner Ferenc apátplébánosnál a plébániahivatalban történtek, s az első Veni Sancte-t 1937. Szeptember 3-án Dr. Gerinczy Pál gödöllői perjel mondta a Szent Lipót plébániatemplomban.³¹⁴ Az 1939/40-es iskolai évben már beköltözhetek az Anna utcai épületbe. (1942-ben kezdődött az emeletréépítés, a háború után azonban teljesen újjá kellett építeni.)

A gimnázium szerzetesánarai a várost vezető értelmiség megbecsült tagjai voltak. *Kolumbán Virgil igazgató* számos közéleti funkciót töltött be, többek között a KIE díszelnöke, a budafoki kaszinó választmányi tagja, a helyi Emericana szervezet dominusa, a budafoki Zeneegyesület választmányi tagja, és természetesen a katolikus egyháztanács tagja volt:

*„Mi pedig... megfogadjuk, hogy hajnalhasadáskor és déli verőfényben, estszürkületben és csillagragyogáskor minden vallásos, hazafias, szociális, karitatív és kulturális munkaterületen – nevelői és tanári munkánkon kívül – polgártársainknak csekély tehetségünkhöz képest osztályosai akarunk lenni, hogy karöltve munkálhassunk ennek a városnak – immár otthonunknak – eddig is oly lendületet mutató életét” – mondta a gimnázium megnyitásakor a városháza dísztermében.*³¹⁵

Élénk társadalmi életet élt, számos egyesületben mondott hazafias vagy szociális tartalmú beszédet, részt vett a társadalmi egyesületek vacsoráján az Ipartestületben. Bodnár Remig szerzetesársával Dr. Szopek Lóránddal³¹⁶ együtt részt vettek az egyházközségi lelki napok rendezvényein (recollectio, lelki gyakorlatok, gyóntatás) segedkedtek a bérálásnál, szentmisét celebráltak. Budafok szeretett kántora, Kabdebó Kálmán itt tanított, s a szeretett városi orvos, Dr. Brázay Kálmán tanította az egészségtant, aki egyben az iskolaorvos is volt.

A gimnázium ifjúsági köreivel és egyesületeivel a fiatalok szórakozásának, közös együttlétének és alkotó tevékenységének központja lett: Működött ifjúsági zenekar, irodalmi önképzőkör, sakk-kör stb. A *Mária Kongregáció*ta szerzetesánarok; dr. Bernáth Kálmán majd Rétfalvy Győző³¹⁷ igyekezett bevonni a helybeli egyházközség karitatív munkájába. 1947-ben a városi karácsonyi gyűjtésben 50 kongreganista vett részt. A *Szent Erzsébet Segítő Egyesületet* (1938.) elnökkel, jegyzővel, pénztárossal, diák vá-

314 Veni Sancte = tanévnitő mise. In: A gödöllői Premontrei Öregdiákok Emlékkönyve. Bp., 1998 117. p.

315 A Gödöllői Premontrei Öregdiákok Emlékkönyve, Bp., 1998. 118–119. pp.

316 A magyar Cserkészszövetség IX. kerületének ügyvezető elnöke, a gödöllői cserkésztitkárság védnöke és a 44. sz. Rákóczi cserkészcsapat parancsnoka volt.

317 RÉTFALVY GYŐZŐ (1918. szept.27. Máramarossiget-) édesapja 1920-ban nem tette le az állami esküt Máramarosszigeten, s mivel állását veszítette, a család áttelepült. 1943–48 között hittantanár volt Budafokon. Amikor Ortutay alatt a fakultatív hitoktatásról szóló vita kiéleződött, és megfelelő számú jelentkezőhöz kötötték a hittan indítását, az ő személyes ráhatása eredményeképp a korábban elbizonytalanodott gyermekek teljes létszámában jelentkeztek hitoktatásra. Emiatt az igazgató felelősségre vonta őt, majd állását elveszítette. A rendi eljáró a pasztorációt ajánlotta föl számára. Az 1948. évi államosítás után két évig még maradt Budafokon. 1950-ben feloszlatták a rendet. Ekkor édesanyjához Nagykanizsára költözött. In: Gödöllői Premontrei Gimnázium és az öregdiákok Egyesületének 3. Emlékkönyve, Bp., 2005.

lasztmányi tagokkal és a városi előkelőségekből, tanárokból álló pártoló tagsággal a diákok évről évre újjáalakították. Ruhával, élelmiszerekkel, tankönyvekkel támogatták diáktársaikat, de az egyik gyűjtésből még a székelyudvarhelyi katolikus gimnáziumnak is juttattak. A megsegített tanuló a juttatásokat visszatérítette (például a nyári munka során szerzett keresetéből), hogy a segítségnek megszűnjön az alamizsna-jellege. Úgy vélekedtek, hogy a „*kaptáros tevékenység*” megszünteti a tétlenséget, és értékes termelőmunkát indít meg. A gimnáziumban nem csak katolikus gyerekek tanultak; a többiek a református, az evangélikus lelkészek és az izraelita Trüger Ábrahám oktatáshitére. Bekapcsolódtak az egyházközségi rendezvényekbe: 1946 márciusában az egyházközségi otthonban dr. Rónay György katolikus világnézetéről szóló előadását hallgatták meg a felső évfolyamosok (V–VIII. osztályosok); áprilisban pedig az Árpád utcai elemi műsorát nézték meg az alsóbb évfolyamon tanulók.

Egy 1947. októberi levél tanúsága szerint, a belvárosi templom kicsinek bizonyult vasárnapi diákmisén, mivel a premontrei gimnáziumba járó diákok osztályaikkal jelentek meg. Mezgár tehát kéri Shvoyt, hogy engedélyezze a gimnazisták részére, hogy iskolájuk tornatermében hallgassanak szentmisét vasár- és ünnepnapokon:

„*Elődöm alatt a levették nagy tömegének az egyik elemi iskola tornatermében mondottak szentmisét. Most pedig – levette intézmény megszűntével – az iskolai és egyéb ifjúság újra a templomban zsúfolódik össze. Jobbnak tartom, hogy ezt a kegyelmet ma a premontrei gimnázium számára kérjem, mert a paptanárok nagy száma biztosítja ott a rendet és az áhítatot.*”³¹⁸

IV. 7. EUCHARISZTIKUS NAP MINDSZENTYVEL AZ 1947-ES VÁLASZTÁSOK ELŐTT – KATOLIKUS TÜNTETÉS

Budafok egész keresztény társadalmát átfogó egyházközségi önszerveződés csúcsát jelentette az 1947-május 11-ére szervezett eucharisztikus nap:

„*A munka megy! A kerület lelkesedve készül. Mindenütt tanulják az énekeket. Itthon dr. Pelsőczy testvér szakadatlanul dolgozik. Igen jó munkaerő.*”³¹⁹ – írja levelében püspökének a plébános.

Keresztes Sándor szerint *az eucharisztikus napot tudatosan az 1947-es választásokat megelőzően, a katolikusság megerősítésére szervezték Budafokon:*

„Mezgárral elhatároztuk, hogy megpróbálunk egy egységes katolikus megjelenést szervezni a választások előtt: Meghívtuk a prímást, Badalikot, aki a domonkos rend tartományfőnöke volt abban az időben, és Varga Lászlót, aki akkor ügyvéd volt, s az egyetemi Mária Kongregációhoz tartozott.”³²⁰

Egész Budafok a nagy eseményre készült; most látszott meg igazán, ebben az ügybuzgalomban a katolikusság ereje:

A Péter-Pál utcában lakó hívők már hetekkel korábban rohammunkában javították ki a házak utca felőli homlokzatát.

318 Mezgár c. prépost-plébános 1947. okt.2-i levele Shvoyhoz, és az engedélyezés SzfvPl – No 4553 – 2683/1947. ikt. sz. alatt

319 Mezgár Lajos 1947. április 22-i levelében részletesen beszámol püspökének az előkészületekről és a nap tervezett programjáról, mindenre jóváhagyást kérve.

320 Keresztes S. visszaemlékezése 2004.

„Dr. Pelsőczy Ferenc káplán elkezdte a De Angelis mise betanítását. Délelőtt az iskolákat járta, este pedig a kerületeket. Végül a vasárnapi misén énekellette és tanította a híveket. Az állami iskolák is tanulták a gregorián munkákat. Valóságos népének lett belőle. Az eredetileg a templomtéren tartandó elnökgyűlést mégis a Törley termében tartottuk”³²¹ – jegyzi föl a plébános. A Törley-töltőterembe Érdtől Csepelig több tízezer ember érkezett az egyházközségek zászlói alatt. A Törley-pezségőgyár 2500 m² termében³²² középen állították föl a másfél méter magas oltárt, melynél Mindszenty József hercegprímás misézett Shvoy Lajos megyéspüspökkel. Az oltárképet Czigliényi Ádám festőművész készítette. A villanytelep teljesen ingyen szerelte föl a templomot, és az áramot is ingyen szolgáltatta...

A szentmise után az eucharisztikus díszgyűlésen dr. Badalik Bertalan domonkos-rendi perjel, dr. Varga László székesfővárosi törvényhatósági bizottsági tag³²³ és Mindszenty József bíboros hercegprímás mondtak beszédet. Az eseménysorozatban „hűségéről biztosította az egyházat” Kutrucz Pálné – az anyák, és Szőke József – az apák nevében. A délutáni szentségimádást az esti eucharisztikus körmenet követte, amelyet Shvoy püspök vezetett, és ő mondta az azt követő Te Deumot. Négy díszkapu alatt vonult át a tömeg. Természetesen az egész magyar katolikuságot megmozgató, az egyházellenes támadásokkal szemben a katolikus oktatás melletti „tüntetéssé” vált e nap, amelyre több ezren érkeztek. A több mint 100 tagú rendezőseget a körzetek adták. A hívők áhíthat, a keresztény iparosok, gyár- és üzemtulajdonosok, művészek, a családok odaadó igyekezete a rendezvények sikeréért, tükrözte budafoki katolikus közösség hitében rejlő erőt. „E nappal az is volt a cél, hogy megmutassuk, hogy az egyház pasztorációs tevékenysége az egyetlen út, amelyik a jelen politikai körülmények között járható. – emlékezett vissza Keresztes Sándor. – Mindenesetre ekkor járult hozzá a bíboros hercegprímás, hogy a keresztény párton belül megbomlott egység helyreállítása céljából egy tárgyalássorozat induljon Badalíknál a rendházban, hogy előkészítsük a Demokrata Néppárt indulását az 1947-es választásokon..” – Mindszenty feltételeit azonban a DNP vezetésében nem fogadták el.³²⁴ Úgy határoztak, hogy nem indulnak a '47-es választásokon.

321 In: Budafok- Felsőváros História Domus. Valószínűleg a képviselőtestületek elnökeinek gyűléséről van szó!

322 A napjainkra lebontott épület a templomtól jobbra fekvő telken emelkedett. A Törley-kastély a gyárral, a töltőcsarnokkal, a pezségő pincézetrel és a körülölelő parkkal a villamos sínektől a Plébánia-hegy tetjéig nyúlt. A mauzóleum a család temetkezési helye volt, de az ifj. Törley József és felesége a háború után már nem temetkezhetett oda. – In: FALKNER RICHARD: *Budafok, ahogy én átéltem...*, 36. p.

323 DR. VARGA LÁSZLÓ ügyvéd a 30-as évek végén kapcsolódik be az Egyházközségi munkás Szakosztály (EMSZO) munkájába; Dunaharaszti egy tagcsoportot is alakít, majd a cukrászipari keresztény szakszervezet munkájába kapcsolódik bele titkárként. 1944. november 31-án a Galamb utca 4. Sz. alatti lakásában tartották Kerkai páter vezetésével a Keresztény Demokrata Néppárt (DNP) alakuló gyűlését Varga Béla, Kerkai Jenő, Közi Horváth József, Kovrig Béla és Birkás Géza részvételével. A párt ügyésze lesz. Az 1945-ös választáson a DNP színeiben jut be a parlamentbe, sőt a mentelmi bizottság tagja is lesz. 1948. november 4-én disszidál. In: VARGA LÁSZLÓ: *Kérem a vádlott felmentését*. Püski, New York, 1981.

324 1947 nyarán Badalik páter vezetése alatt tárgyalás kezdődött a DNP valamint a kisgazdapártból kiváló képviselőcsoport között egy új katolikus párt megalakításáról. Badalik Bertalan domonkos-rendi szerzetes, házfőnök; Mezgár Lajos prépost, a DNP-től Keresztes Sándor, Barankovics István, Eckhardt Sándor egyetemi tanár, a francia nyelv professzora, Bálint Sándor néprajzos, az FKgP-től Perr Viktor és – Eszterhás György vettek részt a tárgyalásokon és Endrédy Vendel zirci apát, a primás megfigyelőjeként. „Badalik közvetített a pártot alapítók és a hercegprímás között. A harmadik tárgyalásukkor Badalik azt

A püspöki kar látva a kisgazdapárt felőrlését, a Szabadság Párt betiltását, úgy döntött, hogy a választásokon egyetlen pártot sem támogat:

„... a magyar katolikus püspöki kar megállapítja, hogy bármiféle pártnak kifejezett támogatásától tartózkodni kényszerül...” Ugyanakkor arra kérték a híveket, hogy arra a pártra adják le szavazatukat, amelyik gondolkodását áthatja az Istennel, házával, egyházzal szembeni kötelezettség érzet. A gyakorlatban pedig azt tanácsolták papjaikon keresztül, hogy arra a polgári pártra adják le szavazatukat, amelyeknek az adott helyen leginkább gyökeret vert.³²⁵ (Így a Keresztény Női Tábor, a Polgári Demokrata Párt, a Demokrata Néppárt és a Független Kisgazdapárt jöhetett szóba.) Keresztes éppen a pártközpontban volt, amikor ott Kovács Sándor szombathelyi püspök – Barankovics Istvánt³²⁶ kereste: „Azt mondta, hogy Dudás görög katolikus püspök úr megbízásából is jött, és fel akar kérni, hogy induljunk a választáson. Mi Önöket akarjuk támogatni!” – mondta.

S erre hárman – Mezgár, Barankovics és Keresztes lementek Székesfehérvárra, Shvoyhoz, hogy mégis indulnak: „Elhatároztuk, hogy nem indítunk jelölteket az Esztergomi egyházmegyében, hogy ne az legyen, hogy a prímással szemben megyünk.³²⁷ Budapest környékén a választókerületek vegyesen voltak. Shvoy azt mondta: „Uraim, Önök urak. Az egyházmegye más választókerületeiben én is Önöket támogatom. – Ezután meghívott ebédre bennünket...” – Ez volt a Shvoy. Három pap jelöltette a listánkon magát, de azt mondták, ha megválasztják őket,

mondta, hogy ő eminenciája 6 pontban foglalta össze a feltételeit; melynek egyike volt, hogy Mezgár legyen a párt melletti egyházi tanácsadó. A 6. pontban pedig az állt; hogy írásban vállalják, hogy mindenben követik a püspökar utasítását. – Hát erre felhördültünk, de azt mondtuk, hogy az egyháznak nem az a feladata, hogy politikai utasítást adjon. Ezt nem vállalhatjuk. Azt mondtam: Igen és majd a bírói ítélet előtt megüzenik, hogy nyugodjunk meg, mert a fogházigazgató jó katolikus ember, – tehát kapunk gyóntatót a kivégzés előtt. Ugyanis az történt, hogy 1944-ben, amikor a nyilasok alatt a Margit körúton voltunk, Ijjas Antal ügyvéddel azt üzenté, hogy nyugodjunk meg, mert a fogházigazgató jó katolikus ember. – Ennyi volt a segítségük.” – Keresztes Sándor visszaemlékezése, Uo. Az 1947. július 21-én felsorolt 6 feltétel Mészáros István közlésében: 1. Az új párt programja a Demokrata Néppárt meglévő programja alapján készüljön el. 2. Az új párt vezetője ne Barankovics legyen. 3. Az új párt megindítandó napilapjának Barankovics István legyen a főszerkesztője, aki „készséggel fogad el egy szerkesztőbizottsági grémiumot, amelynek tagjait a hierarchia nevezi ki”. 4. Az új párt vezetősége – „végre-hajtó bizottsága” – tagjainak 40%-át Barankovics, 60%-át a hierarchia jelöltjei közül válasszák. 5. Az új párt egyházpolitikai, világnézeti vonatkozású kérdésekben a hierarchia iránymutatásait követi. 6. Az új párt egyházi tanácsadóját a hierarchia delegálja. In: MÉSZÁROS: *Mindszenty és Barankovics* Eötös kiadó, Bp., 2005. 45. p. Neményi Lajos visszaemlékezése szerint Mindszenty az alakuló Demokrata párt főtítkárául Mezgárt tervezte kinevezni.

325 Olvasható az 1947. július 25-i nyilatkozatban. In: MINDSZENTY: *Emlékirataim*, 181. p. *Egyházügyi hangulat-jelentések, 1951, 1953.* szerk. SZABÓ CSABA. Párhuzamos Archívum sorozat. Osiris–Budapest Főváros Levéltára, Bp., 2000. 30. p.

326 BARANKOVICS ISTVÁN (1906–74) újságíró, katolikus politikus. 1943-tól a Magyar Nemzet főszerkesztője. 1945-től a Demokrata Néppárt főtítkára, az 1947. évi választásoktól képviselő. 1949-ben az USA-ba emigrált.

327 „Kimondottan egyik pártot sem pártfogolta Mindszenty és vele Pétery és Hamvas. Ezért a Barankovics-párt nem is indult az esztergomi egyházmegye területén, így a főváros belső kerületeiben sem. Viszont a Barankovics-pártot ajánlotta papjainak Grósz, Czapik, Virág, Shvoy, Dudás, Kovács Sándor, Papp Kálmán, Bánáss és Sárközi Pál.” – írja egy „Barankovics-párti képviselőre” hivatkozva HAVASY GYULA: *A magyar katolikusok szervezései 1944–89.* c. dokumentumgyűjteményében (Bp., 1990. saját kiadás, 115. p.)

azonnal lemondanak. Csupán demonstrálni akarták, hogy nekünk nincs konfliktusunk az egyházzal. Így 62 képviselővel kerültünk be a parlamentbe a 47-es választásokon. Mezgárnak ilyen országos szerepe is volt.”³²⁸

Az eucharisztikus nap budafoki hatásáról a felsővárosi és a belvárosi História Domus bejegyzései szerint a hívők számbeli növekedéséhez vezetett...

A Demokrata Néppárt az 1947. augusztus 31-i választásokon megszerzett szavazatokkal (16, 64%) a parlament második legerősebb pártja – lehetett volna. A választási csalásokat („kék cédulás választások”) felkutató Magyar Függetlenségi Párt vagy „Pfeiffer-párt” ellen hatalmas sajtóhadjáratot indított a Szabad Nép: Az üzemi bizottságok (megszervezett) tiltakozásait hozta lapjain a *Budafok Népe* is!

A lap „Pfeiffer-párt a fasizmus és a reakció gyűjtőmedencéje” cím alatt leközi az MKP nagytábor ülésén (október 31-én) elhangzott Rákosi beszédet, melyben most már a potenciális ellenfelek között említi a Barankovics-pártot.³²⁹

„Ez a párt a magyar fasizmus fedő szerve. És ennek megfelelően kell vele elbánni. Ami pedig Barankovics és Slachta³³⁰ pártját illeti, a demokratikus katolikusok felé rá kell mutatni, hogy ez a két párt sem jobb a Deákné vásznánál. Lényegükben ezek a pártok egy nótát fújnak Pfeifferrel és az egyháznak azzal a részével, mely egyre merészebben áll ki a magyar demokrácia ellen, a háborús uszítók, és a régi reakciós rend visszavárói mellett. Ezt látni kell a katolikus demokratáknak, azoknak a jóhiszeműeknek is, akiket Magyarországon Barankovics, Slachta Margit és akik mögöttük állnak, megtévesztettek. A demokráciának ezen a téren is harcba kell lépnie, mert az eddigi eredmények és módszerek nem megfélemlítették, hanem felbátorították ellenégeinket.”

A programadó beszéd szerint teljesedett be az említettek sorsa: 1947. november 20-án feloszlatták az MFP-t, és vagyonát zár alá vették. Ezután a Demokrata Néppárt lett a kommunisták céltáblája, különösen Barankovics – az egyházi iskolák államosítását elutasító – parlamenti beszéde után. A felekezeti és más iskolák államosításáról szóló törvény (1948. XXXIII. tc.) megszavazása után megkezdődött a tisztogatás itt is: több képviselő, a KALOT-mozgalom illetve a Hivatásszervezet több korábbi vezető munkatársa elvesztette a mandátumát.

328 Keresztes Sándor visszaemlékezése

329 Mészáros István és Varga László is hangsúlyozta, hogy Barankovics nagyon jó kapcsolatban volt Rákossival, aki eszközként használta őt az ellenzék megosztására. Mindszentyvel szemben a francia mintát követő „baloldali katolikusok” páter Kerkaival egyetemben hittek valamiféle megegyezés lehetőségében. Mindkét szerző idézi Szekfű Gyula (1946–47 között moszkvai követ) hazaküldött levelét; miszerint a magyar katolikusokat a püspöki kar mögül elmozdítani, és őket megosztani csak Barankovicsékon keresztül lehet, s ezért minden támogatást meg is kapnak. In: MÉSZÁROS: *Mindszenty és Barankovics*, 92. p.

330 Slachta Margit (1884–1974) rendfőnök, keresztény politikus. 1912-ben lépett a Szociális Misszió Társulatba. 1918-ban a keresztényszocialista Pártnak, majd a bethleni konszolidációban szerepet játszó Keresztény Nemzeti Egyesülés pártjának a tagja. 1920–22-ig az első nőképvisezőként jut be a Nemzetgyűlésbe. 1923-ban megszervezi a Szociális Testvérek Társaságát, 1934-ben a Katolikus Női Szociális képzőt. A II. világháború alatt tiltakozik a fajgyűlölet ellen, üldözötteken segít. Az 1945. nov. 4-i választásokon a Polgári Demokrata párt listáján jut a parlamenti mandátumhoz, 1947-ben a Keresztény Női Tábort programjával jut mandátumhoz. 1949-ben emigrált az USA-ba.

V. A BUDAFOKI EGYHÁZKÖZSÉGI SZERVEZŐDÉSEK, S A KÖRÉ SZERVEZŐDŐ HELYI TÁRSADALOMNAK A SZÉTZÚZÁSA

V. 1. A PLÉBÁNOSOK ÉS A SZÜLŐK SZÖVETSÉGÉNEK HARCA AZ EGYHÁZI OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÁLLAMOSÍTÁSA ELLEN

A magyar oktatásügyben (nép-és középiskolák) 1948-ig túlsúlyban voltak az egyházi iskolák. Az összesen 7811 oktatási intézményből 1948 előtt 4597 felekezeti (3094 katolikus, 1051 református és 375 evangélikus) és 3214 állami iskola volt.³³¹ Dálnoki Miklós Béla ideiglenes kormányában Teleki Géza irányította a kultusztárcát. A május 2-án öt felkereső Mindszenty püspököt és Grósz József kalocsai érseket biztosította arról, hogy a hitvallásos iskolák fenntartása mellett áll. De kénytelen volt bevallani, hogy nem tudja, mi lesz két hét múlva. – Lényegében ugyanez a helyzet a hitoktatás terén is.³³² A pápai nuncius április 6-i kiutasítása miatt a Vatikánnal való közvetlen kapcsolattartás lehetetlenné vált: „Az igazi ok: Moszkva nem akar tanúkat arra, ami itt történik.” – írja naplójában Grósz érsek.³³³ Grósz József kalocsai érsek maga járja végig a minisztereket, a miniszterelnököt, az egyházat érintő valamennyi ügyben. A külügyminiszternél a bácskai kiutasítások ügyét, a belügyminiszternél a letartóztatott papok és deportálások ügyét, a honvédelmi miniszternél a tábori lelkészek ügyét tette szóvá.³³⁴ Júliusban Kovács Béla és Farkas Mihály (!) belügyi államtitkároknál sürgette meg a letartóztatott papok szabadon bocsátását, és ígéretet kapott az egyházi egyesületek működésének lehetővé tételére is. A kultuszminiszternél érdeklődött Rákosi kijelentése várható következményei után, miszerint a kötelező hitoktatást el fogják törölni.³³⁵ A Katolikus Tanügyi Főigazgatóságot valósággal megrohamozták a szülők. „Mindenki katolikus iskolába akarja beíratni gyermekét. Nyugodtak akarnak lenni afelől, hogy gyermekeik jó nevelést kapnak. A

331 VARGA JÓZSEF: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós?* II. rész, Bp., 1992. 301. p.

332 Grósz József kalocsai érsek naplója 1944–46. Sajtó alá rendezte TÖRÖK JÓZSEF. Szent István Társulat, Bp., 213. p.

333 Uo. 192. p.

334 Uo. 214–216. pp. Az igazságügy miniszternél is hiába kezdeményezi a lefogottak szabadon bocsátását. „Ez is nekiszontyolodott ember, aki szemmel láthatóan bántanak a politikai rendőrség túlkapásai, amelyekben segíteni nem tud. Strilich ügyében azt mondta, hogy ő ugyan utasíthatná az ügyészséget Strilich szabadlábra helyezésére, de mit nyerünk vele? A politikai rendőrség egyszerűen lefogja; erre nem egy eset volt eddig az országban; sőt arra is volt eset, hogy a népbíróság felmentett valakit és a politikai rendőrég mégis lefogta.

335 Uo. 245. p. „Ez annak az úrnak nem fog sikerülni – felelte a miniszter –, hacsak puccsszerűen ki nem dobnak a miniszterségből, ami persze megtörténhetik.” – idézi Grósz Keresztury szavait.

tandíj nagysága nem számít. A Margit Intézetben... egy egyszerű rendőr mind a nyolc évre ki akarta fizetni leánya tandíját, csak hogy felvegyék a gimnáziumba. A csepeli munkások bencéseket kérnek szeptemberben megnyíló gimnáziumukba.” – írja naplójában a kalocsai érsek. – Valójában ezek az egyház működését akadályozó intézkedések, bebörtönzések, sajtótámadások már előre jelzik, hogy a szovjet fegyverek árnyékában megkezdődött a harc a rendszer legstabilabb ideológiai ellenfelével; az egyházakkal, és ezek közül is a legnagyobb intézményrendszerrel és vatikáni támogatással rendelkező katolikus egyházzal szemben. Ahogy Hitler és Sztálin is az egyházi ifjúsági szervezetek és iskolák felszámolásával tudta a totális rendszer manipulációját teljessé tenni a lelkek fölött, ezt kellett tennie Rákosi Mátyásnak is, ha a kommunizmus szellemét átütő erővel akarta bevésetni kis gyermekkortól öregkorig az emberek gondolkodásába.

1945 tavaszán – a fegyverszüneti feltételekre hivatkozva – a belügyminisztérium elrendelte a hazánkban fellelhető és forgalmazásra szánt iskolai tankönyvek átvizsgálását; hogyan írnak bennük a Szovjetunióról, a kommunistákról, a proletáriátusról, a nagybirtokról, a két világháború közötti hazai politikai helyzetről, Trianonról vagy a második világháborúról:

Megkezdődött a történelem átírása és a világnézeti nevelés, az ideológiai küzdelem a lelkekért: „A fasiszta szellemű könyveket, mint pl. a honvédelmi ismeretek, történelmi, földrajzi, gazdasági ismeretek (stb.) a különböző hivatalos helyekről jött rendeletek értelmében megsemmisítettük. Igaz, hogy sok munkánk nem akadt, amennyiben a múlt tél folyamán ezt az oroszok elvégezték helyettünk, de a még megmaradt csekély számú példányt magunk égettük el. Most már abba a helyzetbe kerültünk, hogy a fasiszta szellemiség forrásait kiirtottuk, viszont új tankönyveket nem tudtunk beszerezni, mert kevés könyv található a tankönyvpiacon, aztán ilyen horribilis árakat a tanuló ifjúság nem tud megfizetni.”³³⁶ – Számol be a premontrei gimnázium jegyzőkönyve a feladatteljesítésről; némileg polemizálva a hatalmi döntésekkel. Természetesen a katolikus szervezetekben még van erő: A Szent Erzsébet Segítő Egyesület gyűjtéseiből vásárolnak tankönyveket a rászorulóknak. Az új tankönyvek gyengék, tele vannak hiányossággal, a tanárok arra kényserülnek – nem utoljára az elkövetkező 40 évben – hogy diktáljanak! Rövidesen azonban elkövetkezik a tanárok megrostálása is.

1945. augusztus 16-án írta alá az ideiglenes kormány miniszterelnöke, Dálnoki Miklós Béla a 8 osztályos elemi iskola szervezéséről szóló dokumentumot. A reformot úgy vezették be, hogy meg sem kérdezték az egyházak véleményét, pedig a fenti számok tükrében látható, hogy az érintett iskolatípusokat nagyobb részben ők működtették.

Ez tehát maga után vonta a közkedvelt polgári iskola és a korábban színvonalas oktatást (felsőfokú tanulmányokhoz alapképzést) biztosító 8 osztályos gimnáziumok megszüntetését. (Az egyházi középiskolák fenntartása jócskán megnehezedett az egyházi földbirtokok államosítása következtében.) Az új 4 osztályos gimnázium igazodott az 1938-as törvény szerint kialakított, s akkor is működő ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi középiskolák sorába. Kialakult – a napjainkra kudarcot valló – 8+4-es iskolaszervezet; a hibásan értelmezett „egyenlődsdi” jegyében. Valójában ez az átszer-

336 *Jegyzőkönyv az 1946. március 20-i, második félévi módszertani értekezletről.* 13. p. BFL VIII. 56. Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium 1943–48.

vezés az egyházi iskolákra jelentett csapást; hiszen e 8 év alatt a társadalom felső rétegét képező értelmiséget tudtak képezni szigorú és következetes neveléssel, tanítással. A VKM kapcsolódó rendelete lehetőséget adott az egyházi hatóságoknak, hogy az alájuk tartozó iskolák átszervezését saját hatáskörben oldják meg.³³⁷ A Püspöki Kar a különféle megoldási utakat felvázoló részletes szervezési útmutatást adott az egyházközösségeknek a katolikus népiskolák 8 osztályos általános iskolává fejlesztésére vonatkozóan. Az egy-két tanítós iskolák összevonásával; a 8 osztályos gimnáziumok alsó 4 osztályát és a katolikus népiskolák 1–4 osztályát egyesítve 8 osztályos általános iskolává, próbálták megmenteni a katolikus népiskolákat és a katolikus gimnáziumokat. A veszély megérlette a ma „ökumenikusnak” nevezett iskola elfogadhatóságát is a Püspöki Karban: „Minden hitvallásos iskola érdeke, hogy ahol külön-külön nem szervezhető meg a hitvallásos iskola, a megszervezendő általános iskola ilyen, vagy olyan, de hitvallásos iskola maradjon.”³³⁸ – Az iskola-összevonásokhoz a Püspöki Kar szervező bizottságok alakítását javasolja. Ennek elnöke az egyházközösség elnöke, tagjai az egyházközösségi tanács 1–2 tagja, az iskolák fenntartóinak képviselői, minden érdekelt iskola igazgatója, továbbá a szerzetesnői iskoláknak a főnöknője. A bizottság javaslatot tesz az egyházmegyei főhatóságnak, amely az adott kérdésben dönthet. Az egyházak, ahol tudták, átalakították elemi népiskoláikat nyolcosztályos általános iskolává, több helyen akár a felekezetek egyeztetésével közös iskolát is működtettek.

Budafokon egyetlen 8 osztályos gimnázium működött a város felkérésére; a premontrei gimnázium. A város adta át az épületet, és kezdte működtetni benne kiváló gimnáziumát, ahol Budafok értelmisége képződött.³³⁹ Most tehát ennek a nagy múltú gimnáziumnak a létét fenyegette az átszervezés! Sok szülő gyermekét a Budafoki Polgári Iskolában vagy a Premontrei Gimnáziumban induló általános iskola 5. osztályába szerette volna beírni, úgy gondolva, hogy ott jobb tanárok tanítanak. Szülői nyomásra tehát meg kellett nyitniuk az általános iskola 5. osztályát is, mert a „szülők másnak tartják a gimnáziumi, másnak a polgári, és ismét másnak az elemi iskola tanerőit nevelési és tanítási szempontból is.”³⁴⁰ S köztudott volt, hogy *a gimnázium 8 év alatt a tanulók jellemét a katolikus hagyományok birtokában formálta ki.*

Mezgár tehát munkához látott: ugyanazon a szentmisén, ahol a kegyúri jogokról szólt, finoman, de egyértelműen bátor kiállással elmagyarázta e helyzetet a híveknek:

„Hogy azonban el ne veszítsük a 8 osztályos katolikus gimnáziumból az alsó négy osztályt, azért megszervezzük a levált osztályok alá az elemi iskola megfelelő kisebb

337 A VKM. 70. 000/1946. sz. rendeletével kiadott „Útmutatás” 8. pontjában foglalt szervezési rendelkezés.

338 1946. augusztus 19-i kibocsátással Shvoy püspök 5013/1946. sz. körlevele a katolikus általános iskolák szervezésére vonatkozóan.

339 1936-ban a városi képviselőtestület küldöttsége felkereste a Jászóvári premontrei rendtartományfőnökét, Dr. Gerinczy Pát, hogy adjanak tanárokat a létesítendő gimnáziumhoz. Az 5 tagú küldöttségben ott volt dr. Jegg Géza, a későbbi polgármester is. Az ötlet szerinte Kolumbán Györgytől származik, aki a későbbi igazgató, Kolumbán Virgil testvére volt. 1937-től indult az első iskolaév a Dietzl lépcsőnél a Kossuth Lajos u. 66-ban, majd a harmadik évben a gimnázium a 88-ba költözött. A háború alatt emeletráépítéssel bővült, s a homlokzatára felkerült a Jászóvári Premontrei Rend címere. A kivitelező budafoki vállalkozó volt: Schwriath Illés Salvator. – FALKNER: *Budafok, ahogy én átéltem...*

340 *Jegyzőkönyv az 1946. március 20-i, második félévi módszertani értekezletről.* BFL VIII. 56. Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium 1943–48.

osztályait, és már ebben az évben megnyitjuk a kisgyermek számára a régi elemi iskola 1. osztályát fiúk és lányok számára. Felkérjük híveinket, hogy kisgyermeküket szíveskedjenek beírni az új katolikus általános iskola 1. osztályába.” – mondta.³⁴¹ – A beíratás a premontrei gimnáziumban történt. Egy 1946-os bejegyzésben olvashatunk az eredményről: „Amennyiben az általános iskolának felső és alsó tagozata van, megnyitottuk az alsó tagozat 1. osztályát is elemi iskolai tanítóval. Elkülönítettük a gimnázium és az általános iskola vezetését.” – Ekkor a tanulók létszáma az általános iskolába járókéval együtt 540 volt.

A premontrei gimnáziumot tehát átszervezték: Az alsó négy osztályból lett az első osztállyal induló általános iskola felső tagozata. A korábbi 8 osztályos gimnázium 5–8. osztályából lett – az új követelményeknek megfelelően – a négyosztályos gimnázium. 1946-ban sok tanárt nyugdíjaztak...

Budafok egyik szellemi vezetőjeként tisztelt Kolumbán Virgil igazgató, aki a megbékélést kereste a *Budafok Népe*-ben publikált cikkeivel, mintegy tiszta vizet öntve a pohárba, a premontrei gimnázium március 20-i tanári értekezletén, megkérdőjelezte a demokrácia baloldali értékeit:

„Az angol-amerikai értelmezésben a szó- és gondolatszabadságot, a gyülekezési és közlekedési szabadságot, a tehetség és szakképzettség szabad érvényesülését jelenti... de ideiktatunk egy másik meghatározást is, amely a demokrácián az ipari és földműves munkásság uralmát érti. Ez a politikai meghatározása, amely gondolkodóba ejt az értelmiség jövő szerepe és sorsa szempontjából. Az értelmiségen uralkodnia kell egy olyan osztálynak, amelynek tagjai még csak nem is a középiskolából kerültek ki. Mi tehát az értelmiség jövője, hová vezet az útja?”³⁴² – intézte kérdését a második félév nyitóértekezletén kollégáihoz az igazgató, utalva a kifejlődő proletárdiktatúra erkölcsi-társadalmi veszélyeire. – Ez volt egyben az utolsó nyílt hangvételű tantestületi értekezlet, a továbbiakban – a jegyzőkönyvek tanúsága szerint – csak tényszerű számadásról és feladatokról esett szó.

1947. szeptemberében nyugdíjazták Kolumbán Virgilt. Dr. Zimándi Pius követte őt az igazgatói székben 1948-ig, az államosításig. (Az iskolai Vöröskereszt vezetését Bukta József vállalta.) Új tanárok jöttek. A feszültség nőttön nőtt:

A baloldali pártok már 1945 őszén megindították a támadásokat az egyházi iskolák és az ott folyó vallásos nevelés ellen a sajtó hasábjain, gyűléseken, a rádióban, a most alakuló baloldali pedagógus társaságokban, a szülői értekezleteken: Elavult tananyaggal vádolták meg a hittan tárgyat, a hitoktatókat pedig a demokráciaellenességgel vagy szovjetellenességgel. Ugyanakkor külön pedagógusgyűléseket, „átképző tanfolyamokat” stb. szerveztek az önkormányzati iskolában tanító tanárok, nevelők számára. Az elvett székházakat, az önkormányzati támogatást a baloldali irányítású ifjúsági és kulturális szervezetek nyerték el. Közben ellehetetlenítették a régi keresztény szerveződéseket a fokozatosan megvont vagy csökkentett támogatással, vezetőik ellen politikai támadásokat intéztek. (Így kellett újjáalakulnia a cserkészszövetségnek – vallási jellegétől megfosztva 1946-ban.)³⁴³

341 SzfvPI – No 4553 A megírt beszéd kézírata fennmaradt a fehérvári levéltárban. Kelte: 1946. szept.1

342 *Jegyzőkönyv az 1946. március 20-i, második félévi módszertani értekezletről.* BFL VIII. 56. Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium 1943–48. 12. p.

343 MÉSZÁROS ISTVÁN: *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*, Szent István Társulat, Bp., 2000. 284–289. pp.

1946-ban az egyházi oktatást szilárdan védő Mindszenty bíboros ellen egyre jobban erősödött a sajtóban a lejárató kampány. Emiatt a Budafok-felsővárosi egyházközség levélben tiltakozott Nagy Ferenc miniszterelnöknel:

„Az utóbbi hetekben a magyar sajtó egy részében és a hazai forrásból származó külföldi tudósításokban a katolikus egyházat alaptalanul támadó és a Hercegprímás Úr személyét helytelen, igaztalan és ferde megvilágításban beállító cikkek és tudósítások jelentek meg. A katolikus hívek tömegei: munkások és értelmiségiek, megbotránkozással és jogos fölháborodással olvasták és hallgatták ezeket a keresztény világnézetet és vallásszabadságot mélyen sértő, minden reális lapot nélkülöző tudósításokat...

Amikor a Budafok-felsővárosi több ezer katolikus hívő nevében tiltakozunk az ellen, hogy a Bíboros hercegprímás Urat minden igaz alapot nélkülözően a nyilasokkal merészelik kapcsolatba hozni, egyben leszögezzük, hogy töretlenül állunk Hercegprímásunk és a magyar püspöki kar mögött!” – írja az egyházközség világi és egyházi elnöke (Nagy Ferenc plébános), jegyzője.³⁴⁴

A kommunista pártnak és Rajk Lászlónak az egyház elleni harc jó eszközéül kínálkozott az 1946. március 12-én megszavazott törvény a köztársaság védelméről (1946/VII. tc.); hiszen lehetőséget nyújtott a köztársaság ellenes tevékenység felkutatására. A törvény nemcsak a hírheldt „szalámi-taktika” eszközéül szolgált, hanem az egyház elleni fellépés eszközéül is. A politikai rendőrség most már köztársaság ellenes bűntettek után nyomozva bejelentés nélkül szállt ki, és tanítás közben, osztályról osztályra vizsgálta át a tanulók táskáját, füzeteit, vagy motozta zsebeiket. A razzia végén magukkal vittek 10–15 diákot és egy-két napig fogva tartották őket. Fenyegetéseikkel, veréssel kínzással aláíraták velük a kihallgatási jegyzőkönyveket, amelyekben szerzetes tanáraik és hitoktatóik ellen összeállított vádak sorakoztak. A tanintézetekben a rendőrök éjjelente pisztolyokat, puskákat, töltényeket rejtettek el, amelyeket másnap az igazgató jelenlétében „találtak meg” és mutattak föl, mint a diák összeesküvés bűnjeleit. A sajtó a diák összeesküvésről, mint a reakciós tanerők működésének káros eredményéről számolt be és természetesen erélyes rendszabályokat követelt úgymond a *reakció fészkei*, az egyházi iskolák ellen. – A hercegprímás minden esetet kivizsgáltatott, s a vizsgálat eredménye alapján a vádak teljesen hamisaknak bizonyultak.

Mindszenty József bíboros hercegprímás azonban nemcsak, hogy nem engedett a hitoktatás és az egyházi iskolák kérdésében, hanem ellenállásra szólította fel a híveket is a magyar katolikus püspöki kar által kibocsátott 1946. május 4-i körlevelében:

„... üresek lesznek a templomok, ha iskoláinkhoz és a hitoktatáshoz nem ragaszkodtok és gyermekeitek vallás nélkül fognak felnőni... Előttünk azonban más jövő képe lebeg, nem ilyen szomorú jövőé: a katolikus újjászületés képe, mely szerte a világon erőteljesen és biztatóan bontogatja száranyait...” – Valamit tenni kellett, s a Kisgazdapárt engedékeny vezetőire nem számíthattak, egyenesen a hívő katolikus szülőkhöz fordultak. Mind-

344 Családi hagyatékából előkerült levél. ikt. sz: 20/1946. kelt: Bfok, 1946. február 19. Aláírók: Lányi István világi elnök, Nagy Ferenc egyházi elnök, Pikovszky Jenő egyházközségi jegyző a felsővárosi Jézus Szíve Egyházközség nevében.

szenty az országot járta, mindenütt a vallás és az erkölcs kapcsolatáról, a templom és az iskola egymást erősítő szerepéről beszélt. 1946. május 30-án részt vett az egyházi iskolák védelmére alakuló kalocsai Szülők Szövetsége nagygyűlésén, s júniusra az egész országban megalakult a Szülők Szövetsége a Ferenciek terén lévő központtal, az AC keretében, tehát nem kellett külön engedélyeztetni mint az önálló egyesületeket.

Shvoy Lajos püspök a kerületi esperesek útján felhívást intézett papjaihoz már 1945-ben a katolikus Szülők Szövetségének megszervezésére.³⁴⁵ Most azt újra megsürgeti, és a reá jellemző aprólékossággal el is magyarázza, hogyan kell ezt a szervezetet létrehozni és beilleszteni a már működő autonóm struktúrába:

„A Katolikus Szülők Szövetsége a katolikus szülők önkéntes tömörülése az egyházközségen belül. Célja: kiépíteni és megerősíteni a kapcsolatot a katolikus iskola és nevelés, valamint a szülők között és megmozdítani a katolikus társadalmat az iskola és a katolikus nevelés érdekében. A Katolikus Szülők Szövetsége az egyházközség kulturális szakosztályának albizottsága. Legjobb, ha a szülői értekezleten alakul meg... Vezetősége: elnök, alelnök, főtitkár és ügyvezető... Az Actio Catholica országos központjában külön elnökség fogja intézni a katolikus Szülők Szövetségének ügyeit, az elnökséget a bíboros hercegprímás nevezi ki.”– Másutt megemlíti, hogy nemcsak a vallás-erkölcsös nevelés védelme a feladatuk, hanem a háború dúlta iskolák helyreállításának kezdeményezése, a szegény és elhagyott gyermekek ingyen könyvvel való ellátása is.

A Szülők Szövetsége küldöttei részt vettek a Katolikus Főigazgatóság és a kultuszminisztérium által együttesen elrendelt vizsgálatokon, s ott tiltakoztak az iskolákat ért sérelem miatt:

„Katolikus Szülők Szövetsége alakult meg az egész országban katolikus iskoláink védelmére és gondozására. –Tájékoztatta híveit Mezgár plébános karácsonyi értesítőjében.³⁴⁶– Mivel a premontrai gimnáziumon és a Szent Imre Otthonban működő óvodán kívül „a többi iskola inkább állami, ezért ezeknek az iskolás gyermekeknek a szüleit az egyházközségben tömörítettük. A szülők a vallásos nevelés és a hitoktatás ügyében elszántan képviselik a katolikus nevelés érdekeit. Minden szülőnek érdeke, hogy törődjön azzal az iskolával, amelybe gyermeke jár, és okos fellépésével biztosítsa abban az iskolában a katolikus szellem érvényesülését. Élénken kell vigyázni arra, hogy a gyermekek katolikus vallás-erkölcsi fejlődését le ne rontsa soha senki és semmi. A gyermeknevelés ügye a szülők hatáskörébe tartozik.”– Mezgár hitoktatói az első áldozásokra sereglett hívők előtt megismételték a határozott szülői kiállás szükségességét. A katolikus szülők pedig lelkesedéssel vállalták, hogy megszervezik a hitoktatást az iskolákban.

A Budafok-felsővárosi katolikus egyházközség kebelében működő Katolikus Szülők Szövetsége 1946. december 1-én délelőtt megbeszélést tartott 215 szülő részvételével. Szüts Pál a KSzSz helyi elnöke elmondta, hogy olyan politikai törekvésekkel kell szembenézni, mint az iskolai hitoktatás fakultatívva tétele, egységesen kötelező tankönyvek használata, egyes katolikus egyesületek feloszlása. Elmondta azt is, hogy az ország „70%-át kitevő katolikusság részére még mindig nem engedélyeztek egyetlen napilapot sem”. A gyűlésen részt vevők egyhangúlag tiltakoztak e

345 1861/1945. sz. körlevelében.

346 *Híveimnek*, 1946. karácsonyán

tervezett intézkedések ellen, és azt aláírásukkal megerősítették. Elhatározták, hogy protestálásukat továbbítják a miniszterelnökhöz.³⁴⁷

Fennmaradt a december 4-én tartott képviselőtestületi ülés kivonatolt jegyzőkönyve, amelyik híven tükrözi az egyház ellen indított széleskörű támadásokat. Tökéletes helyzetképet rajzolt föl Nagy Ferenc plébános:

„az utóbbi időben olyan a sajtó bizonyos részében is megnyilatkozó törekvések mutatkoznak, melyek a hitoktatást iskoláinkban megszüntetni, vagy legalábbis fakultatívvá tenni igyekeznek. Azután támadás éri egyházi iskoláinkat, mivel ragaszkodnak a saját kiadású tankönyvekhez és tiltakoznak a tankönyv-monopólium ellen. Az iskolákban a hatóságok majdnem kötelezően írják elő egyes politikai egyesületeknek a támogatását, úgy, mint annak idején a levele rendszert és ezzel tág tere nyílik a politikának az iskolákba való bevitelére, ami nem helyes, mert a tanuló azért jár iskolába, hogy tanuljon, és az életre készüljön, nem pedig azért, hogy pártpolitikai alapon az átkos magyar betegségnek, a széthúzásnak és veszekedésnek legyen áldozatává. Minden jel arra mutat, hogy a még meglevő katolikus egyesületeinket is a felosztás veszélye fenyegeti...” – A Szülők Szövetsége Nagy Ferenc felsővárosi plébános patronálásával minden lehetőséget megragadott, hogy az egyházi oktatás ellen folyó „kiszorítósóban” a szülők tiltakozó gyűléseire hivatkozva megvédjék a színvalós katolikus oktatást. A miniszterelnökhöz 1946. dec.10-én írott levelükben felterjesztették a Budafok- felsővárosi egyházközség képviselőtestületének és a Szülők Szövetségének gyűléseiről készült jegyzőkönyveket, hogy nyomatékosabban tiltakozzanak a hitoktatás fakultatívvá tétele ellen, a tankönyv monopólium ellen, a politikának az iskolába való bevitelére ellen, a katolikus egyesületek felosztása ellen. Egyben sürgették egy katolikus napilap, nevezetesen a „Magyar Népiünk” című politikai napilap engedélyezését.³⁴⁸ – Egy püspökkari körlevél indította el a szülőszövetségi és egyházközségi tiltakozó levelek és táviratok özönét. Ekkor még a keresztény egyházak együttműködése sikerhez vezetett, s a fakultatív hitoktatás tervét egyelőre leállították.

Budafokon a kommunista párt természetesen eközben folytatta az apró lépések politikáját: A felsővárosi egyház rendezvényeinek helyt adó Pannónia utcai iskola igazgatóját, Dányi Miklóst elhelyezték Budafokról. Valahol a Felvidéken kapott igazgatói megbízatást. Nagyon szomorúan búcsúzott az igen összeszokott közöségtől.³⁴⁹ Szerencsére hasonlóan elkötelezett új igazgatót kaptak, sőt a tanítók közül is többen vettek részt a februári vasárnapoktól a műsoros esteken. Havi egyszer filmeket is vetítettek az iskolában.

A kiéleződő kultúrharcban Mezgár nyilván Shvoy püspök tudtával vett részt. **1947. január 15-re hirdették meg az egyházkerületi tanítók gyűlését**, melyre négy

347 Jegyzőkönyv Bodnár Gábor és Szüts Pál, valamint a 2 hitelesítő aláírásával. Több más dokumentummal együtt Garbóczi László, a budafoki helytörténeti kör vezetője bocsátotta rendelkezésemre. A gyűlésen jelen volt még Nagy Ferenc plébános és Lányi István egyházközségi világi elnök is a 215 szülőn és Szüts Pálon kívül.

348 188/1946. ikt. sz. levél, családi hagyatékából, Lányi István egyházközségi világi elnök és a plébános Nagy F. aláírásával, sajnos a mellékelt 5 db tiltakozó jegyzőkönyv nélkül.

349 PROKÓPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi templom*, 35. p.

egyházkerületből (érdi, martonvásári, budai alsó- és felső kerület) érkeztek a tanítók. A gyűlést Shvoy Lajos megyéspüspök részvételével tartották!

1947. március 11-re a helybeli iskolák összes tanítóját hívta össze, hogy „a katolikus nevelők katolikus kötelezettségeiről” tárgyaljon velük. Ugyanezen a napon – 1947. március 11-én – a **kisgazdapárt vezetői tárgyalóasztalhoz ültek a kommunistákkal,** és megállapodtak a kötelező iskolai hitoktatás megszüntetésében, és egyetemes új tankönyvek iskolai bevezetésében, az Egyház és az állam közti megegyezés előkészítésében. A hitoktatás és az egyházi iskolák felszámolásában döntő lépést tehetek előre a kommunisták: 1946 decemberétől „köztársaság elleni szervezkedés” koholt vádjával meginduló letartóztatások és megfélemlítésekkel: 1947. márciusára sikerült felbomlasztani a kisgazdapártot, amely a polgári demokratikus és keresztény nemzeti szellemű berendezkedés védelmezője, a legerősebb ellenzéki párt volt. A feladat végrehajtását Ortutay Gyula vállalta el, aki Nagy Ferenc átalakított kormányában a kultuszminiszteri tárcát kapta meg, s aki mint „társutas” a kommunisták embere volt a kisgazdapártban.³⁵⁰

1947. március 14-től Ortutay Gyula, mint kisgazda (valójában 1945-től a kommunista párt tagja) lett tehát a vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki rögtön bejelentette, hogy törvényjavaslatot kíván benyújtani az országgyűlésben a fakultatív hitoktatásnak az iskolákba történő bevezetéséről. Nyomban a baloldali sajtó kampányba kezdett a kötelező hittanórákat felváltó fakultatív hitoktatásért. Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek felemelte a szavát a terv ellen. Tiltakozó levelek ezrével érkeztek a bíborshoz, az Actio Catholica-hoz, az állam vezetőihez. Papok, hívek, diákok, tanárok, evangélikus és református közösségek írták. Helyi tüntetések szerveződtek; Szegeden ezt brutális rendőrterrorral nyomták el.

Március 25-én Győrben 60 ezer főnyi hallgatóság előtt figyelmeztetett Mindszenty:

„ugyanaz a kéz, amely szűkre zárja a hittanórák ajtaját, sarkig tárja a javítóintézetek, a fogdák és fegyházak kapuit... Vallásszabadságot ígérni, és vallástalanság műveit intézményesíteni, ez a képmutatás tobzódása.” – Különböző keresztény hitfelekezethez tartozó, 250 tagú munkásküldöttség Csepelről (!) kereste föl a miniszterelnököt, hogy tiltakozzanak a kötelező iskolai hitoktatás eltörlése ellen. Az országgyűlési vitában felszólalt a budafoki kommunistákkal 1945-től szorosán együttműködő, beszédeiben őket nem egyszer túllícitáló szociáldemokrata képviselő, Kárpáti Antal:

„... a múlt évszázadok során sokan voltak olyanok, akik vallásos nevelést kaptak, és feszüllettel verték agyon azokat, akik nem akarták magukévá tenni az ő dogmájukat... A lényeg az, hogy a vallásoktatás valójában vallásoktatás legyen, nem pedig politikai agitáció. Ezt az elgondolást valósítja meg a szülők választására bízott vallásoktatás.” – A budafoki közéletben is természetesen üzenet értékű a parlamenti beszéd: Egy hét múlva a *Budafok Népe* a fakultatív vallásoktatásért folytatott sajtóhadjáratában a következő szerkesztői érvelést olvashatjuk:

350 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. Uo. 169–170. p. Ortutay Gyula, aki az 1945–48 közötti hazai politikai életben a külvilág előtt, mint a Kisgazdapárt vezetőségének egyik legtekintélyesebb tagja szerepelt, 1945. március 8-tól az MKP teljes jogú titkos tagja volt. – lásd LÉNÁRD ÖDÖN: *Erő az erőtlenségben*. Bp., 1994. 263. p.

„... a klerikális reakció minden eszközt megragad arra, hogy az amúgy is minimálisra csökkentett követelést meggátolja. Tüntetések szerveznek, sajtóhadjáratot indítanak, kultúrharcra fegyverkeznek. Megkérdeztük Mezgár Lajos plébánost, aki nem akart a kérdéshez hozzászólni.”³⁵¹

A püspöki kar április 12-én kibocsátott körlevelében rámutatott a kommunisták valódi szándékaira és kifejtette a hitoktatásról és az ifjúság neveléséről vallott felfogását: „Az általános erkölcsi nivó hanyatlása azonban vallásos nevelés nélkül elkerülhetetlen. Nem véletlen, hogy akik a hitleri szörnyűségek elkövetésére vállalkoztak, azoknak előzőleg vallásukat is meg kellett tagadniuk. Az sem véletlen, hogy a vallástalansággal együtt jár a családok bomlása, ezzel együtt pedig ijesztően szaporodnak a gyermek-bűnözők, sőt a serdületlenek prostitúciója...”³⁵² – A püspöki kar tiltakozásában kifejtette, ezt a kérdést is a Szentszékkel kötendő konkordátum keretében kell rendezni.

Az 1947–48-as Mária év nagyszabású rendezvényei, zarándoklatai a katolikus lakosság hatalmas demonstrációi voltak az egyház és Mindszenty törekvései mellett. Az általános tiltakozás ekkor még eredményt hozott; levették a törvényjavaslatot a napirendről.

Ugyanakkor a *Budafok Népe*-ben megjelenő cikkek hangvétele jelzi, hogy a fakultatív vallásoktatásért folyó küzdelem ürügyén megindult Budafokon a zaklatások és támadások sora a plébánosok és a kispárti vagy Barankovics-párti elkötelezettségű, egyházi és közösségi életben köztiszteletet kiérdemlő vállalkozók és értelmiségiek ellen: Felülvizsgálták és bevonták az iparendélyeket, a különböző egyesületek működési engedélyét, majd vagyonukat államosították. Mindez elsősorban a Belvárosi egyházközség szellemi és anyagi támogatóit lehetetlenítette el 1948-ra.³⁵³

Nagy Ferenc kérésére a Pannóniai és a Mátyás király úti (ma: Gádor utcai) általános iskola is helyt adott a körzetfelelősök rendszeres gyűléseinek! Közben az egyházközségi kulturális élet is tovább folyt: Színdarabokat, operettekét mutattak be a Pannóniai iskola rögtönzött színháztermében.³⁵⁴ Azonban október 2-án, nem egészen egy év elteltével, leváltották a Pannóniai iskola igazgatóját, Balázs Jenőt. Ez nagy csapás volt az Egyházközségre, hiszen eddig szinte minden kulturális rendezvényt itt tartottak a felsővárosiak! „A leváltás oka: az iskolának túlzott igénybevétele az Egyházközség által.” – jegyzi fel Prokópius, s valóban; Bakk Imre igazgató alatt fokozatosan kiszorultak az egyházi rendezvények!

351 *Budafok Népe*, 1947. márc.29. 2. p.

352 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. Uo. 176. p.

353 E folyamat párhuzamosan játszódott le az egyházközséget támogató nagyvállalkozók vagyonának elkobzásával: 1948-ban kerül sor a Törley-féle gyártelep és az Árpád utcai felekezeti óvoda államosítására; a légtalmi liga, az önkéntes mentők, az evezős klub (stb.) vagyonának elkobzására, és a Magyarországi Német Népművelési Egyesület és a cserkészcsapatok feloszlására, A Budafoki Zeneegyesület működésének felülvizsgálatára, a KIE vagyonának elvételére ekkor kerül sor. 1949-ben Czermann József és Czermann Lajos iparendélyét megvonják. In: Fővárosi levéltár, V. 174/a fond szám alatt Budafok város iktatókönyve.

354 Az Úr katonái; Mágánás Miska stb.

Míg a *Budafok Népe* 1947 végéig különbséget tett a többnyire munkáslakta felsővárosi és a régi sváb borkereskedőket, iparosokat tömörítő belvárosi egyházközség között, a megosztásra játszva, 1948-ban változás következett be a KMP hozzáállásában (Ekkor már folyt Fehérváron Mezgár népbírósi pere.):

A *Budafok Népe* január végi cikke „*Nagy Ferenc plébános úr maradjon meg a lelkipásztorkodásnál, és ne politizáljon*” címmel jelent meg:

„Városunkban Nagy Ferenc plébános úr gyakorolja Mindszenty politikáját. Nem átalotta a szülőket arra biztatni, hogy ne járassák a gyerekeiket a demokrácia iskolájába. ...A választások előtt Nagy Ferenc, mint kisgazdapárti oly nagy hévvel agitált a Barankovicséknak, hogy körzetében pártja alig kapott egy pár szavazatot.” – Jellemző taktikával a február 14-i számban – a meggyengült belvárosi egyházközség – *Egyházi Éneklő Ifjúság* rendezvényét dicséri a lap...

1948. február 14-én Ortutay kisgazdapárti miniszter megjelent Esztergomban, és megkezdődtek a tárgyalások az állam és a katolikus egyház között. Mindszenty és a köré gyűlt főpapok arra hivatkoztak, hogy a kánonjog értelmében általános érvényű megállapodás megkötésére csak a magyar államnak és a Szentszékeknek van joga. Ekkor azonban az iskolák államosításának kérdése fel sem merült.³⁵⁵

Április végén a Kisgazdapárt nagyválasztmányi ülésén Ortutay bejelentette, hogy törvényjavaslatot kíván az országgyűlés elé benyújtani a nem állami iskolák államosításáról.³⁵⁶ Az egyházi iskolák államosításának terve és az egységes állami tankönyvek bevezetésének szándéka a *Szabad Nép* május 9-i számában közölt MDP programnyilatkozatból vált általánosan ismertté. Országszerte újságokban, a rádióban követelték az egyházi iskolák államosítását.

A Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Országos Intézőbizottsága 1948. május 14-én tartott ülésén levelet fogalmaztak meg a keresztény országgyűlési képviselőkhöz, hogy tegyenek meg mindent az egyházi iskolák államosításának megakadályozására: „egyes csoportok hol fegyvereket véltek találni iskoláinkban, hol a fakultatív vallásoktatás kérdését vetették föl. Ugyanezek most – úgy látszik, az államosítással akarják eddig meghusított törekvéseik gyümölcseit megérlelni.” Hivatkozva az 1946. évi I. tc.-re és a békeszerződésben ígért vallásszabadság megsértésére, kérték, hogy a képviselők ne engedjék, hogy „a magyar demokrácia 1948-ban arra az útra tévedjen, melyre a 900-as években a francia liberális kapitalizmus, legutóbb pedig a szomorú emlékű nácizmus tévedt és mondott csődöt. Mert vannak már, akik elfeledték, hogy Hitler is államosította a hitvallásos iskolákat.”³⁵⁷ – De levélben keresték fel a kommunista párt szakszervezeti szövetségesét is:

„... az Egyháznak és a szülőknek nevelési joga nem szakmai kérdés, hanem természetfölötti síkon az úristen akaratában, természetes síkon a természetjogban gyökerezik. Ezért ebben a kérdésben a szakszervezet teljesen illetéktelenül nyilatkozik.” – írták a Magyar Pedagóg-

355 GERGELY JENŐ: *Katolikus egyház...* 60. p.

356 MÉSZÁROS *A katolikus iskola...* 294. p.

357 „*Képviselő Úr!*” címmel levél a katolikus Szülők Vallásos Szövetsége Országos Intéző Bizottsága 1948. május 14-én tartott ülésének határozatából. – kézirat. A katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Országos Intézőbizottsága a Ferenciek tere 7 sz. alatt működött más központi egyházi szervvel együtt.

gusok Szabad Szakszervezete titkárságának, természetesen eredménytelenül.³⁵⁸ A miniszterelnöknek írott levélben tiltakoztak a hercegprímás személyét lejárató rágalomhadjárat ellen, mellyel a hazai sajtó és annak révén bizonyos külföldi lapok is teli vannak. A kultuszminiszternél tiltakoztak az ellen, hogy a hitvallásos iskolák pedagógusait magasabb fizetéssel próbálják elcsalni az állami oktatásba, akik pedig hívő katolikusként dolgoztak állami iskolákban, azokat lelki terrorral próbálták hitük elhagyására készíteni: „Ezek közismert tények az állami nevelőknek hivatalfőnökeik vezetésével szokásossá vált nyilatkoztatásával és aláírás-gyűjtésével kapcsolatban.”³⁵⁹ – szögezik le a levél megfogalmazói.

1948. május 15-én Ortutay Gyula kultuszminiszter a sajtó képviselői előtt kijelentette:

*„A pénteki minisztertanács bizottságot küldött ki, melynek vezetésével engem bízott meg, hogy az egyházakkal megegyezésre jusson az egyház és az állam kérdéseiben, s köztük olyan fontos kérdésben, mint amilyen a magyar iskolaiügy demokratikus egységesítése, államosítása. Szükségesnek tartom már a tárgyalások kezdeti időszakában bizonyos tények ismertetését, minthogy gátat kívánok vetni annak a felelőtlen rémhírterjesztésnek, megfélemlítési hadjáratnak, s valóságos lelki terrornak, amely már az iskolaiügy elvi felvetését is félremagyarázza, s azt a benyomást akarja kelteni, mintha az állam hadjártra készülne az egyházak, a vallásszabadság ellen.”³⁶⁰ – Közben a Szabad Nép hasábjain tovább folyt a hajsza az egyházi iskolák, és tanítóik ellen. Az Új Ember 1948. február 22-i számában *Vádak és valóságok – kik üldöznek, és kiket üldöznek* címmel cáfolta a vádak, de a cikket megjelenés előtt elkobozták.³⁶¹*

A *Budafok Népe* – részt vett természetesen ebben a kampányban is: A május 22-i számban *Munkácsi Károly* – a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége elnöke (1947-ben még a belvárosi egyházközség képviselőtestületének tagja...) arról beszélt, hogy mennyire helyes az egyházi iskolák államosítása. Szittyai Dénes bakonykúti plébános esetéről

358 A Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Országos Intézőbizottságának levele a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete M. t. Titkárságának – kézirat

359 Kelt 1948. Pünkösdvásárnapján a KSzVSz OIB aláírásával.

360 *Magyar Nemzet*, 1948. május 23. 1. p. Keresztes Sándor visszaemlékezése: „Képviselő voltam akkor, amikor Ortutay felvetette az iskolák államosítását. 25 éves voltam, a Barankovics féle DNP-ben, kompromisszum volt a keresztény szó elhagyása. Ortutay a Barankovicsal közölte, hogy az iskolák államosítása megtörténik, de 20 iskolát meghagynak. Az összes szerzetes civilben továbbtaníthatott volna; cserébe azt kérte, hogy ne alakuljon ki egy kultúrharc. Mindszenti pedig azt mondta, hogy „Mindent vagy semmit!” – és elindult egy kultúrharc. Az összes iskolákat mindenütt államosították, a szerzeteseket feloszlatták, a betegápolókat is kitétték a kórházakból; pedig azok is megmaradhattak volna civilben, a kórházban. Rákosiék tehát szabad kezet kaptak! Mindszenti letartóztatása után Grósz lett a püspöki kar vezetője. A Czapik a mi álláspontunkat képviselte; ő volt velünk kapcsolatban; ő visszaszerzett 8 szerzetesi gimnáziumot (2 leányt és 6 fiút). A kommunistáknak a minta az orosz ortodoxia volt, ahol Pimen először párttitkár volt, aztán lett pátriárka... A történelmi egyházaink ehhez képest autonómok, függetlenek voltak. Ezért kompromisszumokra törekedtünk.”

361 „A katolikus iskolák ellen indított támadások során az egyik párt sajtója védelmébe vesz néhány katolikus tanítót, akiket szerinte az egyházi hatóságok üldöznek. A különféle vádakra már több ízben válaszoltunk s minden egyes kinyomozható esetben megállapítottuk, milyen egyszálú és alaptalan vádak születhetnek meg felületes információk nyomán.” – Ezután a cikkíró név szerint felsorolja az eseteket, amelyek vagy kitalált személyekről szólnak, vagy pedig a valóságot kifordítva, az igazságot elferdítve tállalták az „eseteket”.

megjegyezte, hogy „a fekete reakció mindent elkövet, hogy a becsületes, hazaszerető katolikus hívőket visszariassza a népi demokráciától.”³⁶²

1948. Pünkösdvasárnapján (május 16-án) a Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Országos Intézőbizottsága, hivatkozva a hercegprímás által szignált püspökkari körlevélre, írásban kereste meg valamennyi helyi csoportot, hogy „riadó-szerűen azonnal hívja össze tagjait, ismertesse ott jelen körlevelet és annak mellékleteit. Értessék meg a szülőkkel, hogy olyan ponthoz érkeztünk, amikor minden lehető törvényes és megengedett eszközzel, ugyan, de ezen belül, ha kell tíz körömmel és foggal védjük meg gyermekeink jövőjét.” – Egyben kérte a csoportokat, hogy határozataikat küldjék meg a kerületük képviselőinek, a kultuszminisztériumnak és más hatóságoknak, s e lépésekről tájékoztassák a KSzVSz országos intézőbizottságát is.

Így az országos tiltakozás részeként, 1948. május 27-én az ötezer hívős Buda-fok-felsővárosi r.k. Egyházközséghez tartozó Katolikus Szülők Szövetsége – több mint 400 szülő jelenlétében viharos körülmények között értekezletet tartott, hogy tiltakozzanak a katolikus iskolák államosítása ellen: „A gyűlésre kivonult, nagyrészt ismeretlen egyének, agresszív fellépésükkel, fenyegető és az igazságot elferdítő felszólalásukkal igyekeztek a gyűlést megzavarni, és a szülőket megfélemlíteni. Elvakultságukban tettlegeségtől sem riadtak vissza. A szavazás végén még az urna felbontását is erőszakkal megakadályozták, és a szavazó cédulákat elégették. Ennek ellenére a katolikus szülők, akik 70%-ban munkások voltak, szinte 98%-ban a katolikus iskolák államosítása ellen foglaltak állást.”³⁶³ – A következő napon, 28-án a képviselőtestület a katolikus iskolák államosítása elleni egyhangú határozatát levélben juttatta el a miniszterelnökhöz és a kultuszminiszterhez.

Közben a budafoki polgármester elnöklete alatt összehívták a szülőket a premontrai gimnáziumban: A polgármester minden fenyegetése ellenére a jelenlévő nagyszámú szülők 88 százaléka az államosítás ellen foglalt állást, és Mindszenty József bíboros hercegprímást éltette a polgármester legnagyobb bosszúságára.³⁶⁴

A felsővárosi egyházközség és a Szülők Szövetsége, tehát külön-külön, Nagy Ferenc aláírásával levelet intézett május folyamán a kultuszminiszterhez, a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetéhez, és a miniszterelnökhöz. Részlet az Ortutay Gyula kultuszminiszterhez írott levélből:

„Eltekintve a néhány, pusztán zavarkeltés céljából megjelent egyéntől – akik különben is nem, mint szülők jelentek meg – az értekezlet egyöntetűen foglalt állást az egyházi iskolák államosításának terve ellen. A jelenlevő szülők a legerélyesebben tiltakoztak a legegységesebb jogaik semmibevétele ellen. E fontos, és gyermekeik nevelésére évtizedekre kiható kérdésben mindenkit megkérdeznék, mindenkit nyilatkozásra szólítanak fel az újságok és a rádió útján, csak éppen azokat nem, akiknek ez a legelső sorban jogukban áll, a katolikus szülőket.

362 *Budafok Népe*, 1948. május 22.

363 Budafok felsővárosi egyházközség képviselőtestületének és a Szülők Szövetségének 181/1948. ikt. sz. levele az országgyűléshez. Kelt Budafok, 1948. június 14.

364 Budafok felsővárosi egyházközség képviselőtestületének és a Szülők Szövetségének 181/1948. ikt. sz. levele az országgyűléshez. Kelt Budafok, 1948. június 14.

Kultuszminiszter Úr! Négy száz aggódó szülő nevében kérjük, a demokratikus állameszme első sarkalatos pontjának: „a szabad véleménynyilvánítás” – alkalmazását. A demokráciában a nép szava a döntő, tehát ebben a kérdésben is biztosítsák a szülők félelemmentes, titkos megnyilatkozásának lehetőségét... Az egyházi iskoláink további fenntartásához ragaszkodunk, mert csak így látjuk biztosítva gyermekeink zavartalan, erkölcsi és vallásos alapokon nyugvó nevelését.” – írta Nagy Ferenc plébános. –

Dinnyés Lajosnak, a látszólag kiszagda, de titkon a kommunistáknak dolgozó miniszterelnöknek is elküldte észrevételeit a felsővárosi plébános: *„Az újságok, a rádió nap-nap után nyilatkozatokat közölnek, azonban elfelejtenek egyet megkérdezni, hogy az egyedül érdekelt félnek, a katolikus szülőnek mi a véleménye és mi az akarata.”*³⁶⁵

A június 6-i engesztelő Jézus Szíve körmeneten is az iskolák államosítása ellen imádkoztak a hívők. – Intő jel: 1948. június 3-án az iskola államosítása elleni tüntetés során Pócsperiben egy rendőr meghalt, amelyet az ekkor már teljes lendületben dolgozó ÁVH a helybéli plébános fölbujtására elkövetett gyilkosságnak állított be, s amelyet kegyetlen megtorlás követett: A falusiak nagy részét súlyosan bántalmazták a rendőrségen, Királyfalvi Miklós jegyzőt ártatlanul kivégezték. S ahogy minden eddigi kampánynál, a gyárak, szakszervezetek, pedagógusok, ifjúsági szervezetek egyre hangosabban követelték az államosítást. Majd május folyamán az összes város és község képviselőtestülete döntött az államosításról.³⁶⁶

Közben Slachta Margit képviselőnő megkísérelte a lehetetlent; leveleket írt szerte az országba, hogy tiltakozó levelek tömegét mutathassa fel az iskolák államosításáról szóló vitában a képviselőházban:

„Községéből már mentek tiltakozások a kormány tagjaihoz, de emberi bizonyossággal szólva azok aligha kerülnek a nyilvánosság elé, pedig erre nagy szükség volna.

Hogy az ország meggyőződése hivatalosan köztudomásra jusson, arra kérem Főtiszteendő Plébános Urat, szíveskedjék az Országgyűléshez egy feliratot intézni. Mi azt le fogjuk tenni a Ház asztalára, hogy szemléltessük a kultuszminiszterhez küldött tiltakozások tömegét.” – írta, és részletesen kifejtette, mit tartalmazzon a levél: Sorolják fel benne a szervezeteket, akik eddig tiltakozásokat küldtek; ismertessék az államosítás ellen szervezett legkülönfélébb megmozdulásokat, s „azon erőszakoskodásokat, esetleges atrocitásokat, amelyek a néppel szemben a hivatalos vagy pártkiküldöttek részéről történtek; és azon eseteket, melyeknél a többség állásfoglalásával ellenkező jegyzőkönyvek vétettek fel.”³⁶⁷ – írta a plébánosoknak. Az aláírás veszélyét kikerülendő azt javasolta, hogy esetleg csak elnökséget vagy vezetőséget írjanak alá, de pecséttel mindenképp lássák el az iratot.

365 A 159/1948. sz. levélben olvasható, melynek feladója az egyházközségi Szülők Szövetsége. A többi levél: 157/1948sz. levél a Szülők Szövetségétől a kultuszminiszterhez, 158/1948. sz. levél a Magyar pedagógusok Szabad Szakszervezetének; 159/1948. sz. levél az egyházközségi Szülők Szövetségétől és 160/1948. sz. levél a képviselőtestülettől külön a miniszterelnökhöz; 161/1948. ikt. sz. levél a képviselőtestülettől a kultuszminiszterhez. Valamennyi levelet elküldte Fehérvárra is az egyházmegyének 162/1948 ikt. sz. alatt.

366 MÉSZÁROS ISTVÁN: *A katolikus iskola...* 294. p.

367 Slachta Margit levele. kelt Bp., 1948. június 8. kézirat

Így június 14-én Nagy Ferenc plébános a felsővárosi egyházközség képviselőtestülete és a Szülők Szövetsége nevében levelet intézett az Országgyűléshez, melyben részletezte a május 27-i tiltakozó gyűlés lefolyását, felsorolta a tiltakozások különféle formáit, majd kérte az országgyűlést, hogy vegye le napirendjéről a „katolikus egyház és a szülők nevelési jogait súlyosan sértő, a katolikus iskolák államosítását célzó törvényjavaslatot”.

A *Budafok Népe* 1948. június 5-i vezércikkében tájékoztat arról, hogy a város képviselőtestületi közgyűlése határozati javaslatot fogadott el az egyházi iskolák államosításáról, majd június 12-én *A harc eldőlt* című cikkben arról olvashatunk, hogy Budafokon a szülői munkaközösségek elfogadták az államosítást. Kifejti, hogy „az állami iskolák nem jelentik a vallásoktatás megszüntetését”, mert az egyházi tanítókat állami státuszba veszik. Olcsóbbak lesznek a tankönyvek, javul a pedagógusok fizetése stb.³⁶⁸ – Így tehát Budafok kommunista vezetése több mint egy héttel „megelőzte” a parlamenti döntést!

Az országgyűlés június 16-án szavazta meg az egyházi iskolák államosítását. Ellene a Demokrata Néppárt és a Keresztény Női Tábor képviselői szavaztak. Slachta Margit képviselő 2449 tiltakozást tett le a parlamenti ülés elnökének asztalára.³⁶⁹ Az 1948/XXXIII. törvényt Tildy Zoltán református lelkész – köztársasági elnök még azon a napon kihirdette.³⁷⁰

Az államosításkor szülői értekezletet hívtak össze a Felsővárosban, a Pannónia utcai iskolában, ahol Nagy Ferenc lelkész ismertette a kormányrendeletet nagyszámú hallgatóság jelenlétében. Bodnár Gábor egy memorandumot szerkesztett, amit több százan írtak alá s felterjesztették a kultuszminiszterhez tiltakozásul.³⁷¹ Az indulatok elszabadultak: Gajda Ferencné leköpte Nagy Ferenc plébánost, egy párttag pedig pofon ütötte.³⁷²

A premontrei rendházat és a gimnáziumot 1948-ban a végzős diákokkal egy időben fosztották meg a tanítás jogától, és rúgták ki a nevelőket és paptanárokat, földönfutóvá téve őket. – Rónay György író, kisgazdapárti képviselőként parlamenti kapcsolatait kihasználva menekítette Zimándi Piuszt: Először saját lakásában bujtatta, majd egy öröklakást vettek neki a Pozsonyi úton, ahol egyik paptársával talált menedéket.³⁷³ „Most búcsúzunk és elmegyünk, a mi időnk lejárt” – írták ki a búcsúzó diákok ballagáskor a bejárat fölé, virág-koszorúk övezte betűkkel.

Az „Állami Szent István Gimnázium, Budafok” első értekezletét 1948. augusztus 30-án tartotta. Az új igazgató Bukta József lett:

368 *Budafok Népe*, 1948. Június 5. vezércikk

369 In: Gianone András doktori disszertációja: *Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. Témavezető: Gergely Jenő Dsc. ELTE, BTK, Bp., Új- és jelenkori Magyar Történeti program Bp., 2006.177.p.*

370 Az állammal a megegyezést a református egyház 1948. október 7-én, az evangélikus egyház 1948. december 14-én írta alá.

371 PROKÓPIUS: *Budafok-felsővárosi templom*, 49. p.

372 PROKÓPIUS: *Budafok-felsővárosi templom*, 49. p. Budafok-belvárosi História Domus magyarázatul hozzáfűzi: Tonkó József és Tonkó Mária, azaz Gajda Ferencné 19-es kommunista volt.

373 Fleck Ottó, egykori premontrei diák, a Premontrei Öregdiákok Egyesületének vezetője emlékezett vissza 2007. február 13-án Zimándi menekítésére.

„*A modern magyar nevelési eszmény: a szocialista embertípus kialakítása*” – írta az új ideológiai elvárásoknak megfelelően a gimnázium évkönyvében.³⁷⁴ Rétfalvy még egy évig maradhatott hittant tanítani. De az 1949/50-es tanévben már nem volt kötelező tantárgy, hanem választható lett. A megfélemlített diákság nem mert jelentkezni! Rétfalvy – kihasználva azt az időt, amíg Bukta igazgató a tanácsházán, értekezleten volt – végigjárta az osztályokat; s rengetegen jelentkeztek a „választható” tantárgyra!³⁷⁵

Az államosítás a Szent Imre napközi otthonban Szick fakereskedő gondnoksága alatt működő, perselyezésből fenntartott egyházi óvodát is érintette. (Itt egyébként egy kis kápolnában Gyarmati hitoktató misézett.) Az óvodát, július 17-én vette át a Pollacsek Gyula vezette bizottság Midrik Emília nővértől, házfőnöktől, aki az államosításról szóló törvény megjelenésétől már nem vette át a félhavonta postán érkező államegélyét, de fizetés nélkül is gondozta a gyerekeket az óvoda állami kézbe vételéig.³⁷⁶ – Emília főnöknő apácakolostorba, Hejczére költözött. Verebes Antónia nővér nyomorúságos körülmények között szegényházban, Csákváron halt meg... (Vajon kapnak-e emléktáblát egykor?) Az államosítást követően az óvodások száma 120-ról 43-ra csökkent...³⁷⁷

V. 2. SZALÁMITAKTIKA BUDAFOKON: ÁLLAMOSÍTÁSOK; A KISGAZDA RÉTEG MEGFÉLEMLÍTÉSE

1946–48-ban sorra születnek a helyi rendeletek a keresztény egyesületek, a cserkészlet, a Rózsavölgyi Kulturális Egyesület, a budafoki Zeneegyesület feloszlatásáról és a vagyonuk elkobzásáról, az Árpád utcai felekezeti óvoda államosításáról, a barlangkápolna bezárásáról, a közjóléti szövetkezetek megszüntetéséről. Az államosítási hullámban először az iparendélyeket vonják be, majd államosítják természetesen az egyházközség fő támogatóinak számító Czermann József és Lajos cégeit, vagy a Törley féle gyártelepet stb. Mezgár folyamatosan fellebbez. Többek között levelez az egyház telekigénylése, a lelkeszlakás, a barlangkápolna, és az egyházi járandóságok ügyében.³⁷⁸

A *Budafok Népe* lapjait forgatva látható, hogy a budafoki kommunista párt az 1945–49-es időszakban semmilyen kérdésben sem akart lemaradni a *Szabad Nép* mögött, s minden politikai kampányban megtalálta helyben is az osztályellenséget:

374 *A budafoki állami Szent István Gimnázium és dolgozók gimnáziumának Évkönyve az 1948–49. iskolai évről*. Közvetette BUKTA JÓZSEF gimn. ig., Budafok, 1949. 3. p.

375 Fleck Ottó visszaemlékezése, 2007. február 13.

376 Budapesti Büntető Törvényszék VII 5/e fond szám alatt 9448/50 iratszámom Midrik Emília óvónő házfőnöknő levele, kelt, Budafok, 1948. okt.20.

377 Románszky József lakása az óvodához közel esik, ezért visszaemlékezésében részletesen ismertette az ott folyó munkát és a nővérek áldozatos életét. Ő is megemlítette, hogy az egyik nővér az oroszok erőszakosságának esett áldozatul. Elszászer József és Polacsek Gyula tanúvallomása 111389/1948 számon tanúkihallgatási jegyzőkönyvek 1948. nov.17-én felvéve. ÁVH. Népügyészségi kirendeltsége.

378 A Fővárosi levéltárban V. 174/a fond szám alatt található Budafok város iktatókönyve, amely az 1945–49 közötti időszakban felsorolásszerűen tartalmazza a legkülönfélébb egyházi, társadalmi, kulturális egyesületek engedélyének felfüggesztéséről, vagyonelkobzásról vagy államosításról szóló intézkedés iratszámát. Természetesen a konkrét iratok eltűntek.

A Belügyminisztérium első hivatalos közleménye „Egy köztársaság-ellenes összeesküvés leleplezéséről” 1947. január 5-én jelent meg a *Szabad Népből*. (Később ez az un. Magyar Közösség pere néven vált ismertté.) A kicsikart vallomások segítségével sikerült megvádolni Kovács Bélát, az FKGP főtitkárát az összeesküvésben való részvétellel.

A *Budafok Népe* február 15-i számában a kisgazdapárti összeesküvéssel kapcsolatosan a *Népszava* február 8-i számában közölt véleményeket ismerteti, így Károlyi Mihályét: „Az összeesküvés felszámolása elsőrendű kötelesség és elsősorban a kisgazdapárt feladata” – jelentette ki. Ugyanebben a számában a *Budafok Népe* cikket közöl a felsővárosi katolikus bálról. A bálon részt vettek: Nagy Ferenc plébános, ifj. Réder György MKP-titkár, a Független Ifjúság, és a MADISZ tagjai, a Jurisics és a Szent József Cserkészcsapat táncospárjai.³⁷⁹

„A pénztárnál Hoch Károly ült, a Háros kft MKP üzemi szervezetének elnöke. Tőle tudtuk meg, hogy a bál anyagilag jól sikerült. Helytelenítette, hogy az alsóvárosi [értsd: belvárosi] egyházközség a bállal egy időben teaestélyt rendezett, s ezzel a bál anyagi sikerét gyengítette.” – A baloldal megosztó taktikáját a fogalmazás jól tükrözi: a baloldali vezetők meghívásától sem visszariadó Nagy Ferenc rendezvényének sikerét a *Budafok Népe* szerint veszélyezteti, hogy ugyanakkor a belvárosi egyházközség teaestet szervez...

A kisgazdapárt elleni hajtóvadászat során a *Budafok Népe* február 22-én megjelenő vezércikke azzal vádolta meg, a 20-as évektől köztiszteletben álló – 1944-ben külföldre távozó – dr. Czermann Antal egykori országgyűlési képviselőt, KIE-alapítót, hogy Kovács Béla volt földművelési miniszterrel Raffay Sándoron keresztül érintkezett és az állam ellen tört:

„dr. Czermann Antal volt Wolf-párti képviselő... *Klagenfurtban a volt jobboldali politikusok polgári vezetője, és vezetője annak a csoportnak, amely Magyarországot fegyveres puccs segítségével akarta újra hatalmába keríteni.*”

Ugyanebben a számban – nyilván megosztó taktikával – tudósítottak a felsővárosi egyházközségben rendezett farsangi kabaréről, amelynek bevételét a szervezők a felsővárosi templom megépítésre szánták. A március 1-i cikkben viszont Kárpáti Antal járási SZDP-titkár, képviselő a budafoki MKP képviselőkkel szemben a városi képviselőtestületi ülésen ellenzi, hogy a felsővárosi egyházközségnek telket adjon a város templomépítés céljára, „mert az Egyház nem tud eleget tenni kulturális kötelezettségeinek” – állítja. Végül Baranyai polgármester szavazatával (!) többségben megszavazták a telekjuttatást, de a tervrajzot előzetesen bekérték. (Ugyanebben a lapszámban közölték, hogy a szakszervezetek viszont megkapták a telket a munkásotthon építésére.)³⁸⁰

1947. március 18-án a székesfehérvári népjárművesztés Mezgár Lajos budafoki tevékenysége iránt érdeklődött. A városi vezetők válaszlevelükben hiányolták, hogy a többi lelkésztől, paptól eltérően nem működik velük együtt Mezgár Lajos plébános,

379 *Budafok Népe*, 1947. febr. 15. 4. p. (Ha végignézzük a felsővárosi egyházközség képviselőtestületét, abban kommunista, vagy később kommunistává váló családokkal is találkozunk.)

380 *Budafok Népe*, 1947. márc. 1. 2-ik oldal. Egyébként a lap 1947. nov. 8-i száma közli, hogy „a képviselőtestület megadja a hozzájárulását a felsővárosi egyházközség kultúrházának építésére”.

hanem „világi beszédeiben és cselekedeteiben is, teljesen elzárkózik. Előadásai sem hirdetik a demokratikus rendbe való beilleszkedést, hanem támadás a mai rendszer ellen.”– Budafok városi Nemzeti Bizottsága e jellemzést visszaküldte a fehérvári népügyészségnek.

A *Budafok Népe* napilap az 1947. március 22-i száma címlapon számolt be dr. Mezgár Lajos plébános ellen indult népbírói perről, melyet a székesfehérvári népügyészség indított a teológus-újságszerkesztő ellen, az Új Fehérvár című egyházi lapban 1945 előtt (!) megjelent írásai miatt. A cikk szerint 1947-ben a székesfehérvári népügyészség felvilágosítást kért a budafoki Nemzeti Bizottságtól a prépost-plébános „politikai magatartásáról”. A Nemzeti Bizottság birtokában lévő fasiszta sajtótermékek nyilvántartásában szerepel dr. Mezgár Lajosnak 'A zsidókérdésről' írott könyve: „... egyhangú volt a határozat, mely szerint a székesfehérvári népügyészséggel Nemzeti Bizottságunk közli, hogy a fasiszta sajtótermékek jegyzékében³⁸¹ könyve szerepel, valamint elhangzott beszédeivel szemben több rosszálló észrevétel hangzott el.” – értesülünk a cikkből. – A célpont azonban nemcsak Budafok város korábbi sváb gazdasági és értelmiségi elitjét maga körül tudó belvárosi egyházközség, hanem maguk e nagyhírű családok, hiszen az emigrált Czermann Antal gyalázása tovább folyik a kommunista párt szócsövének számító *Budafok Népe* hírlapban: A 3. oldalon tájékoztat a kommunista nyomásra átszervezett Zeneegyesületről

„Ezelőtt Czermann Antal ál-kultúrhegemóniájában vergődő, népszerűtlen zeneegyesület állandó anyagi támogatás mellett is halódó közönség nélküli életet élt. Ami a múltban 40 évig nem sikerült, azt fizikai és szellemi dolgozók együttműködésével alig pár hónapos munkával elérték: a Zeneegyesület népszerű, komoly egyesület lett.” – írták az „átszervezésről”.

Közben március 24-én elrendelte Pest-Pilis-Solt kiskun vármegye alispánja a budafoki polgármesternek küldött levelében, hogy a feloszlott Országos Magyar Keresztény Egyesület budafoki vagyonát kutassák fel!³⁸² Az egyesület székháza Kelenvölgyben a Nádor utca 58. sz. alatt volt. Baranyai János polgármester a levelet az államrendőrség budafoki kapitányának továbbítja április 1-én, aki megindítja a nyomozást. Mivel az egyesület utolsó elnöke, Zala József budafoki lakó idő közben ismeretlen helyre távozott, a nyomozás eredménytelenül zárult.³⁸³

Érdekes, hogy a *Budafok Népe* 1947. április 5-én megjelenő számában a címlapon hozza Nagy Ferenc felsővárosi plébános a húsvéti misztériumot méltató írását „Feltámadunk” címmel, miközben a lap párhuzamosan a fakultatív vallásoktatás mellett érvel...

Közben megindult az ösztűz az egyház segélyező tevékenysége ellen is. A kommunisták az amerikai segélyszervezet embereit kémkedéssel, a karitásztisztségviselőket pedig visszaélésekkel vádolták meg, mire az amerikai segélyszervezet (az

381 A Tiltott Könyvek listáját az „IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 530/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről” tartalmazta. Köztük volt Mécs László verses kötete, Pethő Sándor, Prohászka és Pozzi művei és Mezgár Zsidókérdés c. írása (Székesfehérvár, 1938. Vörösmarty) is.

382 A Fővárosi Levéltárban található levélen a rendeletszám: 15489/1947

383 Baranyai János 1947. ápr.1-én kelt levelének iktatószáma: 4198/1947. kig. II. Eltűnt Ember József rendőr alezredes 1947. április10-i 662/1947 kig. iktatószámú jelentése.

NCWC) kénytelen beszűntetni a segélyezést.³⁸⁴ Természetesen a budafoki Karitás is a célkeresztbe került: A *Budafok Népe* 1947. április 5-én *Kit visz Svájcba nyaralni az Actio Catholica?* címmel megvádolja a belvárosi egyházközség égisze alatt – Keresztes Sándor irányításával – működő szervezetet, hogy a budafoki szegény munkás gyerekeket kihagyta a listából: „Szerkesztőségünkhez nagycsaládos munkásemberektől, a rendőrlegénység köréből, de máshonnan is több panasz érkezett.”³⁸⁵– Az Újság Siuda Nándornétól követelte az utazók nevének a nyilvánosságra hozatalát...

Ugyanezen az oldalon olvasható „Beszélgetés a Vöröskereszt budafoki vezetőségével” című írás. Az újságíró Bauer Vilmosné és Siuda Nándornét³⁸⁶ találta az irodában. „A hölgyek íróasztalán megpillantottunk egy névsort. Kérdő tekintetünkre megjegyzik, hogy a Vöröskereszt intézőbizottságának névsora. Az intézőbizottságban dr. Mezgár Lajos plébános vezetésével ott találjuk a Kisgazda Párt teljes vezetőségét Takács és Brázay doktorral az élen, a Kisgazda Párt képviselői testületi tagjaival egyetemben. A vezetőség összetételét vizsgálva önkéntelenül felmerül bennünk, és kifejezést is talál az a kérdés, hogy vajon a budafoki Vöröskereszt a kisgazdapárt segélyszerve-e?” – A vád tehát az, hogy az egyházközség a kisgazdapárt gyűjtőhelye, s a kisgazdák gyermekeinek osztják a segélyeket nem a szegény nélkülözőknek. – dr. Mezgár Lajos valójában állandó érintkezésben volt a városi hatósággal. Az Amerikai Vöröskereszt adományát egy bizottsággal együtt (a város szociálpolitikai osztályának kiküldötteivel és Hanka Lajossal, a Nemzeti Segély vezetőjével valamint Baranyai János polgármesterrel) osztották szét mind 1947 végén, mind 1948 első három hónapjában. Az elbírálás alapjául a szociálpolitikai osztály által készített környezettanulmányok szolgáltak.³⁸⁷ Elszászer József a *Budafok Népe* újságírója (a budafoki MDP tömegszervezője) felkereste Mezgárt, hogy adja ki a megadományozottak listáját, amit a plébános megtagadott.³⁸⁸

Az ügy folytatódik; az április 12-i számból értesülünk, hogy a lap szerkesztősege nem kapta meg az Actio Catholica vezetésétől a Svájcba utazó gyerekek névsorát, mert „pártok szerint válogattak” a kiküldéskor. Megtudjuk a cikkből, hogy a Nemzeti Bizottság is foglalkozik már az üggyel. Ezután *hamarosan felozlatták a Vöröskereszt helyi szervezetét*, s az új vezetőség elnöke – a kétes előéletű, és bizonytalan végzettségű – Polláczek Gyula közigazgatási tanácsnok lett. Megjegyzendő, hogy ebben az időben lecserelték az egész országban a Vöröskereszt teljes vezetőségét (országosat és a helyit is)!

A városban a feszültség nőtt és a félelem lett úrrá:

Április 11-én a budafoki *Szociális Misszió Társulat* közgyűlést tartott a városháza tanácstermében. Dr. Brischits Frigyes cisztercita tanár ünnepi megnyitóját követően, a délutáni katolikus nagygyűlésen az állam és egyház közötti harcról

384 MINDSZENTY: *Emlékirataim*. 92. p.

385 *Budafok Népe* 1947. április 5. 2. p.

386 Siuda Nándor asztalos volt. Fia építészmérnök lett, aki – Vén Péter visszaemlékezése szerint szintén részt vett a budafoki '56-os eseményekben.

387 Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fonszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50. 207. p. A budafoki Vöröskereszt tanúsító levele, kelt Budafok, 1948. okt.20. aláírók: Kecskés Béláné, Mózes Istvánné, Bauer Vilmosné, özv. Csintalan Ábrisné, Siuda Nándorné.

388 Elszászer József és Poláczek Gyula tanúvallomásai 111389/1948 számon tanúkihallgatási jegyzőkönyvek 1948. nov.17-én felvéve. ÁVH. Népügyészégi kirendeltsége.

olyan élesen beszélt a szónok, Loksai János vasesztergályos, hogy Baranyai János polgármester felkelt, és elhagyta a gyűlést.³⁸⁹

Megkezdődtek az *államosítások*; amelyek gazdaságilag lehetetlenítették el Budafok egykori iparos-kereskedő és értelmiségi vezetőrétegét, köztük a Belvárosi Egyházközség szervezeti életének finanszírozóit: Ezek egyike a városért adakozó, dolgozó Czermann család. Czermann Lajostól az 1948. április 23-án kelt levelében Polláczek Gyula megvonja az iparendélyt azzal az indokkal, hogy „egy éve nem gyakorolja” az ipari tevékenységét...³⁹⁰

A Budafokon eluralkodó félelem légkörére jellemző, hogy a május 10-i számban olvashatunk pedagógusok számára tartott – bizonyára ajánlott – „világészeti tájékoztatóról”, amelyen a résztvevők között már szerepel Munkácsy Károly (belvárosi egyházközségi képviselő) és Kolumbán Virgil (premontrei gimnázium igazgatója) neve is!

V. 3. A PLÉBÁNOS MEZGÁR LAJOS – A NÉPBÍRÓSÁG ELŐTT. KÖVETKEZŐ CÉLPONT: A FELSŐVÁROS.

A *Budafok Népe* 1948. okt.30-i száma *Egy népbíróági tárgyalás elébe* címmel közli a hírt:

„Mezgár Lajos budafoki prépost, plébános 1938-ban kiadott könyve³⁹¹ is iskola-példája arra, miként politizáltak egyes papok a múltban... 1938-ban és később is, amikor százazrek pusztultak el a gázkamrákban és a csatatereken a Mezgárok és a többi fasiszták jóvoltából, még akkor sem hagyott föl az uszítással. Az *Új Fehérvár* c. lap hasábjain folytatta népellenes hadjáratát. Mezgár ügyét egyébként most tárgyalja a Népbíróóság.³⁹² – A Székesfehérváron kezdődő, majd Budapesten folytatódó perben „népellenes bűntett” elkövetésével vádolták.³⁹³ A feljelentő Fodor László, aki a második világháború előtti időkben Fehérváron a rivális lap, a székesfehérvári *Friss*

389 PROKÓPIUS: *Budafok-Felsővárosi templom*, 45. p.

390 CZERMANN LAJOS kereskedelmi érettségivel végezte tanulmányait. Erjedéskémiai és gyógynövény-szakértő és borszakértő. 1912–18 között katonásodik, 1919-ben a 4. Vörös dandár II. segédtisztje. Mint hadirokkant I. ezüst vitézségi érmet és Károly-keresztet kap kitüntetésül. Az SZDP tagja 1918–20 között. Később A Budafoki KIE cserkészcsapat szervezőbizottságának elnöke. Az Anna utca 11. alatt lakó Czermann Lajos, ecet-gyáros 1941-ben ipari tevékenységét szeretné bővíteni konzervált gyümölcs, szörp, sütőpor, szardellapaszta és ételízesítő gyártásával. (Ecetgyára a gimnázium szomszédságában volt.) Kérelmében arra hivatkozik, hogy havi 6 hl termelésű kis ecetgyára van, és kiegészítésképpen kéri ezt az iparendélyt, mert két fiát iskoláztatni akarja, és gazdasági pályára szánja. Kérvényéből kiderül, hogy a világháború előtt németországi cégeknél dolgozva szerzett kellő szakismeretet. Ekkor ő már 50 %-os hadirokkant főhadnagy, számos magas rangú kitüntetés tulajdonosa. Szorgalmára jellemző, hogy 1942-ben iparendélyét bővíti magyar teák és fűszerek csomagolásával. Polláczek Gyula levelének iktatószáma: 4101/949. (Kézbesítőként Csobánkiné aláírása szerepel rajta.) BFL XVII–1201. A Budafoki Igazolóbizottság anyagai. Fiát ifj. Czermann Lajost 1959-ben végzik ki, lásd a 498-as jegyzetet.

391 MEZGÁR LAJOS: *Zsidókérdés*. Székesfehérvár, 1938. Vörösmarty

392 Egy népbíróági tárgyalás elébe. In: *Budafok Népe*, 1948. okt.30.

393 BFL VII. 5. e. iratszám: 3835/1949 dr. Csillag Dezső népügyész kérésére (kelt. 1949. április 6-án) Polláczek Gyula tanácsnok igazolja, hogy Mezgárnak nincs ingatlan vagyona.

Újság szerkesztője volt, s aki antiszemitizmussal és demokráciaellenességgel jelentette fel Mezgár Lajost. Feljelentésében felsorolja sérelmeit, miszerint „zsidóbujtató” miatt 1943. január és február hónapban vizsgálat folyt a lapjánál, majd ezt követően kizárták a sajtókamarából és beszüntették Fodor lapját. Szerinte Fehérvárott „zsidó lapnak” bélyegezték újságját, és olvasóközönsége emiatt pártolt át az *Új Fehérvár* című laphoz. A vád tárgya Mezgár hét újságcikke volt, melyek az *Új Fehérvár* hasábjain jelentek meg 1937-ben, és egy 16 oldalas brossura, melyet a vádirat és a *Budafok Népe* napilap könyvnek titulált.³⁹⁴

Mezgár ellen a legsúlyosabb vád az antiszemitizmus volt, miközben maga a feljelentő is elismerte a Mezgár szerkesztette lap nyilasellenességét.³⁹⁵ Mezgár szellemi fejlődését, gondolatrendszerét már bemutattuk, most elsősorban a vád tárgyára térek ki.

Az 1920 utáni életszínvonal süllyedése ráirányítja Mezgár figyelmét a vadkapitalizmus embertelenségére: Az iparban és a kereskedelemben elhelyezkedő zsidóságból hiányolja a szegény munkásság gondjai iránti szociális érzékenységet. Nem a zsidóság ellen, mint faj ellen fordul, hanem általában kárhóztatja a munka nélkül vagy spekulációval szerzett jövedelmeket, a hitvány termékek olcsón értékesítésével nagy jövedelemhez jutó üzletelést, a tőzsde- és a bankrendszert. „Magyarországon most mázsálja a magyar népet a gazdasági fejlődés, a mérlegnek egyik serpenyőjében ülnek a magyarországi népek, a másikkban a zsidóság” – idézi a „zsidókérdés” című dolgozatában Prohászkat, amikor a gazdasági versenyben a magyarság alulmaradásától tart: „Fiaink Amerikába kényszerülnek, hogy ott alulról kezdjék az életet, a galíciai pedig ugyanezért lép a helyükbe és megtalálja, amit a másik hiába keresett: a számítását.”³⁹⁶– Ezért pártfogolja megoldásként számos írásában a fogyasztási szövetkezetek alakítását, keresztény üzletek nyitását. Mezgár azt látta, hogy a magyar paraszt és munkás számára a társadalmi felemelkedés (társadalmi mobilizáció) lehetősége nem adatik meg. Munkásokat vezetett a hivatásszervezetben, s azt tapasztalta, hogy mind többen csatlakoznak a nyilasokhoz, akik „megoldást” kínáltak a zsidókérdésre. Amikor e 16 oldalas tanulmányát írta, a náci Németország gazdasági eredményei még a nyugati demokráciákat is elismerésre és alkudozásra készítette, s mindenütt felerősödtek a szélsőjobboldali szervezetek, nálunk a nyilasok. A zsidóellenesség nem egyszer tettelegességre, fajgyűlöletbe fordult; megjelentek az agresszív megoldások hívei. Az országgyűlésben a szélsőjobb és a keményebb intézkedéseket követelő Németország leszerelésére a kormány törvényi korlátozással igyekezett kifogni ezen erők vitorlájából a szelet. Mezgár ezen írásában kritizálta a zsidóság arányszámát az értelmiségi pályákon 20%-ban megállapító törvénytervezetet, mert

394 Ezen cikkek a következők: Szellemidézés (1937. július16.); Fájó ügy (1937. aug.8); Kereszténység (1937. szept.23.); Akkor meg akkor (1937. okt.6.) Így meg úgy (1937); Megnyílt (1937. okt.2.); Kedves leányom (1937. okt.4); Kapitalista hölgy (1937. dec.15.) és a Zsidókérdés c. 16 oldalas füzet (1938. Székesfehérvár, Vörösmarty nyomda)

395 „A nyilas ellenes megnyilvánulás magyarázata ugyanis az, hogy a papság, mint köztudott, a hitlerizmus és a nyilas eszme ellenfele volt a papi vagyon és birtok, valamint a papságnak politikai befolyása fenntartása érdekében. Ezért, mint minden megyei lap, felsőbb irányításra támadta a nyilas mozgalmat” az *Új Fehérvár* is. –In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50: 45. oldalon.

396 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5. e iratszám: 9448/50. 13–14pp.

akkori szemlélete szerint keresztény értékekre csak keresztény tanárok nevelhetnek. Ugyanígy az orvoslás nem csak egészségügyi kérdést jelentett számára, hanem szerepet játszhatnak. (Gondoljunk csak az abortusz vagy az euthanázia körüli vitára napjainkban.)³⁹⁷ – Mezgártól azonban, mégis idegen a fajgyűlölet és az erőszakosság! Morális, magatartásbéli váltást vár, amire szerinte csak a keresztény elvárások korlátjai között élő ember képes: „Az antiszemitizmusnak nem az a lényege, hogy egyik fajú ember helyett a másik vezesse az üzletet, hanem a zsidó és keresztény felfogás óriási különbsége. Az embercsere nem elegendő, szellem-változásra van szükség. Nem a zsidó egyént kergeti el helyéről a keresztény személy, hanem a zsidóság szellemét szorítja ki a kereszténység. A zsidó-kérdés nem a keresztények lőtás-futása az orruk elől elkaparintott haszon után, hanem az erkölcsi felfogás különbségének kiéleződése.” – Az iparos és kereskedő zsidó réteg a társadalom többi csoportjainál gyorsabb gazdasági felemelkedése a parasztság és a munkásság elszegényedésével párhuzamosan, nem csak a magyar közéletben provokált éles vitákat, hanem a lengyel, a balti és az orosz államban is, mint látható a Szolzsenyicin által vizsgált szakirodalomból.³⁹⁸ A zsidóság nagyszámú részvétele az egy-két évtizeddel korábbi bolsevik forradalmakban Európa szerte az erkölcsi alapú elítéléshez vezetett.³⁹⁹

Mezgár téves azonosítása nem jelenti azt, hogy bármilyen mértékben is elfogadná a fajelméletet: Támadja a nyilas mozgalmat, a totalitárius rendszereket és az erőszakot:

„A zsidókérdés megoldásában legelső tényező az erkölcsi erő. Rossz úton jár az, aki fizikai erőszakoskodásokkal kezdi a kérdés bolygatását. Sületlen tréfák sem valók ebbe a végtelenül komoly problémába. Hiszen a zsidóké is csak embersors. Valahol lenniük kell. Valamit enniük kell. Elbánásuk is csak emberies, sőt keresztényi lehet. ... A zsidóval nem tudja felvenni a versenyt a magukról megfélemedezett keresztények erkölcstelensége, hanem csak a hitből és lelkiismeretből élők fokozott, természetfeletti becsületessége!”⁴⁰⁰

397 Uo.

398 „megközelítőleg 2 millió hektáron, amelyet jelenleg (1908) zsidók bérelnek, vagy birtokolnak az irodalomban vagy a lengyel Királyságban... csak 113 ezer található mezőgazdász zsidó kolóniák kezében...” E tárgyban a *Zsidó Enciklopédia* a következő érveket hozza fel: „Az agrárreformok, amelyek arról intézkedtek, hogy a föld kizárólagosan azoknak a kezében legyen, akik megművelik, sértette a zsidó népesség egy részének érdekeit. Azokét, akik zsidó tulajdonú nagy gazdaságokban dolgoztak.” „...A parasztság haragra gerjedt a zsidósággal szemben, mivel a kereskedők mindent megtekerték azért, hogy a gabona felvásárlási árát lenyomják a minél nagyobb anyagi haszon érdekében.” – idézi sorra a forrásokat az orosz kapitalizmus anomáliáit tárgyalva Szolzsenyicin. In: SZOLZSENYICIN: *Együtt* II. kötet. *Oroszok és zsidók a Szovjetunióban*. 362–363. pp.

399 „Már a 20-as években is, közvetlenül a polgárháború után is hangzottak el kirekesztő megnyilvánulások. Az *Oroszország és a zsidók* c. gyűjteményben ezeket I.O.Levin taglalta, (nincs is olyan sok zsidó a bolsevikok között; miért is volna egy egész nép felelős egyes tagjainak tetteiért; a zsidókat üldözték a cári Oroszországban és hát ezért... a polgárháború idején pedig a bolsevikoknál kerestek védelmet a pogromok elől) és ugyanakkor válaszolt is rá, hogy hiszen nem bűnvádi felelősségről van szó, ami elkerülhetetlenül személyes, hanem erkölcsi felelősségről. Pázmányik nem tartotta úgy, hogy az illetén erkölcsi felelősségből ki lehetne mosakodni.” In: SZOLZSENYICIN: *Együtt*. II. kötet. 120. p.

400 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5. e iratszám: 9448/50. 16. p.

Arra a kérdésre, hogy miért írt 16 oldalas tanulmányt a zsidókérdésről ezt válaszolta: „Abban az időben, ha a zsidókérdéssel nem foglalkoztam volna, cserbenhagytak volna a munkások, és odamentek volna, ahol e kérdést helyszínen tárgyalták. A fasiszta nyilas mozgalom fő propaganda ereje volt a zsidó kérdés. Emiatt sokan tévedtek meg, és álltak közénk. A munkásaim által mellékelte aláírások igazolják, hogy őket is én tartottam vissza.”⁴⁰¹

Mezgár védekezésében elmondja, hogy 1932-től 37-ig több száz cikke jelent meg, s ha a kiemelt 7 cikk megállapításai nem is mindenben helytállóak, működését és munkássága lényegét nem e cikkek alkották. Ahhoz, hogy a vád megalapozottnak bizonyuljon, legalább a cikkek túlnyomó többségének, de legalább is a felének olyannak kellene lenni, amely az olvasóközönségben felekezeti gyűlölségre alkalmas indulatokat ébresszen; ami nem történt meg, hiszen” egész életem munkássága az emberek szociális felemelkedéséért vívott harc.” – írja.⁴⁰² Ezután ismerteti írói munkásságát, és igazolásul felolvas cikkeiből, melyeket becsatolt a védelem:

„Ma is egyik fő kérdésünk, hogy mit csinál majd Gömbös a választójogunkkal és Imrédy az adókkal. A múltnak iszonyú terheit viseljük... A bőségnek már rég befeleggett, most a jó kedv akar eltávozni tőlünk! ... Szomorú marad a magyar mindhalálra, ha nem lesz rendszerváltozás ebben az országban... A liberális politikának óriási bűne az, hogy nem oldotta meg tömegek problémáját, és magukra hagyta a szegény társadalmi osztályokat...”⁴⁰³ – Természetesen e cikkek önmagukban nem lehetnek eléggé bizonyító erejűek, szükségesnek látja, hogy a vészorkorszakban zsidóknak és munkaszolgálatosoknak nyújtott segítségével igazolja az antiszemitizmus és antidemokratizmus vádjának alaptalanságát:

Berényi István főorvos igazolja, hogy 1944. május 15. és 1945. március 15. között feleségével együtt támogatást kapott – származásuk ellenére. Schaar Bernát állatorvos egész családját⁴⁰⁴ segítette stb. Fehér Istvánné (a patikus felesége) zsidó származása ellenére az egyházközösségben dolgozott. Állítása szerint Mezgár „a többi üldözöttet is segítette és emiatt a csendőrséggel konfliktusa támadt... bízta az üldözötteket, hogy a sárga csillag viselése ellenére is csak tovább járjanak a templomba. A szentmise után az üldözöttekért imát mondott.”⁴⁰⁵

Jegg Géza nyugalmazott polgármester (testvére az 1941. évi délvidéki hadműveletek előkészítőjének, vitéz Istvánffy Edének⁴⁰⁶) minderről így nyilatkozott:

401 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5.e iratszám: 9448/50. Október 16-i tárgyalási nap dokumentációja.

402 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII.5.e iratszám: 9448/50. 21. p.

403 Új rendet a magyar világba! c. cikke. In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5. e iratszám: 9448/50, 22. p.

404 Schaar Bernát (kikeresztelkedett zsidó családból)– állatorvos leánya volt a szobrász Schaar Erzsébet, Vilt Tibor felesége.

405 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5. e iratszám: 9448/50 83. p. Mezgárhoz a perhez becsatolás céljából eljuttatott levelében írja: „Esetleges elmenetelem esetére 4 kiskorú gyermekem erkölcsi támogatását magára vállalta. Uo. 200. p.

Sőt a Budafokra helyezett deportálásra kiszemelt zsidókat is, kik áttérésük által az egyház kebelébe tartoztak, állandóan felkereste, támogatta, értük elhurcolásuk napján hangos imával megemlékezett.”

406 Jegg Géza, aki a Háros szigeten állomásfőnök volt, feleségül vette Ábel Máriát, 3 fiúk született. Később ugyan Pécsre áthelyezték, de két fia visszakérült Budafokra: Géza rövid ideig, 1944. júliusi lemondásáig

„a prépost úr a zsidókérdésben mindenkor teljesítette papi és emberi kötelességeit, és állandóan igyekezett ellensúlyozni a szélsőjobboldali körök azon törekvését, hogy a város lakosságát a zsidók elleni gyűlöletre izgassák. Nagyrészt a prépost úr egyházi, közéleti és társadalmi működésének köszönhető, hogy Budafok lakosságának nagy többsége részvétel, együttérzéssel viseltetett a zsidóság iránt. Amikor az un. gettó felállításakor Endre László elrendelte, hogy a zsidók a városszéli téglagyárban helyeztessenek el, ismételen megjelent nálam, kérve kért arra, hogy akadályozzam meg ezt az embertelen intézkedést. Nyilas körök részéről féktelen izgatás folyt, s prépost úr volt a városban a legszilárdabb erkölcsi tényező, akire támaszkodhattam... meggyőződéssel állíthatom, hogy prépost úr a zsidóság érdekében mindenkor a leggerincesebben, s az adott viszonyokhoz képest a legeredményesebben működött a fennállott szabályokkal élesen szembehelyezkedve.”⁴⁰⁷ –

Megmozdult perében az egész Budafok; benyújtotta a város katolikus férfiainak tanúsítványát, hogy „sem a szószéken, sem másutt elmondott beszédeiben antideмократikus kijelentést nem tett és a napi politikát még csak nem is érintette. – Az aláírók tiltakoztak a vádak ellen.

Schück István Mezgárnak küldött tanúvallomásában írja: *Kommunista kötelességemnek tartottam, Önmél jelentkezni*”. Az, 53 éves cukrász 1944-ben ismerte meg a plébánost, amikor mint zsidó származású keresztény hamis papírokkal bujkált: Egy bombatámadás során „zsidó munkaszolgálatosok mentették a pincében rekedteket és a budafoki nyilasok megtámadva a munkaszolgálatosokat, kővel dobálták a mentést végző zsidókat. A felizgatott tömeget a vádlott személyes közbelépése osztalatta fel, aki a zsidókat megcsókolta azzal, hogy ti vagytok a derék magyarok, folytatásátok a munkát, segítsétek a betemetetteket, majd karót rántva, magából kikelve zavarta szét a sértő tömeget. Amikor templomba jártunk, a vádlott bizonyította, hogy nem vagyunk zsidók, azzal, hogy ő felelősséget vállalt értünk.”– A tanúvallomásokból derült fény a székesfehérvári években végzett munkásvédelmi intézkedéseire, szociális apostolkodására:

„A vádlottat 1923-óta ismerem Székesfehérvárról... Tudom azt, hogy a vádlott volt a munkásszervezetek vezetője... munkásérzelmű ember volt, és az ő tekintélye alatt a munkáság megmozdulhatott... határozottan ellenezte a faji gyűlöletet és hangoztatta, hogy az embert erkölcsi tartalom szerint kell megítélni. Az általa vezetett munkásszervezetekből nyilasok nem kerültek ki. Bőrgyárban, festőiparban a bér-emelés érdekében sztrájkokat szervezett, és ezek a sztrájkok sikerrel is jártak. Családi pótlékot a helyi munkások egy évvel előbb kaptak, mint országos viszonylatban a

Budafokon polgármester volt, testvérét Edét a katonai szakirodalom már a vitézi címmel magyarosított nevén vitéz Istvánffy Edeként (1892–1941) ismeri. (A két fiú a Francois ikerlányokat vette feleségül.) Életrajzát Sőregi Zoltán – VÉGSŐ ISTVÁN: *Gyorsan, bátran, hűséggel*. Timp Kiadó, 2010. 172. oldalán közli: „Parancsnoksága alatt vonult be 1940-ben, az alakulat a partiumi, és az erdélyi részekre. Az ő vezetésével készültek fel a délvidéki hadműveletekre.” 1941. áprilisában halt meg. Ábel Margit ismertette a családi hagyományt: 1941-ben egy 5 tagú katonai delegációval küldték tárgyalni Jugoszláviába, ahonnan halálos betegen tért meg. A Bakay Klinikán operálták meg, s a gyomrában üvegszilánkot találtak. Április 4-én elhunyt és 5-én temették el Budafokon. Ábel Margit visszaemlékezése, 2010. április 9.

407 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50. Jegg Géza ny. polgármester levele. Kelt Balatonlelle, 1947. Május 14.

többi munkások. Az ő közbenjárására az órabéres munkások karácsonyi segélyként egyhavi illetményt kaptak... Tudomásom van arról, hogy a vádlott intette a munkásokat, hogy ne vegyenek részt a nyilas mozgalomban... A zsidószármazású Morvai Béla, a vádlott munkatársa volt. – vallotta Skriba Lajos – akkor székesfehérvári polgármester-helyettes.⁴⁰⁸ Mind Skriba Lajos, mind Nárdai József hangsúlyozta, hogy Mezgárnak igen „sok baja volt az akkori kormányokkal”, és megkísérelték rávenni, hogy hagyjon fel a munkások támogatásával. „A zsidó vagyonnal kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy magánvagyon tiszteletben kell tartanunk. Nem tett különbséget és kivételt zsidó vagy nem zsidó munkás között. Polgári iskolát, esti fémipari tanfolyamot szervezett a munkásság szellemi felemelkedése érdekében. Ezeket a tanfolyamokat többek között Morvai Béla a vádlott legjobb barátja, annak ellenére, hogy nevezett zsidó volt, előadást tartott.”⁴⁰⁹ – emelte ki Kozó Gyula. –

184 munkás írta alá Székesfehérváron foglalkozása és akkori pártállása megjelölésével azt a nyilatkozatot, amelyben részletesen felsorolják a Fehérváron általa létesített oktatási formákat, intézményeket. Nem csak munkaügyi érdekvédelmet biztosított Mezgár a köréje szerveződő mintegy 3000 munkásnak, hanem élelmezésükről és szellemi, erkölcsi szükségleteinek biztosításáról is gondoskodott. „Vagontételben vásárolta és szállította a városba a nem kapható cikkeket, nyári üdülőt tartott fenn a munkás gyermekeknek, segélyezte a hadbavonult munkások családját. ... élesen elítélte a zsidók elleni erőszakos intézkedéseket. Mindig azt tanította, hogy a kapitalistákkal szemben a törvényes eszközökkel és a munkás-összefogással teljes erőnkől harcolni kell, de a zsidó kérdésben csak a katolikus erkölcsi alapon szabad bármit tenni. Zsidó tanár – dr. Morvai Béla volt a legjobb munkatársa, aki még akkor is tartott nekünk előadásokat, amikor már a zsidókkal barátkozni is veszélyes volt, zsidó tagjainkat támogatta, segélyezte. Ő volt a munkások atyja városunkban, így is neveztük, s egyedül neki volt köszönhető, hogy a munkásság a fasiszta és zsidóellenes szervezetektől teljesen távol tartotta magát.”⁴¹⁰ –

Mezgár tehát óriási utat tett meg az elméleti antiszemitizmustól a gyakorlati zsidómentésig – ahogy kortársai közül ezt még nagyon sokan tették így (mint pl. Bajcsy Zsilinszky Endre is), de nem tudjuk a nevüket, hiszen titkon kellett cselekedni. Azonban kétségtelen, hogy azokban az időkben azok a vádak, amelyekkel őt illették, a legsúlyosabbaknak voltak tekinthetők. Számos papi per egyike volt az övé.

A megfélemlítés és gazdasági ellehetetlenítés tökéletesen sikerült. S most, hogy a belvárosi egyházközség tagjainak sorsa beteljesedett; soron következett – a kommunista megosztás gyakorlata szerint – tehát az eddig kímélt felsővárosi egyházközség is!

1948. december 13-án a 6000/1948.sz. kormányrendeletre hivatkozva a polgármesteri hivatal elveszi a Dévényi utca 5.szám alatti egyházközségi otthont. A Magyar Ifjú-

408 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50 81. p. Ugyanezt erősítette meg ifj. Klemencsics Antal, Kozó Gyula, Nárdai József, Rivnyák János, Kovács István.

409 In: Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Büntető Törvényszék, fondszám: VII. 5. e iratszám: 9448/50 82. p.

410 Uo. 161. p.

sági Népi Szövetségnek (MINSZ-nek) utalja ki úttörő otthon céljára azzal az indoklással, hogy az egyházközség cserkészcsapata „rendeltetésszerű céljának megfelelően nem használja, mert a cserkészcsapat, mint ilyen nem működik.”⁴¹¹ Nagy Ferenc plébános december 28-án kelt fellebbezésében leírja, hogy a világitás nélküli épületet a háború alatt istállóknak illetve garázsoknak használták, s a hívek önkéntes munkájával és kb. 2500 Ft. költséggel, „a Polgármester úr és a lakáshivatal tudtával és beleegyezésével” tették lakhatóvá. Hivatkozik a 26. 000/1947. E. K. M. rendeletre mely szerint az egyházközségnek az újjáépítésbe befektetett összeg erejéig joga van az otthon használatára, már pedig az újjáépítés még mindig folyik! Az 5 ezer fős egyházközség irodája, énekkara, oltáregylete, cserkészcsapata és Rózsafüzér Társulata működik benne, nem nélkülözhetik az otthont! – írja. Baranyai János polgármester a plébános levelét megküldte a MINSZ-nek fellebbezésre. Az újabb elutasítás után a megyéhez fordul fellebbezésével Nagy Ferenc. Végül is 1949-ben Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja helyben hagyja a városi polgármester véghatározatát – s az otthon az úttörőké lesz!⁴¹²

1948 nyarán volt Mindszenty bíborosnak utolsó bérmálása Budaörsön. „A népet nagyon megfélemlítették, így senki sem mert kiállni a bíboros úr fogadására. – jegyezte fel Vincencia nővér. – Mi nővérek készítettük a virágszőnyeget és szomorú sorfaluk között vonult be a templomba, ahol csak a bérmálkozók és bérmaszülők várták. A bérmálás után ájtott a zárdánkba, ahol a kápolnában előkészített minket a sötét jövőre.” –

1948. decemberében Budafok is bekapcsolódik a Mindszenty ellenes kampányba: Az egyházellenes feltüzelt légkörben a Bukta József igazgatósága alatt működő államosított „budafoki Szent István Gimnázium tanári kara és tanuló ifjúsága állást foglalt a Mindszenty-féle fekete reakció ellen” – írja a *Budafok Népe* december 4-én. „Budafok dolgozói követelik Mindszenty uszításának megszüntetését” címmel december 18-án megjelenő vezércikk felsorakoztatja egymás alatt a budafoki gyárak elítélő határozatait, majd egy zománcgyári dolgozó; korábbi zalaegerszegi lakos Decsi Sándorné történeteit következnek Mindszenty állítólagos ságodi 1000 holdas birtokáról stb....

1948. december 26-án letartóztatták Mindszenty Józsefet, Magyarország primását, Esztergom érsekét⁴¹³ „hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló büntett, kémkedés és devizacsempészés gyanújával.” – hirdette öles betűkkel a *Szabad Nép*.⁴¹⁴

411 Szűcs Pál aláírásával születő kiutalás iktatószáma: 12029/kig 1948. II.

412 A Fővárosi Levéltárban 831/1949-es fond szám alatt 1463/1949-es iktatószám alatt található az ügyirat. Nagy Ferenc Pest Vármegye alispánjához írott 373/1948. ikt. sz. fellebbezése 1948. dec. 28-án kelt

413 Mindez nem érte felkészületlenül az érseket: 1948. december 16-án volt Esztergomban az utolsó püspökkari konferencia. A primás arra kérte a főpapokat, bebörtönzése után se írják alá az Egyházra rákényszeríteni próbált megegyezést. Inkább mondjanak le a papság fizetéséről, az államsegélyről és bizznak a magyar népben, az nem fogja cserbenhagyni papjait. Szegények lehetünk, de függetleneknek kell maradnunk. Az egyház, amely nem független, az ateista államban csak rabszolgaszerepet tölthet be. In: HAVASY GYULA: *A magyar katolikusok szenvedései 1944–89*, 79. p.

414 *Szabad Nép*, 1948. dec.28.

A harc eldőlt:

A budafoki visszaemlékezők elmondják, hogy egyik napról a másikra tűnt el Mezgár Lajos plébános, hogy a plébánián szolgáló testvérhuga sem tudott távozási szándékról. Hock József 1947-ig volt egyházközségi világi elnök. Fia szerint a diósi plébános, Németh Gyula mentette ki Mezgárt, egy éjszakát töltött itt, majd továbbment a plébános szüleihez, akik a nyugati határ mentén laktak, s akik átsegítették Mezgárt a határon.⁴¹⁵ – Mezgár 1948. március 25-i bejegyzésével megszakad a História Domus. A következő évszám: 1949!

Alatta ez olvasható:

„1949. jan.21-én lett volna dr. Mezgár Lajos prépost-plébános úr 6. népegészségi tárgyalása a budapesti Markó utcai népbíróságon. Nevezett az időpont előtt két nappal távozott el a plébániáról, hogy egy nap múlva visszajön. De nem tért vissza.⁴¹⁶” – olvasható az utód, és közeli munkatárs; Pelsőczy Ferenc bejegyzése.

Mezgár utolsó, emigrációban töltött éveiről keveset tudunk:

1970. május 28-i kelettel egy pontos aláírást nem tartalmazó; Porto Alegre-be költöző magyar család géppel írott szövegét találjuk a História Domusba befűzve a budafoki prépost-plébános későbbi sorsáról:

Mezgár Lajos Ausztriába távozott, majd onnan Rómába, ahol 2 évet töltött el. Innen kapott meghívást Brazil-Rio Grande do Sul – állam fővárosában Porto Alegrebbe. A város plébániáján Sao Pedro templomba osztották be lelkésznek. Az érsekség nagyra becsülte tevékenységét. Itt ünnepelte meg aranymiséjét is, amelyen a lengyel énekkar énekelt. Utána baráti összejövetelt tartottak (1964. június 28.), ahol felsorolták az érdemeit. Majd a Hospitál da Brigada Militar katonai kórház lelkésze lesz, ahol 8 évig működik. Beteg katonákat és gyermekeket vigasztalt.

1967-ben az érsek a kórházból az elagottak és tehetetlen betegek otthonába; az Asilo Padre Cacique intézményébe helyezte át. (2 év múlva ő is tehetetlen betegként itt szorult ápolásra.) A magyar kolónia számára itt az első vasárnapokon magyar misét mondott; mely után rendszeresen fesztelen társalgásban maradtak még együtt. Időnként koktail-partyval összekapcsolt hazafias ünnepség volt. Az utolsó miséjét 1968.május 12-én mondta. Állandó szédülés kerülgette; orvosa dr. Salánky József volt. Végül combnyaktörést szenvedett, és kórházba került. Már javulófélben volt, amikor valószínűleg ágyban való szivarozás közben a takarója meggyulladt, és meghalt 1970.május 28-án. A Luzdigrotte köztemető papi temetőjében helyezték örök nyugalomra. Molnár László magyar atya imádkozott a hívekkel magyarul a szertartás végén.⁴¹⁷

415 Elhangzott Ábel Margit lakásán 2010. április 9-én. Jelen voltak Hock György, Hock József gyufagyáros fia, Ábel Margit és Bakondyné Zámory Éva budafoki lakosok.

416 Shvoy püspök emlékiratai szerint bebörtönözték már korábban. Újabb letartóztatása elől menekült nyugatra, Ausztráliába. (?) 1955-ös egyházmegyei névtárban már a külföldön tartózkodó papok névsorában szerepel. In: HETÉNYI VARGA: *Papi sorsok a horogkereszt...*

417 *„Érelmeszesedése erősödött. 1968. október 27-én Molnár László magyar lelkész vette át a gondozását. Állapota javult, Rómába akarták áttelepíteni. A folyosón azonban elcsúszott és combnyaktörést szenvedett és kórházba került. Már javulófélben volt, amikor valószínűleg ágyban való szivarozás közben a takarója meggyulladt és súlyos égési sebeket kapott. A törött lába csontig égett. Szíve már nem bírta a küzdelmet, és meghalt 1970. május 28-án.”* – Írásait az a személy rendezte, akitől e feljegyzést kapta a budafoki plébánia. Vajon hol lehetnek? –„A

Curia gondoskodott a végtisztességről. Betegsége alatt Vincente Scherer bíboros érsek többször is meglátogatta, aki éppen a brazíliai eucharisztikus kongresszuson vett részt. Az érseki általános helytartó (Draho János kanonok 1937–50?) a menhely kápolnájában mondta a gyászmisét és végezte el a holttest besztertelését.” – E sorok a budafoki História Domusban olvashatóak.

Brazíliaból megkaptam P. Ruben Neis, az érsekség főtitkára aláírásával az 1970. május 29-én Porto Alegre-ben kelt megemlékezését Mezgár Lajosról:

„79 évesen, 56 éves papság után halt meg. Magyar születésű volt. 1914–49-ig Magyarországon, mint káplán több helyen szolgált. 15 évig az egyházmegyei szemináriumban tanár, és egy egyházmegyei lap szerkesztője, utána plébános. Emigrációja során néhány hónapot töltött Ausztriában, Olaszországban, 4 évet élt Argentínában. 1955 decemberében érkezett Porto Alegre városába. 3 évet a Szent Péter plébánián töltött Lottermann plébános mellett, aki február 6-án halt meg, és aki mellett megpihen a temetőben. 8 éven keresztül a katonai kórház (Hospital da Brigada Militar) káplánja a Kristály Hegyen, ahol papi aranymiséjét is ünnepelte. 3 éve az Asilo Padre Cacique menhelyen tartózkodott, kezdetben annak lelkészeként, utána betegsége folytán a Szt. Katalin kongregáció nővérei gondoskodása alatt. Sokat szenvedett papként, először saját hazájában, a második világháború által megviselt országban. Mindig mélyen átérezte menekült honfitársai problémáit. Külföldön vasakarattal törekedett apostolkodni szóban és írásban. Ugyanakkor érezte a nyelvi nehézségek akadályát is. Az utolsó 20 évben a szóbeli apostolkodást a szenvedés vállalásával kellett helyettesítenie. Fél négykor volt a szentmise a menhely kápolnájában. Utána következett a temetés a világi papok sírhelyében, ahol jelen voltak papok, szerzetesek, s a Porto Alegreben élő magyar kolónia tagjai, akik a „Miatyánkot” magyarul imádkozták.” – Neményi Lajos atya Máriaremetén elmondta, hogy a 60-as évek végén egyszer küldött haza egy képeslapot – életjelet – Brazíliából, amelyet nem írt alá. Paptársai tudták, hogy csak tőle jöhetett, ugyanis címzetes apáti kinevezése volt, amivel együtt járt egy földrajzi kinevezés, s ő azt írta rá a képeslapra, kb. egy évvel a halála előtt. (!)

A Brazíliában megjelent Vallási és Szociális kutatások Statisztikai Központjának felmérése (CENTRO DE ESTATÍSTICA E INVESTIGACOES SOCIALIS, Departamento de Estatística Sector V.) a „Világi papok adatai” cím alatt tartalmazza azt a kérdőívet, amelyet Mezgár élettrajzi adatairól maga töltött ki. E szerint Emigrációját követően 1949-ben, Ausztriában, mint káplán Frenkenburgban szolgált, majd 1949–51 között Olaszországban a Róma melletti latiumi San Pastore Villában él, majd 1951–55 között Argentínában Lobos helyébe helyezik. 1955. dec. 19-től Brazíliában a Szent Péter Plébánián Emilio Lottermann plébános mellett 3 évig szolgált, majd a katonai kórházba kerül, ahol 8 évig káplán az un. „Kristály Hegyen”, ahol az aranymiséjét is ünnepelhette. Ezután az elagottak és tehetetlen betegek menhelyén (Asilo Padre Cacique) káplán.

VI. ELSORVADÁS: '50-ES ÉVEK

VI. 1. A KATOLIKUS KÖZÖSSÉG BEDARÁLÁSA – PÁRTIRÁNYÍTÁSSAL

Mezgár leváltása nem volt egyedi jelenség; mert az Állami Egyházügyi Hivatal azzal kezdte a működését, hogy leváltotta az összes addigi budapesti plébánost, ezzel akarták megerősíteni a papi békemozgalmat, mert a békepapokat tették a jól fizető plébániákra.⁴¹⁸ 1949. január 30-án tehát Neményi egykori tanítványát; Pelsőczy Ferencet bízták meg a plébánia vezetésével, aki 1941 óta szolgált a belvárosi plébánián. Látszólag semmi sem változott: Februárban farsangot és táncmultságokat szerveztek az egyházközségi otthonban, március és április folyamán nagybójtai szentbeszédsorozattal és iskolánkénti lelkigyakorlattal készültek a húsvétra. Egy este Prohászka emlékeztek. Húsvét után a képviselőtestületi tagok megerősítésére 14 előadást tartottak. Továbbra is havonta egyszer társadalmi vacsorát szerveztek.

Májusban az egykori budafoki ministránsgyerek, *Haut József* első miséjét mondta: „*De milyen nagy patrióták ezek a kedves budafoki polgárok! Mintha külön államot alkotnának. Mennyire megbecsülik és büszkék azokra, ki saját körükből emelkedtek ki. Ezt tapasztalhatjuk a kedves Haut Józsi primitíváján is.*” – emlékezett vissza a „családi eseményre” Pelsőczy.⁴¹⁹ – A templomfalak szűkeknek bizonyultak, hiszen eljöttek az újmisési pap cisztercita tanárai, s néhányan a régi budafoki papok közül is.

A júliusi vasárnap rendezett gyermeknapon a családok a katolikus otthon körül gyülekeztek, majd a templomtérre vonultak, s bár ezer érmecskét osztottak szét a gyermekek között, kevésnek bizonyult a gyerekhadhoz képest; még ezret lehetett volna kiosztani! Májustól új pénzbeszedőt alkalmaztak; megszűntek az anyagi gondok – az egyházközség anyagi helyzete stabilizálódott!

Augusztusban Máriabesnyőre zarándokoltak, s az utolsó vasárnapon a Szűz Mária Szeplőtlen Szíve tiszteletére a virágszőnyeggel díszített Péter Pál utcán körmenetet tartottak. Tervezték egy új barlangkápolna nyitását az újonnan épült műút körül lakók részére, ám a *hatóságok tűzvédelmi okokra hivatkozva megvonták a működési engedélyt...*

1949. május 1-én megjelent a rendelet a fakultatív hitoktatásról. Budafokon ekkor még erősen állt szemben az ateista nyomással a közösség, nem riadtak vissza hitük nyílt vállalásától:

418 Hollai Ferenc visszaemlékezése, 2007. 07. 11-én, otthonában.

419 Budafok Felsőváros História Domusa.

Az érintett családok 97 %-ka jelentkezett hitoktatásra! A hatóságok azonban az eredményt megsemmisítették. Az új jelentkezési határidőt egy héttel későbbre tűzték ki, az eredmény azonban ismét csak egy-két százalékkal maradt el. Ugyanis erre az időszakra esett a bérmlákozás: A 400 jelentkező jó cselekedetként felajánlotta, hogy egy-egy utcát végigjárva értesíti a híveket az új jelentkezési határidőről!⁴²⁰ – Nem késett azonban a hatalom válasza:

A bérmlálás 1949. szeptember 25-én volt, s a bérmlálás napján kapott diszpozíciót Pelsőczy, vagyis „áthelyezték” – nyilván felsőbb utasításra. Pedig Pelsőczy amiben tehette „engedelmeskedett”: A *Budafok Népe* címlapon hozta ugyanis a május 14-i számában a plébános nyilatkozatát, miszerint „a püspöki kar felhívta a híveket, hogy a népfontra szavazzanak. Ezt támogatja ő is.” – Olvashatták, akik kezükbe vették a baloldali lapot.

Helyét Barbély Pál vette át adminisztrátorként, ugyanis a plébánosi poszt érvényesen az élő Mezgár atyáé volt. Barbély éppen tataroztatta Apátszálláson a templomot, s az állványok is még álltak; amikor váratlanul áthelyezte a püspök Budafokra...

„Budafokon zűrzavaros állapotokat találtam: Megérkezésemkor az asztalomon egy csomó levél fektűt: az egyházközségi tanácsstagok lemondó levelei. Hangsúlyozták, hogy nem személyem ellen tiltakoztak, hanem Shvoy püspök úr eljárása ellen, aki váratlanul elhelyezte dr. Pelsőczy Ferencet, aki kiválóan nagy lendületet adott az egyházközség életének, s aki épp a bérmlálás alkalmából kapta kézhez az áthelyezését. Ezért az egyházközség vezetői a bérmlálási ebéden nem ültek a püspök mellé – tiltakozásul.”⁴²¹ – A hívek nem sejtették, hogy mekkora nyomás nehezedett Shvoy püspökre az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenykedése folytán! A püspök pedig végig igyekezett régi budafokiakat vagy egykor Budafokon lelkeszkedő papokat kihelyezni, ha már más módon nem tudta menteni papjait, és rákényszerült azok áthelyezésére. Dr. Büttner Ferenc (Shvoy püspök tanácsosa ekkoriban) – aki mint láttuk, Mezgár előtt vezette a budafoki egyházközséget – azt tanácsolta Barbelynek, hogy külön-külön beszélgesse el az egyházközségi elöljárókkal, s a dolgok rendbe jöjnek.

Így is tett. Maradhatott Bélafalvy Imre káplán,⁴²² aki hitoktató beosztást kapott, s az újmisé Brajnovics Ferenc, s a leánycsapat kedvelt „*Miklós tiszije*” – Miklós József

420 Keszthelyi Ferenc váci püspök emlékezett vissza erre a bérmlálási fogadalomra.

421 Budafok Belváros História Domusa

422 DR. BÉLAFALVY IMRE (1921 Cegléd–1995. Érd) Budapesten szentelték pappá 1994. december 24-én, majd teológiai doktorátust szerzett. (Informátoromnak, Juliskának elmondta, hogy 1944-ben ki-ki ment a bevagonírozott zsidókhoz, hogy lelki vigaszt nyújtson nekik.) Káplánként működött 1945 és 1946 között Solymáron, 1946 és 1948 között Nagytétényben, mint kihelyezett káplán 1948-ban Pilisvörösvár-Bányatelepen, majd újra 1948–51-ig Budafok-Belvárosban. 1951-ben Polgárdin, 1951–54 között Székesfehérvár-Vizivárosban, 1954–59 között Vértesacsán szolgált. A falu nem kis kárörvendőssel figyelte, ahogyan a plébániaépítéshez rendelt téglákat késő délután szállították ki, s egy éjszakán át egymaga, minden segítség nélkül rakta le a kocsiról az egész szállítmányt. – Míse előtt még a harangot is magának kellett meghúznia... 1956-ban a forradalmi zászló alatt mondott beszédével veszélybe sodorta magát; Shvoy püspök 1959-ben ezért helyezte át Érd –Tusculanumbanba, ahol 1959-től 1962-ig mint lelkész, majd mint plébános szolgált haláláig. Amikor Érdre került, egy romos kis kápolna várta. Egész életében a templomot építette a hívek áldozatos részvételével, kézi munkájával; s a História Domusból

hitoktató. A munkában segített Rétfalvy Győző premontrei hittanár. A rendek feloszlása után Biczó József lazarista atya, majd Solymár Ferenc volt kapucinus érkezett. Minden misén gyóntattak; naptár- és ünnepnapokon 3–4 gyóntatószékből is párhuzamosan. Vasár- és ünnepnap 6 szentmise volt, s a templom tele hívekkel. Továbbélt a leány- és a fiúcsoporthoz, a Rózsafüzér Társulat, az énekkar. Az Oltáregyesület idősszónyai varrták, tisztították a templomi ruhákat, hímezték az oltárterítőket.⁴²³ A Karitás – Keresztes Sándor instruálásával – a betegeket látogatta; bevásároltak számukra, segítettek a tisztálkodásban. Az anyagi gondok enyhülni látszóttak, mert májustól a régi pénzbeszedőket újjakkal váltották föl.⁴²⁴ „Az első időben az elődöm által beütemezett programot hajtottuk végre.” – jegyezte fel Barbély. Tehát folytatták a Pelsőczy által indított előadásorozatot Sík Sándor piarista költő előadásaival, és P. Lombos Kínából hazatért ferences misszionárius nagy sikerű beszédeivel. Fenn tartották nagyböjtből a triduumot korosztályonként; amit most Gábris Grazian szintén Kínából hazatérő páter színes beszédei tettek érdekessé. Budafokon a zene-tanulásnak, a klasszikus zenének mindig számos híve volt, tehát hangversenyeket továbbra is rendeztek; így az adventi időszakban (december 8-án) a Forrai- kórus lépett föl.

kiolvashatóan; amit az egyik hivatal engedélyezett – a másik leállított... Volt valaki, aki a közelben lakott, és állandóan jelenthette az épülés állapotát az Egyházügyi Hivatalnak. – Egy alkalommal az esperes Ásguti Ádám érkezett ávosok kíséretében. Közölte Béla-falvyval, hogy „hittantermet lehet építeni, de templomot nem!” – Ugyanakkor fennmaradt Shvoy levele, amelyben írja, hogy Ásguti a templombővítés mellett van, és utasította Béla-falvyt, hogy készíttesse el a tervet, mert alkalmas időben Ásguti megszerzi majd rá az engedélyt, azonban addig is óvatosan járjon el, mert „a politikai helyzet nem kedvező”. Juliska, aki ebben a 35 évben férjével talán a legnagyobb segítsége volt, elmondta, hogy a Pestmegyei Tanács Építési Osztályára (XI. kerület, Karinthy Frigyes út 3. I. emelet) rendelték be rendszeresen, s ott tartották egy-egy éjszakára. A képviselőtestület idős tagjai jártak utána, hogy kimentsék. Olykor-olykor csak annyit mondott Juliskának Ásguti esperesre vonatkozóan: „Ha az nem segítene, akkor nem biztos, hogy hazajönnék”. – Egyszer amikor elfogyott a pénz, egy lottót vettek a hívek, s négyes találatuk lett! Abból vásárolták a tetőhöz szükséges gerendákat. – 1964-ben, amikor végre a sok akadályoztatás után a *hittanterem* elkészült, Béla-falvy feltevette a tetőre a keresztet... Másnap a hívek hiába keresték, csak néhány nap múlva érkezett vissza – kesztyűben... Sokáig nem vette le, abban is misézett. „Ne törődjön vele!” – nyugtatta a sírdogáló híveit. A Gárdonyi Általános Iskolában 1964-ben leállították a hittanoktatást. Amikor Béla-falvy be akart lépni, Kis Ilonka igazgatónő elébe állt, és kitalálta: „Semmiféle papnak itt nincs helye” – mondta. (Az 1960-as években a templomi hittanra járó gyerekek jegyeit is lerontották, s a továbbtanulásukat megnehezítették.) 1965-ben szentelték fel a templomot, addig sátorban miséztek. (Harangtornyot csak az utóbbi években emeltek.) Azonban további tervei voltak; plébániát 6 szobával szerzetesek számára, és egy közösségi termet akart építeni. Az építési kálvária újrakezdődött, s csak 1994-re épült meg. Ebben az évben karácsonykor a hívők szeretetteljes ünneplésével, a gyermekek köszöntő versével ünnepelte aranymiséjét. 1995. március 12-én Vértesacsán aranymisés áldásban részesítette egykori híveit is. Egy évre rá hirtelen távozott szerettei közül.

Források: Érd-Tusculánium História Domusa, Shvoy püspök 1213/1961. iktatószámú levele, kelt Szeferhóvár, 1961. október 20. Mi Újság Vértesacsán?, 1995. április 3. szám: *Ötven év az oltár számolyán*. Bálint Béláné, Érd-Tusculánium Egyházközség munkatársa 2009. november 18-án bocsátotta rendelkezésemre a plébános itteni szolgálatával kapcsolatos dokumentumokat, és emlékezett vissza a plébános itteni működésére.

423 Feketéné szervezte a templomtakarítást. Napjainkban is használatosak özv. Borhy Istvánné ünnepi oltárterítői, ministránsruhái: Az új fazonú ministránsruhákat maga tervezte, szabta és varrta Barbély kérésére, majd javította, felújította Ásguti idejében.

424 Budafok Belváros História Domus-a.

A környékbeli egyházközségekkel együtt szervezték meg a 48 órás szentségimádást, s megtartották a megfélemlített légkörben is a sok budafokit vonzó körmeneteket:

„A feltámadási körmenet elején fiatal édesanyák haladtak babakocsik seregével.

A sok ijesztgetés ellenére is megtartottuk a virágszőnyegen az úrnapi körmenetet.

Elzarándokoltunk Mátraverebély-Szentkútra.” – írta.

Az egyházközségi otthonban diafilmes előadást vetítettek Rómáról, s közös vacsorákat szerveztek – az államosításáig.

VI. 2. PÁRTBIZOTTSÁGI ÉS TANÁCSI PRÉS ALATT A „KLERIKÁLIS REAKCIÓ”

Az újraeledő egyházi élet és a hitoktatásra járók nagy száma sürgős intézkedésre ösztökélte a pártbizottságot. A december 30-i ülésen Bujáki László bejelenti, hogy a káderosztálytól az 1. Körzet vezetősége kéri Reisz Józsefné pártból való kizárását, mert *„Reisz Józsefné mint párttag, összeférhetőnek tartja, hogy a klerikális reakció lelkiismereti terrort folytathasson a szülőkre és a gyermekekre. Reiszné egész magatartása és kapcsolata a klerikális reakcióhoz való tartozását igazolják, de bizonyítja ezt az is, hogy a felsővárosi egyházközség pénzbeszédője és a Felsővárosi egyházközség által rendezett vacsorák és összejövetelek szervezője. A fiát papnak taníttatja, és mindezt összeegyeztethetőnek tartja a párttagsággal.”*⁴²⁵ – A pártbizottság Reiszné kizárta. Ezzel jelezte a hívők felé, hogy már nem fogadja el a kettősséget; mint 1948-ig, a párt képviselője is megjelent egy-egy egyházi szervezésű kulturális rendezvényen, a szerzetesrendek feloszlását és az egyházi intézmények államosítását követően, a fakultatív hitoktatás mindenféle adminisztratív eszközökkel történő akadályoztatása idején választani kellett a párt, és a hitének gyakorlása között!

1950. június 1-én, az MDP Központi Vezetőségének ülésén, a 3. napirendi pontot Révai József közoktatásügyi miniszter terjesztette elő *„Harc a klerikális reakció ellen.”* Vádolta az állampolgári esküt megtagadó püspököket és rendfőnököket, követelte, hogy a bibliaköröket, ministránsköröket, rózsafüzér társulatokat, temetkezési egyesületeket stb., vegyék hatósági ellenőrzés alá. Szerinte a „klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek”. Szerinte a jövőben a feladat: leleplezni a klerikális reakciót, támogatni a békepapokat, fokozni kell a propagandát, stb.⁴²⁶ – Mintha csak e jelre várt volna a XXII. Kerületi pártbizottság! Az 1950. évi június 23-i ülésen Szőke Lajos a Révai beszédre hivatkozva elmondta, hogy eddig is igyekeztek elvonni a fiatalokat az úrnapi körmenetről mozielőadások, bábszínházi műsorok rendezésével, strandolással. Az apácákat összetelepítették, hogy a felszabadult helységekben iskolákat hozzanak

425 MDP XXII. kerületi szervezetének 1949. dec. 30-i pártbizottsági ülése, Budafok. BFL XXXV. 161 a/4öe. Jelen van: Polláczek Gyula, Szőke Lajos, Riedel Béla stb.

426 1950. június 1-jén tette közzé a kommunista párt legfelső testülete „a klerikális reakció elleni harcról” szóló határozatát: A Központi Vezetőség határozata a klerikális reakció elleni harcról. Bp.1950.

létre. Elítélte „Desics-et⁴²⁷” és a felsővárosi plébánost a beszédei miatt, s megemlítette, hogy az úttörők bírálata miatt az ifjak tiltakozó jegyzéket írtak, s azt a pedagógusai aláírták. (Ez a fajta „tiltakozás” ’45-től bevált gyakorlata volt a kommunista pártnak...) Eredmény: „Nagy Ferenc elment az úttörővezető lakására civilben és próbálta mentetgetni magát.” – mondta. Feladatul tűzte ki a párttagok, a többnyire semleges (!) iskolaigazgatók, a pedagógusok meggyőzését. Nyári táborokkal kell – szerinte – elvonni a gyerekeket az egyházi nyaralásoktól, programoktól. Az agitációba a DISZ, az MNDSZ és a szülői munkaközösségek bevonását is tervezte:

„A klerikális reakcióval kapcsolatban tapasztalt jelenségeket a jövő heti taggyűlések elé kell vinni. A klerikális reakció áthelyezte a súlypontját a területre, az apácák járják a házakat és agitálnak, az esetleges sorbaállításoknál már azt beszéljük, hogy a templomokat bezárják.

... az üzemi népnevelőket beosztjuk rendszeresen területi agitációra. A népnevelők előre megkapják a politikai szempontokat.” – mondta.

Czene (pártbizottsági tag) hozzászólása jól szemlélteti az alkalmazott „módszereket”: A VII. pártkörzetben szombaton tartottak tanévzárót, amelyen úttörőket avattak. A bizonyítványokat csak másnap adták át, hogy elvonják a családokat a templomjárástól. Czene szerint a vörös nyakkendőt átadó ceremóniát megzavarta a közeli templom harangjának zúgása – hangjára az összes asszony keresztet vetett.⁴²⁸ – Szőke hangsúlyozza, hogy „a taggyűléseken meg kell magyarázni végre a párttagoknak, pártvezetőségi tagoknak, hogy milyen állást foglaljanak a klerikális reakcióval szemben. A klerikális reakció elleni harc egyben azt is jelenti, hogy az illető párttag hogyan viszonyul a Párthoz.”

A fennmaradt jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy 1953-ig hetente, kéthetente visszatértek a hitoktatás és az egyház működésének ellehetetlenítése módozataira.

Szőke Lajos egy hét múlva, június 30-án részletesen ismertette a hitoktatás visszaszorítására tett pártbizottsági intézkedéseket: „A népnevelők felkeresték azokat a családokat, ahol gyermek van, és igyekeztek felvilágosítani őket arról, hogy mit jelent az, ha a gyermek hittanra jár, kinek a kezébe adják a gyermekeket.” – Megállapítja, hogy nem sikerült a népnevelőket hétköznapiokon a családokhoz kiküldeni, csak hétvégén, s akkor is csak a harmaduk járta végig a hittanosok szüleit. Szőke javaslatot tett arra, hogy az agitációs és propaganda-titkár vonja ezért őket felelősségre; s a jövőben lakóhelyükön osszák be majd be őket a családokhoz, hogy jobban ellenőrizhetőek legyenek. Megállapítja, hogy amíg 1949-ben a tanulóknak csak 9, 3 százaléka nem iratkozott be hittanra, azzal szemben ez idáig (1950. június) az összes tanulóknak csak 11%-ka (359 gyermek) jelentkezett hitoktatásra, a következő nap pedig még hátra van! (Kimutatták, hogy legtöbbször a Kossuth Lajos utcai és a Pannónia utcai iskolában iratkoztak be hittanra.) „A gimnáziumban a feliratkozás csak

427 DESITS ISTVÁN esperes (1907, Ölbö – 1992, Sárospatak) Szentelték: Székesfehérvár, 1930. Káplánkodott Perkátán és Nagytétényben, 1932-től Székesfehérvárra kerül kollégiumi prefektusként, majd kórházlelkészként. Káplán 1939–46 között Budatétényben, majd plébános 1946–75-ig, helyettes esperes 1949–50, esperes 1950–54 között, címzetes kanonok 1969-től, 1975-től nyugdíjas (Shvoy naplója)

428 BFL XXXV. 161a/6. öe. MDPXXII. ker. PB ülés jegyzőkönyve, 1950. VI. 23.

július 1-én kezdődik – mondta. – Tehát a népnevelőknek fel kell keresni a gimnazisták szüleit”. – határozott. A pedagógusoknak külön értekezleten magyarázta el, hogy a beíratással kapcsolatosan mi a feladatuk: „... megmondtam nekik, hogy ezt a semlegességi álláspontjukat most már végleg fel kell számolni, és a párttagoknak kötelességük felvilágosítani a szülőket, de elsősorban a saját gyerekeiket ne írassák be hittanra.” – A PB megbízta Polláček Gyulát, hogy gyűjtse be még aznap a gimnazisták nevét és címét, s adja át azokat az agitációs és propagandaosztályra, hogy még aznap elkezdhessék az agitációt. Minden évben újra határozták meg június végén azt a két fél napot, amikor a szülők az iskolai hittanra beíráthatták a gyerekeiket. – Sajnos nincs nyoma annak, hogy a gyerekek egészségét veszélyeztető szennyezett ivóvíz tisztítását is ilyen akkurátusan kezelték volna!⁴²⁹

A helyi intézkedések, mint látható Budafok esetében is, a legszorgalmasabban követték a pártközponti, s a nagy-budapesti aktív utasításait. A vitában megállapodtak abban, hogy a népnevelők agitációs munkáját továbbra is folytatni kell, hogy ügyelniük kell arra, hogy a tanítás megkezdésekor ne hogy „*a papok most valami házi oktatást indítsanak meg*”. Határozatot hoztak arról, hogy a propagandaosztály vigye a legközelebbi propaganda és népnevelő értekezlet elé a „*klerikális reakció kérdését*”, és tárgyalják meg, „*hogyan fogják vinni a harcot a klerikális reakció és a jobboldali szociáldemokraták ellen.*” – A jegyzőkönyvekből az is kiderül, hogy figyeltették az egyes iskolákban zajló tanévnyitó és tanévzáró ünnepségeket, s a fenti szempontok szerint minősítették az ott elhangzó igazgatói beszédet.

Az 1950. évi július 7-i MDP kerületi pártbizottsági ülésen megállapították, hogy a nagy-budapesti pártértekezlet közepesnek ítélte meg a kerületi agitáció eredményeképpen csökkenő hittanosok számát: „kerületi viszonylatban beíratk az általános iskolába 3404 gyereket, ebből 649 iratkozott be a hittanra, ami 18,3%-nak felel meg. A gimnáziumba beíratkozott 289 gyermek, és ebből 29 iratkozott be hittanra, ami 9 százaléknak felel meg.” – állapította meg az előterjesztő, aki a jobboldali szociáldemokraták elleni üzemi harc mellett, a második legfontosabb feladatnak a vallásos párttagok kiszűrését tekintette:

„A legközelebbi feladatunk tehát megtudni azt, hogy a párt tagjai közül hány elvtárs íratta be gyermekét hittanra, persze itt másképpen bírálendő a vezetőségi és másképpen az egyszerű párttag.” – Mint látható; visszatérő probléma párttagok valóságossága, bár mint láthattuk; ezt a legszigorúbban ítélték meg, kizáró ok volt.

Hogy mennyire csak a vallásos emberek vagy az egyház megtevesztését szolgálta az **1950. augusztus 30-án a Püspöki Kar és a Minisztertanács által aláírt megállapodás**, Világosan kitűnik a budafoki PB szeptember 9-i ülésének jegyzőkönyvéből:

Szöke megemlíti, hogy a megegyezés létrejötte nem azt jelenti, amit egyesek tévesen feltételeznek; miszerint a Központi Vezetőség június 1-i határozata a klerikális reakció elleni harcról módosításra szorulna! A megállapodás I. részében, a püspöki

429 Jakosits – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – megemlítette ugyanis, hogy a Baross Gábor telepi iskolában lévő kutat nem szivattyúzták ki rendszeren, pedig abba egy macska esett bele, amelyet onnan döglötten halásztak ki, s ahonnan azóta is, az egész környék a vizet issza BFL XXXV. 161a/6. óe. MDPXXII. ker. PB ülés jegyzőkönyve, 1950. VI. 30

kar olyan „kötelezettségéről van szó, amit eddig nem vállaltak”, vagyis a kormány politikájának, az 5 éves tervnek és a téveszesítésnek a támogatása, amíg a II. részben a „mi kötelezettségünkben olyasmi van, amit idáig is vállaltunk” – fejtette. – Azonban a „KV határozatának elvi részében semmiféle változás nincsen.” – Elmondta, hogy a megegyezés zavart keltett a külföldi ellenséges sajtóban, de ez nem jelenti az egyház elleni harc feladását, csak más módszerekkel kell az „egyházi reakció” ellen küzdeni: „A harcot azok ellen fogjuk folytatni, akik az egyezményt megszegik. Messzemenő aktivitást kell kifejteni az alsópapság felé és bevonni szélesen a béke-mozgalomba, a békebizottságokba és ezen keresztül aktivizáljuk a békéért folyó harcra... Ez a papír sokat ér, ha ügyesen használjuk föl. A vallás, elvtársak, a párton belül most sem magánügy!” – figyelmeztetett. Figyeltették rendszeresen a szentbeszédeket, becitálták a tanácsba a papokat, megszegénítették az iskolákban a vallás-oktatásra járó gyermekeket az erre készített pedagógusok. Sok helyen asszonyok rohantak be és kiabáltak, hogy engedjék a gyermekemet beiratkozni hittanra. Többen a tortúra láttán visszariadtak, másnapra halasztották a beíratást majd elmaradtak.⁴³⁰

Az 1951. január 26-án tartott kerületi PB-ülésem Szémann ismertette Rákosi DISZ – kongresszuson elhangzott beszédét, az egyházhoz intézett nyílt hadüzenetét; mégpedig a megszületett egyezmény megsértése ürügyén: Vannak olyan „egyházi vezetők, akik az állam és az egyház közötti megállapodást félremagyarázzák, és rágalmat szórnak a Szovjetunióra, és a népi demokráciákra.” – állapította meg. Példaként említette a budatétényi missziós rendház vezetőjét, mert az élesen kikelt az állam és az egyház közötti megállapodás ellen, és azt mondta, hogy számára „csak akkor lesz béke, ha a rendházat és a környező gyümölcsösét meghagyják.” – Szémann szerint ez a pap behívta a gyerekeket a Missziós Rendház pincéjébe, ahol olyan 12 pontot adott a kezükbe, ahol az egyik az volt, hogy „jól fogok tanulni angolul”.⁴³¹ Szerencsére a budatétényi iskolaigazgató a pincét lezáratta és az illegálisan szétosztott „röplapokat begyűjtette”...

Sikerült az iskolai hitoktatók között is bűnbakot találni: Dobos Mária hitoktató állítólag esernyőket kért a gyerekek szüleitől kölcsön, s azokat nem adta vissza... Brajnovics lelkész pedig nem küldte ki a hittanóráról az odacsapódó, de fel nem iratkozott gyerekeket, arra hivatkozva, hogy erre nincsen utasítása. – Figyelik azt is, hogy a templomban ki megy áldozni: megemlíti pl. Nagy Domonkost a Gyufagyárból, „akinek a felesége tüntetőleg viszi 5 éves gyermekét áldozni”. Célként jelöli meg az alsópapság bevonását a béke-mozgalomba és szembeállítását a püspöki karral. Megállapítja, hogy a *papok harmadát már bevonták a béke-mozgalomba, köztük a kerületből Nagy Ferenc plébánost* is, aki a kerületi békenagygyűlésen és a magyar Béke-kongresszuson vett részt. Nyilván, az 50-es évekre már sokat megélt felsővárosi pap nem tehetett másképpen.

Szóke hozzászólásában kifejtette, hogy a feladat nem csak az, hogy a hívők a templomban imádkozzanak a békéért, hanem az is, hogy a papok prédikáljanak róla. Felhívta a figyelmét a jelenlévőknek arra, hogy 1951. február 7-én megalakul majd a

430 BFL XXXV.(161. a) 7. őe. 1951. június 29-i PB-ülés jegyzőkönyve

431 Tehát a baj az, hogy gyermekkel az „imperialisták” nyelvét taníttatja meg a pap. – a szerző.

katolikus papok békebizottsága, amelyre mozgósítani kell az alsó papságot. Határoztak arról, hogy az *agitációs és propagandaosztály* 6–8 tagú küldöttsége keresse fel a papokat, hogy

- felkérje őket a papi békebizottságokban való részvételre;
- járjon el a kerületi tanács oktatási osztályánál, hogy azokat a pedagógusokat, akik nyíltan kiállnak a klérus mellett, bocsássák el;
- szólítsa fel az iskolák igazgatóit és pedagógusait a „klerikális reakció elleni éberségre”, s hogy mindent jelentsenek a pártbizottságnak;
- a tanács oktatási osztályával készítse el az ütemtervet a vasárnapi természetudományi, egyéb ismeretterjesztő előadások, játék-délelőttök, sportversenyek, filmvetítések bevezetésére, hogy elvonhassák a tanulókat a vasárnapi miséről;
- a tanács oktatási osztályával vizsgálja meg a Budai Nagy Antal Gimnáziumban tanító tanárokat, a szülői munkaközösséget stb., mert a gimnáziumban sok a klerikális tanuló;
- valamennyi szemináriumon mozgósítson a „klerikális reakció elleni harcra és ügynökeinek a leleplezésére”.

Mint látható a papok és a hívők megfigyelése, feljelentése és a vallásos gyerekek kérdőre vonásának és megszegényítésének forgatókönyve elkészült! Mai ötvenesek mesélnek arról, hogyan állította fel őket az osztályfőnök a Szent István téri általános iskolában újra meg újra, mert hittanra jártak; s hányszor szerveztek hangos úttörő rendezvényt az iskola előtti téren, hogy a Templom téri egyházi ünnepeket megzavarják! Ez volt az, az időszak, amelyre nem csak a megszólított papok, hanem a felkeresett budafokiak sem akartak visszaemlékezni. Ez volt a megfélemlítések és rettegések kora, amikor hallgatták a besúgók a prédikációkat, s a papokat rendszeresen zaklatták: Egyik alkalommal a bejegyzett esküvő maradt el, mert Nagy Ferenc felsővárosi papot a rendőrök elvitték...– De személyét a budafokiak nagyon tisztelték. Tudta ezt a párt is: Pollacsek a párttagoknak ezt mondta: „*Nem csukjuk le, mert nem csinálunk belőle mártírt.*”⁴³²

A pártbizottság 1951. június 29-i ülésének jegyzőkönyve szerint a tanulóknak már csak a 4–5%-ka iratkozott be hittanra.⁴³³ Az előző évi közel 30%-hoz képest tehát óriási az esés, ezt a párt a Grósz-per⁴³⁴ megfélemlítő hatásának tudta be. Ugyanakkor

432 Dr. Kopházy Erzsébet orvos visszaemlékezése, 2007. február 28-án.

433 Az 1949/50-es tanévben a hazai általános iskolákba beiratkozott tanulók 80%-a járt hittanra, 1955-ben 40%, 1960-ban 25%, 1965-ben 10%. In: MÉSZÁROS ISTVÁN: „*Devictus vincit*” *Tanulmányok a magyar katolikus egyház 1945–2000 közötti történetéről*. Szt. István Társulat, Bp., 2002. 126. p.

434 1951. május 18-án többedmagával letartóztatták Grósz József kalocsai érseket. Olti Vilmos elnökletével a Budapesti Megyei Bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, valutaüzérkedés, külföldre szöktetés és bűnpártolással elkövetett népellenes bűnök vádjával 15 évi fegyházra ítélte. (Ez később házi őrizetre szelődött.) A Grósz-pernek mai ismereteink szerint 24 mellékpere volt, ezekben 15 halálos ítéletet hoztak. 1951. július 3-án közzétették a megfélemlített püspöki kar nyilatkozatát; a Népköztársaság törvényeit megtartják, elítélnék minden államellenes tevékenységet, betartják az egyház és állam közti megállapodást. 1951. július 21-én – Czapik Gyula egri érsek vezetésével – a püspöki kar letette az esküt a Magyar Népköztársaság alkotmányára. 1953-ban mégis internálták Pétery József váci megyéspüspököt, Shvoy Lajos székesfehérvári püspök pedig házi őrizetbe került.

elszaporodtak a „titkos hittanórák”.⁴³⁵ Az 1951. június 29-i PB-ülésen iskolánként ismertették a beíratottak számát. Feltűnő, hogy a gimnáziumban már csak egy hittanos van – nyilván a továbbtanulás ellehetetlenülésétől való félelem tartotta távol a szülőket. Még mindig azonban erős a hit a közösségen belül, mert felmérték azt is, hogy több párttag íratta be a gyermekét a tilalom ellenére. (Pedig a pártfegyelem példás lehetett: a tagdíjfizetést illetően a fővárosban a második helyen állt a XXII. kerületi szervezet.) Elhangzott, hogy a reformátusok „illegális hittanórákat” szerveznek.⁴³⁶ – A szeptemberi PB-ülésen a nagytétényi plébános Erdélyi és a Budafok-Felsővárosi Nagy Ferenc tevékenységét – akiket előzőleg beszerveztek a békemozgalomba – tartották a legnagyobb hatásúnak a hívőkre: Bleicher szerint „Nagy Ferenc nem a békemozgalomba való pap. 16 éve van Budafokon. Nem lehetne őt hivatalból áthelyezni más-hová, és helyette egy ismeretlent hozni, aki nincs olyan hatással a népre, mint ő?” – A kérdésre adott válaszból (Jakosits) kiderül, hogy mennyire hibás sommásan elítélni a beszervezett papokat, hiszen közülük sokan ezt kényszerből tették, de míg formálisan eljártak a kötelező gyűlésekre a korábbi szellemben végezték hivatásukat:

*„Nagy F. és Erdélyi két fifikus, ismerjük őket eléggé, és éppen ezért nem is igyekszünk békegyűlések tartására bevonnni őket. Papot áthelyezni most már könnyebb lesz, de nincs rá szükség, nem politikus. Ha ellenük volna több konkrétum, más volna a helyzet. – Ha új területre megy, ott jobban tudna dolgozni, mert nem ismerik. Nekünk arra kell törekedniünk, hogy megsemmisítsük őket... Első számú ellenségünk Desits, de nincs elég konkrétumunk ellene. Össze kellene szedni róluk az összes adatokat és kivinni a népnevelők közé. Szabad pártnap alkalmával ki kell tenni a hangszórót, s ahol csak lehet, lehetlenné tenni őket. Erőteljes agitációt kell folytatni az I. körzetben, mely Nagy Ferenc birodalma.”*⁴³⁷ – Határozatban kötelezték a Tanács népművelési osztályának kultúrfelelősét, hogy szombat esténként és vasárnap délelőttönként (mise időben!) kulturális programokat, bábjátékokat szerveztessen.

Minden nehézség ellenére 1952-ben, az első áldozásban még 99 gyermek részesült!

Befejezték a templom és a plébánia tatarozását, s a Péter-Pál kápolna restaurációját, ahol szombatonként miséztek. Visszafizették az adósságokat. Sokszor naponta négyszer is becitálták Barbély Pál plébánost a káplánok miatt a tanácsházára, és szorongatták.⁴³⁸

A Magyar Dolgozók Pártja XXII. kerületi szervezete rendszeresen foglalkozott a „klerikális reakció aknamunkájával”. Az 1952. március 13-i ülésen az egyház elleni harc a harmadik napi rendi pontként szerepelt. A jelentést tevő Oszvald Ernő kifejtette,

435 BFL XXXV.(161. a) 8. őe. 1951. szeptember 21-i PB-ülés jegyzőkönyve.

436 BFL XXXV.(161. a) 7. őe. 1951. június 29-i PB-ülés jegyzőkönyve: a Szt. István téri iskolából 30 főt, a Nagytétényi iskolából 35 főt, a Budatétényi iskolából 7 gyermeket, a Kossuth L. u. iskolából 35-öt, a Pannónia utcai iskolából 46-ot, a Baross G. telepi iskolából 7-et, az árpád utcai iskolából 23-at, a gimnáziumból 1-et (összesen 184-et) írtak be.

437 BFL XXXV.(161. a) 8. őe. 1951. szeptember 21-i PB-ülés jegyzőkönyve. Jelen van: Bényi, Bleicher, Polláček, Jakosits, Czene stb.

438 Perhács Lászlóné (sz. Borhy Józsa) visszaemlékezése. Barbély Pál nyugdíjasan Sopronban élt, és autóbalesetben hunyt el, a rendszerváltozás után.

hogy a felsővárosi plébániára rendkívül sok gyermek jár. A Pannónia utcai iskolában karácsonykor fel kellett olvasatni a „Szegény ember és a pap” című mesét, amelynek címét az iskolaigazgató „önhatalmúan átváltoztatta”. S bár párttag, a „bizalmiaknak és népnevelőknek azt mondta, hogy mit kapnak azért, hogy spiclikednek”; tehát az egyház beépítette. – Oszwald bejelentette, hogy le fogják váltani az igazgatói pozícióból. A jelentés szerint „Desicsnek⁴³⁹ a Tanácsházán dolgozó besúgói” tájékoztatják a plébánost. – Jakosits ehhez hozzáfűzte, hogy ez az információszerzés azonban nem egyoldalú, miért nem kérdezték meg erről őt is. [Tehát neki is voltak beépített emberei, akik esetleg kétféle dolgoztak!].

Eredményként könyvelték el, hogy az előző évi 26%-hoz képest 4,6%-ra csökkent a hittanoktatásra jelentkezők száma. „Az tévedés lehet, – fejtette ki Jakosits – hogy a Baross Gábor telepi iskolában *automata angyal* van a templomban. S ha ez valóban fennáll, a plébános ellen megindítjuk az eljárást. Két pap van, akitől meg kell szabadítani a kerületet. A PB. (=pártbizottság) hozzon a Tanács felé olyan határozatot, hogy kidobhassuk azt a két csibészt.” Oszvaldné sürgeti, hogy a hetente kétszer titkosan a sekrestyében tartott hittant tiltassák be. Beszámol arról, hogy Nagy Ferenc „cukorkáival csalogatja be az óvodásokat a templomba”, nagyon népszerű, sikeresen gyűjtenek a templom kupolájára. Javasolják, hogy a *körzeti pártszervezetek építsenek be a klérushoz megbízható elvtársakat*. Kocsis szerint a gimnáziumban is növelni kell a DISZ szervezet aktivitását. Sümegh hiányolta, hogy a kerületi köznevelés felelőse nem vett részt az értekezleten, mert a „klerikális reakció az ifiket akarja megmételezni, mint annak idején Hitler.” – Bényi PB-titkár jelezte, hogy adminisztratív intézkedéseket fognak hozni, de a gyárakban a *faliújságokon „be kell mutatni a Vatikánt, mint az imperialisták elsőrendű ügynökét”* stb. Végül határozatot hoztak arról, hogy az MNDSZ és a DISZ tárgyalja meg a klerikális reakció elleni harcot, a DISZ Bizottság a Tanács népművelési osztályával egyetemben dolgozza ki a gyermekek nyári időszakban való vasárnapi foglalkoztatását, hogy elvonják őket a szentmisékről.

A kerületi pártbizottság július 3-i ülésén Oszwald beszámolt arról, hogy különböző előadásokat, rendezvényeket tartottak a hittanoktatás ellen, átbeszélték a feladatokat az igazgatókkal, az üzemi népnevelőkkel, akik felkeresték a családokat. Kifejtette, hogy Budafokon, Nagytétényben és a Baross Gábor telepen is családlátogatásokat folytat a klerikális reakció. Elrendelték azt is, hogy az igazgatók kis betűkkel, nem feltűnően tegyék közzé hittanbeíratások idejét, bár ezt a Pannónia utcai iskola igazgatója nem tartotta be. Oszwald szerint „a régi rendszer emberei, mint pl. *Brázay Kálmán*, aki tüntetően vallásos, vagy *Dr. Gaál Endre* rendőrbíró, *Dr. Takács Pál főorvos*, volt kádármesterek és egyéb iparosok gyerekei teszik ki túlnyomó többségét a hittanoktatásra beírt tanulóknak.” – fejtette ki. – „*Fehér István patikus*, akinek fiai állandóan ministrálni járnak, és hittanoktatásban vesznek részt, kijelentette, hogy nekik ez az elvük és emellett ki is tartanak.” – A jó igazgatói munkának tudta be, hogy az előzetesen jelentkező 250 tanuló közül csak kb. 130-at íratnak be a szülők. Javasolta ugyanakkor a Pannónia utcai iskola igazgatójának a leváltását. A végeredmény; 153 tanuló a kerület iskolásainak 3,6%-ka, tehát 1,1%-kal kevesebb gyerek iratkozott be hittanra, mint az előző évben. Tervezték, hogy a vállalatoknak megküldik az iskolá-

439 Helyesen: Desits – a szerző

ból megkapott névsorokat, hogy a szülőkkel ott beszélgessenek el. (Románszki József, aki 1956-ban a Goldberger gyár munkástanácsának a tagja, látta káderlapján a feljegyzést: „klerikális, hittanra járatta a gyerekét”.⁴⁴⁰) Jancsó megállapította, hogy hiba, hogy azok, akik a régi rendszerben is vezető állásban voltak és befolyásosak, nem lettek pozícióikból leváltva. Válaszul Oszvald kifejtette, hogy az orvosokat egyelőre nem tudják leváltani, mert nincs orvos, akit helyükbe állíthatnának...

Jakosits elmondta, hogy Magdics úrnapi körmenetet sem mert tartani, mert jóban szeretne lenni a Tanácossal. Azonban annál szemtelenebb *Nagy Ferenc*, aki már 16 éve van az I. körzetben és úgy szeretik, hogy mindent megtesznek érte. Most azonban már folyamatban van az elhelyezése. Hibának tartotta, hogy „a párttagok 30%-ka előbb litániára megy és utána taggyűlésre.” – Sümegh szerint növelni kell a természettudományos előadások számát, hogy sikerüljön 2%-ra lecsökkenteni a hitoktatásban való részvételt.⁴⁴¹

1952. szeptember 2-án adminisztrátorként helyezték át Barbély Pált Alsószentivánra, ahová évente elzarándokoltak utána a budafoki hívek:⁴⁴² „1952 nyarán püspök atya közölte velem, hogy állami részről a plébánia végleges betöltését kívánják. 'Téged terjesztettek fel' – mondta. Több jeltől azonban tudtam, hogy diszpozíciót kapok, ami ősszel be is következett.”⁴⁴³ – Ugyanekkor veszítette el a felsővárosi egyházközség szeretett lelkészét, *Nagy Ferencet*, akit *Válba* helyeztek át. Ekkoriban figyelték már a körmenetet, följegyezték a résztvevőket. A litániára is csak a kerteken keresztül szaladtak a templomba a hívek, nehogy meglássák őket. A visszaemlékezők szerint Nagy Ferencnek a költözködésnél már csak az édesanyja mert segíteni!

A vezetést ideiglenesen – egy hónapra – Shvoy püspök Hantzmann Lipót káplánra bízta adminisztrátori kinevezéssel; majd Németh Gyula érkezik Diószdról plébánosnak a Felsővárosba!

A szeretett és mindvégig hiteles⁴⁴⁴ Barbély helyébe Luttor Ferenc⁴⁴⁵ érkezett plébánosnak a belvárosi egyházközségbe. Ő november 1-én elküldi a közszeretnek ör-

440 Románszki József visszaemlékezésében mondta el. 42 évig dolgozott a gyárban. A párttitkár az igazgató és ő együtt voltak tagjai a munkástanácsnak.

441 BFL XXXV. (161) a 9. öe.: MDPXXII. kerületi bizottságának iratai 1948–56. Az 1952. július 3-án készült jegyzőkönyv irattári iktatószáma: B/XXII/1/246. Jelenlévők: Németh László, Sümegh, Oszvald, Schmidt, Varga, Jakosits, Lencsésné, Farkas, Jancsó, Fenyő, Nagy, Kulcsárné.

442 Wáhtler Mária (Vincencia nővér) szerint, aki Keresztes családnál látott el ezekben az években dajka szerepet, említette meg, hogy Barbély nem lett békepap, talán azért is kellett mennie.

443 Barbély Pál bejegyzése a História Domusba.

444 Ásguti halála után egész processzió ment 1978-ban Barbély Pál atyáért, s az egyháztanács tagjai (Király Antal, Pusztai János, Hun István és mások) nemcsak őt kérelték, hanem a püspököt is megnyerték, hogy végre helyezték vissza őt Budafokra, ahonnan a két nővér rábeszélésének engedve 1993-ban, 80 évesen nyugdíjba vonult, és Sopronba, testvéréhez költözött. Haláláig ott élt. (Autóbalesetben hunyt el.)

445 Tamasza nagybátyja, Luttor Ferenc, vele szemben kiváló, nagy tudású papja volt a Veszprémi Egyházmegyének. Székesfehérvárott született 1886-ban. A teológiát Veszprém-ben kezdte, és a bécsi Pázmáneumban fejezte be. 1908-ban szentelték pappá. Pápán, majd Veszprém-ben volt káplán, történelmi és régészeti tanulmányúton járt Rómában és Konstantinápolyban. 1913-ban püspöki könyvtáros lett Veszprém-ben. Az első világháborúban tábori lelkész-ként szolgált a szerb harctéren. Betegség miatt hazatért; szemináriumi tanulmányi tanfelügyelő és teológiai tanár lett. Ő volt az első lelkész Balatonfüreden 1918. november 1-jétől, majd a magyar vatikáni követség egyházi tanácsosa lett Rómában 1928-tól. Később pápai prelátus, a Keleti Kongregáció munkatársa, egyúttal a Collegium Hungaricum

vendő Gyarmati István káplánt és Solymár Ferencet, s újakat hozat. A templomban szorgalmazza a pénzadományok növelését, a gyűjtéseket, megrója a későket, viszonya megromlik a képviselőtestülettel, s a templomi életbe szorosabban bekapcsolódó budafokiakkal. Pongrácz kilép a képviselőtestületből; teljes váltás következik be.⁴⁴⁶ Suttogások, félelmek idősza ez. Az Advent 4. hetében tartott szokásos 3 napos lelkigyakorlat először sikertelen, mivel a hívek távolmaradtak. A káplánok száma kettőre apadt: Soós József és Gál Ferenc maradtak. Gált valószínűleg beszervezték.⁴⁴⁷

Az év végi képviselőtestületi ülésen a költségvetés körül éles vita robbant ki, Luttor és Keresztes apósa között ennek kapcsán elmérgesedett a viszony: Luttor Ferenc otthagya a tanácsulást. Ezt követően 1953. január 29-én Rác Béla⁴⁴⁸ lemondott az egyházközségi elnöki tisztről és a tagságáról is. Dubrowszki – a közigazgatási osztály vezetője, és egyben egyházügyi előadó – Január 6-án házkutatást tartott az egyházközségben még mindig meghatározó szerepet játszó Keresztes Sándornál azzal a váddal, hogy apácát rejteget. Wachter Mária azonban be volt jelentve. A családot rendőri felügyelet alá helyezték...⁴⁴⁹ A plébánián egy év alatt 3–4 káplánt cseréltek. Se mosni, se főzni nem tudtak, Brázay doktor jött föl, hogy segítsen nekik gondjaik megoldásában.⁴⁵⁰

Februárban Gál és Soós káplánok élelmezésük ügyében panaszt tettek az Egyházügyi Hivatalnál. (?) A feltámadási körmenetet „az állami ünnepre való tekintettel” déli 1 órakor (!) kellett tartaniuk. Ebben az időben mind a káplánok, mind a hozzájuk közelálló családok, s Mezgár prépost itt maradt húga sok zaklatásnak volt

egyházi szakosztályának megbízott igazgatója. 1935-től a Propaganda Fidei bizottság tanácsosa, apostoli főjegyző. 1943-tól nagyváradi kanonok volt, majd 1947-ben Argentínába érkezett. 1953. április 28-án Platánosban, a Magyar Angolkisasszonyok Intézetének kápolnájában temették. In: *Táblát kapott Luttor Ferenc. Hetvenöt éves a füredi templom.* Új Ember 2002. okt. 6.

446 Románszki József templomgondnokként és Zugmann Károly irodavezetőként évtizedeken át, tartós tagja volt a képviselőtestületnek. Ez az időszak sötét kora a plébániának: Luttor pénzkezelése, és egyéb személyes hibái eltávolították az embereket a templomtól – Románszky József és mások emlékezése szerint.

447 Vincencia nővér – Wahtler Mária (1921–) Sz. Vincés irlalmas nővér visszaemlékezése: „Gál szegény gyerek volt, grófok taníttatták és stafirozták ki. Őt nagyon beszervezték, végül ívásban keresett menedéket. Egyik helyről a másikra helyezték át, mígnem az árokba esett részegen és meghalt.”

448 Keresztes Sándor apósa

449 Éjjelente 6 éven át kutyával jöttek a rendőrök ellenőrizni, hogy otthon vannak-e. Vincencia nővér részére cselédkönyvet váltottak ki, hogy a 7 gyerek mellett segédkezhesen, Keresztes Sándor pedig a vasárnapi mise után jelentkezett éveken át a rendőrfőnöknél. A családra vonatkozó adatokat Keresztes Sándor és Vincencia nővér visszaemlékezéséből vettem át. Keresztes S. megemlítette, hogy 1959. dec. 31-ig állt rendőri megfigyelés alatt. Szén alezredes háromszor is felterjesztette a megszüntetésre irányuló kérését, de az Állami Egyházügyi Hivatal továbbra is megfigyelés alatt tartotta, bár később engedélyezték, hogy vidékre is utazhasson. Vincencia visszaemlékezése: „Luttor árulta el a családot. Luttor tiltotta ki Vincenciát a budapesti templomokból. Vincenciát Dubrowszki – kommunista – faggatta a rendőrségen, hogy kívül tart kapcsolatot. Dubrowszki azt is mondta neki, hogy tudja, hogy Vincencia nővér kínél gyón. Keresztes elment Vincencia nővér érdekében Shvoy püspökhöz is, de végül mégis kitelepítés lett a sorsa. Luttort később a pilisvörösvári plébániára helyezték, végül egyházi kiközösítéssel sújtották. Dubrowszki liliomtiprásért a szegedi csillagbörtönbe került, állítólag molesztálta a nyolcadikosokat. Ekkor már a házaknál sem lehetett hitoktatást tartani. Vincencia nővér testvérei a nyugati határnál élve sokakat átsegítettek a határon, mígnem az egész családot börtönbe vetették. Apját ott halálra verték.”

450 Keszthelyi Ferenc visszaemlékezése káplán éveire.

kitéve. Ismeretlen okból zár alá helyezték Gál Ferenc káplán felszerelési tárgyait éppúgy, mint Mezgár prépost holmijait. Végül a prépost hűgának el kellett hagynia Budapest területét!⁴⁵¹ Wahtler Mária – Vincencia nővért szintén kitiltották Budapestről...⁴⁵²

„Luttor Ferencet – mindenki nagy megkönnyebbülésére május 1-én ideiglenesen Zsámbékra helyezték át. A *Püspöki Szentély előtt kell felelnie tetteiért*, s elsősorban a pénzügyi szabálytalanságokért, amelyek a budafoki egyházközséget majdnem pénzügyi romlásba döntötték. A szentszék ítélete értelmében felfüggesztették papi működését, s a károk megtérítéséig kiközösítés alá helyezték. Így szűnt meg adminisztrátori megbízatása.” – olvasható a *História Domusban*. Soós káplán az egyházellenes intézkedéseket bíráló szentbeszédei miatt illetménymegvonásban részesült, majd június 9-én elhelyezték őt és Gált Budafokról. Németh Gyula felsővárosi plébános látta el a feladatokat a belvárosi egyházközségben Desits István⁴⁵³ esperes vezetésével. (Június 9-én a két káplánját is elhelyezték Budafokról.) A régiek közül csak a közszeretnek örvendő Miklós József maradt (szeptemberig). A Luttor idején elnéptelenedett templom csak lassan telik meg újra hívekkel. (Az egyházi adóból származó bevétel is megcsappant.)

Szeptemberben még mindig 3 káplán érkezik a belvárosi egyházközségbe, köztük Keszthelyi Ferenc.⁴⁵⁴ Októberben elkezdődhetett az iskolai hitoktatás. Miklós Józsefet adminisztrátorként elhelyezik a hívek nagy sajnálatára. Közben a szolgálati lakást meg akarja vonni a tanács, s az állandó zaklatások miatt Fejér János hitoktató a plébánia egyik szobájába beköltözött.

Novemberben az egyházközségi ülésen az 1954. évi költségvetést – Shvoy püspök utasítására – dr. Ásguti Ádám (1945-ig dr. Folláth Ádám néven) pápai kamarás zsámbéki esperes plébánosvezetésével tárgyalták meg.⁴⁵⁵ November 15-én kapták meg a hírt, hogy a püspök a 1733/1953 sz. rendeletével a *budafoki születésű Dr. Ásguti Ádámot* megbízta a Budafok-belvárosi plébánia vezetésével. Shvoy a székesfehérvári egyházmegye Budapesthez tartozó plébániái fölé püspöki biztosnak nevezte ki azzal

451 Budafok-Belváros História Domusa

452 Rendelkezésemre áll a budapesti Rendőrkapitányság Igazgatásrendészeti Osztályának VII/4. csoportjának 944–V.-58/1/1953. VII/4. szám alatti véghatározat 1953. április 7-i keltezéssel, és a fellebbezés elutasítása, április 30-i dátummal. Megokolás: „A Főváros területén való tartózkodása a közrend és a közbiztonság szempontjából nem kívánatos.”

453 DESITS ISTVÁN (1907, Ölbő – 1992, Sárvár) Szentelték: Székesfehérváron 1930-ban. Káplánkodott Perkátán és Nagytétényben. 1932-től Székesfehérvárra került: Kollégiumi prefektusként majd kórházi lelkészként dolgozott. 1939-től 1975-ben történt nyugdíjazásáig Budatétényben szolgált. In: Shvoy naplója

454 Ezekben az években 3–4 káplán is volt a plébános mellett, hiszen a fehérvári egyházmegye egyik kulcsfontosságú közössége volt a budafoki. Napjainkban – a paphiány miatt – egyedül végzi ezt a feladatot a plébános.

455 Budafokon az idő tájt hat Folláth-család élt, így s mert a plébánossá lett homo novus unokatestvérét is Folláth Ádámnak hívták, ezért a teológiai és keleti nyelvekből /szír, káld és akkád/ letett doktorátusa után a keveredés elkerülése végett Ásguti-ra magyarosított. – Ásguti Ádám, majd 10 évvel fiatalabb testvéröccse Ásguti József szintén papi hivatást választva, mint érldligeti plébános hunyt el, bátyja után néhány évvel. (Az „Ásgutiak” különben hatan voltak testvérek, 3 fiú és 3 leány, a középső fiú családot alapított, hosszú kort megélve, 91 évesen hunyt el...)

a meghagyással, hogy összekötését tartson fenn az érseki helytartósággal és az állami szervekkel az egyházmegye nagy budapesti plébániai ügyeiben.⁴⁵⁶ Később felmentette Desits István esperest és Ásgutit bízta meg a Buda-keleti esperes kerület irányításával. Folláth Ádám – eredeti nevén – régi budafoki családból származott, két leánytestvére a Kossuth Lajos utcai házukban lakott. (A család kriptája ma is megvan a budafoki temetőben.) Korábban Shvoy püspök titkára volt, majd Zsámbékon volt plébános.⁴⁵⁷ A Volksbund szerepének megítélése kapcsán a hívek egy csoportjával szembe került, akik saját nevének magyarosítását is árusításnak fogták föl.⁴⁵⁸ Ásguti békességet, nyugalmat, egyetértést ígér a november 29-i esti szentmisén. December 27-i ünnepi vasárnap este a templom újra zsúfolásig megtelt hívekkel – bár az állam kötelező munkanapot rendelt el...

Az új plébánosról gyorsan elterjedt, hogy békepap. Azonban nagyon ügyes ember volt; számtalan anekdota járt szájról szájra, hogy hogyan járt túl az ÁVH eszén: eljárt a kerületi tanácsba rendesen az egyházi előadóhoz. Állítólag egy alkalommal megkérdezte, hogy a békegyűlésre ki menjen el, hiszen a plébánia nem maradhat üresen; ő vagy a káplánok? – Inkább az esperes úr! – Hangzott a válasz, s így ő járt el a békegyűlésekre, megóvva fiatal tapasztalatlan káplánjait a beszervezéstől. Látszólag – kényszerből tehát – békepap volt, de valójában ügyesen intézte az egyházközség ügyeit, „ahogy lehetett.”⁴⁵⁹

456 Shvoy 1056/1953. sz. utasítása. A családról adatokat Christ Ottóné közölt.

457 Shvoy 1758/1953. sz. utasítása. ÁSGUTI [Folláth] ÁDÁM (1902, Budafok – 1978, Budapest) Szentelték: Székesfehérvár, 1925. Teológiai doktor. Zsámbékon és Csepelen káplánkodik, majd 1928–1933-ig aulai szolgálatban áll. 1933-tól Zsámbék, 1953-tól Budafok-Belváros plébánosa. 1946 decemberében pápai kamarási, 1966-ban címzetes apáti, 1975-ben kanonoki méltóságot kapott. SHVOY: *Önéletrajz*. I. Források a Székesfehérvári egyházmegye történetéből. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, 2002. Szerk: Mózessy Gergely.PPEK

458 A zsámbéki plébánia története: „1933. aug. 20-ától igazgatta a fiatal, budafoki születésű, püspöki szertartó, dr. Folláth Ádám a plébániát. 1945 végén vette fel az Ásguti nevet, tiltakozásul híveivel szemben magyarosította nevét. 1953-ban fáradtan és kiábrándultan adta fel a zsámbéki plébániát, hogy szülőhelyének plébániáját átvegye. Zsámbéki szőlőjét még hosszú ideig megtartotta. Állítólag ily módon rossz befolyást gyakorolt, amely nem kevés zavart okozott utódjával. Folláthnak minden kétséget kizáróan nagy érdeme, a plébánia és az egész egyházmegye anyagi rendezése. De erkölcsi életmódja rossz hírű volt (hogy ebből mi igaz, az Isten dolga). Bosszúként értelmezett magatartása a kitelepítések idején, sok kritikát kapott az érintettektől.” – kszjtános – G-Portál – A névmagyarosítás mögött bizonyosan az állott, hogy Folláth maga is a kitelepítendő listájára került korábban, s csak Shvoynak köszönhetően menekült meg a kitelepítéstől, tehát magyarosítania kellett a nevét. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök már a kitelepítési rendelet megjelenését követően interveniált a német anyanyelvűek érdekében. A Pest környéki falvak német lakosságának kitelepítésekor tapasztalt visszasságokért, valamint azért tiltakozott, hogy az államhoz hű svábaink a volksbundistákkal és SS-vel egy elbírálás alá kerüljenek, s mindenükből kifosztassanak. A püspöki kérések közé tartozott a községekben szolgálatot teljesítő német anyanyelvű papok egyöntetű, elvi mentesítése is, mert véleménye szerint elévülhetetlen érdemeket szereztek a vallásos és hazafias szellem ápolásában, valamint a magyar nyelvű oktatás kiszélesítésében. In: TÓTH Ágnes: *Telepítések Magyarországon 1945–48 között*. Kecskemét, 1993. Hantzmán Lipót budafoki pap szerint – aki Ásguti alatt is itt szolgált – Ásguti úgy mentette Zsámbékon a lakosságot, hogy ha kellett, a cél érdekében a német tisztekkel is együtt ivott. 1945-ben a börtönből egy főispán, mentette ki, s ekkor magyarosította a nevét „huszonnégy óra alatt”. – Emlékezett vissza egy beszélgetésünk alkalmával Hantzmán Lipót atya.

459 Neményi Lajos visszaemlékezése.

Később jöttek rá, hogy a plébánián a kapcsolóba volt beépítve a lehallgató készülék: Ásguti mindig csodálkozott, hogy honnan tudnak mindent?⁴⁶⁰

Mínta az utolsó pillanatban érkezne az égi segítség: 1953-ban Sztálin meghalt. A gazdaságpolitikai hibák következtében beálló életszínvonal-csökkenés a megfélemlítettség és kiábrándulás érzésével párosulva, válsághelyzetet teremtett hazánkban. Az SZKP vezetői aggasztónak ítélték a magyarországi helyzet alakulását, ezért 1953. júniusában – egy általuk meghatározott személyi összetételű – magyar küldöttséget hívtak meg Moszkvába. (Rákosi és Gerő mellett Nagy Imre is meghívást kapott.) A szovjet vezetők durva hangon vonták felelősségre Rákosiékat, majd megfogalmazták az un. júniusi határozatot a teendőkről.⁴⁶¹

Júliusban Nagy Imre lett a miniszterelnök, s az új kormányprogramból értesült a közvélemény a változásokról.

A templomok megteltek újra hívőkkel. Egész Budapesten, a húsvéti körmeneteken az előző évi 115 ezerral szemben 1954-ben 163 ezren, az úrnapi körmeneten pedig 10 ezerral többen (90 ezren) vettek részt. Budafokon és Tétényben fellélegeztek az emberek. Míg az előző tanévben a gyerekek 9, 6 százaléka iratkozott be hittanra, addig 1954-ben a szám 17, 2%-ra (755 gyermek) ugrott, gyakorlatilag máris megkettőződött! (Persze ezek csak a hivatalosan regisztrált adatok, a titkon járók nélkül.) Valamivel tehát még mindig jobb az átlag, mint a budapesti általános iskolásoké, ahol 1953-ban 4%-os volt a beiratkozás, amely 1954-re majdnem megkettőződött, 7, 72%-ra nőtt.⁴⁶²

A hittanos gyerekek számát illetően kiemelkedik a Vöröshadsereg utcai (168 fő) és a Pannónia utcai (127 fő) általános iskola. Érdemes megjegyezni, hogy a szigorú tiltás és ellenőrzés ellenére még mindig kimutat a pártbizottsági jelentés párttag-szülőktől beiratkozókat (2–9 főig)! Kiugróan magas a *párttag-szülők hittanra járó gyerekszáma* a Vöröshadsereg utcai általános iskolában (31 gyermek). Jellemző az egyházzal kapcsolatos közvélekedésre, hogy amikor az egyik pártbizalmi felelősségre vonták amiatt, hogy két gyereke közül az egyiket beíratta hittanra, azt válaszolta, hogy a „nagyobbik gyermek már tudja mi az illem, a kisebbiket pedig tanítsák meg a becsületre!” Pedig a kerületi pártbizottság igyekezete nem csökkent, sem módszerei nem változtak meg: *Az iskolai pártszervezetek megküldték a hittanra beiratkozott tanulók szüleinek névsorát az illetékes üzemekbe, hogy foglalkozzanak velük, különösen a párttagokkal. Sokan ezért is szívesen jártak dolgozni inkább a főváros másik felébe, egy-másfél órát is utazva.*⁴⁶³

460 Baranyi Antal szakmája szerint víz-gázszerelő, de apjával együtt afféle mindeneként segédkezett a plébánián. Gyermekként ministrált a Péter Pál Kápolnában, felnőttként pedig kisegítő-kántor volt. A templomot, plébániát takarították, javították, amit kellett; havat hánytak vagy oltárt díszítettek.

461 A határozat – a moszkvai utasításnak megfelelően bírálta a pártvezetés hibáit és kijelölte a feladatokat: csökkenteni kell az iparosítás ütemét, a szövetkezetesítést, javítani kell a lakosság ellátását, javaslatot kell tenni az amnesztiára és az internáló táborok feloszlására stb. Nagy Imre lett a miniszterelnök.

462 Míg 1953-ban, a kerületben 3810 hívő vett részt a húsvéti keresztúton, 1954-ben számuk 4300. Az úrnapi körmeneten 1954-ben 3200-an vettek részt BFL XXX.(161.) a 17őe. 1954. 08. 22. MDP XXII. kerületi bizottságának iratai. 1954. 08. 22. 6. p.

463 (Emlékszem, én a hatvanas években jártam titokban, szombatonként Hantzmán atyához fel a plébániára, hittanra, édesanyám az Egyesült Izzóban dolgozott. – Igaz, hogy vallásos múltja miatt saját főnöke ott is megakadályozta, hogy továbbtanuljon.)

Felbátorodtak az emberek; az agitációs és propagandaosztály szervezésében az átnevelésüket célzó „természettudományi” előadásra először még négyen elmentek, majd a többire senki sem. A párt alig kapott népnevelőt, aki kimenjen a családokhoz, hogy lebeszélje a szülőket a hittanbeíratásról.

A Kerületi Tanács az állam és az egyház között aláírt megegyezésre hivatkozással tudta rákényszeríteni a papokat, hogy részt vegyenek a békemozgalomban; s a kialakított besúgó-hálózattal ellenőrizték őket. Azt azonban a pártvezetők is észrevételezték, hogy az un. „júniusi határozat” óta a papok fellélegeztek. Belházi iskolaigazgató *eltitkolt egyházi rendezvényt* jelentett be a Tanácsnál.⁴⁶⁴ A papok alkalmazkodtak az ellehetetlenül feltételekhez; a pártbizottság szerint látszólag beálltak a sorba, kiszolgálták az állami megrendeléseket: Segítséget nyújtottak prédikációikkal az árvízvédelemhez, az aratáshoz. „*De csak látszólag, mert például most is körlevelet bocsátottak ki, amit pedig előzetes engedély nélkül nem szabadna. Eltanulták tőlünk az apró munkát, házról-házra járnak. Nagy segítséget nyújtanak munkájukhoz a leszerelt papok.*”⁴⁶⁵

Az MDP XXII. kerületi szervezetének 1954. augusztus 22-én tartott párt-végrehajtóbizottsági ülésén egy év szünet után újra a „*klerikális reakció elleni harc*” módjai kerültek terítékre; de már kiérződik némi tanácstalanság és elbizonytalanodás is; mintha a központ nem támogatná ezt az irányvonalat a korábbi heveséssel: A pártnapon, taggyűléseken, oktatásokon nem beszélnek az egyházellenes harcról, „most legutóljára is kihangsúlyoztuk, hogy csak a párttagokkal kell foglalkozni” – fejtette ki a „statisztikai visszaesés” láttán az egyik hozzászóló. – „A klerikális reakció elleni harc kérdésével a kerületi PVB és a tömegszervezetek is csak akkor foglalkoznak, amikor egy-egy rendezvényt szervez a klérus.” – állapították meg, – „A felsőbb szervek megnehezítik munkánkat, mert pl. Fehér plébánost jó munkája eredményeként feljebb viszik és helyette *Haut Józsefet akarják idehozni*, akinek szintén itt vannak rokonai és ezek révén kapcsolatait még jobban ki tudná szélesíteni... Nagyon széles baráti köre van, szeretik őt”.⁴⁶⁶ Szorgalmazzák, hogy a Tanács Oktatási Osztálya foglalkozzon a pedagógusok ideológiai nevelésével is. Név szerint említik az úttörővezető Parasztinét, aki korábban jó munkát végzett, de mióta a feloszlott szerzetesek házába költözött, megváltozott a magatartása. Ezért javasolták, hogy a budatétényi párt-szervezet zárja ki, és bocsássák el a pedagógus állásából is.

Apáthy Antalné a Kossuth Lajos utcai általános iskolában veszíti el 1951-ben tanítónői állását, mert két fiát hittanra járatta. Csak 1956-ban vették vissza, addig a kőbányai sörgyárban könyvelt.⁴⁶⁷

464 Uo. 2–6. pp.

465 Uo. 3. p.

466 Uo. 2–6. pp. Itt nyilván Shvoy püspök ügyes taktikájáról van szó, aki Budafokon a kényszer dispoziciókat úgy alkalmazta, hogy lehetőleg a régi budafokiakat, vagy a korábban itt szolgáltakat helyezte időről időre vissza Budafokra.

467 Fia, Apáthy István visszaemlékezése, 2007. július 15. Az igazgató ekkor Bodnár Gábor volt, aki a hittanosokat üldözte, a ministránsokat magához rendelte és faggatta. Szintén Apáthy I visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Haid Henrik – 11 gyermekes családapa – Albertfalván németet tanított. Mivel Mindszenty kántora volt korábban, az ÁVO minden éjjel elvitte, vallatta.

A hittanoktatás alakulását egyébként iskolánként vizsgálták. 1954-ben a Budai Nagy Antal gimnázium tanévnyitóján zavar támadt: Az első évfolyamba felvett Pusztai Gabriella és öt társa neve (köztük volt Haut József pap unokahúga Haut Éva is) nem szerepelt egyik osztály névsorában sem, mert a számukra kijelölt osztály osztályfőnöke Nagy István előzőleg közölte Bukta igazgatóval, hogy neki „hittanosok nem kellenek.” Így végül mind a hatan a B osztályba kerültek. Ennek osztályfőnöke Horváth Mihály a következő tanév kezdetén végigjárta a családokat, s megkérte a szülőket, hogy ne járassák hittanra a gyerekeket, mert különben az állásukat veszíthetik el. Ezután a szülők már nem írták be az iskolai fakultatív hittanra gyermekeiket.⁴⁶⁸ (A negyedik osztály végeztével ebből a „reakciónak” tartott osztályból húszan jelentkeztek továbbtanulásra, de csak az Ázsiológiára és az Orosz szakra jelentkező két diákot vették föl.)

Határozatba foglalták az információs munka javítását, oly módon, hogy egy-két embert majd *beépítenek az egyházközségi képviselőtestületbe*. Nem tartották jónak a *népnevelők* vitakészségét és történelmi felkészültségét, ezért javasoltak néhány témakört, amelyet a hívők felvilágosításakor érdemes kifejezni (pl. bűnbocsátó cédulák pénzért való árusítása, pápai csalhatalanság elve stb.), s továbbra is forszírozták a *természet-tudományi előadásokat*; mint a felvilágosítás leghatékonyabb eszközeit.

Húsvét előtt a szokásos 3 napos lelkigyakorlatokat megtartották Keszthelyi Ferenc segítségével, s a feltámadási körmeneten hömpölygött a tömeg föl a Péter Pál utcán, s vissza a Knoll József utcán – rövidített útvonalon! A három gyóntató⁴⁶⁹ alig győzte ellátni a feladatát. A Péter Pál kápolnában tartott szombat reggeli mise is újra megtelt. Országos zarándoklaton vettek részt a Mária-év alkalmából. Budafok ősi fogadalmi ünnepén nem kaptak engedélyt a szokásos körmenetre; így az ünnepi misére mindenki a padján talált virágot vihette haza, hogy egy évig megőrizze...

1955-ben, a Felsővárosban a plébániaépítés előkészületeire gondnokságot hoztak létre. Németh Gyula plébános felterjesztette az épület vázlatát a kerületi tanácshoz február 16-án.⁴⁷⁰ Segített Radnóti Károly építész, képviselőtestületi tag, aki jó tanácsi kapcsolatokkal rendelkezett. Végül egy hívő; Horváth István házáat vették meg.⁴⁷¹ A Felsővárosban 62 elsőáldozó és 109 bérházas jelentkezett. Május 4-én Németh Gyula plébánost berendelte a Tanács. A kihallgatáson Moskál Péter elnökhelyettes, s az Igazgatási Osztály vezetője (aki egyben az Állami egyházügyi hivatal kerületi referense) és a XXII. Kerületi pártbizottság kiküldötte fogadta. Közölték vele, hogy nem járulnak hozzá a plébánia felállításához:

468 Hutyka Sándorné, született Pusztai Gabriella (Budafok, Pannónia u.4.) visszaemlékezése 2007. február 19-én. Édesapja, Pusztai János egyházközségi tanácsstag volt a belvárosban, s mint bádogos és vízvezeték-szerelő több alkalommal javította a tetőt, a templomtornyot, vagy a meghibásodásokat a plébánián – ingyen, csak az anyagköltséget számítva fel.

469 Hantzmán Lipót hitoktatót Pilisvörösvárra helyezték át.

470 Németh Gyula a 11. 825/1943. sz. alatt engedélyezett templomépítéssel kapcsolatosan kéri a plébánia megépítését.

471 A FIK 50 ezer forintra becsülte (FIKSZ 541/1955. sz. levél), de lakottan az 1955. Nov.15-én kelt adásvételi szerződésben 40 ezer forintért veszik meg lakottan és a feleség részére 400 Ft havi tartásdíj fizetését vállalják.

„Adminisztrációs szempontból nem tartjuk szükségesnek sem a lelkészségnek plébánia rangra emelését, sem pedig a plébános úr beiktatását. A plébános úr beiktatását pedig azért nem tartjuk fontosnak, mert ugyanis jogilag Diósd plébánosa” – fogalmazták meg az elutasítás ürügyét. Azonban Shvoyt nem olyan fából faragták, hogy az első akadály előtt megálljon! Tiltakozott az AEH-nál a tanácsi beavatkozás ellen, majd értesítette a plébánost, hogy Győri Vilmos, az ÁEH Személyzeti Osztályának vezetője megtette az intézkedést a lelkészség plébánia rangjára való emelésére!⁴⁷²

1955 márciusában már 150 gyerek jelentkezik első áldozásra, s járult májusban az első szentáldozáshoz. „Az elsőáldozók száma minden nehézség ellenére újra 100! Mise után a plébániakertbe sietnek, ahol ajándécsomagok és a terített kerti asztalokon torta várja a fehér ruhás kicsinyeket. – óriási az öröm! Mégis meg lehet élni az összetartozás örömét!” – olvashatjuk a plébános szavait a História Domusban. – Új szelek fújnak, s a régi félelmek helyébe újra a cselekvő hit lépett!

Most már a múlt évi első próbálkozásból hagyomány született: Az ünnepi mise után a terített asztalokon *imakönyvtorták* (10–15 mama szorgoskodása eredményeképp) várták a megilletődött kicsinyeket, akik versekkel, énekkel köszöntötték föl szüleiket.

Az iskolai hitoktatásra többen jelentkeztek szeptemberben az előző évihez képest. (A pedagógusok, köztisztviselők nem helyben járatták gyereküket a hittanra vagy a misére, félték a megfigyelőktől.) Mivel Mindenszentekkor munkanapot rendelt el az állam, vasárnap délutánra tették át a *temetőbe a halotti ájtatosságot és a sírszeneléseket*, melyeket késő estig végeztek a papok. Szeptemberben **visszajött a Haut Józsi** régi budafoki ministráns gyerek; akit közben pappá szenteltek – hitoktatóként! (Shvoy a nehézségek között is igyekezett időről időre visszahelyezni a budafoki születésű, a helyi hagyományokat ismerő papokat, kijátszva az ÁEH éberségét.) Haut József 9 órás diákmiséken mondott szentbeszédei mágnesként vonzották az ifjúságot! – Novemberben már Csepelre helyezték át...

Vasárnap még mindig 4 misét mondtak a Belvárosban (7-kor, 8-kor, 10-kor, fél 12-kor)! Pünkösdi vigíliáján vízszentelést tartottak, majd együtt zarándokoltak el Remetére. Az úrnapi körmenetkor a régi gazdag virágszőnyeg borította a Péter Pál és a Knoll József utcát!

A karácsonyi pásztorjátékról még az *Új Ember* is megemlékezett... (Eszéki Imre káplán tanította be.)

1956 – *apró lépésekkel a fennmaradásért*

„Rengetegen ministrálnak, nem elegendő a ministránsruha” – jegyezték föl. A virágvasárnapi körmenetet az új, nagy heti szertartáskönyv előírásai szerint lerövidítve végzik. Apró lépések – lassú ocsúdás ideje ez: *A plébános a nagycsütörtöki szentmise után 12 ministráns fiú lábát mossa meg.* – A hívek elérzékenyülnek; könnyecseppek ülnek a szemekben. – S a nagypénteki körmenetre újra tömegesen jöttek el: A keresztút eleje már visszajött, amikor a vége még el sem indult...

472 Budafok Felsőváros História Domusa alapján.

A régi hagyomány szerinti áprilisi búzaszentelést új ünnep követi: május elsején *Szent Józsefnek, mint a munkások és a munka védőszentjének ünnepét* először ünnepelték meg. Az *első áldozásban még mindig 150 gyerek* részesült. A *bérmálkozók száma* örvendően emelkedett az előző évi alig 100-ról 320-ra. Máriaremetén a legnagyobb plébánia csoportot a budafokiak alkották abban az évben. Június 3-án, az úrnapi körmeneten a hívek nagy számban vettek részt annak ellenére, hogy a *körmenettel egy időben tartották a légógyakorlatot!* Sok amatőr fényképész örökítette meg a szép virágszőnyeget, s a szertartást. A triduumot megpróbálják kiváltani júniusban az esti miséket követő rövid Jézus Szíve ájtatossággal. Szombat délután 5 órától 7 pap gyóntatta a bérmálkozókat, akik az esti szentmisére készülődtek, hiszen másnap bérmálkoztak. Így 1956. június 10-én Shvoy püspök 330 főt bérmált, s szentbeszédében kérte a híveket, hogy a templomrestaurálásban ne csak az a 300 család vállaljon anyagi áldozatot, akik ezt a szentély felújításával vállalták, hanem a 3000 családot számoló egész egyházközség. Januártól szeptember 2-ig befejeződött Belvárosban a templombelső restaurálása.⁴⁷³

Augusztus 5-én Shvoy kinevezte Németh Gyulát felsővárosi plébánosnak.

473 109.380,92 Ft-ba került.

VII. A BUDAFOKI KERESZTÉNY ÉRTELMISSÉG 1956-OS SZEREPEVÁLLALÁSA

1956. október 23-án kitört a forradalom. Budafokon, október 26-án este id. Schmidt Vilmos lakásán mintegy 12–15 személy találkozott, közöttük; Márkus József dr. Takács Pál két fiával, dr. Nagy Viktor orvos (később a forradalmi bizottság tagja), és a rendőrség képviselőjében P. Kovács István nyugalmazott százados vett részt, hogy megbeszéljék, hogyan őrizhetnék meg a békét és a közbiztonságot a hatalmi vákuum idején. (Budafok akkor kis közösség volt; mindenki ismerte egymást; Takács Pál orvosi házában a kártya-partikon sokan összejöttek. Egyik fia; a Takács Pali⁴⁷⁴ rendszeresen Vén Emilnél⁴⁷⁵ volt; festegetni tanult.⁴⁷⁶) A rendőrség kijelentette, hogy politikamentes szerv, és csak a közbiztonsági kérdésekben kíván közreműködni az elkövetkező időben; fegyvert nem fog használni. A kommunisták „nemzeti bizottságot” alakítottak. Másnap, október 27-én mintegy 200–300 fő a Budafoki Posta elé vonult, ahol leverték a Posta homlokzatáról a vörös csillagot, majd a tanács elé vonultak hasonló célzattal. (A Tanácsháza falairól a Sztálin, Lenin képeket leemelték. Vén Emil festőművész is sodródott a tömeggel.⁴⁷⁷) Egy másik csoport – köztük Vilt Tibor⁴⁷⁸

474 Szobra a Budai Nagy Antal Gimnázium udvarán áll Vén Emilével szemben.

475 Második felesége, sz. Popelka Ágnes elmondta, hogy Vén Emil édesapja magyar származású szabómester volt, aki kiment Fiumébe, ahol megismerte a későbbi feleségét. A dél-olasz származású édesanya mélyen hívő családból származott két püspök nagybácsival. A szabó édesapa szakszervezeti vezető volt, aki „felöltöztette” a hozzá küldött tagokat; szobájában Marx és Engels képe lógott, az édesanyjának a szobájában a Sixtusi Madonna mása függött. (Két éves korától Triesztben éltek.) „Így aztán Emilió istenhívő baloldali ember lett.” – Vén Péter visszaemlékezése szerint: (2006. január 5.) Az I. világháború kezdetén haza költöztek. Édesanyja óvónőként dolgozott a Mező utcai óvodában; így itt kapott otthont a család is.

476 Popelka Ágnes, a második feleség visszaemlékezése.

477 1945 után belépett a kommunista pártba. Kiállítás-megnyitóról hírt adott a *Budafok Népe* is. Az Iparművészeti Főiskolában Rudnay Gyula tanársegéddé nevezte ki. 1951-től figyelték. A jelentésekben polgári beállítottságú tanárként jellemezték, aki beleneveli diákjaiba a „nyugati” festészet értékeit. 1955-ben szovjet festészeti kiállítás volt, amelyre elkérték a tüzelőt, de ő nem adta, arra hivatkozva, „hogy megfáznak a modelljei”. Emiatt elküldték a Főiskoláról. A főiskolások 1955-ben még tüntettek is érte: „Emil bácsit akarjuk!” – kiáltották. 1956-ban esti iskolai tanárként a KPVD SZ Eötvös utcai székházában tanított. – Fia, Vén Péter kérte ki a Történelmi Hivatalban édesapjára vonatkozó anyagokat, amelyek tartalmát velem 2006. január 5-én ismertette. Elmondása szerint édesapja is kényszerült Sztálin és Lenin képeket festeni, ezeket távolította el saját maga a falakról; a levett képek hátsó oldalát megszemlélve, hátha ráfesthet új képet.

478 VILT Tibor (1905, Budapest – 1983, Budapest). Szobrász, Munkácsy-(1965) és Kossuth-díjas (1980), érdemes (1970) és kiváló művész (1978). 1973-ban a Budapesti Nemzetközi Képzőművészeti Biennálé díjnyertese.

és Vén Emil elismert művészek is; a Budafok Duna-parti honvéd légvédelmi üteg épülete elé vonultak és fegyvereket követeltek, sikertelenül. Ezután a kerületi rendőrkapitányság elé érve követelték a fogva tartott politikaiak szabadon bocsátását, amit el is értek. (Vén Emil és Vilt Tibor művészek akkor léptek ki a kommunista pártból, amikor kiderült, hogy az oroszok kivonulását nem szorgalmazza az MDP.⁴⁷⁹)

Amíg az utcán ezek az események zajlottak, idősebb Schmidt Vilmos vezetésével Lukács Kornél, (a háború előtt hadbíró, alezredes) Márkus József és más fiatalok a tanács épületébe hatoltak.⁴⁸⁰ Amíg a fiatalok elállták az ajtókat, idősebb *Schmidt Vilmos* kijelentette, hogy a szent forradalom nevében nem ismer el semmiféle *nemzeti bizottságot*, s azt feloszlatoznak tekinti. A jelenlévőket felszólította, hogy azonnal hagyják el az épületet. Így oszlatták fel a párt által szervezett – és a '45-ös időkre emlékeztető – nemzeti bizottságot, s forradalmi bizottságot alakítottak. Tagjaik között volt: Háberman József, Kevey Károly, id. Schmidt Vilmos, ifj. Schmidt Vilmos nemzetőrparancsnok, *Fehér István*⁴⁸¹ és Vadas János, *Bárdosy Pál*,⁴⁸² elnöke id. Schmidt Vilmos lett. Közmegbecsülésben álló embereket kértek föl a város vezetésére. Keresztes Sándorért is küldtek, aki azonban – helyzetéből fakadóan érthetően – visszautasított minden politikai szereplést.⁴⁸³ A budafokiak előtt köztisztületben álló orvost a rendelőben keresték meg, valószínűleg részt vett a bizottság munkájában, ha nem is vállalt semmi közfunkciót.⁴⁸⁴ Dr. Jandó Gyulát a városházától 1949–50 folyamán

Köztisztületben álló szobrászművész, 1915-ben született Budapesten. Felesége SCHAÁR Erzsébet szobrász (Budafok, 1908. július 27. – Budapest, 1975. augusztus 29.) 1924: Iparrajziskola 1924–1926: Magyar Képzőművészeti Főiskola, mestere: Kisfaludi Strobl Zsigmond. 1932: Fiatal művészek Szinyei-díja; 1962: Munkácsy-díj; 1972: érdemes művész. 1926-tól kiállító művész. 1926-ban Párizsba ment tanulmányútra, majd Münchenben és Bécsben tartózkodik. Tagja volt a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének. 1935-ben ment férjhez Vilt Tibor szobrászművészhez; fia, Pál 1950-ben született.

479 Tagkönyveiket elégették, pisztolyukat pedig leadták. Vén Péter ezt 2006. január 5-én ismertette.

480 1895-ben született Budapesten. A Rózsa Richard utca 25 alatt lakott. Értelmiségi származású volt. Hivatásos katonatiszt, hadbíró alezredes 1950-ig.

481 Budafok köztisztületben álló patikusa. Segítették az egyházköziséget. Felesége szervezte meg az egyházköziségnél, hogy a rászorulókat ebéddel lássák el a tehetős családok. Naponta három-négy szegénynek csomagolt maga is ebédet. Az egyházköziségen keresztül is nyújtottak támogatást: A gyermek Borhy Istvánnak egy éven keresztül fizették a püspökséghez tartozó fehérvári elemi iskola bentlakásának a kollégiumi díját. – Borhy Józsa elmondása szerint, aki 1949-ben 3 hónapig dolgozott a gyógyszer-tárakban, a gyógyszer-tárak államosítása előtt. Mind a négy gyerek disszidált 1956 után. (Perhács Lászlóné, szül. Borhy Józsa 2006. nov.28-i visszaemlékezése.)

482 Bárdosy polgármester fia, aki szóbeli nyilatkozatában megerősítette az információt, 2006. november 11-én. 1945. június 6-i tisztújító közgyűlésen a kommunista nyomásra Bonyár János váltotta fel a polgármesteri székben édesapját, Bárdosy Gézát. Bárdosy Géza mindent elkövetett a nyilas követelések mérseklésére, s 1946-ban nyugdíjazása után a belvárosi katolikus egyházköziség képviselőtestületébe választották be.

483 Ugyancsak 27-én alakult meg a nagytényi forradalmi bizottság és nemzetőrség is; ezt követte egy nappal később e szervek megalakulása a Baross Gábor telepen is. A rendfenntartás, az orosz garázdálkodásoktól való félelem indította őket az önszerveződésre. Mintegy 70-en voltak. Őrizték a postát, a közérteket. A Deák-téri rendőrkapitányságról kaptak fegyvereket, golyószórókat, géppisztolyokat, lőszert és kézigránátot.

484 A peranyag szerint *Dr. Takács Pál* SZTK főorvos vezetésével – aki 1945 előtt és után a helyi Független Kisgazdapárt elnöke volt – tárgyalások kezdődtek a város vezetésének összetételére. – Ennek ellentmond a fia, Attila, aki szerint nem vett részt apja ebben. Fónay Jenő két alkalommal is találkozott vele, egyszer a

kulák származása miatt bocsátották el, ő most az igazgatási osztály vezetője lesz, s nekifog a tanácsstagok megrostálásának. Eltávolították a tanács éléről a vezető beosztású kommunistákat, és helyükbe háború előtt bevált városközi tisztviselőket neveztek ki. A városháza élére felkérték dr. Pokoli István⁴⁸⁵ korábbi városközi tisztviselőt, aki azt el is vállalta. Komoróczy Zoltánt is megkeresték, aki 1945 előtt városi főpénztáros volt. Budafokon és Nagytétényben nemzetőrség alakult, a budafoki nemzetőrség parancsnoka ifj. Schmidt Vilmos⁴⁸⁶ lett. *Pagács Pál*⁴⁸⁷ egy rendőrrel járőrözött, még a Budatétényben lévő orosz épületeket is ellenőrizték.

„*Itt pedig vérontás nem lesz! Számonkérés lesz, de csak törvényesen!*” – jelentette ki dr. Takács Pál, és gyermekeit azok barátaival járőrözéssel bízta meg. Fegyvereket ehhez a köztisztviselőben álló orvosnak Szén alezredes biztosított a rendőrségtől. Még Erzséből is jöttek katonák, hogy segítsenek a rendfenntartó csoportnak. A 20–25 főből álló csoport tagjai a forradalmi bizottságban részt vevő szülők, és a háború után félre állított személyek gyermekei: Takács doktor Zsolt fia;⁴⁸⁸ Budaházy László, akinek apja főjegyző volt; s Fehér István patikus két fia valamint ifj. Pongrácz Ferenc, akinek az édesapja volt Budafok legnagyobb építési vállalkozója. Barátok voltak, a Premontrai Gimnáziumból ismerték egymást. Összeszedték az ÁVO-sokat és a pártfunkcionáriusokat, s hogy megvédjék őket a lincseléstől a rendőrség pincéjében őrizték őket. „Pollacsek kertjében üljetek le, mert azt fölakasztják” – küldte Takács doktor fiait és azok barátait a volt polgármester udvarába, ahol azok egész éjjel, a hidegben fázza, örködtek.⁴⁸⁹ Így leszámolásra nem is került sor, később sem. Takács doktor Szén alezreddessel végig egyeztetett.

A szabadságharcosok csoportja a Kálvária hegy utca 20. szám alatt a kerületi ingatlankezelő vállalat irodájába fészkelte be magát. A hárosi honvédségből alakult meg Mészáros István alezredes laktanyaparancsnok vezetésével⁴⁹⁰ a harmadik csoport.

Feltehetően Dudástól és Kopácsi Sándortól is kaptak fegyvereket.⁴⁹¹ Természetesen kapcsolatot tartottak a budatétényi és a nagytétényi nemzetőrökkel, részt

Gyorskocsi utcai gyűjtőfogházban, majd később Vácott. Takács Pál elmondta neki, hogy a forradalmi bizottság elnökségét akarják rábizonyítani, mikor ott nem volt elnök, s mindenki egyszerre beszélt. Fónay Jenő emlékezése, 2010. április 23-án.

485 Édesanyám, Perhács Lászlóné visszaemlékezése szerint 5 évre ítélték el, végül 3 év letöltése után kiszabadult.

486 Pagács Pál (2004. április 10.) szerint Schmidt Vilmos rendőrtiszt volt, mert a Dózsában volt motorversenyző. Oldalkocsi motorkerékpáros bajnokok voltak a Fehér patikus fiával.

487 HÉVIZI JÓZSA: *Az ismeretlen segítő. (Nem mindenkiből halt ki az emberség a vészkorszakban)* In: *Magyar Nemzet*, 2004. április 16. 4. p.

488 A rendőrségi jegyzőkönyv tévesen említi Takács doktor két fiát; Györgyöt és Zsoltot, mivel az orvos gyermekei: Zsolt, Ferenc, Pál, Rozália, Attila és Zsuzsanna voltak. Attila és Zsuzsanna itthon maradtak a forradalom után szüleikkel, mint kis gyermekek, a többiek disszidáltak.

489 Takács doktor agronómus fia, Ferenc emlékezett vissza a forradalmi napokra 2006. november 14-én.

490 A Hárosi Honvédség Műszaki Szertárának parancsnoka Mészáros István volt. Egyetértésben a budafoki és a nagytétényi forradalmi bizottságokkal a nemzetőrségnek ágyúkat, géppuskákat, golyószórókat, fegyvert és lőszeret adott ki a honvédségi készletekből. A BM III. Főosztálya előzetesen letartóztatta a forradalom leverése után, azonban később szabadlábra helyezték „előttünk ismeretlen okból” – olvasható a rendőrségi jegyzőkönyvben. Történeti Hivatal. 0–16644 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. politikailag kompromittáltak. 28. p.

491 Történeti Hivatal. 0–16799 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. ellenforradalmárok. 1–2. p.

vettek egymás ülésein. (Budatétényben a református pap és a katolikusok részéről Markó Gyula tanácsos vett részt az üléseken.)⁴⁹²

Miután lefegyverezték a Nagytétény – Diósárok menti lőszerraktáraknak és a Bánagyutacs-gyárnak az őrségét, a fegyvereket elosztották a nagytétényi és a Baross Gábor-telepi csoportok között. Dr. Jandó a forradalmi harcokban elesetteknek díszírhelyre temetését az előjáróság költségén végeztette el. Üléseiken felolvasták más kerületek munkástanácsai és forradalmi bizottságainak a határozatait. Takács Pál harmadik fia, Ferenc, apjától kapott megbízást: "A forradalom kitörésekor vidéken laktam, majd hazatérésem után pár nappal édesapám Bécsbe küldött teherautókkal, ahol a Nemzetközi Vöröskereszt kötszereket, gyógyszert és más kórházi felszereléseket akart küldeni Budapestre. Míg ezek átvétele folyt, a szovjetek lerohanták Magyarországot, így visszatérésről szó sem lehetett sem akkor sem később." – A rakomány tehát el sem indulhatott, s Ferenc már nem térhetett vissza Magyarországra.⁴⁹³

A kerületiek nem ismerték el a Nagy Imre-kormányt, „mert az még szocialista jellegű” és a győri forradalmárokkal akarták felvenni a kapcsolatot. Nagytétényben határozatot hoztak arról, hogy be kell vezetni a többpártrendszer, meg kell alakítani a keresztény pártot, a szociáldemokrata pártot és a kiscgazda pártot, s a kisiparosok részére is pártot kell szervezni. 1957-re szabad választásokat terveztek a község vezetői újraválasztására. Támogatták az üzemek munkástanácsainak küldötteit a sztrájk folytatásában.⁴⁹⁴ November 4-én reggel a nemzetőrséget és a fegyvereseket összehívta Schmidt Vilmos és elmondta nekik, hogy a szovjet csapatok megkezdték Budapest megszállását, s aki akar, az elmehet. Azonban mind kintartottak. Ezután 3 teherautóval a Gyufagyárhoz hajtottak, ahol akkor már a Hárosi Honvédség⁴⁹⁵ négy 122-es ágyúval is beásta magát. Itt várták Székesfehérvár irányából a bevonuló oroszokat. Mintegy 70-en voltak, de érdemi összecsapásra nem kerülhetett sor, mert a szovjet csapatok nem itt, hanem a balatoni műúton vonultak be. Ezért e csoportokat visszarendelték a XXII. kerületi kapitányság épületébe. Itt újra beosztották őket, fegyvereket osztottak szét újra, majd egy csoport a Tóth József utcánál, a Hangya pince felett foglalt tüzelőállást, valamint a Tóth József utcai lépcsőnél az Alsósas utcai peremen, ahonnan jó kilátás nyílt a főútra. Egy másik csoport a Szent István térre vonult, s a templom előtti foglalt tüzelőállást. Mások az Árpád mozi előtti térre vonultak, hogy onnan lőjék a Dózsa György (Városház-) teret. Mivel azonban a szovjet

492 A felvett rendőrségi jegyzőkönyv szerint. Történeti Hivatal. 0–16644 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. politikailag kompromittáltak. 10. p.

493 Takács Ferenc e-mailben küldött levelet erről a megbízatásáról, melyre édesapja kérte föl. (ideje: 2006. november 9.) November 14-én kiegészítette telefonon: A forradalom kitörésekor Bábólnán volt segédagronómus. Édesapja hazahívta, mert a Vöröskeresztől kapott értesítést, hogy Bécsben van a lerakat kötszerekkel, kórházi eszközökkel. 10–12-en indultak érte Bécsbe, ahol hajnalban nagy ovációval fogadták őket a bécsiek: Az utcákon tisztelegtek a rendőrök. Megállították őket, pénzzel, ennivalóval tömték őket, hiszen nem sokkal azelőtt, 1955-ben vonultak ki onnan az oroszok. A városházán fogadták őket, majd rakodáshoz fogtak. Félig sem telt meg a teherautó, amikor híre jött, hogy az oroszok lerohanták az országot. Mindent leállítottak, még a géppisztolyt is elvették tőlük, s nem engedték őket vissza. Szállodában helyezték el valamennyijüket. Ferenc után jött menyasszonya, akivel január 16-án Kanadába utazott.

494 Történeti Hivatal. 0–16644 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. politikailag kompromittáltak. 10. p.

495 (A Háros-sziget északi részén volt a laktanya.)

katonai alakulatok nem ezen az úton közlekedtek, másnap, 5-én a XXII. kerületi kapitányságtól 3 teherautó, a szabadságharcosok székházától szintén 3 teherautó indult el a Balatoni műút S kanyarjához, hogy ott harcoljanak. Fegyvereket részben *Kopácsi Sándor* akkori rendőrfőkapitány engedélyével szereztek be, továbbá a kerületben lévő Hárosi Honvéd laktanyából kaptak lőszert és ágyukat is. Kézigránáttal Tóth Róbert tüzérfőhadnagy, légvédelmi törzsparancsnok (a kerületi légvédelmi ütegtől) látta el a harcolókat. Egyébként a nemzetőrségnél tanácsadóként is működtek honvédtisztek.⁴⁹⁶ Itt november 5-én és 6-án harcok folytak.⁴⁹⁷ November 6-án Schmidt Vilmos nemzetőrpáncsnok kérésére a balatoni műút S kanyarjába (a Panoráma vendéglőhöz) két löveget vontatott fel. A budatétényiek közül egy 5–6 fős csoport csatlakozott a budafoki nemzetőrséghez, és részt vettek a szovjet csapatok elleni harcban. (November 10-e körül szöktek ki az országból.)

November 1-től a gyárak leállása és a kijárási tilalom miatt az esti mise elmaradt hétköznapiakon, vasárnap pedig du. 5 órakor tartották meg. Csak november 20-tól állt újra vissza a régi rend...⁴⁹⁸

A forradalom leverése után megkezdődött a résztvevők felkutatása, bebörtönzése. (A házkutatáskor 9 személynél fegyvert és lőszert is találtak.) Az átlagostól eltérően, meglepően enyhe ítéletek születtek: Takácsot elsőfokon halálra, másodfokon életfogytiglani börtönre ítélték. Ő kapta a legsúlyosabb ítéletet, mert tudták róla, hogy olyan tekintéllyel rendelkezett Budafokon, hogy bármit javasolt, azt szó nélkül végrehajtották az emberek. A többi őrizetbe vett 18 évnél kisebb büntetést kapott: Mészáros István alezredes 1 éves elzárást kapott, majd szabadlábra helyezték... Bár figyelmeztették Takács doktort, csak a fiai menekültek el, ő itt maradt. 1957. május 23-án letartóztatták őt és Pongrácz Ferencet. *Ásguti Ádám* – aki Takács Pállal együtt a ciszterekhez járt gimnáziumba – a *minisztériumi közös ciszteres ismerősük segítségével intézte el az ítélet enyhítését*.⁴⁹⁹ A börtönben, ahol nem volt elegendő orvos, szükségük volt Takács doktorra! Fónay Jenő szerint talán az életét mentette meg Vácott, amikor

496 Így Farkas Viktor budafoki lakos, (Kossuth Lajos u. 72), tisztként szolgált '45 előtt és a világháború után páncélos őrnagy 1956-ig. Mészáros István honvéd alezredes, a Hárosi Laktanya volt parancsnoka nagyobb mennyiségű fegyvert bocsátott a harcolók rendelkezésére. Tóth József tüzér főhadnagy, a légvédelmi üteg törzsfőnöke maga is segédkezett az ágyúk kezelésében a balatoni műút "S" kanyarjában. Horváth Gyula hadnagy, Mészáros alezredes segédtisztje disszidált. Történelmi Hivatal. 0–16799 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. ellenforradalmárok. 6. p.

497 Nov. 5-én délelőtt 11-kor Budapestről egy személygépkocsi haladt át, államvédelmis tisztekkel és orosz katonákkal a törökbálinti Mechanikai Művek felé, ahonnan fegyvert akart hozni. Ezt megtámadták, és az államvédelmis századost agyonlőtték. Délután 2 óra tájban Székesfehérvárról egy GAZ gépkocsi jött, amelyet a 200 főnyi egység megtámadott; a gépkocsivezető megsérült, a szovjet katona meghalt. Délután 5-kor Bp. felől érkező Pobeda gépkocsira tüzet nyitottak, és megsemmisítették. 6-kor Bp. felől 4 szovjet teherautó jött lőszerért. A tűzharcban az egyik gépkocsit kilőtték. A délután 2-kor Fehérvár irányából jövő páncélos oszlopot megtámadták géppuskával, golyószóróval, géppisztollyal. A harcok éjfélig tartottak, akkor a megrekedt gépkocsik segítségére szovjet egységek jöttek. November 6-án mindez folytatódott. Délután lőtték a Rózsavölgyben lévő szovjet tüzéregységet, majd du. 4-kor a budaörsi rep-térnél lévő szovjet tüzekeket (Itt 5 szovjet tüzéregység állt.) Történelmi Hivatal. 0–16799 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. ellenforradalmárok. 15–16. pp.

498 História Domus

499 Garbóczi László helytörténész maga hallotta ezt Ásgutitól, aki azonban még neki sem árulta el a közös ismerős, egykori cisztercita diák nevét.

kegyelmet kapva, csontsoványan odakerült: Az udvaron sétálók között Takács doktor felfedezte, és azonnal szólta a börtönorvosnak, aki a kórházba behozatta feltáplálásra. (Ott volt Darvas Iván is.)⁵⁰⁰ A fia szerint ennek köszönhette a megmenekülését is, hiszen valójában őt is fel akarták húzni. Számtalanszor fenyegették meg ezzel a nyomozók. Az utolsó éjszakát is ebben a hitben töltötte el a Czermann Lajoskával, akihez belökték, mondván, hogy ő is budafoki, hadd beszélgessenek egymással kivégzésük előtt.⁵⁰¹ Takács doktor 1963-ban szabadult, és később kilátogatott fiaihoz. Szabadulása után a Goldberger gyárban üzemorvosként dolgozott nyugdíjazásáig. 1977-ben halt meg. A budafokiak máig nagy szeretettel őrzik emlékét.

A budafoki helyi eseményekkel kapcsolatosan két áldozatról tudnak, a Grószperben korábban elítélt Czermann fiúról és barátjáról, Lukács Lászlóról⁵⁰². Ifj. Czermann Lajost – az ecetgyáros Czermann Lajos fiát – 1959. márciusában végezték ki „Hütlenség” vádjával,⁵⁰³ s a rákoskeresztúri temető 301-es parcellájában nyugszik.

A rendőrségi jegyzőkönyvek tanúsága szerint Vilt Tibor és Vén Emil Budafokon mindent elkövettek, hogy kimentsék Takács doktort, aki végül amnesztiával szabadult.⁵⁰⁴

Vén Emil festőművészt nagyon szerették a budafokiak, hiszen befolyását korábban is arra használta föl, hogy sok munkásnak, cigánynak segítsen (pl. tanácsi la-

500 Fónay Jenő visszaemlékezése, 2010. április 23-án.

501 Takács doktor agronómus fia, Ferenc emlékezett vissza a forradalmi napokra 2006. november 14-én.

502 Édesanyám, Perhács Lászlóné elmondta, hogy barátnője Musztács Ági rendszeresen látogatta a köztemetőben férje és Lukács László sírját. (Lukács László a Passió előadásában Kaifás szerepét játszotta. lásd a mellékelt meghívót.)

503 Czermann Lajos (Bp., 1926. dec. 16. Bp., 1959. márc. 28.)

Budapesten született. A ciszterciáknál érettségizett, majd beiratkozott a budapesti tudományegyetem jogi karára, ahonnan azonban 1950-ben politikai okokból kizárták. Ezt követően segédmunkásként tudott csak elhelyezkedni. 1950. november 5-én letartóztatták, és a katolikus egyház megtörésére megrendezett Grósz-per harmadrendű vádlottjaként tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. 1956. október 27-én szabadult ki a Váci Országos Börtönből. Budapestre ment, de a fegyveres harcba nem kapcsolódott be. November 3-án összetalálkozott több egykori rabtársával, és elhatározták, hogy megalakítják a Keresztény Világnézeti Volt Politikai Foglyok Szövetségét. Megfogalmazták a szervezet karitatív alapelveit, és azt engedélyeztetésre be is nyújtották Tildy Zoltán titkárságára. A szovjet támadás következtében azonban a szervezet meg sem kezdte működését. November 17-én jelentkezett a Fővárosi Ügyészségen, ahol tájékoztatták, hogy további intézkedésig szabadlábon maradhat. Szállítómunkásként kezdett el dolgozni, és sikerült elintéznie, hogy esti tagozaton folytathassa jogi tanulmányait. Egyben per-újrafelvételi kérelmet nyújtott be. 1957 februárjában felkereste Bartakovics nevű volt rabtársa, aki cikket kért tőle az Ausztriában megjelenő Nemzetőr című újságba. 1957 júniusában F. Nagy Csaba felkérésére vállalta, hogy információkat gyűjt a strasbourgi Forradalmi Parlament, valamint az ENSZ ötös bizottsága számára a magyarországi megtorlásról. Megegyeztek abban is, hogy ebbe a munkába másokat is megpróbálnak bevonni. 1957. július 4-én letartóztatták, hogy folytassa megszakított büntetését, ezért érdemben már nem tudott részt venni az adatszolgáltatásban. 1958. október 1-jén első fokon szervezkedés vezetése és hütlenség vádjával életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Ezt a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Sömjen György Különtanácsa 1959. március 25-én halálbüntetésre súlyosbította. Március 28-án kivégezték. in: 1956-október–23.uv.hu Szerkesztő: Pataki László. Elhangzott a parlament 2009.március 30-i ülésén Mécs Imre (MSZP) napirend utáni felszólalásában.

504 Az 1957. június 13-án készült összefoglaló jelentés a BM Budapesti Rendőrkapitányság XXII. ker. kapitánysága politikai nyomozó alosztályán. Aláírója POLLACSEK Kálmán r. ny. alhadnagy. Vajon mi köze lehet POLLACSEK Gyulához az átmeneti időszak polgármesteréhez? Történeti Hivatal. 0–16799 jelzetű irat címe: Budapest XXII. ker. ellenforradalmárok. 1–6. pp.

káshoz jutni). Vén Emilt lefogása után már egy héttel hazaengedték, mert Borsós Miklós szobrász és a művészek Vigh Tamás, a Művész Szakszervezet elnökével együtt megtagadták az az évi Kossuth-díj átvételét addig, amíg művésztársaikat szabadon nem engedik! Vilt Tibort csak fél év elteltével engedték ki.⁵⁰⁵

A budafokiak évtizedeken át, suttogva mesélték Vilt Tiborról a következő anekdotát: A híres szobrásztól számon kérték, hogy a forradalom ideje alatt saját kezébe fogott kalapáccsal rontotta le a maga, készítette Lenin szobrot – ami Budafokon állt. Azzal védekezett, hogy rájött, hogy művészileg éretlen megfogalmazással ábrázolta Lenint, s ez a felismerés indította arra, hogy a rossz műalkotást megsemmisítse...

505 1959-ben, a Csók Galériában volt egy kiállítása, ahol hatszázan várokoztak a festőművészre. 1960-as években Toulon mellett volt egy kiállítása, ahová feleségével engedték ki, de nem adhatott el képet, pedig a három gyermeket nagy szegénységben nevelték. – Vén Emil fia; Vén Péter visszaemlékezése. (2006. január 5.)

VIII. 1956: A HITÉLET ÚJRAÉLED. 1957: AZ ÜLDÖZÉS ÚJ MÓDJÁ. PAPI HELYTÁLLÁSOK

Mindszenty József esztergomi érsek 1956. november 5-én – már az USA nagykövetségén – keltezett leveleiben a magyar békepapi mozgalom 11 prominens személyét eltiltotta minden egyházi és közéleti tevékenységtől. Elsőként azonban Kovács Sándor szombathelyi püspök mentette fel október 29-én hivatalából a kompromittált vikáriusát és irodaigazgatóját. A következő napon pedig Dudás Miklós görög katolikus, Shvoy Lajos székesfehérvári, Badalik Bertalan veszprémi püspök és Grósz József kalocsai érsek járt el hasonlóképp.⁵⁰⁶

Az egyház megtisztulásával a templomok újra megteltek, s a szülők tömegesen írták be hittanra gyermekeiket, hogy az „... az elmúlt évek mulasztásait és hanyagságait jóvátegyék és biztosítsák gyermekük számára az intézményes hitoktatással a valláserkölcsei nevelést”.⁵⁰⁷ A hitoktatók alig bírták a felszaporodott munkát! A vasárnapi diákmise annyira zsúfolttá vált, hogy meg kellett kérni a felnőtteket, hogy erre ne járjanak. Megszűnt a körmenet figyelése!

1956. decemberében Grósz József átadta a püspöki kar memorandumát 10 pontban az egyház szabad működésére vonatkozóan, s reményt kelthetett a hívekben a Szentszék 1957. január 21-én küldött két rendelkezése is, mely kiközösítette a békepapi-szervezet országos elnökét, s felszólította az állam által – a kánonjog megerősítésével – kinevezett 21 papot helyük elhagyására.⁵⁰⁸ Az 1956-os forradalom leverésével azonban a kormány hozzáfogott a korábbi helyzet visszaállításához: A kormány rendelkezett⁵⁰⁹ a hitoktatásról. A rendelet értelmében a vallásoktatás a polgárok magánügye, azt befolyásolni vagy megakadályozni senkinek nincs joga. Valójában az atrocitások, akadályozások, az erőszakosságok és lemorzsolások a régi módon és keretben tovább folytak. A hittanóra beosztása, a helyiség, az ütközések, a hittan rendszeres zavarása napirenden volt továbbra is.⁵¹⁰

506 SZABÓ CSABA: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár Bp., 2005. 33. p. nyilván a híveket is megerősítette a Szent Szék kiállása, miszerint 1957 nyarán minden katolikus papot felszólított, hogy egy hónapon belül a politikai tevékenységtől teljesen vonuljon vissza, s az ÁEH által „kinevezett” papokat elmozdította tisztségükből. MÉSZÁROS: „*Devictus vincit.*”, 85. p.

507 Historia Domus, 1957. jan-i bejegyzés

508 „Megegyezett az állam a katolikus egyházzal.” Az 1950–64 közötti megegyezések természetéről. In: MÉSZÁROS: „*Devictus vincit.*”, 84. p.

509 1957. évi 5. tvr. In: *Magyar Katolikus Almanach* II. Bp. 1988. 631–635.

510 SHVOY: *Önéletrajz.*

Az iskolai hitoktatás látszólag egyszerűsödött: Szóban jelenthették be igényüket a szülők az iskolában. Ugyanakkor a hitoktatásra való jelentkezések nagy lendületét a rendelet a kitűzött rövid határidővel (február 1.) próbálta megtörni. A papok minden eszközt megragadtak, hogy időben értesítsék a szülőket. Február elején azonban újabb korlátozó kormányrendeletet adtak ki a hitoktatásról; amely szerint arra csak azok járhatnak, akik 1956. júniusában – tehát az '56-os forradalom előtt – a régi körülmények között iratkoztak be.

Ásguti plébános a templomban tűrésre intett:

„A szószékről kérjük híveinket, hogy a kétezer esztendőös Egyház öntudatos fegyelmezett-ségével fogadják a rendelkezést és a diákmiséket, s a családi otthont használják föl fokozottabban a vallásos nevelés eszközéül.” –

Mivel a kormány január elsejétől megvonta a fehérvári egyházmegye ellenállása miatt⁵¹¹ – Shvoy – papjainak kongruáját, a szószékről kérték a hívek támogatását a papság eltartásának biztosítására. Hátral perselyt állítottak fel e célra, s kérték, hogy önként emeljék az egyházi adó összegét 1 forinttal. Közben folyt a forradalom idején kinevezett egyházi vezetők és csoportok gyors félreállítására.⁵¹² A megtorlások során a papokat 3–4 hetes turnusokban börtönbe vetették, hogy vallomásaik alapján összeállíthassák a forradalomban megsemmisült kartotékokat, s hogy terhelő adatokat gyűjtsenek Shvoyról is.⁵¹³

Budafokon minden csütörtökön *Jézus szíve* litániát imádkoztak. Kezdetben a keresztutat járva a stációhoz is kimentek. Később valakik lezárták az odavezető utat, majd ledöntötték a stációt, bevették a kápolna ablakait, feltörték a Törley-kriptát. A Baranyi családot kérte meg Ásguti, hogy állítsa helyre, amennyire tudja és lakatolja le a kriptát...

511 „Mindezek háttérében az áll, hogy a római Sacra Congregatio Concilii 1957. január 21-én 20. 504/D. szám alatt decretumot bocsátott ki, amelyben az ÁEH kívánságára kinevezett vikáriusokat, irodaigazgatókat – azzal az indoklással, hogy, 'kinevezésük az egyházi törvényekkel nem volt megegyező, működésük pedig nem az eddigi szokásos módon történt' – állásuk további gyakorlását eltiltotta. Őket a püspöki irodai, kanonoki, székesegyházi plébánosi, esperesi, teológiai tanári és előljárói, valamint Budapesten és a püspöki székvárosokban plébánosi tisztségre alkalmatlanoknak (inhabilisnek) nyilvánította. A decretum a jó érzésű papok és hívek körében igen kedvező fogadtatásra talált". Az ÁEH elnöke március 16-án meghívta a püspöki kart a művelődésügyi minisztériumba, és kifejtette, hogy most súlyosabb intézkedéseket kénytelenek alkalmazni, sőt két egyházmegyétől megvonták a kongruát is. – olvasható Shvoy önéletrajzában. –1957. január 21-én a Zsinati Szent Kongregáció két, magyar ügyeket érintő dekrétumot adott ki. Az egyik Horváth Richárdot, a papi békemozgalom legismertebb és legkompromittáltabb tagját közösisette ki. A másik dekrétum 21 személyt, zömében a papi békemozgalom közismert aktivistáit mozdította el hivatalukból. In: BALOGH MARGIT: *Szabaddalomban fogolyként. Vigília*, 2000, 6. sz. 402–416. p.

512 A félreállítás fokozatai: elszigetelés, lemondatás, leváltás, internálás, börtönbüntetés, ritkán „véletlen” balesetek. Az 1956. október–novemberi lemondásokat – mivel azok az események kényszere alatt születtek – az Elnöki Tanács érvénytelennek nyilvánította. Megkezdődött az erősen kompromittálódott papi békemozgalom reformja. Már 1957 áprilisában megalakult az Országos Béketanács Református Bizottsága, május 24-én Katolikus Békebizottsága, s túl ezen az Opus Pacis, amelynek keretében maga a katolikus püspöki kar szervezte a békemunkát. In: *Uo.*

513 „1957. március elején 36 éves koromban, haminchatod magammal a fehérvári börtön 36-os szobájába... begyűjtöttek... Shvoy püspöki úr baráti körére, látogatóira voltak kíváncsiak.” – In: SZENDI JÓZSEF: *Számvetés c. könyvéről* „Mi sem vagyunk itt véletlenül” Új Ember, 2005. február. 20. 9. p.

Nagyszombaton a tűz- és vízszentelést megtartották, de a fennálló gyülekezési és felvonulási tilalom miatt az egész országban elmaradt a feltámadási körmenet. Májusban a szentségimádás már csak kétnapos volt, az éjszakai elhagyták.

Az elmaradt első áldozókkal együtt két csoportban, egy-egy hét különbséggel tartották meg az első áldozást a szentmise után a templomban, illetve az ajándékozást a plébánián. A korlátozások miatt a hívek nem csoportosan, hanem óvatosan külön-külön zárandokoltak Máriaremetére, Shvoy miséjére, hogy ott a régi szokás szerint a mise után a fűben együtt étkezzenek, beszélgessenek.

A kormány 5 havi szünet után újra folyósította a kongruát a papok számára, így a hátsó perselyben felgyűlt összeget a templomi építkezésekre fordíthatták.

1957. július 16-án újabb dekrétum érintette a magyarországi papokat és szerzeteseket: Kiközösítés terhe alatt megtiltotta, hogy képviselői, vagy más közéleti funkciót vállaljanak. A már megválasztott parlamenti képviselők egy hónap haladékat kaptak, hogy megbízatásukról leköszönjenek. A magyar kormány – állampolgárai jogsérelmeként értelmezve a dokumentumokat – nem engedélyezte kihirdetésüket. Az állam eltávolította Szabó Imre püspököt, az esztergomi érseki helynököt, és Badalik Bertalan püspök működési engedélyét az Elnöki Tanács 92/1957. sz. rendeletével visszavonta és a rendőrséggel Hejcére internáltatta. Majd kiadta az ominózus 1957. évi 22. sz. tvr.-ét, amelynek köszönhetően évek hosszú sora alatt kiépült egy erősen kontraszelektált egyházi hierarchia. Mire valakiből püspök lehetett, négy-szer-öttször vették nagytitkárrá az Állami Egyházügyi Hivatal illetékesei.⁵¹⁴ Miklós Imre, az ÁEH elnökhelyettese, a békepapok 1956 utáni tevékenységét minősítve, név szerint említi Ásgutit azok között, akik látszattevékenységet folytatnak, és nem segítik igazán a békemozgalmat „*olyan aktivitással, mint amit az állam joggal elvár tőlük. Arra hivatkozva, hogy nem akarnak feltűnni, nem akarnak a püspökkel, vagy a hívekkel szembekeverülni, a tevékenységükben nem domborítják ki eléggé a béke, a szocializmus feladatait, pl. II. kerületben Rimóczi Özséb plébános, IX. kerületben Királdi József plébános, XI. kerületben Ormai Gusztáv plébános, XII. kerületben Dér Gyula plébános, V. kerületben Láng Alán templomigazgató, XV. kerületben Vígh Tivadar káplán, XXII. kerületben Ásguti Ádám esperes plébános. A gyakorlat azt mutatja, hogy a kerületi Pártbizottságon, vagy Tanácselnök elvtársakkal készségesen beszélgetnek, és ezzel el is végezték feladatukat.*”⁵¹⁵

Októberben újabb áthelyezések következtek: A két megszeretett hitoktatót elhelyezték (Haut József, Eszéki Imre). Novemberben elhunyt Kabdebó Kálmán karnagy, aki három évtizeden keresztül szolgált Budafokon a zenei életet megpezsdítve.

A körmenetekre vonatkozó számadatokat a pártbizottság felmérése alapján mutatja a diagram.⁵¹⁶

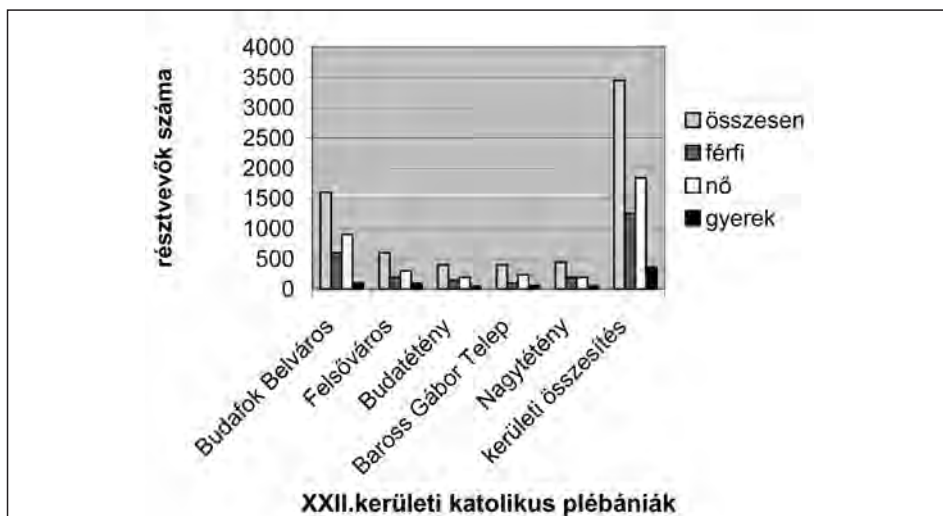
Egy 1958. szeptemberi felmérés szerint a XXII. kerületben 1400 gyermek járt hittanra, melynek fele budafoki! Nézzük, milyen hagyományokat sikerült átmenteni a régiek közül?

514 BALOGH: *Szabdalábon fogolyként.*, 402–416. p.

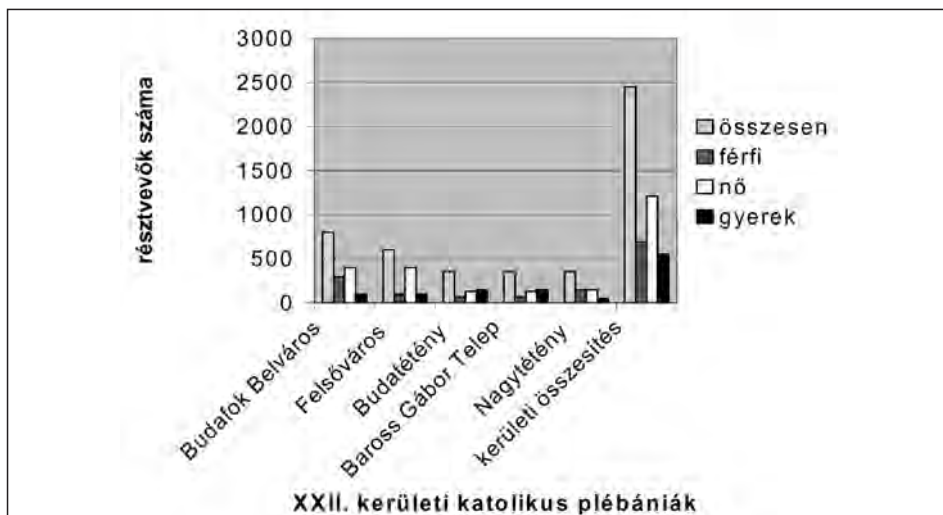
515 Az Állami Egyházügyi Hivatal a forradalom utáni egyházpolitikáról. MOL XIX–A–21–c–030–8–1956 (16. doboz) Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal iratai. Adattár. 1956. GÁLIK LÁSZLÓ: *Tájékoztató az ellenforradalom után néhány egyházpolitikai eseményről.* 1958. www.natarch.hu/archivnet/rovat/nyomtat.phtml?forraskod=829-36k

516 A kimutatás adatait az 1959. november 26-i végrehajtó bizottsági ülésen tárgyalták meg. BFL. XXXV. 27 (a) 1959. 3. ö. e.

1. diagram: Úrnap i körmenetek résztvevői 1957-ben

2. diagram: Úrnap i körmenetek résztvevői 1959-ben

Január elsején: házszentelést, virágvasárnap: barkaszentelést tartanak.

Az első áldozás meghittségét emeli a szentmisét követő családi együttlé t a plébániakertben: Itt szorgos asszonyok *imakönyv alakú tortákkal* feldíszített asztalokkal fogadják a gyermekeket.

Krisztus király ünnepén szentségimádás, Szent Márk napján búzaszentelés következik. Mindenszentek ünnepén vízszentelést tartanak, de az eddig szokásos és

igényelt temetői ájtatosságot el kellett hagyni! Maradt: a sírszentelés. (Így találkoznak a temetőben a régi ismerős családok; ki-ki érdeklődik egy-egy szóval a másik felől... Ennyi maradt a régi közös egyházközségi találkozókból...)

Adventi vasárnapokon az esti misék előtt a ministránsok koszorúgyújtási ünnepe tette bensőséggé a hívek miseáldozatát. – Ennyit tudott tenni a plébános, de lám ez is túl sok volt!

Kádár János vezetésével az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. június 10-én tárgyalta „az állam és az egyház viszonyáról és az egyház politikai helyzetéről”, s az itt készült határozatot „szigorúan titkos” jelzetű tájékoztatóban küldték el megvitatásra a párttitkároknak. E dokumentumban többek között szerepel a *hittanon kívül minden egyéb ifjúsági foglalkozás (pl. sport, vetítés, énekkar stb.) tilalma*. A módszerek teljes tárházát tartalmazza az **1958. július 22-i ülés határozata**,⁵¹⁷ amely 1989-ig meghatározta a hazai vallás- és egyházellenes küzdelem elveit és módszereit.

Az MSZMP XXII. kerületi szervezetének 1958. december 22-i VB-ülésén⁵¹⁸ vitták meg e dokumentumok alapján a helyben teendő intézkedéseket, jórészt megismételve a központi irányelveket: Leszögezték, hogy az ellenforradalom (az 1956-os forradalom elnevezése ez) idején szaporodott meg a hitoktatásra való beiratkozás. Megállapították, hogy a korábbi egyházellenes intézkedések során „a klerikális reakció elleni harcot és a vallásos ideológia elleni küzdelmet a kampányszerűség jellemezte”. Felméréseik szerint elsősorban a műszaki értelmiség, a pedagógusok és a nők vallásosak. A párt végrehajtó bizottsága megbízta az Agitációs és Propaganda Osztályt, hogy ütemezze az e téren teendőket, és 1959. július végén számoljon be a végzettekről. A **legfontosabb feladatok** között jelölik meg, hogy

- a pártfunkcionáriusok ne vegyenek részt a szertartásokon;
- emeljék a békepapok számát,
- adminisztratív eszközöket kell alkalmazni a papokkal szemben,
- olyan előadásokat kell tartani a pártszervezetekben, mint pl.: „A klerikális reakció és a vallásos világnézet elleni harc kérdései és feladatai”.

1959-től az ifjúságnak külön gyónást előkészítő szentbeszédeket tartottak a belvárosi templomban. *Októberben bevezették a templomi hitoktatást* – vasárnap délutánonként újra. Régtől érezték, hogy valamit tenni kell, hiszen az iskolában a pedagógusok zaklatták a hívő gyerekeket,⁵¹⁹ s szüleiket a munkahelyükön vegzálták a hitoktatásért.

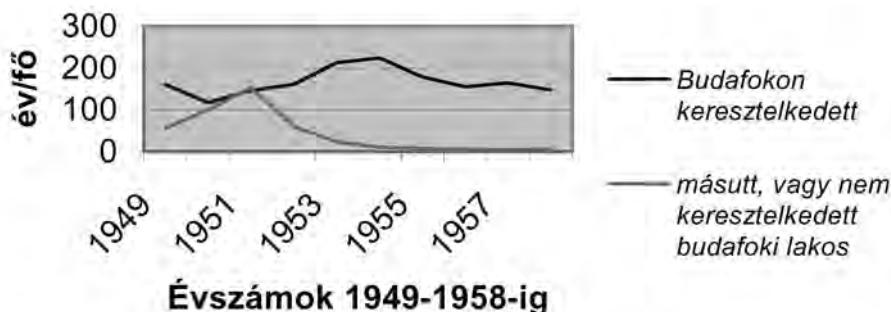
November 2-án valamennyien 3–3 szentmisét mondtak félóránként reggel 6-tól 10-ig az elhunyt budafokiakért, hiszen el kellett maradjon a temetői ájtatosság! (A te-

517 Címe: Az MSZMP központi Bizottsága politikai Bizottságának határozata a vallásos világnézet elleni eszmei harcról, a vallásos tömegek közötti felvilágosító és nevelőmunka feladatairól. – Elemzi a két határozatot MÉSZÁROS: „*Devictus vincit*” c. tanulmánykötetében 145–150. pp. Szt. István Társulat, Bp., 2002.

518 BFL XXXV. 27 (a) 1958. 3. őe.

519 Vén Péterke a Kossuth Lajos utcai általános iskolában jeles tanuló volt. Édesanyja református, festőművész édesapja katolikus volt. Vén Emil mit sem törődve a párt elvárásaival, mindig szorgosan fizette mindkét egyház felé az egyházi adót, gyerekei jártak istentiszteletre, misére. A tanító néni egyszer magához hívta a kis Pétert és megmutatta neki a naplójában a neve melletti „E” betűt: Ez azt jelenti, hogy értelmiségi származású vagy, és így nem lehetsz kitűnő, csak jeles!” (Vén Péter visszaemlékezése)

3. diagram: Budafok-belvárosi egyházközséghez tartozó személyek keresztelkedése 1949–1958 között

metőben is volt ugyanis valami tüntetés. Az '56-osoknak még a forradalom alatt egy kiemelt parcellát nyitottak.) A hívők lanyhuló lelkesedését a kegyelem egy-egy váratlan megnyilvánulása erősíti meg: Jelenits István⁵²⁰ december elsején első miséjét Budafokon mondja.

A 3. diagram jól kifejezi az eluralkodó félelmet az 50-es években: 1951-ben 153 gyermeket, 1952-ben 60 gyermeket kereszteltek a Budafok-belvárosi anyakönyvek tanúsága szerint idegen plébániákon rejtve, vagy pedig egyáltalán nem keresztelve meg. A feszültség csak 1955 után enyhült annyira, hogy e szám 6 fő alá esett. A keresztelesek száma csökken a diagram szerint 1949-től 1953-ig, Sztálin haláláig, majd lassú emelkedés indul meg, ami betudható az enyhülés mellett az ún. Ratkó korszaknak is, mert az '55-ös csúcspontot lassú esés követi. Látható az '56-os forradalom hatása: '57-ig lassú emelkedés, majd folyamatos csökkenés jelzi az egyházakra és a hívekre nehezedő nyomást – Budafokon is. A magyarázat egyszerű: Az AEH mindenütt visszahelyezte az 1957-es vatikáni utasítással megegyezően eltávolított békepapokat. Ha a kerület plébániáinak számadatait vizsgáljuk, azonban még mindig lényeges a különbség: A pezsgő egyházi életet élő belvárosi egyházközség hagyományosan szép körmentén vesz részt a legtöbb hívő.

1959. november 26-án a párt Vb-ülésén jelentést hallgattak meg a vallásos világnézet elleni harcról.⁵²¹ Az Agitációs és Propaganda Osztály beszámolójában ol-

520 Jelenits István O.Sch.P. (1932. Berettyóújfaluban –) Teológus, író, piarista szerzetes, tanár. 1960-tól 1965-ig a kecskeméti, 1965 és 2003 között a budapesti piarista gimnáziumban a hittan, illetve a magyar nyelv és irodalom tanára. 1985 és 1995 között a piarista rend magyarországi tartományfőnöke. 1996-tól esztétikát tanít a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. 1993 és 1997 között az Országos Köznevelési Tanács tagja. 1995-től a Pilinszky János Társaság elnöke. 1998 és 2003 között a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. igazgatósági tagja.

521 A körmenetekre vonatkozó számadatokat a pártbizottság felmérése alapján mutatja a diagram. A kimutatás adatait az 1959. november 26-i végrehajtó bizottsági ülésen tárgyalták meg. BFL. XXXV. 27 (a) 1959. 3. ó. e.

vasható, hogy a pedagógusok között már van eredmény: Az iskolaigazgatók elmélyülten foglalkoznak a materialista neveléssel. Nemcsak azt vizsgálják, hogy hány gyerek nem jár hittanra, hanem azt is, hogy hány jár templomba. Az általános iskolások még viszonylag nagy számban templomjárók (pl. a Baross Gábor telepen rendszeresen 130 gyerek jár templomba, nagy ünnepeken 180–200), míg a Budai Nagy Antal Gimnáziumban a megvizsgált osztályban 44 tanulóból 6 vállalta nyíltan, hogy vallásos, 12 pedig ingadozó volt. (A gimnáziumban persze a továbbtanulás gátja volt a vallásosság; ezért sokan nyíltan tagadták azt.) Az egyik hozzászóló kifejtette, hogy tudniuk kell azt, hogy a templomban miről prédikál a pap. *„Erre régebben ki volt építve egy hálózat, ami fel is volt használva.”* – mondta. Kiderült, hogy egy-egy esetben most is megszervezték (Barkó elvtárs), hogy a templomokban a püspöki körlevelek felolvasását ellenőrizték. Két esetben a plébánián *„látogatták meg”* a papokat. A tanácsi dolgozók hibájául rótták föl, hogy az újonnan megválasztott hivatalvezetők nem hívták össze a papokat bemutatkozó megbeszélésre. *Jövőben a tanács egyházügyi előadója rendszeresen foglalkozzon a kerület papjaival. Gyűjtsön tapasztalatot a tevékenységükről, „hogy utána konkrétan harcolhassunk káros tevékenységük ellen.”* – olvasható a dokumentumban.⁵²² –

Közben egyik éjszaka elvitték Vén Emilt. Senki sem aludt. Reggel a budafoki István téri általános iskola tanárai és gyerekei a művész fiait az iskola előtt várták, és faggatták az éjszaka történetéről.⁵²³ A bebörtönzött Takács doktor Zsuzsanna lánya csak Brázay doktor segítségével tanulhatott tovább gimnáziumban; a református kislányt ugyanis ő patronálta be a debreceni Svetits Katolikus Gimnáziumba.⁵²⁴

Az MSZMP politikai bizottságának 1960. június 21-i ülésén Hollós Ervin, a belügyminisztérium III/III. csoportfőnökség II/5-ös alosztályának vezetője kifejtette, hogy az illegális klerikális szervezetek a legnagyobbak, s ezek rengeteg fiatalt vonzanak. A Politikai Bizottság szabad kezet adott az állambiztonságnak, hogy az egész szervezetet derítsék föl. 1960 novembere és 1961 februárja között csaknem 100 személyt tartóztatott le az államvédelem és 3–400 embert vontak rendőrségi eljárás alá.⁵²⁵

7 év után Remete-kertvárosba helyezték el Keszthelyi Ferenc hitoktatót, az ifjúság s a ministránsok nevelőjét. (Helyükbe érkezett a szintén régi budafoki sváb család sarja, Hantzmán Lipót Csepelről és Farárik Béla Remete-kertvárosból.)

A templom fái alatt gyülekezett májusban, az első áldozáskor 104 gyerek, a júniusi bérálásban 271 ifjú és gyermek. November 1-én már heti kétszer tartottak a templomban hitoktatást, de a résztvevők száma töredéke volt a budafoki katolikus ifjúságnak! – Újra félték a következményektől az emberek.

Bár a 30-as évek magas bérállkozás-száma megfelelődik az 1945-után kezdődő rendszer-váltás ideológiai küzdelmeinek eredményeképpen, az 50-es évek rettegései között ez a szám újra 50 százalékkal csökken, s az 1956–58 közötti időszakban – egy rövid átmeneti biza-

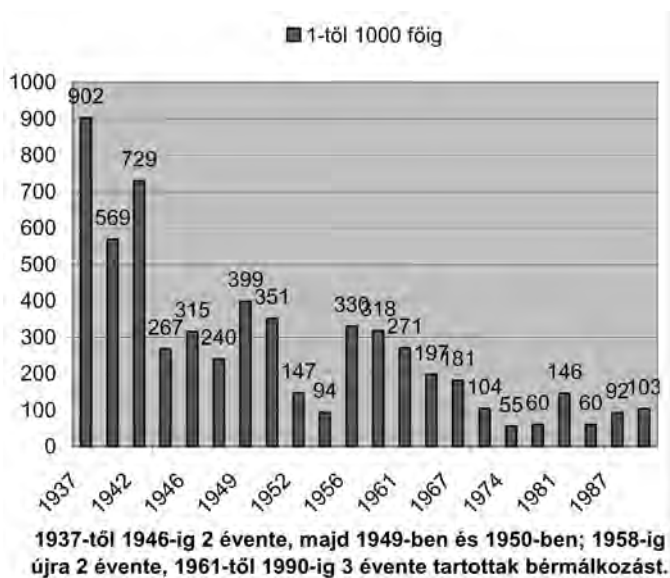
522 BFL XXXV. 27 (a) 1959. 3. őe.

523 Vén Péter visszaemlékezése

524 Nemeshányi Hubáné Takács Zsuzsa visszaemlékezése, 2010. április 20-án.

525 SZABÓ CSABA: *A Szentsek és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években.* Szent István Társulat–Magyar Országos Levéltár Bp., 2005. 41–42. p

Bérmálkozottak számának alakulása a Budafok-Belvárosi Egyházközségben

kodás idejére duplázódik meg, hogy a 60-as évekbeli sorvadozást egy igen lassú gyarapodás váltsa föl, amit aztán a 70–80as évek vallástól való elfordulása a két háború közötti szám kilencedére apasztott vissza.

1962-től rendszeressé válik, hogy a hónap első vasárnapján gyűjtenek az egyházmegye céljaira (pl.: papképzésre), mivel „az egyház egyéb jövedelmei megszűntek”. Shvoy Lajos püspököt a „ püspöki kar szélsőségesen reakciós tagjai”⁵²⁶ között tartja számon ez időben a pártvezetés, nemcsak 1956-os tevékenysége miatt, de mivel ellenzi a békepapi mozgalmat, s a hazai helyzetről leleplező írást készült a II. Vatikáni zsinathoz eljuttatni.⁵²⁷ A székesfehérvári és a hajdúdorogi egyházmegyében maradtak legtovább a miniszteri biztosok, akik segítségével 1957-től ellenőrizték a püspökség munkáját. (Shvoyt nem is engedték ki a II. vatikáni zsinatra.) Végül „vatikáni közvetítéssel” szűnt meg a miniszteri biztos működése e két egyházmegyében, 1964-ben.⁵²⁸

Június 29-én a Péter Pál templomban tartották Miklós József pátyi plébános, – a mezgári időszak szeretett „tehenes papjának” az ezüstmiséjét...

A magyar állam és a Szentszék 1964. szeptember 14-én „részleges megállapodást” kötött: A nyilvánosságra hozott okmány három pontot tartalmazott:

- A Szentszék tudomásul veszi, hogy a tőle függő egyházi állások betöltésénél előzetesen ki kell kérnie az Elnöki Tanács elnökének hozzájárulását, és csak ennek birtokában eszközli a kinevezést.

526 SZABÓ: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai...* 64. p, 106. p.

527 Bálint József jezsuita atya szerint titkon ő szentelte föl a jezsuita atyákat, mint pl. páter Mórt és páter Závodnit.

528 SZABÓ: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években.* 156. p.; 180–181. pp.

- Lehetővé teszi, hogy a püspökök és a papság állampolgári esküt tegyenek az alkotmányra, de annak nem szabad ellenkeznie a klerikusok állásával.
- Rendezik a római Pápai Magyar Intézet helyzetét. – Shvoy ellenezte, önfeladásnak tekintette az engedelményeket; bár az üldözöttek sorsa megkönnyebbedett: Budafok számtalannak nyújtott menedéket, annak ellenére, hogy az egyházra nehezedő nyomás nem csökkent, hanem intézményesült:

A nagyböjt vasárnapi lelkigyakorlaton Keszthelyi Ferenc – most tárnokligeti plébános – tartotta a szentbeszédét. Májusban *már csak 78 elsőáldozó* volt, de a szentmisét követően a templom előtt a fák alatt 200 gyermeket bérmált meg a püspökatyá.

A hívek különbözőképpen emlékeznek vissza erre az időszakra: Egyesek szerint a 60-as években Ásguti a saját szülőjéből származó jövedelmét befizette az egyházközségbe, csakhogy fenntartsa a közösséget. *Számos üldözött, börtönből szabadult paptársának adott menedéket*⁵²⁹ – dacolva az állami hatóságokkal – akár saját Kosuth Lajos utcai házában is:⁵³⁰

1963. március 30-án Marton Béla *szalézi atya* jött „kántornak”.

Dr. Gyéressy Béla pálos szerzetes is Budafokon left otthonra. Brázayék ismerték, és ők ajánlották a kántor Baranyi Antal oltalmába. Saját hátsó udvarában lévő kis házat tette lakhatóvá az üldözött pálos szerzetes számára. Élelmezte, s az utolsó időben három éven keresztül gondozta az ágyban fekvő beteget. Gyéressy Bélának a feloszlás után kéthetente a rendőrségen kellett jelentkeznie. Állandóan figyelték. A reggeli 6 vagy a 7 óras csendes misét ő mutatta be Ásguti kérésére. Ő írta meg *A magyar kispálosok története* c. munkát 3 kötetben, amelyből Baranyiék segítségével 1968–70-ben 50 példányt nyomtattak ki. Gyéressy halála után Aczél László vitte el a kéziratot a pálos rendnek.⁵³¹

529 Morlin Imre jezsuitát börtönvevei után az 1970-es években Horváth Imre Budafok-felsővárosi plébános fogadta be. Itt 12 évig még prédikálhatott is, hittant taníthatott, szentségeket szolgáltatathatott ki. In: SZABÓ FERENC S. J: *Üldözött jezsuiták vallomásai*. Anima-könyvek 8. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 1995. 198. p.

530 Ezt erősítette meg a tétényi származású Marx Ferenc plébános Kulcsón, 2008. 08. 24-én: Ő ministránsa volt „Ádi bácsinak” abban az időben, s bátorságáért nagyon tisztelte őt: „Sokaknak az nem tetszett, hogy nagy rendet tartott; még a menekített paptársaitól is megkövetelte, hogy időben térjenek vissza a házába, ha eltávoztak.” – mondta.

531 Dr. GYÉRESSY BÉLA pálos szerzetes. Baranyi Antal szerint Gy. Béla 8 éves volt, amikor édesanyja meghalt. Először a jezsuita rendbe lépett be, de tüdőgyulladást kapott, nem vállalhatta a megterhelő jezsuita életmódot, de átvették a pálosok. Cestochowába járt ki a lengyel pálos központba, ahol oklevelet szerzett. A könyv megírása kapcsán nagyon óvatosan járt el a pálos szerzetes. Egyik alkalommal azonban, amikor a 4. kötetet ruhájába bevarrva akarta kicsempészni, lefogták és börtönbe került. Baranyi Antal továbbra is igényt tart a szerzői jogra. Az értékes kézirat ma a pálosok birtokában várja a kinyomtatást. Gyéressy Béla Ágoston, OSPPE (Bp., 1908. jún. 24.– Bp., 1986. okt. 5.): szerzetes, pap, művészettörténész. – Érettségi után belépett a jezsuita r-be. Tanulmányait Kalocsán végezte, itt tett fogadalmat. Betegség miatt lépett át a pálos rendbe, ahol 1936. IX. 4-én tett fogadalmat. Rövid pécsi tartózkodás után 1937-től a budapesti Sziklatemplom melletti kolostorban élt. 1943–46: a Pázmány Péter Tudományegyetemen bölcsészetet hallgat. 1946 tavaszán művészettörténetből doktorált. 1946: rendfőnöki titkár. 1948: B. Özséb szentté avatásának posztulátora. 1951. III. 26: éjjel az ÁVH több rendtársával együtt elhurcolta. 1956. VII. 3: a váci börtönből szabadult. Sikertelen kísérletek után a MTA Művészettörténeti Kutatócsoportja megbízásából kapott munkát, s gyűjtötte a pálosok művészettörténeti emlékeit. – 1943: a Fehér Barát munka-

Bolyos Ákos pálos szerzetes – barátja Gyéressy Béla segítségével – hat év börtön után kapott itt menedéket: Misézhetett, de semmi más feladatot nem kaphatott.⁵³² Bolyos Ákos a pálosok pécsi történetét írta meg, ő intézte el Gyéressy Béla temetését is.

Gyéressy Béla szerezte be sekrestyésnek *Oláh Ferencet*, Julián testvért, aki a pálosoknál korábban szakács volt, s akit a börtönben kegyetlenül megkínóztak, s az orrát szétverték.⁵³³ Julián testvér Czestochowában szeretett volna meghalni, bízva az ottani pálosokban, hogy bizton eltemetik. Vágya teljesült, mert a főmísen ott halt meg.⁵³⁴

Itt lelt menedéket *Emődi László*,⁵³⁵ aki az esztergomi egyházmegyébe tartozott, s még a börtönből tudakolta végig az egyházmegyét, hogy ki fogadná be. Emődi 8 évig volt börtönben regnumos múltja miatt. Sok fiatal papot indított el a hivatás felé, többek között a későbbi „Beton” püspököt, Balás Bélát is. Ásgutinak volt egy üres szobája a Kossuth Lajos utcai házában – az egykori Király cukrászdánál. Ezt adta át Emődinek azzal a meghagyással, hogy Emődinek gyerekekkel nem szabad foglalkoznia... Emődihez – Ásguti engedélyével – azonban titkon eljárt három fiatal, akik ma aktív közösségi életet élnek; Ékes Ilona, Dám Ilona és Garbóczi László.⁵³⁶ A visszaemlékezők szerint a kishitűeknek Emődi mindig azt mondta: „Az embereket kell fölemelni az erkölcsi elvárásokhoz, nem nekünk leadni!” – ekkor még erős volt az összetartás a budafoki katolikus közösségben: Keresztes azonnal meghívta ebédre, majd vacsorára Emődit. A budafokiak a bezárt lakásokban suttozva tárgyalták az egyházközségi rémhíreket, így Gyarmati⁵³⁷ sorsát is.⁵³⁸ Ünnepeken pedig

társa, a Sajtókamara tagja. – M: B. Özséb élete. Bp., 1938. – Hallgasd meg zengő énekünk, Madonna! Uo., 1938. – Keresztút a Szűzanyával. Uo., 1938. – Uram, nem vagyok méltó! Rövid eucharisztikai elmélkedések. Uo., 1938. – Remete Szent Pál élete. Írta Szt. Jeromos. Ford. Uo., 1939. (Klny. Fehér Barát) – Boldogasszony miséje. Uo., 1940. – Veni Sancte! Rákospalota, 1940. – Vallásosság és kereszténység. Írta Otto Karrer. Ford. Bp., 1941. – A jó Isten csalóánya. A Kisdéd Jézusról nevezett Szt. Teréz természetszeretete. Írta a Szt. Terézről nevezett karmelita Róbert atya. Ford. Rákospalota, 1943. – Documenta Artium Paulinorum. I–III. köt. (MTA művészettört. kutató csoport forráskiadványai X. köt.). Bp., 1975. – Kéziratok: Boldog magyar pálosok. 372 életrajz. – A pokol ikonjai. Börtönemlékek. – Monostorok rejtett kincsei. Árva Vince OSPPE In: <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKGGGY/03GYERES.HTML>

532 Románszki visszaemlékezése szerint valahol az Árpád utcai közérrel szemben lakott.

533 A szerzeteseket, számuk meghaladta a 10 000-et, 1950-ben deportálták, házaikat lefoglalták, majd kormányrendelettel megvonták a működési engedélyt. A letartóztatások több hullámban lényegében 1971/72-ig zajlottak. In: *Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években.* Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár Bp., 2005. 228. p.

534 Baranyi Antal visszaemlékezése.

535 Havassy 11 egyházpolitikai pert említ, melyek közül 1961-ben volt a legnagyobb létszámú. Nyilvános tárgyaláson folyt le az „Emődi-vezette összeesküvés” pere. Emődi a tárgyaláson életében először látta dr. Havassy Géza csanádi papot. Látásból ismerte Lénárd Ödönt, Ikvay Lászlót. A „nyílt tárgyalásra” csak belépőjeggyel lehetett bemenni. Külföldi újságírók is jelen voltak. A kivezényelt KISZ-tagok, joghallgatók fülrepesztő hangorkánját dr. Bimbó István bíró szinte vezényelte. – A Kőbányai Művelődési Házban közszemlére tették ki „Emődi fegyvereit”. Fegyver említése a per folyamán fel sem merült. Emődi 7 évet kapott. In: HAVASY: *A magyar katolikusok szenvedései 1944–89.*, 183. p.

536 Vincencia nővér (Wählter Mária) visszaemlékezését idézem. Ékes Ilona ma egy keresztény alapokon álló nőszövetség vezetője, Garbóczi László pedig Budafok köztisztvisletben álló helytörténész.

537 GYARMATI ISTVÁN (1914, Székesfehérvár – 1976, Székesfehérvár) Szentelték: Székesfehérvár, 1937. Kápláni ill. hitoktatói szolgálati helyei: Dunapentele, Tököl, Budafok, Máriaremete. 1954-től perkáti adminisztrátor, 1956-tól plébános Nagykovácsiban, majd Tökölön, végül Szentistvántelegen. Budafokon van eltemetve. www.communio.hu/pppek/konyvek/shvoy01.txt

538 Baranyi elmondása szerint a börtönben verték, a vörös csillagot puszították vele és kiverték a fogait.

elzarándokoltak elhelyezett papjaik után, így fejezve ki irántuk való szeretetüket és hűségüket.

1966-ban a feljegyzések szerint 70 első áldozó van. Októberben újra káplánváltás!

1967 májusában már csak 39 első áldozó jelentkezett. 181-en vettek részt a bérmálásban.

1968 május: 29 első áldozó van már csak! – S a plébános keserű megjegyzése:

„A májusi első áldozáskor csak 27-en maradtak azok, akik legvégig kitartottak...”⁵³⁹ – 1968. szeptemberében átfogó anyag készült a kerületben az egyházpolitikai feladatokról. Megállapítása szerint a kerületben 7 káplán-plébános működik 5 egyházközségben a budafoki apát-esperes irányítása alatt. A kerületben az apácák különösen aktívak, akik *ellen az előző évben „eljárást is kellett indítani”*. A fiatal papok közéleti tevékenységet is végeznek. Így a Baross Gábor telepen a játszótér kialakításába is beleszólt, s növekvő népszerűségét jelzi, hogy ott több gyereket írtak be hittanra. Budapesten a kerületben a legmagasabb a hittanosok aránya (3,17%). Az összes hittanra járók 50%-a ebben az iskolában van.⁵⁴⁰ – Az anyag részletesen kitér valamennyi szervezet feladatára. Ennek során kiemelt két papot: Dr. Ásguti Ádám apát-esperest és a református lelkészt, akik a Népfront Bizottság aktív tagjai, a béketalálkozókon és a politikai tájékoztatókon rendszeresen megjelennek. Arra azonban vigyáznak, hogy „olyan feladattal ne bízzák meg őket, amely lehetőséget biztosítana részükre az egyházak tömegbefolyásának növelésére.” – Ásguti a zsámbéki szőlőjéből készült borával ajándékozta meg a tanácstagokat. A látszólagos együttműködésével a fiatal papokat igyekezett távol tartani a hatóságoktól: „... a budatétényi, a Baross Gábor telepi és nagytétényi katolikus papnak nincs kapcsolata a Hazafias Népfront-mozgalommal, s a kapcsolatot nem is igénylik... A fiatalabb papok nem vesznek részt a papi békemozgalomban...” – Az Oktatási Osztály alá rendelt egyházügyi előadónak feladatául jelölték ki, hogy rendszerégi információkat is gyűjtsön az egyház tevékenységéről. Ugyanezt segítsék elő a körzetekben a párttagok bejelentéseikkel. – A jelentés alapján írásos előterjesztés készült (Kober Ferenc) a konkrét feladatokkal az októberi pártbizottsági ülésre, ahol azt jóváhagyták. Többek között: „minden tantestületben legyen egy olyan pedagógus, aki elvégezte a Marxista-Leninista Egyetem vallástörténeti-valláskritikai tagozatát. Ez az iskolák ateista munkájához komoly segítséget tud adni”.⁵⁴¹ (Még a 70-es években, a Kossuth díj odaítélésekor Vén Emil hibájául rótták fel, hogy Imola leánya hittanra jár.⁵⁴²)

539 *História Domus*: Június 21-én „híveinkkel közöltük, hogy dr. Mezgár Lajos prépost, aki 1943–49-ig volt Budafok plébánosa, Brazíliában 80 éves korában elhunyt. Június 25-én ünnepélyes rekviziet mondtak érte.

540 Fővárosi Levéltár, XXXV. 27. a. 1968. 1. é. Jegyzőkönyv az MSZMP XXII. Kerületi szervezetében 1968. október 4-én megtartott pártbizottsági ülésről. ikt. sz: 22/PB/9.

541 Fővárosi Levéltár, XXXV. 27. a. 1968. 1. é. Jegyzőkönyv az MSZMP XXII. Kerületi szervezetében 1968. október 4-én megtartott pártbizottsági ülésről. ikt. sz: 22/PB/9 4. p.: „Kormány szinten folyik az új megállapodások előkészítése. A korábbihoz képest lesznek módosítások a megállapodásban. Eddig egy évre kapták meg ellátásukhoz szükséges pénzüsszeget. Ennek olyan hátsó gondolata is volt, hogy az un. anyagi bizonytalanságban legyenek, s ez kösse őket. Úgy néz ki, hogy ebben módosítás történik, miután nem szükséges őket ilyen bizonytalanságban tartani.”

542 Popelka Ágnes elmondta, hogy a leánya utcai lakótelepi házukban lakott Kádár fővadása is, aki többször tanácsolta nekik, hogy ne járjanak templomba, s ne járassák hittanra Imolát.

Többéves előkészítés és beépítési tervmódosítás után 1968. július 5-én megtörtént a városközpont első ütemét jelentő építkezés programtárgyalása. A tervben a Leányka utca Duna-part felé eső oldalán négyemeletes sávházak épültek volna, míg a szemközti oldalán kilencemeletes házakat terveztek általános iskolával, óvodával, bölcsődével. A 86 telket 8, 5 millió Ft szanalási értékben számították. A kisa-játítást, bontást 1969. második negyedére tervezték, az építkezés megkezdését 1969–70-re.⁵⁴³ Az ős budafoki családok, vezető értelmiségiek lakhelyét jelentő Leányka utca sorsa tehát megpecsételődött. Suttogva tárgyalták a Tanács elé behívottak sorsát; áron alul értékelt házaikért, lakásukért a XI. kerületben Csepelen vagy máshol – széttelepítve! – kaphattak lakást. Csak néhány családnak sikerült az újonnan megépülő toronyházakban vagy azzal szemben lakást kapni – vagy oda később visszaköltözni. Volt, aki inkább öngyilkos lett, de nem költözött, volt, akit a rendőrök erőszakkal költöztettek el:

„A nagy budapesti lakótelepek után a Leányka utcában is egy nagy lakótelepi csoportot terveztek. Ezért a Pentz illetve a Leányka utcákat teljes egészében lebontották. 240 családot költöztettek el Budafokról. Ezt híveink és a templomlátogatók számán (mindkét utca szinte szomszédos templomunkkal) nagyon megérezzük. A reggeli 6 és 7 óras szentmisét eggyé vontuk össze”⁵⁴⁴ – olvasható a katolikus Háztörténetben. –

Tehát beteljesedett a budafoki közösség szétbomlasztása az egykori vállalkozó és értelmiségi elit szétköltöztetésével! Kelet-európai szocialista módszer volt ez: Ceausescu is így bomlasztotta fel „szisztematizációval” (=városrendezéssel) a régi magyar városi közösségeket. Szomorú emléke a mai Csíkszereda városa. S mindenhol ugyanolyan emberi tragédiákat vont maga után: Kolozsváron a Hochstadt eldózerolásával blokkházakba költöztetett kolozsvári német polgárság közül ugyanúgy többen menekültek az öngyilkosságba, mint ahogy ez Budafokon is előfordult!

Az újonnan felhúzott 10 emeletesek tanácsi lakásaiba nagyszámban költöztettek munkásmozgalmi múlttal rendelkezőket... A sok új jövevény új feladatok elé állította az egyházat...

1969-ben ezt jegyezték föl: „A Péter Pál kápolnában görög szertartású katolikus misék kezdődnek, mivel a Nyírségből és Szabolcsból sokan költöztek fel. Dudás Miklós görög katolikus püspök ezek részére Pest környékén két szórványlelkésziséget alapított a pesti oldal és Buda lakóinak összefogására.”

1974-ben 230 gyermeket kereszteltek meg. Innen számítható a visszaesés: a 80-as évek éleződő gazdasági és morális válságát jól tükrözi a templomjárók számának megcsappanása, a keresztelések és béralkozások számának drasztikus csökkenése, s a Halottak Napján kevesen keresik föl a budafoki temetőt, sok az elhanyagolt, gondozatlan sír.

A rendszerváltás után egyre jobban megtelik a templom, s ébredzik a templomi közösségi élet.

543 Fővárosi Levéltár, XXIII. 222a címe: Bp. XXII. kerületi Tanács tanácsülési jegyzőkönyvek 92. kötet. Tájékoztató jelentés a XXII. kerületi lakásprogram végrehajtásáról. Kelt Bp., 1968. aug.8.

544 História Domus

IX. ÖSSZEGZÉS: A KATOLIKUS EGYHÁZ ISMERETLEN MÚLTJA. SZEREPE A JÖVŐBEN

Csak látszólag tűnik egy elmúlt kor moralizálásának, ami a két háború között eltelt alig 25 esztendőben áthatotta a különböző folyóiratokban a cselekvés erkölcsi meghatározóiról vitatkozó, s Trianon után nemzetépítésre vállalkozó keresztény felső réteget és papságot.

Paul Poupard bíboros, aki a Kultúra Pápai Tanácsa elnökeként volt jelen a 2006. decemberi budapesti konferencián, a társadalom jövőjéről szólva elmondta, hogy a kérdés mindig az, hogy az etika milyen értékrenden alapul. Erdő Péter bíboros szerint az erkölcsi értékekre nem csak Európának van szüksége, ezek univerzális kérdések! A jogalkotás szintjén például felmerül a kérdés: Milyen erkölcsi alapon hozunk törvényeket? Mert ha erkölcsi alapok nincsenek, és pusztán emberi érdekek mentén születnek a törvények, akkor azok eléggé bizonytalan alapokon állnak...

Nem másról szólt tehát a „félbemaradt reformkor” fehérvári egyházmegyében élő világi és papi vezetőinek élete, mint hogy az örök erkölcsi törvényeknek megfelelő korparancsot felfedezzék, s annak jegyében élő alkotó és értékhordozó közösségeket szervezzenek az egyesületek, szervezetek, kis csoportvezetők és az utcabiztosok segítségével. A jezsuiták vezetésével meginduló, az egész társadalmat átfogó erkölcsi megújulási folyamatot lehetővé tette, hogy Trianon után az egykori nagy királyság területéről az értelmiség színe-java ide menekült; s az általuk összeadódó szellemi potenciál 20–25 év alatt a gazdasági megsemmisülésből a világ élvonalában termelő iparvállalatokat emelt föl. Mi volt tehát az egységesítő erő?

Nem vitatkoztak az értékrend tartalmát illetően, mint napjainkban, hiszen a hit irányítúként mutatta az utat: Az Európát ezer éven át közösségeivel fejlesztő és megtartó keresztény hagyományok kaptak prioritást! Az iskolai osztályok falán kereszt függött, a munka és a közösségépítés mikéntje foglalkoztatta a korabeli keresztény/keresztyén sajtót, hírközlést. A helyi közösségek minden hívő tagját átfogó egyesületek – a szeretetparancs gyakorlati megvalósítói – gondozták a szegényeket, elhagyottakat, felnevelték az új nemzedéket, és közös odafigyeléssel, segítséssel igyekeztek megtartani a családokat. Visszavezették a peremhelyzetbe jutókat a közösségbe, mert szociális feladatokra a családközösségeket a hitből fakadó szeretetparancs kötelezte. Tehát módosításra szorul a két háború közötti időszakról alkotott történeti kép:

1) Eddig rejtve maradt a történelemtudomány előtt, hogy a Trianon utáni lepusztultságból, a két világháború közötti időszakban a felemelkedés nem következett volna be a katolikus és protestáns társadalomszervező papi és értelmiségi elit nélkül!

A nemzetközi hírű innsbrucki jezsuita egyetemen tanultak a modern keresztény mozgalmak indítói közül Hunya Dániel, Varga László, Kerkai Jenő páter, Ikvai László Fribourgban (Svájcban) végzett Európa leghíresebb domonkos egyetemén!

Tehát teljességgel hamis és megtévesztő az, az állítás, amin nemzedékek nőttek föl az eltelt ötven esztendőben, miszerint a baloldali értékeket követő szociáldemokrácia, a szakszervezeti mozgalom és a liberális értelmiség képviselte egyedül a társadalmi haladást. A szellemi és lelki erőt, az akaratot a szegénygondozáshoz, a munkás- és parasztképzéshez, az ifjúság szervezéséhez és neveléséhez, a keresztényszocialista mozgalmak, egyesületek és csoportok keresztény hitükből, mint a társadalom iránti kötelességük ideológiai hajtóerejéből merítették. Ha tekintetbe vesszük a 30-as évek végére kialakuló szervezettség számbeli mutatóit; a KALOT (500 ezres parasztságot), az EMSZO (30 ezer munkást), a KIOE (kb. 6000 tanoncot), a keresztény szakszervezetek (50 ezres taglétszámot), a Hivatásszervezet (mintegy 30 ezres mezőgazdasági dolgozót), a Szociális Misszió (kb. 100 ezres országos taglétszámát) mellett a cserkészet, a különféle karitatív munkát végző szerzetesi vezetésű közösségek (Egri Norma, Vincés-nővérek stb.) számát, megállapítható, hogy a civil társadalom szociális és kulturális szervezésében, felépítésében túlnyomó szerepet játszottak (a protestáns szervezeteket is beleértve), s nélkülük a Trianon utáni gazdasági és szellemi leépülésből nem tudott volna felemelkedni az ország! A „keresztény kurzus” hamis bélyegével szemben, az összeomlást követő nyomorból az ő lelkesítő irányításukkal társadalmi munkások ezrei végezték az idő-, a beteg- és a szegénygondozást, a tanoncok, cselédek, az ifjúság nevelését, amelyre már az állam költségvetéséből nem kerülhetett sor az ország anyagi ereje híján.

2) A miniszterelnökség IV. osztályának a »nemzetpolitikai szolgálatnak« feladata Teleki valódi, németellenes politikájának a propagálása volt. A szolgálat szorosan együttműködött az egyházakkal és paraszt- és munkásszervezetekkel. Tagjai közé tartozott például Varga Béla, Kovács Béla és Pehm József, a későbbi Mindszenty hercegprímás,⁵⁴⁵ Serédi Jusztinián hercegprímás, báró Apor Vilmos püspök, a zsidókat mentő Szent Kereszt Egyesület elnöke és számos pap.⁵⁴⁶ Feladatuk volt a *német- és nyilas tevékenység* felderítése, az ellenük való védekezés.⁵⁴⁷ Ennek helyi szervezését Czermann székesfehérvári egyházmegyei tevékenységén keresztül mutatom be.

A visszaemlékezésekből egyértelműen kitűnik, hogy Teleki Pál miniszterelnök abban a tudatban, hogy a magára maradó Magyarországnak,⁵⁴⁸ (*két pogány közt egy hazáért*) a német és az orosz megszállás között kell lavíroznia, kettős politikát kezdeményezett, évekkal Kállay előtt:

545 CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN: *A magyar függetlenségi mozgalom története*. In: Magyar Szemle, Budapest, 1999. december VIII. évf., 6. szám

546 C. A. MACARTNEY: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*. Occidental Press, Bp., 1993. 42–43p.

547 Lásd a 68–75-ös jegyzeteket.

548 „Így végül is a magyarok mindenből a legrosszabbat kapták. A britek megszüntették a szállításokat, és a katonai missziójuk feje kijelentette, hogy „felesleges érzékenység lenne felfegyverezni a magyar hadsereget, amelyik úgy sem tudna ellenállni a németeknek, és más szempontból nézve sem lenne Nagy Britannia érdeke az, hogy a magyar sereg erős legyen. MACARTNEY: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*. Occidental Press, Bp., 1993. 110–11. p.

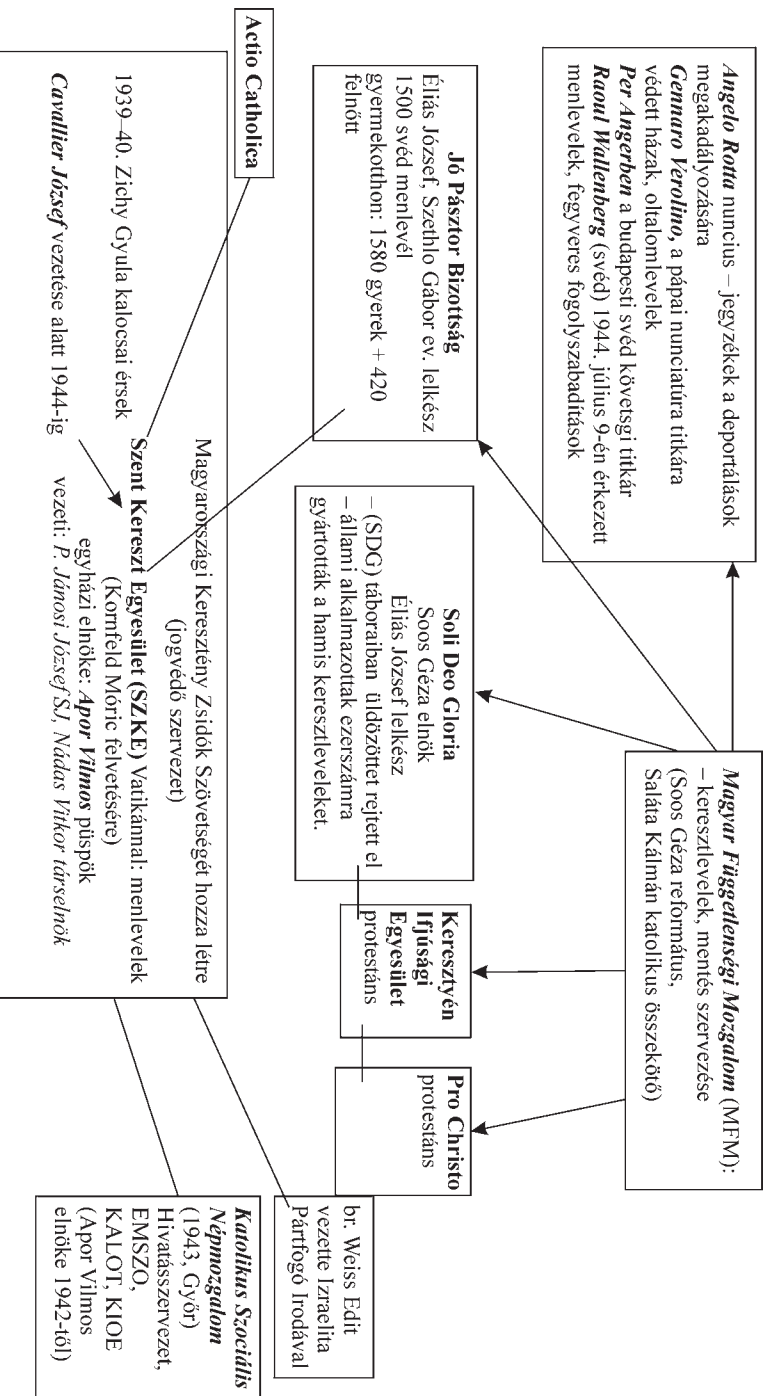
- Észak-Edély visszacsatolása fejében a német követeléseknek engedve kidolgoztatta a III. zsidótörvényt (amit ugyanúgy, mint a megelőzőeket nem hajtának teljesen végre),
- továbbá engedélyezi a hazai németiség volksbund alá tömörítését, hogy a németek kedvében járjon.
- Ugyanakkor megszervezteti az id. Antal József vezetése alatt álló IX. ügysz-tálllyal a lengyelek és a lengyel zsidók mentését,
- létrehozta a miniszterelnökség IV. osztályát a nemzetpolitikai szolgálatot, melynek részeként az egyházi vezetők és szervezeteik terjesztik a titkos propaganda anyagot (= Teleki hivatalos politikájával szemben), és szervezik a maguk egyházi egyesületeikkel, plébániai egyházközségeikkel az ellenállást a nyilas és a volksbund mozgalommal szemben; s a **zsidómentést** szintén plébániai és egyházszerkezeti szinteken⁵⁴⁹ Apor püspök és az Actio Catholica irányításával. Ez utóbbi tevékenységet helyi szinten a dokumentumok tükrében mutatom be. Azért nem ismerjük kellően, mert a História Domusokban nem volt tanácsos erről írni, ki kell gyűjteni a kikeresztelkedettek számát.

3) Shvoy Lajos, Apor Vilmos, Mindszenty József egyengették a munkás-, a paraszt-, és a földkérdés megoldásán dolgozó új keresztény párt létrehozásának az útját. Ebben a folyamatban számos, ma sajnos még nem kellően ismert pap vett részt – hasonlóan a latin-amerikai társadalomreformerekhez. Shvoy püspök „szürke eminenciása” volt Mezgár Lajos akkor országos hírvé pap, akinek jelentősége Kerkaival mérhető össze. Mezgár Lajos, a fehérvári egyházmegye összes reformmozgalmának kezdeményezője volt, egyike azon papoknak, akik a munkásság bérharcait, sztrájkjait vezették; egy új, papi munkásvezér tipikus megszemélyesítője volt. Elkö-

549 Főleg az egyházi szervezetek (Actio Catholica, Magyar Szent Kereszt Egyesület, Jó Pásztor Bizottság, Soli Deo Gloria Református Diákszövetség, Pro Christo, Keresztyén Ifjúsági Egyesület stb.), de a kisebb náciellenes csoportok, sőt egyedül dolgozó magánszemélyek is nagyon sokat tettek az üldözött zsidók megmentéséért. In: <http://www.magjarszemle.hu/img/cim.jpg?lang=HU> Magyar Szemle Budapest, 2004. Új folyam, XIII. 3. szám.

A katolikus püspöki kar 1939. október 3-i találkozója után Zichy Gyula gróf, kalocsai érsek – aki a jezsuiták egykori tanítványa és későbbi jötevője volt – vezetésével megalakult egy külön bizottság, amely dr. Cavallier József irányítása alá került. A bizottság a II. világháború kitörése után először a menekültekkel kezdett el foglalkozni, majd a részt vállaltak a nagyobb zsidó szociális szervezetekkel együttműködve a zsidótörvények által sújtottak segítésében. Azonban 1940. december elején a hatékonyabb munka érdekében a bizottság beolvadt a P. Jánosi József SJ vezetése alatt álló Szent Kereszt Egyesületbe. A német bevonulás után a SzKE teljes erővel részt vett az áttérteknek a zsidóellenes intézkedéseitől való megmentésében. P. Raile Jakab Igen sokat tett az üldözött zsidók megmentése érdekében P. Raile Jakab SJ (1894–1949). P. Raile, Köhler lazarista atya mellett, a budapesti mentési akció egyik legfőbb irányítója volt. P. Reisz Elemér SJ (1904–1983) is számos zsidó családot kihozott a gettóból. A rendházban élő zsidó menekültek száma mintegy 120 személyre tehető. In: BIKFALVI GÉZA: *A magyar jezsuiták budapesti embermentő tevékenysége 1944–1945-ben* In: *Párbeszéd – Magyar jezsuita portál* www.parbeszed.com. A Magyar Szent Kereszt Egyesület létszáma 1939: 114, 1941: 1948, 1944: 7301fő. Anyagi alapját gyűjtés és a gazdag zsidók, így Weiss Manfréd adományai szolgáltatták. Kapcsolatban álltak a br. Weiss Edit vezette Izraelita Pártfogó Irodával is. A püspökök segítségével helyi csoportjaik jöttek létre Szegeden, Győrött, Pécsen, Nagykanizsán, Nagyváradon, Kassán és Szombathelyen. Sokoldalú segítséget kívántak adni: jogi tanácsadást, anyagi segílyt, elhelyezést, zsidó munkaszolgálatosok segélyezését. www.lexikon.katolikus.hu

Zsidó Mentés szervezetei

telezett munkatársai – Czermann Antal szellemi irányításával – szervezték a nyilasokkal, németekkel szemben az ifjúság távoltageését.

4) A Székesfehérvári egyházmegyében Shvoy teret adott egészen modern, autonóm plébániai közösségek szerveződésének, sőt azt Prohászka követőjeként ösztönözte, szervezte. Egyedülálló az egyházszerkezeti modellje, amelyben anyagi és erkölcsi felelősséget, áldozatos feladatot vállaltak az adott helyiség vállalkozói éppúgy, mint az értelmiségiek. Az egyházmegye katolikus plébániai közösségei a 20-as évek pangása után a 40-es évek elejére a helyi társadalom szellemi központjaivá váltak.

5) A szerzetesrendek önfeláldozó és szakszerűen kiépített tevékenysége tette lehetővé, hogy a nagy számú városi elesettek – szociális háló híján – megfelelő rendszeres ellátásban részesüljenek. Az egyházi szegénygondozás módszereit és eredményeit (pl. Egri Norma, Szociális Misszió Társulat) tanulmányozni szükséges jelen gondjaink (hajléktalanok) megoldásához.

6) Míg a munkásmozgalom és szakszervezetei gazdasági és politikai célokért harcolnak, addig az egyházi szervezetek a teljes személyiség folyamatos lelki, anyagi és szellemi gondozását végezték. Ebben az EMSZO és a Hivatásszervezetet járt az élen. További helytörténeti kutatások meglepő eredményeket hozhatnak abba a tekintetben, hogy milyen arányban, s milyen eredménnyel vettek részt e szervezetek a sztrájkok, bérharcok levezetésében, a munkásság helyi szintű szerveződésében.

7) Egyházmegyénként a szociálpolitika más-más terén találkozunk példamutató eredménnyel: A fehérvári egyházmegye Shvoy egyértelmű szervezési utasításai alapján építi ki a központi szervek alá a helyi szervezetet. Olyan papokkal vette magát körül, akik az egyházmegyei lap hasábjain hirdették a földkérdés sürgető megoldását, szociális reformokat követeltek, a munkáskérdést az SZDP-vel szemben, a pápai enciklika szellemében korporatív úton kívánták megoldani. Miközben kritizálták a fennálló viszonyokat, és elemezték az olasz, német, portugál stb. megoldási módokat, óva intették az olvasókat a fasizmus és nácizmus követésétől. Ez a fiatal reformpapság és a velük szövethető keresztény értelmiség a plébániák körül kiépülő autonóm szerveződések laza szállal irányította Fehérvárról. Az Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja sikerrel akadályozta meg a Volksbund terjeszkedését a helyi papság és a tanítók bevonásával, a KALOT-tal együttműködve. Ezeket az egyház fel tudta használni a vészkorszakban a tömegek nyilasoktól (szélsőjobboldali szervezetektől) való távoltageására, a zsidómentésre. Látható, ugyanakkor, hogy a katolikus egyház szervezeti sajátosságai korlátozzák is az alsó papság cselekvési szabadságát. (Mezgárt a „mozgalom indításáért” marasztalták el.)

8) Schmidt Mária, Balogh Margit, Bikfalvi Géza, Török Bálint, Csicsery Rónay István kutatásai révén tudjuk, hogy hazánkban a szerzetesrendek, egyházi szervezetek más országoknál nagyobb mértékben vettek részt a zsidómentésben.⁵⁵⁰ Míg

550 A nyilas hatalomátvétel után Angelo Rotta megszervezte a nunciatúra saját mentési irodáját, ahol magyar segítők révén tömegesen állították ki a bemutatott keresztlevelek alapján a vatikáni védleveleket, szám szerint mintegy 15 000-et. A nunciatúra munkáját segítette a Magyar Szent Kereszt Egyesület is, amely Cavallier József vezetésével Apor Vilmos győri püspök védnöksége alatt működött. A nuncius másik hatékony segítője P. Jánosi József S. J. volt. Felállították a nunciatúra oltalma alatt álló ún. védett házakat, amelyek zömmel a Pozsonyi úton és környékén voltak. A házakra kitétték a pápai zászlót és a kapuban rendőr posztolt. A 12 védett házban egyidejűleg kb. 3000 ember talált menedéket. A nyilas puccs után

Martin Gilbert: Atlas of Jewish History⁵⁵¹ c. művében a zsidóüldözéseknek áldozatul esők száma a kelet-európai országokban 74%–86% közé esik, kivéve Magyarországot, ahol ez 28,20%,⁵⁵² tehát lényegesen alacsonyabb! Ez az igen nagy különbség a titkos mentési tevékenységgel magyarázható csak! Azonban a helyi papság igen jelentős mértékű titkos tevékenysége csak a História Domusok, és a Keresztelési Anyakönyvek kikeresztelkedési adatainak összesítésével, az egyházmegyei levéltárak átkutatásával tárható fel. (Budafokon a megvizsgált két egyházközségben Mezgár és Nagy Ferenc is mentett zsidókat – állapotbeli kötelességét teljesítve, nem beszélve az ismeretlenség homályában maradó egyszerű emberek ezreiről sem!) A Szent Kereszt Egyesület Mezgár plébánoshoz küldött típuslevele – amint a mellékletek között látható – mutatja, hogy a mentesítésekért vagy segélyezésért hozzájuk forduló zsidók ügyében nyomtatványt küldtek a plébánosoknak „környezettanulmány” készítéséhez; azaz tömegesen intézték e kérelmeket.

9) Az alsópapság, a jezsuiták és egyes teológusok számára is nyilvánvaló a földkérdés megoldásának szükségessége, s a felső papság sem ellenzi. Azonban nem lehet olyan megoldást felvállalni, ami széttöri a mezőgazdasági jövedelmekre épülő ország termelését, vagy egy elhamarkodott földosztással idegen kézre juttatja a birtokokat (lásd a kárpótlást a rendszerváltás után); a megoldást a kitoró világháború napolja el.

10) A tárgyalt anyag tanúsága szerint Nagykovácsy, Csonka-gépgyár, Törley, Czermann (stb.) a társadalmi juttatások, üdültetés, oktatás, ösztöndíj, munkás-lakás-építés komplex rendszerét építették ki. Fel kell tárni a teljes korrajzhoz az állami támogatású keresztény eszmerendszernek a hatását a gyártulajdonosok, vállalkozók üzemi szociálpolitikájára és elemezni szükséges az erre irányuló állami ösztönzési (adó-, stb.) rendszert is.

11) E reformfolyamat betetőzéseképp a helyi társadalom összefogására a templomok mellett, egyházközségi kultúrotthonok építését tűzte ki célul a 30-as évek végén a püspöki kar – amikor a folyamatot megzavarta a második világháború. Ez az értékhordozó családokból felépülő, szilárd erkölcsi tartású nemzet csak úgy volt legyőzhető 1945 után, hogy a kommunisták szívós munkával verték szét a gazdasági és kulturális egyesületeket, hogy ezek bázis-szövetét alkotó egyházközségi szervezeteket először gazdaságilag lehetetlenítsék el, majd vezetőik megrágalmazásával és eltávolításával teljesen tönkretegyék őket.

Az egyházi autonómiát adminisztratív, rendőrségi eszközökkel számolták föl. A régi szociálisan érzékeny vállalkozói és hivatali réteg gazdasági ellehetetlenítésével egy gátlástalan és műveletlen réteg helyi uralmát teremtették meg, s az egyházszer-

(1944.okt.15) 70 000 zsidó élte túl a Bp-i gettóban; a védett házakban 50 000; hamis igazolványokkal 25 000 (Soos Géza: 30 000) rendházakban, egyéni mentésekkel stb. A Várban, a nunciatúra épületében 200 személy bújt meg, köztük neves közéleti személyek és családjuk. Rotta nuncius, amikor megkezdődött a fővárosi zsidóság gyalogmenetben nyugat felé hajtása, Budapest és Mosonmagyaróvár között megszervezte a mentőszolgálatot. Így több, főleg kikeresztelkedett zsidót tudtak kiemelni a halálmenetből. 35 budapesti rendházban és egyéb egyházi intézményben több mint 3 ezer embert rejtettek.

551 Dorsett Press, 1977. 96. p.

552 Stark Tamás történész az 1938-tól Magyarországhoz visszacsatolt területek veszteségeit is beszámítva összesen 424 000-re teszi az áldozatok számát. Ezzel számolva is lényeges a százalékbeli eltérés; ugyanakkor a Magyarországra menekülőkkel együtt min. 800 000-re teszik a zsidóság összlétszámát. in: Stark Tamás: A magyar zsidóság a vészorkorszakban és a II. világháború után. Regio, 1993./3. sz. 82. p.

vezet bedarálásával, erkölcsi megsemmisítésével magát a közösséget robbantották szét, s az újjászerveződéshez szükséges erkölcsi támaszt emelték ki a rendszerből.

12) 1949-ben a Mindszenty – perrel egy új szakasz kezdődik: A papok, keresztény értelmiség elleni koncepciók perék az 50-es években a megsemmisített egyházszervezetet a pártszervezet fiók-vállalatává szervezik át – szovjet mintára. Az értékteremtő katolikus társadalmi mozgalmakat szervező jezsuita vezetőket 1949-től sorra embertelen kínzásoknak vetik alá, bebörtönzik. Az 1972-ig tartó 11 papi persorozatban ténylegesen felszámolják a kereszténydemokrácia papi értelmiségét, kiszolgáltatva a társadalmat a kommunista értékrendnek, a napjainkig vezető felbomlásnak.

13) Megállapítható, hogy az 1964-es vatikáni megállapodás megszilárdította az állam addig erőszakkal kivívott pozícióját: Az egyházi kinevezésekhez szükséges állami jóváhagyás valójában a békepapok számának növekedéséhez vezetett. (Jól látta e folyamatot Shvoy, amikor ellenezte a megállapodás megkötését.) Kialakult az egyházon belüli teljes állami felügyelet (püspökök kinevezése, Római Magyar Intézet ösztöndíjasai); a „káderpolitika” – s ezzel nemcsak az egyház korlátozott autonómiáját számolták föl, hanem a hitelromlás a keresztelések, hittanra járók – végső soron a hívők számának drasztikus (80%-ról 20% alá) csökkenéséhez vezetett.⁵⁵³

14) Az új szocialista rendszer ideológiai alapja nem volt abszolút és transzcendens, tehát nem tudta megtartani formális közösségeivel a családokat a széthullástól. Mindszenty jól látta, hogy tévednek azok, akik hisznek valamiféle kiegyezés lehetőségében; tehát megalkuvás nélkül harcolt az egyesületekért, a hit- és erkölcsstan oktatásának szabadságáért, vagy a tankönyvkiadásért, az egyházi iskolákért.

Eddig nem ismeretes emberi és papi helytállásait tárhatja fel a jövő helytörténeti kutató munkája: Míg más szocialista országban valami kis földre, javadalomra támaszkodva adott volt az ellenállás valamiféle anyagi alapja, itt a teljes kiszolgáltatottságban, filléres gondok között, fenyegettetésben, idegőrlő megfigyelés, megalázás és megfélemlítés közepette végezték lelki gondozói és közösségmentő hivatásukat a papok, plébánosok. E küzdelemben megismertük a fehérvári püspök hősiességét, aki utolsó pillanatban menti ki leghűségesebb forradalmár papját, s aki a 60-as évek végére szinte egyedül állt szembe az állami önkénnyel, s aki a tőle kikényszerített diszpozíciók végrehajtásakor „megkereste a kiskaput”: a budafokiak számára kedves papok cserélgetésével próbálta menteni a közösséget, és papjait. Tiszteletre méltó papi sors Folláth (Ásguti) Ádámé; a 40-es években a nyilasok és a Volksbund elleni kiállása miatt szembe kerül híveivel (Zsámbékon), az 50-es években „békepap”, aki „formálisan” részt vesz a gyűléseken, de megvédi hitoktatóit a zaklatásoktól, üldözött és másutt nem fogadott paptársait rejtegeti, számukra titkon misézési lehetőséget biztosít.

Napjainkban a globalizációnak kiszolgáltatott emberek életét a fogyasztásközpontúságból fakadó, korlátlan önérvényesítés határozza meg. Emelkedik a társadalom peremére szorulók száma, s ennek következtében terjednek a társadalmi bajok különféle formái (munkanélküliek, hajléktalanok, drogfüggők, homoszexuálisok, stb.) A társadalmi ellenőrzéstől megszabadult globális tőkéből kivész a kö-

553 BANDI ISTVÁN: *Adalékok a Pápai Magyar Intézet történetéhez, állambiztonsági módszertani megközelítésben.* Egyháztörténeti Szemle, 8. évfolyam 2007/1. szám.

zösség egésze iránti erkölcsi-szociális kötelezettség: Miközben folyamatos hitelfelvétellel eladósodásba viszik a függő országokat, tulajdonukat, tőkájukat sokszorosára halmozzák. A szellemi-erkölcsi szétesés a hagyományos nemzetek és a kisebb közösségek teljes széteséséhez vezetnek.

„Nem nyugodhatom bele abba, hogy a jövő nemzedék széles rétegei ki legyenek téve annak a lehetőségnek, hogy politikai befolyásolásra Isten ismerete nélkül nőjenek fel.” – írta Sík Sándor. – Budafok példázza azt a hősi kiállást is, amikor az egyéni meghurcoltatás, a család tönkretétele sem állíthatja meg a közösség köztisztelőiben álló vezetőit, hogy a fokozatos ellehetetlenülésben is megkíséreljék a lehetetlent; építsenek és megtartsanak akkor is, amikor mindenki menekül... – Anakronisztikus tehát arról beszélni, hogy lehetett volna megegyezés vagy más út a magyar katolikus egyház számára 1945 után. Hazánkban a lengyel út tehát nem volt járható! Míg ott pártfunkcionáriusok is gyakorolhatták hitüket rejtve a rendszerváltásig, hazánkban ez lehetetlen volt! Nem csak azért, mert listát írtak azokról, akik templomba jártak, hanem azért sem, mert a kerületi pártbizottság 1956-ig a leghatározottabban fellépett a vallásosság minden formája ellen.

Milyen változtatásokat kell tennie az államnak az egyházpolitikát illetően?

Vissza kell nyúlni a Shvoy féle egyházközségi modellhez, papi vezetőképzéshez. Az a szakmai felkészültség, amivel a jezsuiták vagy Mezgár utat engedett az alkotó energiáknak, maguk mellé emelve csoportjaik élére a tehetséges vállalkozót, kispapost, értelmiségit, hogy a polgármesterrel, tanítóval együtt vezessék településük szociális és kulturális életét a település identitástudatának sarkkövei, értékhordozó személyiségeiként – ma is megvan egy Bőjte vagy Kozma atyában. Át kell újra gondolni az egyházak finanszírozását; biztosítani kell az intézményei működéséhez szükséges költségeket, emelni kell a papok járandóságait, hogy a megnövekedő közösség-szervező és lelki vezetői feladatuknak eleget tudjanak tenni. Ifjúságnevelésben, a veszélyeztetett rétegek gondozásában, a magukra maradó időseknek a karitatív munkába való bevonásával új életcélt adva, a társadalom számára nélkülözhetetlen szervezőmunkát végeznek – a kényszeresen és sokszor gazdaságtalanul működő szociális gondozói, népművelői apparátussal szemben. Összevetve a Horthy-korszak 25 évét a rendszerváltástól eltelt időszak gazdasági, társadalmi bomlásával, egyértelmű, hogy gazdasági, szellemi építkezés csak az isteni törvényekben hívó és annak az etikának magát alávető erkölcsös vállalkozó, hivatalnok, értelmiségi réteggel lehet. Ők adhatják át e magatartásformát az ifjúságnak, amelynek vallás-erkölcsi nevelését Prohászka azért tartotta a társadalomépítés szempontjából elengedhetetlenül fontosnak. Az első lépéseket egyes kelet-európai államok már megtették; Romániában és Lengyelországban az állami iskolákban is ott a kereszt a falon; minden gyermek részül vallás-erkölcsi nevelésben. (Ez az a társadalomszervező erő, amitől tartva az autonóm egyházszervezetet a kisebbségeket elnyomó országok nem engedik kibontakozni.)

Napjainkban az európai államokat ugyanaz az önző individuális önérvényesítés – gazdasági és szellemi liberalizmus vezeteti válságba. Egyre nyilvánvalóbb minden gazdasági szakembernek, hogy vissza kell térnünk – a második világháború utáni diktatúrák és amerikai liberalizáció után a keresztényszociális állam gazdasági, ideológiai modelljéhez.

X. FÜGGELÉK

1) Az egyházmegye és a KALOT tanítókat, papokat készít fel a Volksbund terjeszkedésével és a német propagandával szemben (részlet):

Jegyzőkönyv

az Egyházmegyei Ifjúsági Központ 1940. április 10-én tartott elnöki üléséről. Jelen vannak:

Dr. Czermann Antal elnök, Dr. Potyondy Imre A.C. igazgató, P. Horváth Ferenc és Roth Nándor titkárok.

Dr. Czermann Antal elnök a gyűlést megnyitja. Jelenti, hogy P. Kerkaival hosszabb megbeszélést folytatott, melynek során kölcsönösen megtárgyalták a KALOT szervezkedés és az Egyházmegyei Ifjúsági Központ egymással kapcsolatos ügyeit. Dr. Czermann elnök örömmel állapítja meg, hogy ez alkalommal kölcsönösen a legteljesebb megértésről és összhangról győződhetnek meg. P. Kerkai a KALOT szervezkedés során a következő programot óhajtja az egyházmegyei központ hozzájárulásával egyházmegyénkben is megvalósítani:

1. a A KALOT szervezkedést ismertető gyűlés a főtisztelendő papság számára.
- b. Ugyanilyen gyűlés külön a tanítóság számára. Erre a legényegyesületek ifjúsági vezetői is bejöhethének.
- c. Ugyancsak tájékoztató előadás a növendék papság számára. P. Kerkai elgondolása szerint a fenti három gyűlés megvalósulhatna egy napon, de a jelzett csoportokra tagoltan.
2. Ifjúsági seregszemle május vagy június hó folyamán.
3. Ősszel a KALOT mozgalom pártoló tagjainak megszervezése és tájékoztatása.
4. Bizományos tanfolyamok létesítése kb. ezer bizományos képesítése és szervezése.

Mіндеzen programokhoz a KALOT központ várja az Egyházmegyei Ifjúsági Központ javaslatait. Dr. Czermann elnök jelenti még, hogy az említett megbeszélésen a német kisebbségi ifjúság szervezéséről is szó volt. Ezen a téren szembeszökő a javulás. A német anyakönyvvű ifjúság is örömmel csatlakozik a KALOT-hoz, nem kíván külön szervezetet.

Dr. Czermann elnök beszámolója után a KALOT fenti programját beszélte meg az elnöki gyűlés. Megállapított, hogy a főtisztelendő papság tájékoztatására legalkalmasabb időpont a tavaszi papi konferencia lenne. Az egyházmegye papságának zöme ezen ugyanis részt vesz. Az idei tavaszi konferenciának nem is lenne más a tárgya, csupán a KALOT központból kiküldött két előadónak ismertető előadása és

az ezt követő disputa. Az előség nem tartja célszerűnek, hogy a teológusoknak külön előadást tartsanak, megfelelően, ha a felsőbb évfolyamú papnövendékek a papi konferencián jelenhetnek meg.

Határozat: Dr. Czermann elnök P. Kerkaival érintkezésbe lép, hogy a KALOT két előadója a V.8-ra papi konferencián megjelenjen. Dr. Czerman elnök és Aradi I. lelki igazgató Püspök úrtól engedélyt kérnek, hogy a tavaszi papi konferencia időpontja lehetőleg május 8-án legyen a konferencia tárgyát a KALOT mozgalom ismertetése képezné két előadásban, és a konferencián a III-V éves teológusok is jelen lehessenek.

A tanítóság összehívásának kapcsolatán Dr. Potyondi A. C. igazgató felhívja a gyűlés figyelmét, hogy a tanítóság nehezen hagyhatja el a tanítást újra egy napra a sok szüneteltetés után, továbbá a Fehérvárra utazás pénzügyi kérdés. Csúcs kanonok, főtanfelügyelő, aki az elnöki gyűlésen e kérdés megbeszélésére megjelent, – javasolja, hogy a heti szünnapal kapcsolatban május 7. vagy május 15-én hívassanak össze azok a r. k. tanítók, akik ifjúsági egyesületet vezetnek.

2) Jelentések az ifjúsági szervezetek hazafias neveléséről, védekezéséről a nyilas és a Volksbund propagandával szemben:

Részlet a bicskei esperesei kerület ifjúsági vezetőjének jelentéséből:

(...) Egy lépéssel tovább megyek. Mányon sajnos a legnagyobb harcot saját katolikus vezetőinkkel kellett megvívnom. Kis plébános urat nem hibáztatom, mert ő már egy megtört idős ember, aki legnagyobb jó szándékkal igyekszik mindent megtenni segítségünkre. Csak egy személy itt, aki látszólag velünk van, de titokban ellenünk dolgozik, és ez Dauner János mányi kántortanító. Pozitív forrásból tudom, hogy fia és ő is tagja a nyilas pártnak és nagy barátja a Volksbundnak. Különben Mányon most a vezető szerep a katolikus ifjúságé, és ketten Kocsis tanítóval mindent elkövetünk, hogy ezt a szerepet meg is tarthassuk. Azonban legyen szabad itt egy tiszteletteljes kéréssel fordulnom Kegyelmes Püspök atyánkhoz, hogy kegyeskedne lehetővé tenni, hogy mihamarabb egy agilis fiatal plébánost kaphatnánk, aki azután ezeket az elért eredményeket az egyházunk javára száz százalékig ki tudná aknázni. Munkánk eredménye, hogy Mányon a Volksbund nem tudott gyökeret verni és feloszlott.

Zsámbékon már más a helyzet. Itt a Volksbund hazájában igen nehéz volt az ifjúság összefogása, de hála istennek, dr. Folláth Ádám esperes úr agilis működése és munkája létrehozott egy olyan egységes és erős a község ifjúságának színe-javát összefogó leventeegyesületet, amely egyúttal kérte testületileg a KALOT-ba való felvételét. Így a Volksbundban csak az alja, semmire sem használható ifjúság tömörül. lelkes munkájuk eredménye a nyári sportversenyeken és egyéb megmozdulásokon elért szép eredményeik.

Pátyon a KALOT dolgozik szép eredménnyel Karvázy Zsigmond főtérképész lelkes vezetése mellett. Itt nagy veszteség volt Szabó plébános távozása. De reméljük, az új lelkipásztor éppúgy szívén viseli majd a lelkes KALOT fiainak ügyét, mint elődje.

Torbágyon Bokor József plébános és Török Henrik kántortanító vezetése mellett napról-napra izmosodó EMSZO-egyesület működik. Itt sajnós a Volksbundon kívül a helybeli levente csoportparancsnok Fedák József egyik legnagyobb ellenlábas. Azt hiszem inkább hatalmi féltékenység miatt igyekeznek a helybeli EMSZO minden megmozdulását minden feltűnőség elkerülésével különböző ügyes ellen intézkedésekkel megakadályozni. Az EMSZO-ban tömörült ifjakkal mindig a legnehezebb munkát és a legnehezebb feladatokat végezteti, és bizony nemegyszer ki is fakad az EMSZO-val szemben. Eddig akárhány megmozdulásunk volt, és hívtuk, mint színgkatolikus egyesületet a torbágyi levente együletet, legtöbbször választ sem kaptunk, vagy gyorsan valami helybéli ellenrendezést kaptunk, csak hogy a fiúkat visszatarthassa. Nem tudom megérteni Fedák úr felfogását! Magam is nem helybéli, hanem járási kapitánya vagyok a leventéknek, de mindig egyházam ügyét tartom elsőnek, és mindig ahhoz igyekszem hangolni a leventeprogramot is. Fedák tanító úr elfelejti, hogy az egyháza fizeti és annak támogatásával csinálta azt a nem mindenki által elérhető karriert.

Bián már a jól bevált EMSZO mellett egy másik egyesület is alakult, habár nem tartom egészségesnek, hogy csak egyéni hiúságból új egyesület rontsa meg az ifjúság erőit. Mindenesetre Roszner plébános erélyes kézben tartja az ifjúságot és biztosítja számukra a vezető szerepet a községben. A két sötét pont Perbál és Etyek, most kezd lassan éledni. Ezekben a községekben hiányzik az agilis, érdekmentes világi vezető. Remélem sikerül azt is rövidesen megtalálni, és ezekben a községekben is izmos egyesületet létrehozni. Tinnyén is szépen kezd dolgozni a kat. ifj. kör, és a télen a műkedvelő versenyen azt hiszem a tinnyei ifjak kellemes meglepetést fognak szerezni számunkra. Csabdin önálló egyesület nincs, ezek az ifjak vagy leventeegyesület keretében, vagy a bicskei kat. ifj. körben dolgoznak. Mindent egybevetve bízom, hogy a közeljövőben még erőteljesebb és hatalmasabb átfogó munkáról számolhatok be. Ezek előadása után mély tisztelettel kérem Kegyelmes Püspök Atyámat, hogy jelentésemet elfogadni szíveskedjék. (...)

(kelt 1943. nov. 15. aláíró: Bernáth)

Pelsőczy Ferenc az E. K. titkár eddig végzett munkájáról szóló rövid jelentés. Felolvasva az 1944. évi április hó 19-én Székesfehérvárott tartott elnökségi értekezletén:

1) Három alkalommal voltam Balaton-Antaltelepen a nyári gyermeküdültetés előkészítése végett.

2) Budafokon a KIE ifjakat rendszeresen vezetem és a KIE cserkészeket látogatom.

3) Az egyházmegyei ifjúsági szervezetek látogatása során a következő helyeken fordultam meg és a következőket tapasztaltam:

a) Érd. K.I.E. működik, pártoló tagokkal együtt 107 tagja van. 30 ifjú állandóan látogatja a heti gyűléseket. Kulturális életük sokirányú. Tavalyi évi bevételük 3 786 P.35f volt, melyből az egyesületi székházat részben berendezték. A pártoló tagok évi 8 P-vel támogatják az egyesületet. Kritika: fejlődő egyesület. Plébános világi vezetést az egyesületben nem enged, noha erre több alkalmas személy is lenne.

- b) Pilisvörösvár. Két ifjúsági szervezet működik, Jézus Szíve Fiúszövetség és a MOVE. Az előbbi roncsaiban van meg. Ok; nagy része a tagoknak katonára; utánpótlásról nem gondoskodtak. MOVE nagy részben Marlok István hitoktató úr vezetése alatt áll, rendszeresen látogatja őket. Saját otthonuk van. Kritika: A vallási élet az ifjak körében mély, sok új tagot lehetne beszervezni, a hitoktató úr szerint azonban nem lehetne őket oly eredményesen összetartani.
- c) Pomáz. Kolping Legényegylet működik. Működése stagnál három okból: 1. Pestre járnak dolgozni, későn és fáradtan érkeznek haza. 2. Lelki alapra kevés időt fordítottak, inkább kifelé szerepeltek. 3. Legnagyobb ok azonban a lelkes vezető hiánya. 30 db Magyar Munkásifjú c. lapra egy évre előfiztettem őket. Közeljövőben meglátogatom őket, és esetleg KIOE egyesületet alapítunk.
- d) Solymár. Kolping legényegylete van. Kolvencz káplán úr alatt 180 tagja volt. Ma kb. 50 taggal működik. Itt is a munkából való késői hazajövet megbénítja a működést. Magam is este 10 órakor kezdtem a gyűlést. A magyar szellem mély közöttük, példásan ismerik népdalkincsünket, megfelelő egyesületi helyiségük van, sokféle szórakozási lehetőséggel felszerelve. Kifelé is szerepelnek, de nagyobb az intenzív élet. Roderburg káplán úr ügyesen vezeti őket. 37db Magyar Munkásifjú-ra szereztem közöttük előfizetőt.
- e) Nagytétény. A cserkészcsapat felöleli a kisgyermektől a 30 évig terjedő férfiakig az ifjúságot. 100 nyilvántartott tagja van. Korosztályonként tartanak heti gyűlést. Komoly és változatos benső élet folyik. A közeljövőben az iparos ifjúságot a KIOE-be fogjuk beszervezni.
- f) Baross Gábor-telep. Valamikor EMSZO ifjúsági csoport működött. Ezek szét-szóródtak. Rövid időn belül egyházközségi ifj-i csoportot szervezek Magics lelkész úr felkérésére.
- g) Remetekertváros. Az ifjúsági csoport neve: REKIE. 25 gimnazista tagja van. Komolyan élnek befelé, kifelé, különösen szép a vallási életük. Szép bevétellel dolgoznak. Szép időben a réten, máskor az óvoda helyiségében jönnek össze. de ez az egyesületi csoport nem megoldás. Mi van az iparos ifjúsággal? Minden erőmmel rá akartam bírni a plébános és a káplán urat KIOE-alakításra, de ők elvből elzárkóztak, mondván, hogy óvoda helyiség az ő részükre nem alkalmas és nem berendezhető.
- h) Albertfalva. KIOE alakult az előírt tanfolyammal kapcsolatban. Szomorú eset: 15-es jöttek el összesen, ebből 13 fiú VII-VIII elemista volt. Kértem az esperes urat, hogy engedje meg, hogy magam gyűjtsek tagokat. Felelet: Ne avatkozzék bele.
- i) Budafok. A KIE-ben rendszeres szervezési munka folyik.
- j) Törökbálint. Az érdi esperesi kerületnek nem volt kerületi megbízottja. Gillmayer Márton kántortanítót kértem fel a megbízotti tisztségre. Kineveztetését jegyzőkönyv útján terjesztjük fel kegyelmes Püspök atyához. – KIOE működik. Helyiséget a katonaság lefoglalta. Ezért csoportonként gyűlnek össze Gillmayer kántortanító lakásán. Tekintve, hogy ez nem megoldás, Gillmayer úr megígérte hogy együttesen és rendszeresen is fog foglalkozni velük a levente-foglalkoztatások után.

- k) Csepel. I. KIE egyesülete volt 50 taggal. Helyiségüket lefoglalták. A bombatámadás után széjjelszóródtak. Jelenleg csak egy Csepelen lakó tagról tud Rajna főtisztelendő úr.
- l) Csepel II. Tavaly 40 tagú KIOE működött. vezetőhiány miatt feloszlóban van. Az idén legényegylet alakult, 50 taggal működött, tartalmas heti gyűlések voltak, színdarabbal akartak kiállni első alkalommal a nyilvánosság elé, komolyan készültek. Az idők változása azonban az előadás előtt pár nappal terüket meghiusította. A fiúk nagy része elhagyta Csepelt. Jelenleg 10–12 tag látogatja az egyesületi helyiséget.
- m) Dunapentele. Katolikus Legényegylet működik. Heti gyűléseket tartottak, KALOT munkafüzet lapján. Komolyan felszerelt egyesületi helyiségük van. A nyári munka az intenzív életet megbénítja, mégis vasárnaponként összegyűlnek szórakozni. – Pintér Ferenc tanító kerületi megbízott urat is meglátogattam. Végig vizsgáltuk a kerület ifjú szervezeteinek helyzetét. Megígérte, hogy mivel Kisapostagon és Nagylókon lehetne egyesületet alakítani, s ezért közeljövőben az eredmény érdekében személyesen fog eljárni.
- n) Rácalmás. KALOT-nak 40 tagja van. Színdarabokat rendeztek, heti gyűléseket tartottak. Jelenleg kéthetenként klubösszejövetelt tartanak a szépen berendezett otthonukban. Nagy György káplán úr fáradhatatlan vezető.
- ny) Martonvásár. Dömötör esperes úr meghívására részt vettem a kerületi [papi] koronán. Az ifjúsági egyesületi élet mutatkozó nehézségeinek megoldásáról beszéltem, kértem a főtisztelendő urakat, hogy a nyár folyamán se engedjék ki a kezükből teljesen az ifjúságot. Megérdeklődtem az összejövetelek időpontját. – Martonvásárott általános helyiséghiány miatt a KALOT szünetel, úgy gondolom, nagyobb baj, a vezetőhiány. A plébános úr sem keresi a megoldási lehetőséget.
- o) Bicske. Az egyházközségi ifjúsági csoport KALOT-tá alakult át. 30 tagja van, kéthetenként tartanak gyűlést. Télen színi előadást rendeztek. Jól sikerült a sajtó-estjük. Eredmény: 40 Magyar Vetésre és 15 Új Rendre szereztek előfizetőt. Az Új Élet regénytára rendszeresen jár az ifjaknak. Avatásra készültek, de helyiségüket lefoglalták. Most kirándulni járnak, két hetenként összegyűlnek szórakozni, játszani. Füstös káplán úr lelkes vezető.
- ö) Csákvár. Két egyesülete van. KALOT a Földműves Ifjúság, és Legényegylet az iparos ifjúság részére. Heti gyűléseket tartottak, sajnos nagyobb intenzitást – a prépost úr szerint nem értek el, mivel a káplán úrnak nem volt szívügye a két egyesület. Jelenleg helyiségeiket Légó kórháznak rendezték be.
- p) Székesfehérvár. Itt Székesfehérvár – közép esperesi kerület kántoraival beszélhettem egyenként, akik éppen kántorgyűlésre jöttek össze. Nagy örömmel alapítottam meg, hogy legtöbb közülük KALOT-vezető. Kértem őket, hogy nyáron is foglalkoztassák az ifjakat, és megígérték, hogy vasárnap délutánonként havonta egyszer-kétszer a nagy nyári munka ellenére is klubdélutánokat tartanak. Szalontai Károly szilfamáajori és Varga László sárpentelei kántor urakat megkértem, hogy alakítsanak községükben KALOT-ot. Megígérték, hogy szíves készséggel elvállalják szeptemberben az egyesület alapítást és annak vezetését. Magam is kimegyek majd hozzájuk segíteni.

(a szöveg alatt: Shvoy püspök láttamozó pecsételése.)

3) *Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központjának ülései a németajkú községek lelkipásztoraival a Volksbund veszélyéről az ifjúsági munkában:*

1941. május 10-i ülése Czermann vezetésével (részlet):

„...nekünk pedig német községeinkben is kötelességünk, hogy jó katolikus és magyar államelvű ifjúság nevelését előmozdítsuk. Wagner János az A.C. központi titkára hosszabb és igen érdekes előadásban számolt be a Volksbund szelleméről, tevékenységéről, eredményeiről és vele szemben a KALOT küzdelmeiről. (...) Wagner titkár megállapítja, hogy németiségünk alapjában jólelkű, és hogy ha nem úgy cselekedett eddig mindenben, ahogy államhűség szempontjából helyes lett volna, annak okát a vezetésben kell keresnünk. Ma a Volksbund szervezete az, amely óriási propagandával és sajnos nagy eredménnyel téríti a németiségünket a magyar állam hűségétől. A Volksbund régen átlépte már hivatásának azt a körét melynek célja a népi kultúra megőrzése, és fejlesztése lenne. A Volksbund ma minden világi és egyházi tekintély ledöntésére tör. Éppen ezért németiségünk vezetésében nem mehetünk a Volksbunddal együtt. Német ifjúságunkat mégis vezetnünk kell és erre a kényes és nehéz feladatra vállalkozott a KALOT, amikor német kultúrát nyújt német anyanyelvű tagjainak és a legkülönbözőbb német nyelvű kiadványaival is elősegíti a népkultúra fejlesztését. A gyakorlat azt mutatja, ahol jól vezetik a német nyelvű KALOT csoportot, ott a Volksbund működésének gátat lehet vetni. (...) A bécsi egyezmény értelmében ugyanis a KALOT német titkárságának hivatalosan be kellett szüntetnie a működését. Így jelenleg a KALOT munka az A.C. égisze alatt a ‚Katholische Pfarrjugendvereine‘ [Plébániai Ifjúsági Egyesületek Országos Szövetsége]-ben folyik tovább. A KALOT jelenleg munkaközösségben van a Pfarrjugendvereine-nel. A szervezést illetően a helyzet jelenleg az, hogy német községekben új KALOT egyesület nem alakulhat. Régi alapítású KALOT egyesületek azonban továbbra is működhetnek. Wagner titkár legfontosabb nevelési feladatnak tekinti, hogy a német ifjúságunkat meggyőzzük arról, hogy a magyarságot a birodalomban megbecsülik. Mi nevelők a Volksbund bűnét nem rójuk fel a nép bűnéül. A mi harcunk csak az agitátorok ellen van és az ő eszméik világnézeti hibáik ellen kell harcolnunk....”

1941. június 18. (A budai kapucinus zárdában):

„Az eddigi tapasztalataink szerint a Volksbund kimondottan vallásellenes, mint ilyen nem támogatható részünkről. Másrészt azonban a Volksbund szervezkedés maga mögött érzi a német birodalom tekintélyes erkölcsi és anyagi támogatását és ennek alapján egyedül érzi magát hivatva a magyarországi német ifjúság megszervezésére. A németiség kulturális szervezkedését pedig nem állíthatjuk meg. Szentistváni alapon állva már csak elvből sem tehetjük meg. Míg azonban a Volksbund erkölcsi terrort alkalmaz, nekünk is maradhat néhány megbízható emberünk, akikből a katolikus eszme kijegecsesedési pontját szervezhetjük meg egyesületeinkben.

Wagner János A.C. titkár beszélt ezután először kissé nehézkesen magyarul, majd a jelenlévők beleegyezésével németül. Említi, hogy már a múlt esztendőben volt Pécssett egy maihoz hasonló értekezlet, ahol 72 plébános tanácskozott. Itt határozottat el, hogy mivel a KALOT német ajkú ifjúsága a Pfarrjugendvereine-be csoportosíttasson át. Ez az AC szerve, és mint ilyen a bécsi egyezménnyel sem jöhet összeütkö-

zésbe. A pécsi elgondolás jól bevált, alkalmazzuk tehát eben az egyházmegyében is. leszögezendő, hogy a Volksbunddal megegyezni nem lehet, míg mi krisztusi alapon állunk, az ő szellemi atyjuk Nietsche. A Volksbund maga aláassa a bécsi egyezményt, amikor mesterségesen szítja az ellentéteket magyar és német között. Ilyen körülmények között gondolkodjunk, hogy ifjúságunk ne keveredjék a Volksbund körébe. Míg azonban a Volksbundtól távol tartjuk fiainkat, munkánk nem a németiség ellen van. mutassuk meg saját egyesületeinkben, hogy nyelvünket, népi sajátosságainkat megbecsüljük és azoknak becsületes fejlesztésén mi magunk is közreműködünk. Munkánkban nem maradunk egyedül, a Landesverb. d. kath. Pfarrjugendvereine [Plébániai Ifjúsági Egyesületek Országos Szövetsége] központja azért van, hogy támogasson, amint azt szeptembertől kezdve megjelenő, Leuchtturm [Világítótorony] folyóirattal meg is fogja tenni. (...)”

4) Mezgár plébános 1946. szept. 1-i szentbeszéd kegyúri jogokról szóló részlete:

„Kedves Híveim!

A múlt vasárnapon ismertettük mi az a párbér és mi a párbérváltság. Bizonyára senki sem feledte el, hogy a párbért a házaspárok fizették és városunkban 1803 óta a város szedte be, illetőleg, hogy az összesedés nehézségeitől magát is megkímélje és az egyes párokat se külön zavarja a beszédésével, hiszen a beszédők sem mindig találtak otthon a lakókat, és így sokszor kellett volna újra meg újra elmenni a párbérért, azért a város józan felfogás alapján korszerűsítette a párbért és ezért megváltoztatta. A párbérváltság összegét azután adó alakjában szedte be. Erről beszéltünk múltkor.

Most pedig a kegyuraságról kell felvilágosítást adnunk néhány szóban. A régi világban egyes nagybirtokosok magukra vállalták, hogy a területükön lévő községben templomot és lelkészlakást építsenek. A népnek ugyanis nemcsak korcsmára volt szüksége. Minden jó nép áhítozott a templom után, és azután, hogy állandóan legyen népszerű papja és ezért lelkészlakásra is volt szüksége. A legtöbb helyen a nép a maga erejéből úgysem tudta volna felépíteni templomát és plébániaházát, mert a régi nagybirtokok mellett kevés volt az ő birtoka. A régi nagybirtokosok közül tehát azok, akik maguk is igazán hívő emberek voltak, úgy segítettek a dolgon, hogy elvállalták a templomok és plébániaházák felépítését, sőt azt is, hogy ezeknek az épületeknek fenntartásáról és tatarozásáról is gondoskodnak. Aki ezt megtette, kegyúr lett.

A kegyuraság azonban intézményesen biztosított. Nem volt ugyanis megengedhető, hogy egy jó nagybirtokos megtette a kötelességét, halála után azonban az örökösök lerázzák magukról a terhet. Az örökösök ugyanis azt mondhatták volna, hogy az apjuk megépítette ugyan az egyházi épületeket, de ők nem akarnak tovább gondoskodni róluk. Ezért azok a jó emberek, akik előre gondoltak arra, hogy mi lesz majd a haláluk után, úgy intézkedtek, hogy a vagyonukat megterhelték a kegyurasággal. Mai nyelven úgy mondanák, hogy haláluk után az örökösökre hagyott vagyonra rátáblázták az általuk felépített egyházi épületek gondozásának kötelezettségét. (...) Mint látható tehát, a kegyúrnak a birtoka akkor is tovább szolgálta a népet, amikor már meghalt az első alapító és építető. Így érthető meg, hogy idők folytán egyes kegyúri családok eltékoztak vagy eladták vagyonukat, de aki megvette,

annak tudatában vette meg, hogy a megvett vagyont tovább terheli a kegyúri kötelezettség, és ezért természetesen az ilyen vagyoneért megfelelően olcsóbb árat fizetett. Így történhetett meg, hogy izraelita is megvett ilyen birtokot, de a birtokból köteles volt gondoskodni a kegyúri terhekről. Ha ketten vagy hárman vettek meg ilyen kegyúri kötelezettségekkel megterhelt birtokot, akkor ketten vagy hárman arányosan tartoztak viselni a terheket. A kegyúr azonban nem csak az épületekről akart gondoskodni. Azzal is törődött, hogy a lelkésznek is legyen tisztességes jövedelme, sőt jótékonyásra is jusson belőle. A hívek ugyanis, mint mondtuk páronként fizettek párbért a lelkész javára, a kántor javára, sőt a sekrestyés javára is nem egy esetben. Amit a hívek adtak, a kegyúr a maga részéről megtoldotta és ezt a többletet a halála után az örökösök vagy későbbi tulajdonosok is kötelesek voltak kiállítani a vagyomból. (...) A kegyúr a vállalt nagy áldozatokért az anyaszentegyház részéről megtiszteltetésben részesült. Tisztelethelyet kapott a templomban, amelyet ő építtetett és később gondozott. Joga volt, hogy az egyik lelkész halála után az új lelkész személyét kiválassza, és kérje a püspököt, hogy nevezze ki plébánossá. Már most, ami Budafokot illeti, a királyi család volt a kegyúr és a királyi uradalom volt köteles teljesíteni a kötelezettségeket. Azonban Budafok városának városrendezési célok miatt szüksége volt azokra a területekre, amelyek a város határához tartoztak, de a királyi család tulajdonában voltak, és ezért 1935-ben a város kezdett tárgyalást a királyi uradalommal. A tárgyalás 1938-ban eredménnyel járt, de azzal a feltétellel, hogy a királyi uradalomból Budafok városa javára kihatított rész Budafoké lesz ugyan, de ezzel szemben a város vállalja a kegyúri kötelezettségeket. A város a tulajdonába jutott birtokért tehát nem fizet vételárat, hanem viseli az időnként szükséges kegyúri kötelezettségeket, mint pl. a templomnak, a plébániának a tatarozását, illetőleg a lelkészek javára a hívek párbéréen kívül a kegyúr által fizetendő többletet. Ez a kegyúri többlet a régi világnak megfelelően fában, gabonában, borban sorolhatik föl, de Budafok város korszerűen készpénzben teljesítette 1944-ig, azóta pedig nem teljesítette.

A város megkapta tehát tulajdonok a királyi uradalomtól a következőket:

- 1) 163 hold és 1086□öl Duna-medert,
- 2) 292 □öl védgát területét,
- 3) az eddig felsorolt területen a jégkitermelés jogát,
- 4) az úgynevezett templompincét,
- 5) az úgynevezett iskolapincét,
- 6) a felsorolt Duna-parti és meder területeken a halászat jogát,
- 7) Budafok és Csepel közt a révjogot,
- 8) a Duna-parti és meder tereteken a kavicskitermelés jogát,
- 9) a ráckevei határban 21 kat. hold és 18□öl mezőgazdasági ingatlant.

A megkötött szerződés szerint a város tulajdonába került ingatlanok és hasznot hajtó jogok értéke megfelel annak a tehernek, amelyet a város elvállalt kegyuraság címén. Ettől kezdve tehát, ugyanis 1938 óta a budafoki plébánia kegyura a város közönsége lett. Ennek értelmében, ha új plébánosról lenne szó, a város képviselőtestülete a megyéspüspök által ajánlott három jelölt közül választja meg plébánosát, ahogyan neki tetszik. Mivel pedig a képviselőtestületben olyanok is helyet foglalhatnak, akik a katolikus hit és erkölcs szempontjából mégsem igényelhetik maguknak azt a jogot, hogy beleszóljanak a plébános választásába, azért a képviselőtes-

tület szavazással kegyúri bizottságot választ az alkalmas tagok közül és ez a bizottság választja ki a plébános személyét.

Azt hisszük, kedves hívek világosan elmondottuk, amit minden katolikus embernek tudnia kell a kegyuraságról. Természetes, hogy a nehéz időkben a város, mint kegyúr is talán nehezebben teljesítené az elvállalt kötelezettséget, de rá kell mutatnunk, hogy híveink adakozásából igyekszünk helyreállítani a tornyot és ezzel a nagy terhet vettük le a városról. A lelkész személyének járó kegyúri járandóságot illetőleg is a plébánia elfogadta 1945-re vonatkozólag, a város által önként felkínált csökkentett mértéket, és bár ez sem került kifizetésre a megállapodás ellenére sem, a lelkész 1946-ra vonatkozólag is hajlandóságát fejezte ki méltányos és megértő meg egyezésre. Mi ezekkel a sorokkal is csak a felvilágosítást óhajtottuk szolgálni, nem pedig nyugtalanságot kelteni. Elmondottunk mindent, nehogy a mendemonda izgassa a kedélyeket, és éppen a hívek megnyugtatására hozzuk tudomásukra, hogy amikor nehézség támad ilyen kérdésekben, van az egyházközségnek képviselőtestülete, amely komolyan és rendetlenkedés nélkül veszi kezébe a kérdés elintézését, sőt a 3 egyházközségnek Központi Tanácsa illetékes ilyen ügyekben eljárni. (...)"

5) Érd -Tusculanum római katolikus templomát 7 év kitartó küzdelem után tudta felépíttetni és Mária, az Egyház Anyja tiszteletére felszenteltetni dr. Bélafalvy Imre plébános, aki fiatal éveit Budafokon töltötte káplánként, s akire oly sokan emlékeznek szeretettel. A 25 éves évforduló kapcsán visszaemlékezését leközlölte az Érdi Újság (1992. január 10. 4. o.), ezt idézem:

dr. Bélafalvy Imre plébános:

Előzmények – küzdelem – megvalósulás.

1959 karácsonyán érkeztem ide Vértesacsáról. Onnan azért, mert a helyi szervek megtagadták tőlem a hitoktatási engedélyt, három rövid újságcikk is jelent meg rólam koholt ostobaságok címén. Akkori püspököm, Shvoy Lajos úgy akart segíteni rajtam, hogy – úgymond – elengedett Pest megyébe. Itt azzal fogadtak, hogy egy özvegy férfi házában kell laknom, s templomépítést kell szorgalmaznom. Elődöm püspökségi gondnok lett, ő itt énekkart vezetett, s a szereplésekkel balatoni köveket vásárolt az építendő templom céljára. Azt is mondta, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal kilátásba helyezte az építési engedély megadását. Amikor azonban próbálkozni kezdtem, azonnal észrevettem: minden emberi erőfeszítés hasztalan. Azok az idők 1956 után a megtorlás évei voltak, s hallani sem akartak új templomról. Még telek sem volt. Sajnos hivatalos felettesem sem támogatta ügyünket, tartva az állami nyomástól. Már rég meghalt édesapám és egy jóindulatú járási földrendező embersége kapcsán mégis nevünkre került a telek. De a templomépítés! Talán még akad az Olvasók között is olyan, aki emlékszik a régi tusculanumi kápolnára. Tornaterem típusú épület, pici oltárfülke, sok gondot okozó állaggal. Vonóvasak tartották össze a mennyezetet. Mérnöki vélemény alapján életveszélyes volt. Az Egyházügyi Hivatal megbízottja először azt mondta, csak a veszély elhárításáról lehet szó. Mikor kértük, írja alá, akkor megtagadta. Ismételt megkeresés kapcsán, a felelősség súlya alatt engedett egy ún. földémcserét. Mikor a földémet lebontottuk, a falak is tarthatatlanná

váltak. Akkor volt ép a II. Vatikáni Zsinat. Minden törekvés az volt, hogy legyen itt is egy korszerű liturgikus tér. Sok, igen sok vívódás után eldöntöttük, hogy a szentély záró falát félkörbe állítjuk vissza, mivel engedélyt nem kaphattunk: egy cm-t se lehetett a régi határoktól eltérni! A félköríves fal elkészülte alkalmával a szomszéd iskola egyik akkori vezetője feljelentett. Még van, aki emlékszik az ÁEH megbízott kiabálására: „Kirázom a reverendájából!” Azonnal sürgöny is érkezett: minden leáll, a falat le kell bontani. Szörnyű volt! Előző évben sátorban volt a miséző hely, az Oltáriszentség pedig a szobámban. Minden éjjel felkeltem esedezni az Úr előtt. A hivatal hajthatatlan volt. Az államminiszter--vezető nem fogadott. Ajtaja elől azonban nem mentem el. Akkor, amikor könyörögve könyörögtem meghallgatásért, idős titkárnő-jének megesett rajtam a szíve. Ezt mondta: „Menjen haza. Majd megy egy értesítés!” Kiküldtek egy osztályvezetőt. Ő, amikor ideért, azonnal csodálatos megértést tanúsított. Megengedte a továbbépítést. Amikor ő még módosított tervet is jóváhagyott, egy küldöttség az ő tudtán kívül idejött és 3000,- Ft büntetést rótt ki. 1963–1966-ig volt a nagy kaland. Megépült. Akkor egyházi előjáróim is nehéz helyzetben voltak. Megyéspüspököm megbízásából Kisberk Imre segédpüspök „Mária az Egyház Anyja” tiszteletére konzekrálta (felszentelte) az épületet 1966. október 16-án. 23-án kellett volna, de 1956-nak épp 10 éves évfordulója lett volna aznap, s ezért nem engedték aznapra a szentelést. A csoda megtörtént. Az Egyház Édesanyja, Mária művelte! Mivel mindezt felfüggesztés nélkül éltem túl, az állami hivatal nem engedett lakásépítést. 11 évig éltem egyedül a templom sekrestye feletti kis szobájában, minden szolgáltatás nélkül. Ez az időszak volt részemre a legboldogabb lakóélet. Meg kell emlékezni munkatársaimról. Hunyadi László ötvösművész igen sokat dolgozott a templombelsőn. Kegyelettel emlékezem elhalt munkatársaimra. Többek között ezek voltak: Varsányi Mihály, Varga Béla, Vértes Ferenc, Marics József, Szőke Árpád, Czékmány Tibor, Sámson József, valamint Bujtor István, a leghűségesebb világi elnök. Igen sokat dolgozott itt a nyugdíjban élő Zamecsnik József. 1974-ben elkészült Till Aran munkája, az Egyház Anyja oltárekesség. Itt tett tanúságot megtéréséről Bruno Cornacchiola, a jelen kor egyik nagy bűnbánója Olaszországból.

Az építkezés küzdelmeiben széthullt családok lassan a Liturgia áldásai kapcsán megtalálták egymást, otthonná lett a templom. Közben, 1978-ban, igaz emberségéről ismert vezető, dr. Benussi Silvio segítségével lakásépítési engedély is lett...”

A FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Székesfehérvári püspöki levéltár

- 139/1948. ikt. sz. levélben Mezgár felterjeszti az 1948. márc.5-i és az ápr.21-i képviselőtestületi ülések jegyzőkönyveit is
- 17/1947. ikt. sz. végrendelet, szerződés és jegyzőkönyv felterjesztés, kelt Budafok, 1947. június 24, 1798/1947 ikt. sz. alatti 1947. július 21-én kelt ajándékozási szerződés
- 1861/1945. sz. püspöki körlevél
- 188/1946. ikt. sz. levél, családi hagyatékból, Lányi István egyházközségi világi elnök és a plébános Nagy F aláírásával, sajnos a mellékelt 5 db tiltakozó jegyzőkönyv nélkül.
1946. augusztus 19-i kibocsátással Shvoy püspök 5013/1946. sz. körlevele a katolikus általános iskolák szervezésére vonatkozóan.
- 2182/1947. sz. közlemény
- 478/1945 számú körlevél. Tárgy: Szülői értekezletek. 540/1945. számú körlevél. A: C. program.
- 64/1948. sz. püspöki közlemény
- 820/1947-es püspöki közlemény
- 86/1945. sz. püspöki körlevél a kegyúri terhek megváltásáról.
- 930/1946. sz. püspöki körlevél
- A 159/1948. sz. levélben olvasható, melynek feladója az egyházközségi Szülők Szövetsége. A többi levél: 157/1948sz. levél a Szülők Szövetségétől a kultuszministerhez, 158/1948. sz. levél a Magyar pedagógusok Szabad Szakszervezetének; 159/1948. sz. levél az egyházközségi Szülők Szövetségétől és 160/1948. sz. levél a képviselőtestülettől külön a miniszterelnökhöz; 161/1948. kit. sz. levél a képviselőtestülettől a kultuszministerhez. Valamennyi levelet elküldte Nagy Ferenc Fehérvárra is az egyházmegyének 162/1948ikt. sz. alatt.
- A Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Országos Intézőbizottságának levele a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete M. t. Titkárságának – kézirat
- A magyar Belügyminiszter 550. 755/1947. IV/3 iktatószámú levelében rendeli el Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának a Balaton-udvarihoz tartozó számos ingatlan és az azokhoz tartozó ingóságok átadását.

A VKM. 70. 000/1946. sz. rendeletével kiadott „Útmutatás” 8. pontjában foglalt szervezési rendelkezés.

Shvoy 1056/1953. utasítása.

Shvoy 1758/1953. sz. utasítása

Shvoy 2089/1947. sz. leirata.

Shvoy 2578/1947. sz. közleménye.

Slachta Margit levele kelt Bp., 1948. június 8. kézirat

Székesfehérváron 1945. évi november 17-én kelt püspöki körlevélben Mezgár c. préposti kinevezése 1449/1945sz. alatt.

SZfv-No7438 –1947. ápr.26. kelt levél

SzfvPl – No 4553 alatt található Mezgár kézzel írott levele, 1946. szept.1-i dátummal.

SzfvPl – No 4553 Jegyzőkönyv a budafoki rk. Egyházközség központi tanácsának az 1948. ápr.21-i rendkívüli üléséről

SzfvPl – No 4553 – 1885/1946 számú levél

SzfvPl – No 4553 – 1885/1946. sz. levél válaszul a 7834/1946. II. kig.-re.

SzfvPl – No 4553 – 1945-ben, Shvoy püspök kérésére az egyházközségek helyzetjelentést készítettek.

SzfvPl – No 4553 – 501/1947. ikt. sz. levél, kelt Budafokon, 1947. dec.10.

SzfvPl – No 4553 – Jegyzőkönyv az 1946, évi okt.11-i egyházközségi képviselőtestületi ülésről. Ezen évekből képviselőtestületi jegyzőkönyv a fővárosi levéltárba nem került Budafokról.

SzfvPl – No 4553 139/1948 ikt. sz. levél.

SzfvPl – No 4553- 250 ikt. sz./1945. levél

SzfvPl – No 4553 2541/1946 ikt. sz. levélben

SzfvPl – No 4553 Jegyzőkönyv az 1946. okt.11-én, a belvárosi plébánián tartott képviselőtestületi ülésről

SzfvPl – No. 7438 – 1001/1941 sz. alatti jegyzőkönyv; 1068/1941. sz. jegyzőkönyv, 1941. dec.3-i ülés jegyzőkönyve.

SzfvPl – No. 7438 – 1939. évi püspöki körlevél, kelt Székesfehérvárott Vízkereszt nyolcada alatt. 7. p.

SZfvPl – No. 7438 – 1942. jan.21-én kelt elnökségi ülési jegyzőkönyv

SzfvPl – No. 7438 – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1940. április 10.

SzfvPl – No. 7438 – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1940. jan.24.

SzfvPl – No. 7438 – EK Jegyzőkönyve, Székesfehérvár, 1941. május 10.

SzfvPl – No. 7438 – EK ülésének jegyzőkönyve 1941. június 18.

SzfvPl – No. 7438 – püspöki körlevél 1939. Székesfehérvár, Vízkereszt nyolcada alatt.

SZfvPl – No. 7438 – Shvoy 1939. évi Vízkereszt nyolcadán írott körlevele

SzfvPl – No. 7438. – 34/1942. Iktatószámú levél, melyet Czermann Antal Shvoy püspökhöz intézett.

SzfvPl – No. 7438. – 3743/1940. ikt. sz. alatt Shvoy 1940. dec.28-án kelt levele

SzfvPl – No. 7438.- 1180. ikt. sz. alatt 1940. ápr.15-én kelt püspöki levél;

SzfvPl – No. 7438.- 3286. ikt. sz. alatt 1940. okt.2-án kelt Jegyzőkönyv a Székesfehérvári Egyházmegyei Ifjúsági Központ 1940. Okt.2-án tartott elnöki gyűléséről.

SzfvPl – No. 7438. A bicskei esperesi kerület ifjúsági vezetőjének, Bernáthnak 1943. nov.15-én kelt jelentése

SzfvPl – No.7438. 1715 iktatószámú levél.
SzfvPl–No. 7438. 34/1942. sz.
SzfvPl. No. 7438/1716
Mezgár c. prépost-plébános 1947. okt.2-i levele Shvoyhoz, és az engedélyezés SzfvPl
– No 4553 – 2683/1947. ikt. sz. alatt
SzfvPl-No7438 – 1715/1944.
SzfvPl-No7438 –Shvoy Lajos 1940. Januárjában kelt (hiányos dátum) kelt levele, va-
lamint az1939. évi VIII. körlevelének 3224/1939. sz. közleménye.
Fervágner Lőrinc, Budafok, Kossuth Lajos u.36. sz. alatti lakos levele Mindszentyhez,
kelt; Budafok, 1947. aug.16.

Budapest Főváros Levéltára

Budapest Főváros Levéltára (BFL) – V. 174/a fond szám alatt Budafok város iktató-
könyve.
BFL V. 174/a 1945/ 12007. ikt. szám.
BFL VII 5/e fond szám alatt 9448/50 iratszám, 165. p. A székesfehérvári munkások
által aláírt Nyilatkozat.
BFL VII 5/e fond szám alatt 9448/50 iratszám, 188. p. Felmayer Rt munkásai iga-
zolója, készült 1947. április 23-án
BFL- VII 5/e fond szám alatt Bp-i Büntető Törvényszék 9448/50 iratszám
BFL- VII 5/e fond szám alatt Bp-i Büntető Törvényszék 9448/50 iratszám Midrik
Emília óvónő házfőnöknő levele, kelt, Budafok, 1948. okt.20.
BFL- VII 5/e fond szám alatt *Budapesti Büntető Törvényszék* 9448/50 iratszám, 188.
p. cipészegédek tanúsítványa, kelt Székesfehérváron, 1947. április 22.
BFL- VIII. 56. Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium 1943–48
BFL- VIII. 56. Budafoki Premontrei gimnázium anyagai. 1944. szept.2-i alakuló érte-
kezet jegyzőkönyve.
BFL-XVII–1201. A Budafoki Igazolóbizottság anyagai.
BFL- XXX.(161.) a 17őe. 1954. 08. 22. MDP XXII. kerületi bizottságának iratai. 1954. 08.
22. 6. p.
BFL- XXXV. (161) a 9 őe. MDPXXII. kerületi bizottságának iratai 1948–56.
BFL- XXXV. 161a/6. őe. MDPXXII. ker. PB ülés jegyzőkönyve, 1950. VI. 23.
BFL-XXXV.(161. a) 7. őe. 1951. június 29-i PB-ülés jegyzőkönyve
BFL- XXXV.(161. a) 7. őe. 1951. június 29-i PB-ülés jegyzőkönyve
BFL–831/1949-es fond szám alatt 1463/1949-es iktatószám alatt található ügyirat.
BFL-VII 5/e fond szám alatt. *Budapesti Büntető Törvényszék* 9448/50 iratszám dr.
Morvay Béláné szociáldemokrata párt adminisztratív titkára aláírással 1947.
ápr.18. keletkezett levél, becsatolva a peranyaghoz
BFL -XVII–1201 Budafoki Igazolóbizottság anyagai. Kelt 1945. május 3.
BFL-XXIII-. 222a címe: Bp. XXII. kerületi Tanács tanácsülési jegyzőkönyvek 92. Kötet
BFL – Budapesti Büntető Törvényszék, fond szám: VII. 5. e iratszám: 9448/50.
Budafoki Jászóvári Premontrei Gimnázium anyagai, BFL VIII. 56. jegyzőkönyv az 1944. II.
23-án tartott I. félévi osztályozó értekezletről. 9. p.
A budafoki Vöröskereszt tanúsító levele, kelt: Budafok, 1948. okt.20.

Jegyzőkönyv az 1947. szept.1-i értekezletről. BFL VIII. 56. Budafoki Jászóvári Pre-montrei Gimnázium 1943–48.

BFL-XXXV.(161) MDP XXII. ker-i bizottságának iratai 1948–56

BFL-XXXV.(27) MSZMP XXII. ker. bizottságának iratai 1956–89

MDP XXII. kerületi szervezetének 1949. dec.30-i pártbizottsági ülése, Budafok. BFL XXXV. 161a/46e.

Nagy Ferenc Pest Vármegye alispánjához írott 373/1948. ikt. sz. fellebbezése 1948. dec.28-án kelt

Polláczek Gyula levelének iktatószáma: 4101/949.

Rendelkezésemre áll a budapesti Rendőrkapitányság Igazgatásrendészeti Osztályának VII/4. csoportjának 944-V–58/1/1953. VII/4. Szám alatti véghatározat 1953. április 7-i keltezéssel, és a fellebbezés elutasítása, április 30-i dátummal

Mezgár levele Shvoy püspökhöz. Kelt: 1945. május 22. ikt. sz. 62/1945

Nagy Ferenc levele Shvoy püspökhöz. Kelt: 1945. okt.22.

Történeti Hivatal

Tájékoztató jelentés a XXII. kerületi lakásprogram végrehajtásáról. Kelt Bp., 1968. aug.8. Történeti Hivatal

Budapest XXII. ker. ellenforradalmárok. Történeti Hivatal 0–16799 jelzetű irat

Budapest XXII. ker. politikailag kompromittáltak. Történeti Hivatal. 0–16644 jelzetű irat

FIKSZ 541/1955. sz. levél), Történeti Hivatal. 0–16644 jelzetű irat

SAJTÓARCHIVUM

dr. Borbíró Ferenc, Baja ny. polgármestere: P. Oslay Oswald. in: *Városok lapja*: 1938. március 1. 159. p.

Buda Környéke, 1943. okt.20. Magosvári József: Plébánost választ Budafok

Budafok és vidéke. 1934. jan. 20.

Budafok és vidéke, 1940. nov. 2.-i száma

Budafok felsővárosi egyházközség képviselőtestületének és a Szülők Szövetségének 181/1948. ikt. sz. levele az országgyűléshez. Kelt Budafok, 1948. június 14.

Budafok Népe (a szerkesztőség címe: Budafok, Kossuth Lajos u.16), 1947. február 8-i szám; 4. oldal

Budafok Népe, 1947. febr.15. 4. p.

Budafok Népe, 1947. febr.22.: Czermann Antal az összeesküvők ausztriai politikai megbízottja

Budafok Népe, 1947. márc. 1.

Budafok Népe, 1947. márc.22. Budafoki zeneegyesület

Budafok Népe, 1947. márc.29. 2. p.

Budafok Népe, 1947. április 5. Kit visz ki Svájcba az Actio Catholica?

Budafok Népe, 1947. április 5. Beszélgetés a Vöröskereszt budafoki vezetőivel.

Budafok Népe, 1947. május 31. A német anyanyelvűeket ne telepítsék ki!

- Budafok Népe*, 1947. nov.8-i száma
Budafok Népe, 1948. június 5. vezércikk
Budafok Népe, 1948. május 22.
Keresztény Élet, 2006. december 24.
Magyar Nemzet, 1948. május 23. 1. p.
Szabad Nép, 1948. dec.28.
 Dr. Mezgár Lajos: Csendes fiatal élet, tragikus halál, példájában ragyogó dicsőség in:
Új Fehérvár, 1934. július 22. Vasárnap
 Dr. Mezgár Lajos: Sötét gondok. in: *Új Fehérvár*, 1934. július 29.
 Dr. Mezgár Lajos: Semmi új. in: *Új Fehérvár*, 1934. augusztus 1.
 Dr. Mezgár Lajos: Jaj! in: *Új Fehérvár*, 1934. augusztus 8.
 Dr. Mezgár Lajos: Mi a csoda! in: *Új Fehérvár*, 1934. augusztus 12.
 Dr. Mezgár Lajos: Nem. in: *Új Fehérvár*, 1934. augusztus 30.
 Dr. Mezgár Lajos: Ezt akarjuk. in: *Új Fehérvár*, 1934. dec.17.
 Dr. Szőke Gyula: Gróf Pálffy Fidél – dr. Mezgár Lajos sajtóper utóhangja in: *Új Fehérvár*, 1934. július 15.

DOKUMENTUMOK

- A budafoki állami Szent István Gimnázium és dolgozók gimnáziumának Évkönyve az 1948–49. iskolai évről.* Közzétette Bukta József gimn. ig., Budafok, 1949.
A társadalom keresztény alapjai. Rerum novarum. XIII. Leó pápa körlevele a munkások helyzetéről. A Kereszténydemokrata Néppárt kiadása Bp., 1991. 67. p.
 Az *Állami Egyházügyi Hivatal a forradalom utáni egyházpolitikáról.* MOL XIX-A-21-c-030-8-1956 (16. doboz) Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal iratai. Adattár. 1956. Gálik László: Tájékoztató az ellenforradalom után néhány egyházpolitikai eseményről. 1958. in: www.natarch.hu/archivnet/rovat/nyomtat.phtml?forraskod=829 – 36k -
Budafok-felsővárosi Egyházközség História Domus-a
Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek Háztörténete (1934–47) kézirat, Budafok-felsővárosi Plébánia
Canonica visitatio, a Budafoki Egyházközségben, 1943.
 dr. CZERMANN ANTAL: *A budafoki keresztény ifjak egyesületének jubileuma 1922–1937.* A szerző magánkiadása. Grafika nyomdavállalat, Újpest. 1937. 61p.
 dr. CZERMANN ANTAL: *Páduai Szent Antal védnöksége alatt álló Horthy Paulette gyermek-üdülő alapításának története.* KIE. Balatonantaltelep, 1939–44. saját kiadás. 35 p.
A Gödöllői Premontrei Öregdiákok Emlékönyve, Bp., 1998.
Híveimnek. Egyházközségi értesítő. Kiadó: dr. Mezgár Lajos c. prépost, plébános. Sugár nyomda, Budafok, 1946. szeptember. 8. Sánta György könyvnyomdája, Iskola u.1.
Híveimnek. Egyházközségi értesítő. Kiadó: dr. Mezgár Lajos c. prépost, plébános. Sugár nyomda, Budafok, 1946. szent karácsony ünnepén. Városház-tér 14.
Híveimnek. Egyházközségi értesítő. Kiadó: dr. Mezgár Lajos c. prépost, plébános. Sugár nyomda, Budafok, 1947. szeptember. Városház-tér 14.
A szentmishallgatók liturgiája. Szerkesztette és összeállította dr. Mezgár Lajos.

- A Jászóvári Kanonokrend budafoki Szent István Gimnáziumának és általános iskolájának évkönyve.* Szerk. Kolumbán Virgil és Zimándi Pius, Budafok, 1947;
- Jegyzőkönyv* Bodnár Gábor és Szüts Pál, valamint a 2 hitelesítő aláírásával. Több másdokumentummal együtt Garbóczy László, a budafoki helytörténeti kör vezetője bocsátotta rendelkezésemre.
- Képviselőházi Napló*, 1928. június 12. 418. p.
- MEZGÁR LAJOS: *Meghívó a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete értelmiségi tagozatába.* kiadta: Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, Székesfehérvár, 1941. Vörösmarty Nyomda. 24 p.
- Dr. MEZGÁR LAJOS: *A tökéletesebb állam.* Székesfehérvár, 1938. Vörösmarty nyomda
- Dr. MEZGÁR LAJOS: *Az egyházi szegénygondozás módszere.* 44 p. Caritas, Székesfehérvár, 1931. Vörösmarty nyomda
- PROKOPIUS GÁBOR: *Budafok-felsővárosi templom.* 64 p.
- Vallási és Szociális kutatások Statisztikai Központjának felmérése* Brazíliai Földrajzi és Statisztikai Intézet kiadásában.
- VIDA ISTVÁN: *Magyar munkás kated.* EMSZO. Bp., 1938. 48. p.

KÖNYVÉSZET

- ADRIÁNYI GÁBOR: *Az egyháztörténet kézikönyve.* Szt. István Társulat, Bp. 2001.
- ADRIÁNYI GÁBOR: *A katolikus egyház története a 20. században Kelet- Közép-kelet és Dél-Európában.* Kairosz Kiadó, 2005.
- A Katolikus egyház 1956-ban.* Szerk: ROSDY PÁL. Új Ember kiadó, Bp., 2006.
- A II. Vatikáni zsinat dokumentumai.* 2 kiadás. Szent István Társulat, Bp., 2007. Szerk. Dr. Diós István
- Az egyház társadalmi tanítása.* (Dokumentumok.) Szerk. GOJÁK JÁNOS és TOMKA MIKLÓS. Bp., 1993. Szent István Társulat.
- BÁLINT ENDRE: *Életrajzi törmelékek.* Magvető kiadó, Bp., 1984.
- P. BÁLINT JÓZSEF S. J: *Korszakváltások viharában, és jubileumaiban. Visszatekintés a XX. századra.* Kiadja a KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom. Bp., 2006.
- BALOGH MARGIT: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946.* MTA Történettudományi intézete, Bp., 1998.
- BALOGH MARGIT: *Szabadlábbon fogolyként.* Vigilia, 2000, 6. sz. 402–416. old.
- Mindszenty József.* Elektra Kiadóház. Bp., 2002.
- BALOGH Margit – GERGELY JENŐ: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon. 1790–2005.* (Dokumentumok) (História Könyvtár – Okmánytárak 2.) Budapest, 2005. II. 999–1013.
- Magyarország a XX. században.* II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Szerkesztés és az egyházakra vonatkozó fejezetek írása. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. Szerk. Balogh Margit
- BANDI ISTVÁN: *Adalékok a Pápai Magyar Intézet történetéhez, állambiztonsági módszertani megközelítésben.* Egyháztörténeti Szemle, 8. évfolyam 2007/1. szám. www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/ – 7k
- BANK BARBARA – ŐZE SÁNDOR: *A „német ügy”, 1945–1953: a Volksbundtól Tiszalökiig.* Budapest, Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, 2005.

- ifj. BERTÉNYI IVÁN: *Fasiszta diktatúra vagy a keresztény társadalmi tanítás megvalósítása?* Salazar rendszerének magyar megítélése a második világháború előtt Mihelics Vid: Az új Portugália című könyve alapján. – In: Protestáns szemle. 2000/4 237–259. p.
- CASAROLI, AGOSTINO: *A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok (1963–1989)*. Szt. István Társulat, Bp., 2001.
- CSAPODI CSABA: *Gróf Zichy Nándor élete és politikája*. METEM- könyvek Bp., 1993.
- CSELÉNYI NOÉMI – GÁBOR NIKOLETT: *Holokaust Budafok-Tétényben*. Budai Nagy Antal Gimnázium, Bp., 2005. 25. p.
- CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN: *A magyar függetlenségi mozgalom története*. in: Magyar Szemle, Budapest, 1999. december VIII. évf., 6. szám
- ELMER ISTVÁN: *Börtönkereszt*. METEM-könyvek Bp., 1994.
- FALKNER RICHARD: *Budafok, ahogy én átéltem, megőriztem az emlékezetemben, és most visszaemlékezem*. 1998. Kézirat.
- Félbemarádtt reformkor 1935–1949*. Róma 1990–Budapest 2005. Püski Kiadó. Szerk. Kovács K. Zoltán
- FRENYÓ ZOLTÁN: *Egy magyar katolikus gondolkodó. Mihelics Vid életműve*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 2002.
- GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. ELTE Újkori Magyar Történeti Tanszék, Bp., 1997.
- GERGELY JENŐ: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1924–1944*. Typovent Kiadó, Bp., 1993.
- GERGELY JENŐ – BALOGH MARGIT: *Egyházak az újkori Magyarországon, 1790–1992*. Kronológia. MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1993. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 1.)
- GERGELY JENŐ – BALOGH MARGIT: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992*. Adattár. MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 4.)
- GERGELY JENŐ – BALOGH MARGIT: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon 1790–2005*. I–II. 1505 old.
- GERGELY JENŐ – IZSÁK LAJOS: *A Mindszenty-per*. Alföldi nyomda, Debrecen, 1989. 514–515pp
- GERGELY JENŐ – KARDOS JÓZSEF – ROTTLER FERENC: *Az egyházak Magyarországon Szent Istvántól napjainkig*. Korona kiadó, Bp., 1997.
- GIANONE ANDRÁS: *Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948*. Doktori (PhD) disszertáció. Témavezető: Gergely Jenő Dsc. ELTE, BTK, Bp., Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program Bp., 2006.
- GERGELY JENŐ: *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890–1950)*. Kossuth, Bp., 1977.
- Grósz József kalocsai érsek naplója 1944–46*. Sajtó alá rendezte TÖRÖK JÓZSEF. Szent István Társulat, Bp., 1995.
- HAVASY GYULA: *A magyar katolikusok szenvedései 1944–89. c. dokumentumgyűjtemény* Bp., 1990. saját kiadás.
- HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. Lámpás kiadó, Abaliget, 1996.

- HÉVIZI JÓZSA: *Az ismeretlen segítő*. (Nem mindenkiből halt ki az emberség a vészkor-szakban) in: *Magyar Nemzet*, 2004. Április 16. 4. p.
- HÉVIZI JÓZSA: *Prohászta öröksége a fehérvári egyházmegyében – Mezgár Lajos, a társadalomforradalmár pap*. in: *Valóság*, 2006. 9. sz. 76–88. p.
- HÉVIZI JÓZSA: *Tüntetések, harcok 1956-ban Budafokon*. *Városházi Híradó*, 2006. november 24. 6–7 p.
- BÁCSFAJNÉ HÉVIZI JÓZSA: *Mezgár Lajos közéleti tevékenysége*. *Egyháztörténeti Szemle*, 2007/1. VIII. évf.1. sz. 109–132. p.
- Igazságot-szeretettel*. *Glattfelder Gyula élete és munkássága*. Szerk. ZOMBORI ISTVÁN. Budapest-Szeged, 1995. METEM Kiad.
- IZSÁK LAJOS: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949*. Kossuth kiadó, Bp., 1985.
- KAHLER FRIGYES: *ÁVH történelmi olvasókönyv–4. Adatok az egyházüldözés történetéhez 1945–56*. Kairosz kiadó Bp., 2007.
- KAHLER FRIGYES: *A „fordulat” és az egyház(ak)*. I. és II. rész *Vigilia*, 2008/5 és 2008/6. sz.
- KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004. Jubileumi kalendárium. Kiadja a KALOT katolikus népfőiskolai mozgalom. Bp., 2003. Szerk. Bálint József s. j. és Dr. Kozma Róbert
- Kerkai Jenő emlékezete*. Szerk. ANDRÁS IMRE, BÁLINT JÓZSEF és SZABÓ FERENC. Kerkai Jenő Intézet, Bp., 1995.
- Kortárs magyar jezsuiták*. 1–2. Összeállította: SZABÓ FERENC S. J. I. kötet. Prugg Verlag, Eisenstadt 1991. II. kötet Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Bp., 1992.
- LÁSZLÓ T. LÁSZLÓ: *Egyház és állam Magyarországon 1919–1945*. Szent István Társulat, Bp., 2005.
- Lelkipásztori jelentések 1924–1926*. Források a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből III. kötet. szerkesztette: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2008
- LÉNÁRD ÖDÖN: *Erő az erőtlenségben*. Márton Áron Kiadó, Bp., 1994.
- C. A. MACARTNEY: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*. Occidental Press, Bp., 1993.
- Magyar egyháztörténeti bibliográfia (1980–1990)*. Bp., 1997. 223 p.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *„Állok Istenért, egyházért, hazáért”*. Írások Mindszenty bíborosról. Bp., 2000. 222. p.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty és Barankovics. Adalékok a „keresztény párt” problematikájához*. Eötvös József könyvkiadó, Bp., 2005. 114p
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*. Szent István Társulat, Bp., 2000. 346. p.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty-mozaik. Írások a bíborosról*. Ecclesia Kiadó, Bp., 2002.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *Prímások, pártok, politikusok 1944–45. Adalékok a magyar katolikus egyház XX. századi történetéhez*. Szt. István Társulat, Bp., 2005.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *„DEVICTUS VINCIT” Tanulmányok a magyar katolikus egyház 1945–2000 közötti történetéről*. Szt. István Társulat. Bp., 2002.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: *Mindszenty a Sándor-palotában*. Hat tanulmány. Eötvös J Könyvkiadó, Bp., 2005.

- Msgr. MÉSZÁROS TIBOR: *Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései*. Kiadó: Hetényi Varga Károly. Pécs, 1997.
- MINDSZENTY JÓZSEF: *Emlékirataim*. Negyedik kiadás. Az Apostoli Szék könyvkiadója, Bp., 1989. 497 p.
- M. KISS SÁNDOR – KAHLER FRIGYES: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortűzek, a Nagy per*. Budapest, Püski, 1997.
- NAGY TÖHÖTÖM: *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Universum kiadó, Szeged, 1990.
- NOVÁK ATTILA: *Theodor Herzl*. Tudomány – Egyetem sorozat, Vince kiadó, Bp., 2002.
- ORBÁN JÓZSEF GYULA: *Katolikus papok békemozgalma Magyarországon. 1950–56*. Bp., 2001. 307 p.
- PROHÁSZKA OTTOKÁR: *Az autonómia társadalmi jelentősége*. In Prohászka Ottokár Összegyűjtött munkái sorozatban, XXI. kötet: Az igazság napszámában. Szent István Társulat, Bp., 1929. 292p
- PROHÁSZKA OTTOKÁR: *A numerus claususról*. (1920) In: Prohászka Ottokár Összegyűjtött munkái. XXII. kötet. Szent István Társulat, Bp., 1929.
- PROHÁSZKA OTTOKÁR: *Modern pünkösöd*. Szerk. Frenyó Zoltán. Tinta kiadó, Bp., 2005.
- SHVOY LAJOS: *Önéletrajz*. I. Források a Székesfehérvári egyházmegye történetéből. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, 2002. Szerk: Mózessy Gergely. PPEK szám: 317
- SPANNENBERGER, NORBERT: *A Magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között*. Bp., 2005. Lucidus kiadó.
- SPANNENBERGER, NORBERT: *Die katholische kirche in Ungarn 1918–1939*. Franz Steiner Verlag Stuttgart 2006.
- SALACZ GÁBOR: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje (1948–1964)*. Görres Gesellschaft, München, 1988.
- SZABÓ CSABA: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Szent István Társulat – Magyar Országos Levéltár Bp., 2005. 506 p.
- SZABÓ CSABA – BALOGH MARGIT: *A Grósz-per*. Kossuth Kiadó, Bp., 2002. 313 p.
- Sz. Cs: *Táblát kapott Luttor Ferenc. Hetvenöt éves a füredi templom*. Új Ember 2002. okt. 6. szám.
- SZABÓ MIKLÓS: *Prohászka Ottokár és a katolikus egyházi törekvések 1896–1914*. Történelmi Szemle 1973. 1–2. sz.
- Dr. SZÁNTÓ KONRÁD: *A katolikus egyház története* II. köt. Ecclesia, Bp., 1988. 935 p.
- SZEGHALMI ELEMÉR: *Keresztény küzdelmek és megtorpanások*. Az Új Ember 1945–1956 között. Új Ember kiadó, Bp., 2000. 132p
- Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon (1919–1945)*. Szerk: SZILÁGYI CSABA. Agóra VI. A Faludi Ferenc Akadémia sorozata. Gondolat Kiadó – Barankovics Alapítvány – Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2008.
- SZOLZSENYICIN: *Együtt* I. és II. kötet. *Oroszok és zsidók a Szovjetunióban*. Allprint kiadó, 2004–2005.
- TILKOVSKY LORÁNT: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoportpolitika és Magyarország 1938–1945*. Kossuth kiadó 1978.
- TALLÉR KRISZTIÁN: *Székesfehérvári püspökség a XIX. század végén*. (Dissertatio ad Baccalaureatum) Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Bp., 2004
- Tétény-Promontor*. Budapest XXII. kerületének története. II. kiadás, Bp., 1988. 318, 365p.

- „Tizenhárom nap, amely.”: *Tanulmányok az 1956-os forradalom történetéből*. Szerk. HORVÁTH MIKLÓS. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp., 2003.
- TOMKA FERENC: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–90 és az ügynökkérdés*. Szt. István Társulat, Bp., 2005.
- TOMKA MIKLÓS: *Csak katolikusoknak*. Budapest, Corvinus, 1995. 224 p.
- TÓTH ÁGNES: *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései*. Kecskemét, 1993. www.mtaki.hu/docs/cd1/tothagnes61/04b.htm
- Üldözött jezsuiták vallomásai*. Anima-könyvek 8. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 1995. 198.p. szerk. Szabó Ferenc S. J
- VARGA JÓZSEF: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós? II. rész*, Bp., 1992. 301. p.
- VARGA LÁSZLÓ: *Kérem a vádlott felmentését!* Saját kiadás, Ohio, 1979.
- VIDA ISTVÁN: *Szociális irányú katolikus mozgalmak hazánkban (1935–49)*. In: *Magyar Egyháztörténelmi Vázlatok* 1992/4.

ORAL HISTORY

- Ábel Margit (a Kossuth L. utcai Promontor vendéglő tulajdonos család leszármazottja) visszaemlékezése 2010. április 9-én, lakásán.
- Bálint József visszaemlékezése, 2007. január 6-én a kispesti jezsuita templomban.
- Baranyi Antal visszaemlékezése, 2005. Budafok.
- dr. Bárdosy Pál 2007. febr. 13. Budai Nagy A. Gimnáziumban
- Bodai Jenő – 93 évesen, 2005. április 26-án Pilisvörösváron emlékezett minderre vissza.
- Christ Ottóné 2004. októberében lakásán.
- Fekete Sándor (Budafok) visszaemlékezése.
- Fleck Ottó, 2007. febr. 13. Budai Nagy A. Gimnázium.
- Fónay Jenő, 2010. ápr. 23.
- Garbóczy László folyamatosan 2007–2010.
- Haller József visszaemlékezése, 2005. július 7.
- Hock György visszaemlékezése 2010. április 9-én, Ábel Margit lakásán
- Hollai Ferenc visszaemlékezése, 2007. július 11-én, a lakásán.
- Hutyka Sándorné 2007. február 19.
- Keresztes Sándor saját visszaemlékezése, 2004. április 8.
- Keszthelyi Ferenc visszaemlékezése káplán éveire.
- Kopházy Erzsébet, 2007. február 28., budafoki lakásán.
- Neményi Lajos (1911–2003) atyát Máriaremetén kerestem föl 2003-ban, röviddel halála előtt.
- Nemeshányi Hubáné Takács Zsuzsa, 2010. április 20.
- Vénné, szül. Popelka Ágnes budafoki lakos visszaemlékezése 2005. okt. 07.
- Pagács Pál budafoki lakos visszaemlékezése (2004. április 10.)
- Pelsőczy Ferenc atya ezt maga mesélte édesanyámnak, „Szerafin – Borhy Józsnak” 1989. október 4-én, amikor hajlott korában Törökbálinton meglátogattuk.
- Perhács Lászlóné többszöri visszaemlékezése 2005–2007 között lakásán.
- Swäger Erzsébet budafoki lakos (sz.1923) visszaemlékezése 2007. október 20.

Szabó Mariska néni 2004. novemberében lakásán.

Takács Attila és Nemeshányi Hubáné Takács Zsuzsa visszaemlékezése 2010. április 19.

Takács Ferenc e-mailben küldött levelet erről a megbízatásáról, melyre édesapja kérte föl. (ideje: 2006. november 9.) November 14-én kiegészítette telefonon.

Takács Zoltánné (Budafok, Játék u.) visszaemlékezése szerint (2005. október 20.)

Vén Emil fia; Vén Péter visszaemlékezése szerint. (2006. január 5.)

Vincencia nővér – Wahltler Mária (1921-) Szt. Vincés irgalmas nővér visszaemlékezése

NÉVMUTATÓ

A

Aczél Zoltán, 84
Apáthy Antalné, 150
Apor Vilmos, 27, 29, 35, 55, 58, 59, 174, 175, 177
Ásguti Ádám, 32, 39, 137, 145, 147, 148, 149, 158,
162, 163, 169, 170, 171, 179

B

Badalik Bertalan, 105, 161, 163
Bálint Klára, Szerb Antal felesége 56
Bálint Sándor, 73, 105
Bangha Béla, 19, 69,
Barankovics István, 73, 92, 105, 106, 107, 116,
117, 118, 198,
Baranyai János, 67, 68, 75, 95, 123, 124, 125, 126,
132
Baranyi Antal, 149, 169, 170
Barbély Pál, 1, 136, 137, 143, 145
Bárdosy Géza, 55, 68, 82, 101
Bárdosy Pál, 67, 68, 155
Bélafalvy Imre, 101, 102, 136, 137, 189
Berényi István, 129
Bergendy János, 93
Berta Pál, 66
Boday Jenő, 21, 22
Bodnár Remig, 103
Bokor József, 33
Bonyár János, 67, 68, 155
Borhy Edit, 92
Borhy Józsa, 10, 57, 92, 97, 143, 155
Brázay Kálmán, 65, 74, 103, 144
Brischits Frigyes, 125
Bujáki László, 138
Bukta József, 111, 121, 122, 132
Büttner Ferenc, 39, 50, 53, 59, 93, 101, 103, 136

C

Czermann Antal, 17, 18, 24, 31, 32, 34, 51, 52, 53,
60, 84, 123, 124, 177
id. Czermann Lajos 52, 116, 126, 159,
ifj. Czermann Lajos 159
Cziglényi Ádám, 92, 105
Csávossy Elemér, 27, 69
Csitáry Emil, 48, 66

D

Dálnoki Miklós Béla 73, 108, 109
Dám Ilona, 170
Dányi Miklós, 87, 114
Darányi Kálmán, 52
Desits István, 139, 147, 148,
Dinnyés József, 78
Dobos Mária, 141
p. Dombi József 22
Doroszlai Béla pap 17
Dolfuss, 19, 38
Dubrowszki, 146
Dudás Miklós, 161, 172,

E

Eckhardt Sándor, 93, 105
Eckhardt Tibor, 38
Ékes Ilona, 170
p. Elsasser Gyula 21
Elszászer József, 122, 125
Emődi László, 170
Endre László, 55, 130
Ernszt Sándor, 18
Esterházy György, 71
Eszéki Imre, 152, 163

F

Farárik Béla, 167
Fehér István, 144, 155, 156,
Fehér Istvánné, 56, 129
Fervágner Lőrinc, 78, 79
Fervágner Ádám, 87, 101
Fodor László 29
Folláth Ádám 32, 33, 59, 60, 79, 147, 148, 182
Francois Cézárné, 85
Fresz József, 92
Funke Sándorné, 61

G

Garbóczi László, 114, 158, 170
Gátszegi István, 83
Geiger Jakab, 79, 86
Gergely Béla, 64
Gömbös Gyula, 36, 38, 129

Grósz József, 63, 64, 69, 72, 108, 142,161
Gyarmati István, 85, 122, 146, 170
Gyéressy Béla, 169, 170
Gyóri Vilmos, 152

H

Háberman József, 155
Haklik Lajos, 21, 45
Hantzmán Lipót, 145, 148, 149, 151
Hausler József, 99
Haut József, 135, 150, 151, 152, 163
Hollai Ferenc, 95,135
Hóman Bálint, 39, 66
Horthy Miklós, 53, 62
Hunya Benedek, 73
Huszár Károly, 18,22

I

Ikvai László, 20, 21, 22, 45, 174
Istvánffy Ede, 129,130

J

Jakob Lorenz, 20
Jakosits, 140, 143, 144, 145,
Jancsó, 145
Jandó Gyula, 155, 157
Jegg Géza, 55, 56, 59, 110, 129, 130,
Jelenits István, 166
Joseph Cardijn, 21, 22, 91

K

Kabdebó Kálmán, 86, 103, 163
Káldor Adolf, 57
Karvály Zsigmond, 33, 182
Kassai, 92, 201
Keresztes, 47, 58, 59, 68, 71, 73, 75, 77, 81, 82, 83,
84, 86, 91, 104, 106, 107, 118, 125, 137, 145,
146, 170
Kerkai Jenő, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 58,59,
72, 73, 74, 90, 105, 107, 174, 175
Kertész László,44, 45
Keszthelyi Ferenc, 11, 136, 146, 147, 151, 167,
169
Kevey Károly, 155
Knorr Aurél, 85, 94
Kollerits Károly, 52, 83, 99, 201
Kolumbán Virgil, 103, 110, 111, 126
Komoróczy Zoltán, 156
Kopházy Erzsébet, 56, 69, 71, 86, 142
Kovács Béla, 29, 58, 71, 108, 123, 174
Kovács Sándor, 27, 106, 161
Kovrig Béla, 22, 35, 59, 73, 81, 105
Kozó Gyula, 131,
Krasznai László, 86

L

Lénárd Ödön, 93, 115, 170
Loksa János, 126
Lukács Kornél, 155
Luttor Ferenc, 52, 145, 146, 147,

M

Marksteiner Béla, 52, 84, 97
Márkus József, 154, 155
Marton Béla, 169
Mericzay Aladár, 60
Mezgár Lajos pap, 25, 27, 30, 34, 35-47,53-55,
62-66, 70-84, 90-96, 98-101, 104-106, 110, 113,
114, 116, 117,122-131, 133-136, 146, 147, 168,
171, 175, 177, 178, 180, 187
Midrik Emília, 122
Mihelics Vid, 22, 46, 93
Miklós Béla pap, 62
Miklós József pap, 92, 136, 147, 168
Mindszenty, 22, 27, 29, 49, 63, 64, 69-74, 78, 79,
91, 102, 104-108, 112, 115-117, 119, 125, 132,
150, 161, 174, 175, 179,
Morvai Béla, 43, 131
Moskál Péter, 151
Munkácsy Károly, 126

N

Nagy Ferenc, 54, 55, 67-71, 74, 75, 86-88, 93-95,
100, 101, 112, 114-117, 119-121, 123, 124,
132,139, 141-145, 178, 191
Nagy Miklós, 93
Nagy Töhötöm, 19, 20, 34, 73, 90,
Nagykovács Milenkó, 10, 18, 51-53, 84, 178
Neményi Lajos pap, 11, 17, 34, 39, 44, 106, 134,
135, 148
Németh Gyula pap, 133, 145, 147, 151, 153

O

p. Oslay Oswald, 60
Oszvald Ernő, 143

Ö

özv. Horváth Györgyné, 98

P

P. Kovács István, 154
Pagács Pál, 57
Palágyi Sándor, 85, 86
Pálffy Fidél, 37, 74
Pálffy József, 73, 74
Pálos Pista, 92
Papp Kálmán, 27, 106
Pehm József, 27, 29, 174
Pelsóczy Ferenc, 34, 54, 85, 91, 97, 104, 105, 133,
135, 136, 137, 183

Pentz Károly 60
Péterfy Gedeon, 79
Pikovszky Jenő, 88, 112
Pokoli István, 156,
Polinger Gyula, 101,
Pollacsek Gyula, 67, 68, 69, 122, 126, 159
Pollacsek Gyula, 125, 126, 138, 140
Pollacsek Kálmán 69
Pongrácz Ferenc, 98, 99, 100, 156, 158
Poós Rezső, 39, 51, 59, 60
Potyondi Imre, 24
Prohászka Ottokár, 27, 45, 51, 61
Prokópius Nándor 70
Prokópius Nándorné, 59, 88
Prokópius Gábor, 70, 87, 88, 93, 100, 114

R

Rácz Béla, 86, 146
Rajk László, 90, 112
Réder György, 67, 68, 76, 123
Réder Károly, 67, 76,
Reisz Józsefné, 138
Rétfalvy, 103, 122, 137
Románszki József, 64, 145, 146, 170
Rónay György, 73, 93, 104, 121,
Roszner, 32, 33, 183

S

Sauer Nándor, 57
Schaar Bernát, 129
Schmidt Vilmos, 154-158
Schück István, 55, 130
Schütz Antal, 27
Seybold Frigyes mérnök, 17
Shvoy Lajos, 7, 9, 10, 17-19, 23-25, 27, 29-32,
34-36, 39, 43-51, 53, 63, 65, 69, 70, 72, 74, 75, 77,
79, 81, 88, 91, 93-95, 98-99, 101, 104-106, 110,
113-115, 133, 136-137, 139, 142, 145, 148, 150,
152, 153, 161, 163-170, 175, 177, 179, 180, 185,
189,
Slachta Margit, 73, 74, 107, 120, 121
Soós, 175, 176
Stefkó Klára, 56, 113
Steiner Fülöp, 8, 236
Straub Erzsike, 97
Sümegeh, 172, 173
Szabó György, 99
Szálasi Ferenc, 68
Szappanos Béla, 107
Szattler Andorné, 59
Szémann, 141

Szick József fakereskedő, 63, 84, 122
Szilágyi György, 21
Szóke Gyula, 37
Szóke Gusztáv 52, 61
Szóke Gusztávné, 61, 88
Szóke József, 86, 105
Szóke Lajos, 138, 139, 140, 141
Szóke Árpád, 190,
Szüts Pál, 88, 113, 114

T

Takács Pál, 74, 144, 154-158,
Teleki Pál, 22, 29, 30, 35, 174
Till József, 86
Tóth Róbert, 158
Törley, 52, 54, 57, 83, 99, 100, 105, 116, 162, 178
Török Henrik kántortanító, 33, 183
Trüger Ábrahám, 56, 104
Tubel Gyula, 21, 45
Tyler népszövetségi ellenőr 38

U

Ugrin József, 73, 90
Unger István, 36

V

Váradi Kálmán, 58
Varga Béla, 105, 174, 190
Varga János teológiai tanár, 92
Varga László, 95, 104, 105, 107, 174, 185
Vass József, 18, 19
Vén Emil, 71, 154, 155, 159, 160, 165, 167, 171
Verebes Antónia, 122
Vilt Tibor, 57, 129, 154, 155, 159, 160

W

Wágner János, 32, 33
Wahtler Mária (Vincencia), 132, 145-147, 170
Werl 80

X

XI. Pius, 19, 20, 28, 45
Xurczy Teofil, 63

Z

Záborszky Nándor, 52, 59, 60, 84, 99,
Zichy Nándor, 13
Zimándi Pius, 65, 111, 121
Zimber Ágoston, 56

TÁRGYMUTATÓ

A

A tökéletesebb állam, 39, 40
Actio Catholica, 7, 19, 20, 25, 32, 34, 44, 48, 57,
69, 70, 84, 93, 113, 115, 121, 125, 175, 194
AEH, 152, 166
Antaltelep, 18, 52, 53
Apostolkodó Testvérek Társulata, 61, 88

B

Budafoki Ferences Mária Gondozó Nővérek, 59

C

Canonica Visitatio, 76
Credo Egyesület, 50

D

Demokrata Néppárt, 73, 105-107, 121
DIKA, 23, 26
DLO, 23, 25

E

Egri Norma, 60
Egyházközi Munkácsoportok, 28, 29
Egyházmegyei Ifjúsági Egyesületek Központja,
24, 25
Americana, 50, 52, 65, 68, 73, 89, 90, 103
EMSZO, 26, 28, 33, 34, 44, 50, 57, 82, 105, 174,
177, 183, 184

F

Friss Újság, 39
Független Kisgazda Párt 71, 74, 90, 125, 157

H

Hivatásszervezet, 26, 28, 29, 34, 35, 37, 44, 45,
48, 57, 82, 107, 127, 174, 177
Híveimnek, 54, 84,

I

ILKA,

J

Jézus Szíve Társulat,
JOC, 21
Jurisits Miklós cserkészcsapat, 51, 87

K

KALÁSZ, 23, 25, 30, 31, 81
KALOT, 23-26, 29-34, 44, 57, 72, 73, 81, 82, 89, 90,
107, 174
Katolikus Legényegylet, 23, 51, 185
Katolikus Néppárt, 13, 14, 27, 73
Katolikus Szociális Népmozgalom,
Katolikus Szülők Szövetsége, 85, 113, 119
Keresztény Ifjak Egyesülete, 17, 18, 52, 53, 61, 90
Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt, 14
KGSZP, 24
KIE, 13, 21, 22, 23, 33, 54, 55, 56, 57, 69, 72, 74,
92, 95, 97, 103, 104, 120, 138, 147, 150
KIOE, 21, 23, 25, 26, 28-30, 33, 44-46, 59, 81, 83,
90, 95, 174, 184
KLOSZ, 23

M

Magyar Front, 73, 74
Magyar Kultúra, 19, 22, 35
Magyar Norma, 60
Mária Kongregáció, 50, 51, 61, 65, 83, 87, 103, 104

N

National Catholic Welfare Conference, 70
Nemzeti Segély, 70

O

Országos Keresztényszocialista Párt, 18

P

Pfarrjugendvereine, 32, 186

Q

Quadragesimo anno, 10, 19, 20, 28, 29, 40, 45

R

Rerum novarum, 14, 16, 18, 40, 59
Rózsafüzér Társulat, 83, 85, 89, 137, 138
Rózsavölgyi Kulturális Egyesület, 122

S

Szent Alajos Fiúkongregáció, 86
Szent Erzsébet Segítő Egyesület, 61, 65, 103, 109
Szent Ferenc leányai, 56, 59, 67

Szent Imre Otthon, 61, 63, 65, 85, 88, 95, 98, 113
Szent József cserkészcsapat, 52, 86, 123
Szent Kocsmá, 96, 97
Szentlélek Hárfája énekkar, 87
Szeretetház, 56, 59, 60, 61
Szervita Nővérek, 63
Szívőárda, 85, 89
Szociális Misszió Társulat, 50, 51, 61, 82, 88, 125,
177
Szülők Szövetsége, 83, 85, 89, 108, 113, 114,
119–121

U

UNRA, 70

V

Volksbund, 71, 72, 79, 80, 148, 175, 177, 179, 181,
182
Vöröskereszt, 45, 68, 69, 70, 111, 125, 157

Z

Zeneegyesület, 65, 103, 116, 122, 124
zsidómentés, 53-58, 175, 177, 178

ILLUSZTRÁCIÓK

1. 1947. május 11: Eucharisztikus nap Budafokon. 1. Kolumbán Virgil, 2. Záborszky Nándor, 3. Pelsőczy Ferenc, 4. Hock József, 5. Badalik Bertalan, 6. Shvoy Lajos, 7. Mindszenty József, 8. Mezgár Lajos, 9. Nagy Ferenc, 10. Ásguti (Folláth) Ádám

2. Czermann-ház és Folláth-ház ma, Budafok

3. Egykori Szent Imre Otthon ma, Budafok

4. templom Antaltelepen

5. Páduai Szt. Antal templom alapítása

6. Oltár színes üveglakkal

7. Adományozó Dr. Czerman Antal és neje Kramberger Valéria, 1939

8. Egykori KIE-központ ma, Fövenyesen

9. KIE-központ, Fövenyes

10. Egykori gyermeküdülõ ma

AZ EGYHÁZI SZEGÉNYGONDOZÁS MÓDSZERE.

IRTA:
DR. MEZGÁR LAJOS.

KIADJA:
CARITAS. SZÉKESFEHÉRVÁR.

A VÖRÖSMARTY NYOMDA NYOMÁSA, SZÉKESFEHÉRVÁR.
1931.

11. Caritas számára írt módszertani segédlet

NYILATKOZAT

Afentírott kijelentem, hogy az alábbi kérdőpontokra az igazolási eljárásban meghatározott felelősségem teljes tudatában, legjobb tudomásom és lelkiismeretem szerint válaszolok:

1. Név (korábbi név): Czermann Lajos
2. Születési hely, év: Budapest, 1892 nov. 14
3. Családi állapot, gyermekek száma: nős, 2
4. Lakás helye, szobáinak száma: Budapest, Anna u 11. 2 szob. és 1 iroda
5. Iskolai végzettség, különleges szaktudás: kereskedelmi, vegyészeti, élelmiszer kémia, gyógyszerészet
6. Foglalkozás, illetve szolgálati beosztás: gyógyeszi termelői vegy. szaktudó
7. Ha alkalmazott, a munkaadó neve, cége, telephelye: _____
8. Ha önálló, cége, telephelye: Czermann Lajos Budapest Anna u 11.
9. Jövedelem, illetve készpénz és természetbeni illetmény: _____
10. Mióta áll a jelenlegi munkaadó szolgálatában: _____
11. Melyek korábbi munkahelyei: "Aris" állatgyógyászati szov. mint laboratórium, Hamburg, 1 évig.
12. Ha önálló, ezen tevékenységét mióta folytatja? 1927 október 20
13. Mint alkalmazott mikor lépett legutóbb el? _____
14. Miféle voltak korábbi illetményei? _____
15. Miből állott és milyen értéket képviselt a vagyona 1937 január 1-én? Anna u. 11 sz. ingatlan fele kb. 50.000 P értékben.
16. Miből állt és milyen értéket képviselt a vagyona 1945 január 1-én? Ugyanaz, mint fent.
17. Teljesített-e katonai szolgálatot, mikor, milyen minőségben, milyen kötelekben? 1912-1918. és 1919-ben 4. vörösdandár I. században.
18. Milyen kitüntetésben részesült? mint hadirokka I. osztályos vitézségi érem, Karoly esküvőkereszt.
19. A legutolsó népszámláláskor milyen anyanyelvűnek vallotta magát? magyarul.
20. Korábbi magyarosított nevét visszaváltoztatta-e és ha igen, mi okból? _____
21. Volt-e a Volksbund tagja? nem.
22. Volt-e a német hadsereg, illetve az SS szolgálatában, ha igen, mikor és meddig? nem.
23. Német katonai, rendőr vagy egyéb hatóságokkal volt-e kapcsolatban, ha igen, minőben? nem.
24. Járt-e kiküldetésben Németországban, ha igen, mikor, mi célból, kinek a megbízásából? _____
25. A zsidótörvény végrehajtásával kapcsolatban milyen tényleges szerepe volt? semmilyen.
26. Árúszott-e ki zsidó üzletet? nem.
27. Vásárolt-e ilyen kiárúszott árut? nem.
28. Szerzett-e zsidóktól eredő rádiót? Ha igen, mikor, milyen körülmények között? nem.
29. Beköltözött-e zsidó lakásba, ha igen, mi okból? nem.
30. Mint nem bombakárosult cserélt-e az 1940. évi január 1-től lakást, ha igen, mikor, mi okból? nem.

13. Czermann Lajos nyilatkozata igazoló eljárásban

Vicéme kár-
át rendeztek a
vérek. Napokig
és a jellek-
gyűjtötték szegé-
fáradásuk nem
tlen, bőven fel-
lód, amivel vé-
szen örömet zse-
Fleck László,
vona, Möröz
by Ede, Flach-
Károly, Nagy
Jenő bentek
en 55 kg. húst
flak, Pongrácz
érszükségeit,
vet jutattva a
hushoz jutott
a Werl család
vally Ödöné
ingya Sövény-
lő, továbbá sző,
jánlott fel a

in. Ferwagner
és a Mező-
lőttek. Nem
em: François
é és Schleiber
k sütemény-
ion és Réder
kekszről, cu-
lt befejeztül

dr. Donszky
aki dohányt
Eisele Ká-
lmalz járult
fecsényi já-
uttatott sze-
ők el fogják
k hálás szív

való vasár-
ünnepi va-
on csupahus
főttük pupo-
ogatván ötet
meg szavak-
sántak nékik.
szébbe hiba
gy hangulat-
t, akik azt a
lástól kezdve
től kezdébe
eten ök ma-
génygondozó
miékezésünk
csak fejle-
s-örömléket
k, de hozzá
tudjuk, hogy
oldog kara-
zárú virágot,
si emlékezés
a legszebb
bunka.

Az Egri Norma beszámolója

Múlt év február 1-én alakult meg Budafokon az Egri Norma. Egy esztendője, hogy elindította a gyűjtő hölgyeket első útjukra s ide hozta közénk a szegénygondozó nővéreket és most csütörtökön már beszámoló tartott a csónka év eredményeiről és tanulságairól. A Városunka kötegyűlései termét zánfolásig megtöltötte a tulajnom részt hölgyekből álló közönség. A széksorok kevéseok bizonyultak, sokan állva kényserültek végighallgatni a felejthetetlen szép gyűlést. Megjelent rajta Oslay Oswald Ferenczéné atya, az Egri Norma megteremtője is, továbbá a kecskeméti Szegényügyi Hivatal igazgatója, vitéz Szatmáry Kálmán.

Zaborszky Nándor polgármester előnik megnyitója után dr. Halmos László városi jegyző, a szegényügy vezetője terjesztette elő az E. N. múlt évi működéséről szóló jelentését. Hálával és köszönettel emlékezik meg a jelentés P. Oslay Oswaldról, akit szerető szíve rávezetett a szegényügyi problémának szinte tökéletesnek mondható megoldására. Azután a gyűjtőhölgyek keserves, sokszor megalázással járó munkáját ismerteti. Az ő fáradozásuknak köszönhető, hogy a szegények gondozására szükséges összegek rendelkezésre állottak. Átlag havonta 96325

P-t gyűjtötték, ennek nagyobb része filléres adományokból jött össze. Legjobb eredményei végződött a gyűjtés márciusban, amikor 112811 P. gyűjtő össze, leggyűjtőbb volt a novemberi eredmény: 88019 P. Februáriól decemberig belőlyi össze-
ten 1059581 P. gyűjtésen kívüli adományokból 15262 P. A gondozott szegények száma az első hónapban 77 volt, decemberben már 105. A gyűjtött pénzből cányi szegénynek látotta a teljes ellátása, amely az élelmezésen kívül a lakásra, fűtésre, ruházattal sőt bútorral való ellátásra s a ruházat tisztántartására is kiterjedt. A tényleges szükséglet azonban jóval nagyobb. Sokan vannak még, akik gondozás alá vonandók lennének. A társadalmi is tudna az eddiginél nagyobb áldozatot hozni. Budafoknak kerekén 5800 családjából mindössze 1638 család járult hozzá adományával a szegények ellátásához. Ha munkanélküliekre 800 családot s a megélhetés nehézségeivel küzdőkökre 1000 családot számunk, még mindig volna több mint a 2000 olyan család, amely eddig kivonta magát a segélyezés kötelessége alól. A jelentés ennél a pontnál üdvös figyelemre-
tessel fordul tájékoztatóanok, hogy a kérégető koldusoknak ne adakoz-

zanak, hanem ajánlják fel alamizsnájukat az E. N. céljaira. Azokat pedig, akik eddig is adtak, arra kéri, hogy emlékjék fel havi kvótájukat. Végül lelkes szavakkal köszöni meg a nővéreknek és gondozó hölgyeknek önfeláldozó szeretettel végzett tevékenységüket.

A gyűlés a jelentést egyhangulag elfogadta Jantsovits Jenő rendőrfőtanácsos azon praktikus indítványával együtt, hogy a jelentést sokszorosítva küldjék meg az eddig adakozóknak, de azoknak is, akik nem adtak, legalább azok is ösztönzést kapnak a nemes társadalmi munkához való csatlakozásra.

Most Oslay pater emelkedett szó-
lásra. Az élni tudás nagy mesterének, az élet trubadurjának, ama Assisi-
béli Francesco teltvének késő unokája az életművészetéről beszélt. A szép élet alapja és végső célja felismerése és kialakítása az isteni eszmének, amely a csecsemő tudat nélküli boldog mosolyában bukkanik fel előttünk először, aztán a minden-
ség és lét titkainak és csodáinak lassu derengésében és megvilágosodásában és szokon keresztül az értelemi megismerés körébe kerül, hogy végül tudatos csatlakozással a teljes kialakulás felé vitessék. Ennek a csatlakozásnak fokozatai: akarni minden-
kinek a magáét, akarni mindenki-
nek a javát és mindenkiért odaadni

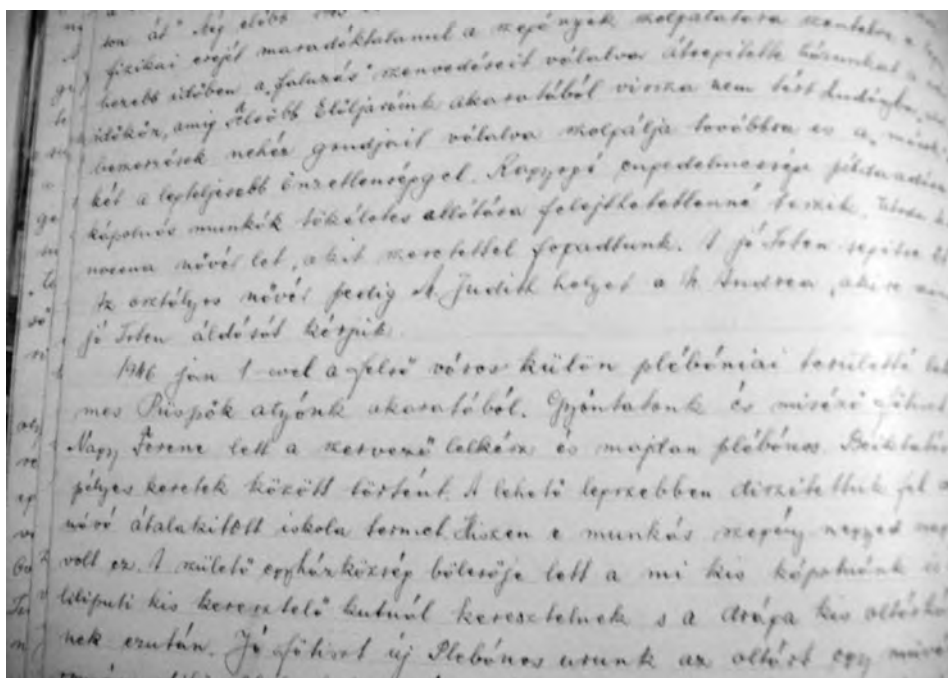
önmagunkat. Az önfeláldozásnak ezen hősi magasságig emelkednek a gyűjtő hölgyek és a szegénygondozók. Az ő szenvedni tudásuk teszi lehetővé, hogy ma már 14 városban működjék az E. N., a sok ezer szegény öröme. A mély filozófiai tudással fel-
épített, költői képekben gazdag beszédnek frenetikus hatása volt, a közönség hosszasan ünnepelte az egyszerű, szerény Ferencs atyát.

Befejeztül vitéz Szatmáry Kálmán igazgató tartotta meg előadását. Elmondotta, hogyan került ő kapcsolatba az E. N.-val. Ismertette annak áldásos hatásait. Kecskeméten 1300 gondozott szegényt lát el a város lakossága az E. N. rendszerével. Meg is van ott a teljes harmonia, ami ma annyira hiányzik a világnak. Néhány bájos történetkével is kedveskedett a kecskeméti szegények életéből. Mint farsangi aktualitást felemlítette azt a módot, ahogyan a bál mulatságokat is felhasználják a világnak a szegények javára. Rendszeresítették az u. n. néma bált: addig nem kezdődik a tánc, amíg a szegények részére nem gyűjtö-
tenek. A szép előadást teljeszéssel fogadta és nagy tapszal jutalmazta a közönség.

A gyűlést Zaborszky Nándor polgármester emelkedett szavakkal zárta be, újabb köszönetet mondva mind-
ozoknak, akik az E. N. múlt évi siker-
res működésében részt vettek.

[Handwritten notes in cursive script, partially illegible]

14. Az Egri Norma 1 éves évfordulója Budafokon

15. Részletek a ferences nővérek könyvéből

Felhívás

Budafok nemes szivü társadalmához

<p>A szegény-ellátás korszerű eszméje megoldja s lehetővé teszi, hogy akik csak filléreket is tudnak áldozni, részesévé váljanak a rendszeres és tökéletes szegénykérdés megoldásának.</p> <p>Budafokon az anyagi alapot a jólelkű adakozók adják, az adományt az önfeláldozó gyűjtőhölgyek szedik össze, kiknek névsora a következő:</p> <p>Brázay Károlyné, Borza Sándorné, Bécsi Kornélia, Garay Gabriella, Haulek Gusztávné, Horváth Manika, Jankovits Edéné, Karay Terézia, Kriszán Erzsébet, Körtvélyessy Beláné, Költész Borika, Lemtyay Júlia, Lehnert Ágostonné, Lohsteiner Józsefné, Lulier Imréné, Medgyasszay Árpádné, Neidhardt Istvánné, Papp Irénke, Poliesek Róza, Varga István, Vaskúti Angyalka, Vaskúti Ilonka, Váradi Etelka, Werner Rózsika, Zimmermann Mária, Zsitnyey Irma.</p>	<p>A szegények szükségszerű ellátásáról a szegénygondozó Nővérek gondoskodnak.</p> <p>Az első megajánlások 1934-ben történtek és azóta is évről-évre bővül a nemes szivü adakozók névsora.</p> <p>Most dr. Jagg Géza polgármester lapunk útján is kéri, hogy aki csak teheti és amilyen mértékben csak teheti, emelje fel a megajánlott összeget; aki pedig még nem ajánlott fel ezideig semmit sem, most tegye meg, mert a szegénygondozás Isten gyönyörű gondolatát valósítja meg, hogy ne szóródjunk széjjel, hanem kés a kézbe téve, egymásra utalva, egymást támogatva járjuk az élet útját.</p> <p>Tehát aki még nem kapcsolódott be ezen irgalmasság körébe, tegyék most, hogy örömmel irhassák be nevüket az immert gyűjtőkönyvbe.</p>
--	--

16. A polgármester felhívása – adakozó családok

Dr. MEZGAR LAJOS prépost-plébános Urnak

B u d a f o k .

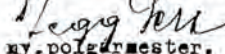
Igen tisztelt P r é p o s t U r !

Arról értesültem, hogy Prépost Ur ellen a zsidó kérdésben elfoglalt álláspontja miatt eljárás van folyamatban. Miután az u. n. zsidótörvények végrehajtása idején Prépost Ur a vezetésen álló BUDAFOK megyei városnak volt központi plébános, lelkiismereti kötelességemnek tartom, hogy az akkori súlyos és rendkívül nehéz időnek eseményeit felelevenítsem s a következőket jelentsem ki:

Prépost Ur a zsidó kérdésben mindenkor teljesítette papi s emberi kötelességeit s állandóan igyekezett ellensúlyozni szélső-jobboldali körök azon törekvéseit, hogy a város lakosságát a zsidók ellen gyűlöletre izgassák. Nagy részt Prépost Ur egyházi, közéleti s társadalmi működésének köszönhető, hogy BudafoK lakosságának nagy többsége részvétel s együttérzéssel viseltette a zsidóság iránt. Amikor az u. n. gettó felállításakor Endre László elrendelte, hogy a zsidók a városzéli téglagyárban helyeztessenek el, ismételtan megjelent nálam s kérve-kért arra, hogy akadályozzam meg ezt az embertelen intézkedést. Nyilas körök részéről féktelen izgatás folyt s Prépost Ur volt a városban a legszilárdabb erkölcsi tényező, akire támaszkodhattam ekkor, amikor Endre László és a nyilasok terrorjával és fenyegetéseivel kellett szembenézniem. Több ízben hangoztatta előttem, hogy BudafoK város régi tisztességét s hírnevét ne engedjük a zsidó kérdésben bemocskolni. Amikor pedig úgy éreztem már, hogy Endre László terrorjának s gettó ügyben nem tudok ellentállni, elakartam hagyni tisztemet, megint csak Prépost Ur volt az, aki Bárdossy Géza polgármesterhelyettes, tanácsnokkal együttesen kérve-kért arra, hogy a keresztény emberiség érvényesülése érdekében maradjak helyemben, nehogy egy új polgármester kinevezése esetében a zsidósággal szemben még sulyosabb helyzet álljon elő. Prépost Ur ismételt közbenjárására és határozott kívánságára rendelkeztem úgy, hogy a megkeresztelt sárgacsillagosok lakóhelyeül a város főterem/: Szt. István tér/: a katolikus főtemplom mellett fekvő épületet jelöltem ki, nyilas körökben ez az intézkedés is óriási felhőborodást és nemcsak velem szemben, de Prépost Ur ellen is hatalmas gyűlöletet váltott ki. Ugyancsak Prépost Ur kérésére adtam a fennálló rendelkezések ellenére engedélyt arra, hogy a lelkesek a megkeresztelt sárgacsillagosokat látogathassák, nekik lelki vigaszt nyújthassanak s hogy ezek a sárgacsillagosok a templomokban megjelenhessenek s a szertarásokon résztvehessenek. Így történt az, hogy egyik nagy egyházi körmeneten sárgacsillagosok résztvettek, ami miatt a nyilasok felháborodottan tettek nálam Prépost Ur ellen panaszt. Prépost Ur azonban ezen emberies tevékenységét továbbra is változatlanul folytatta. Meggyőződéssel állithatom, hogy Prépost Ur a zsidóság érdekében mindenkor a legeredményesebben s az adott viszonyokhoz képest a legeredményesebben működött a fennálló szabályokkal élesen szembehelyezkedve.

Végül büntetőjogi felelősségem tudatában is kijelentem, hogy fenti nyilatkozatomat bíróság vagy illetékes hatóság előtt bármikor esküvel is hajlandó vagyok megerősíteni.

Fogadja Prépost Ur őszinte tiszteletet és igaz nagyrabecsülésem nyilvánítását:

ny. polgármester.

17. Jegg Géza tanúskodása

I. Első pillanatra oktalan eljárásnak tűnhetik fel, hogy hazánk háborús és válságos viszonyai között valaki erkölcsi-hitelének védelmében s a hitelrontók elleni fellépéssel fáradozzék. Pedig a KALOT-Mozgalom jelenleg becsülete-megvédésének ügyében járul az A.C. Országos Elnöksége elé abban a meggyőződésben, hogy ezzel nemcsak erkölcsileg megengedett módon cselekszik, hanem szigorú lelkiismereti parancsot is követ.

II. Az erkölcstani elvek szerint ugyanis az egyes embernek is minden körülmények között joga van becsületének szellemi javaihoz s ebből származik kötelezettsége a kiidelemre s nagy érték megtámadóival szemben - menylyivel inkább fennáll ugyanez egy olyan erkölcsi testület esetében, mint a KALOT-Mozgalom, amelyről nemcsak az A.C. Országos Elnöksége hangoztatta az elmúlt években, hogy a magyar katolicizmus legszélesebb medrű szervezkedése, hanem maga a Nagyméltóságú Püspöki Kar az 1941-i őszi konferenciája után közös pásztorlevélben hirdette meg, hogy "a falusi legények agrárfiúsági mozgalma több százezer testben-lélekből ép fiatalembernek ad világnézetit, szellemi s gazdasági nevelést."

A jelen válságos helyzetben kétszeresen is szükséges örködni a Mozgalom becsületével azonos erkölcsi hitele és az iránta való bizalom föllött, mert nem lehetetlen, hogy minden megbízható erőnek rövidesen harcba kell indulnia a katolicizmus szabadsága érdekében. De még inkább fontos lehet a háború után, hogy a magyar nép erőit jelentő megmozdulása mocsoktalan zászlóval állhasson a talán anarchiára hajló, fáradt tömegek elé.

A KALOT-Mozgalom civil munkatársai - akikről az 1941-es püspökkari pásztorlevél ugy emlékezik meg, mint "akik a tömegek hátán nem felkapaszkodni, vagy politikai szabadcsapatot toborozni akarnak" - igazságérzetükben mályen megsértve valósággal megkövetelik és joggal, hogy az áldozatos odaadásal szolgált Mozgalom becsülete hatáson legyen megvédve és annak rágalma-zói példásan bünhődjenek. Eddigi türelmes hallgatásunk káros következményei máris tapasztalhatók: ha a néptömegek előtt még töretlen is a Mozgalom erkölcsi-hitele, de a másik fontos fórumnál, a főpásztorok lelkében sikerült többé-kevésbé megingatni azt; ami több jel mellett főképen abban a súlyos bizalmatlanságban nyilatkozott meg, hogy az 1944-i tavaszi püspöki konferenciához fölterjesztett megajánlásunk a nép további szervezésének tárgyában válaszra sem érdemesült, holott 1941-ben némileg hasonló kérésünkre a kitüntető hangú leiraton túl közös pásztorlevél is jelent meg válaszul.

Az a téren való csalódás a legértékesebb civil munkatársak lelke mélyén kételyeket ébreszt, hogy vajjon szabad-e fiatal életet az A.C. szolgálatára szentelni, vagy pedig az ilyesmi csak nyugdíjas existenciák számára célszerű.

Végül pedig ez ügyben való eljáráshoz a szilárd erkölcsi alapot még tovább megerősítá. Loyolai Szt. Ignác Lelkigyakorlatos könyvének asketikus tétele, mely szerint a legmagasabb életszentségre törekvő egyes ember is csak akkor jogosult elviselni becsületének meghurcolását, ha az "sine disgustu divinae sua Majestatis" lehetséges - ami a közös ségek életében annyira ritkén fordulhat elő, hogy egyik híros szent mondása szerint ugy kell óvnunk erkölcsi testületeink becsületét, ahogyan a jó kereskedő szokta védeni üzletének hitelét.

III. A legutóbbi hónapok folyamán a Mozgalom rosszindulatu gáncsolói főpásztori körökben a következő rágalmat igyekeztek elhíttetni: egyik dunán-

tuli nagylelkű arisztokrata a KALOT számára népfőiskola alapítását tette lehetővé; az ünnepélyos felszentelésen az adományozó jelenlétében a Mozgalom szónokai olyan radikális, földosztó beszédeket mondtak, hogy az illető főúr fülháborodva tüntetőleg távozott el az ünnepély színhelyéről.

Éz az eset, ha valóban megtörtént volna, csak azt mutatná, hogy a Mozgalom munkatársai teljességgel alkalmatlanok, vagy éretlenek az adott helyzetekkel való számolásra – de felröppentek olyan híresztelések is, amelyek egyenest bolsevik egyházellenesség, vagy szélsőséges demagógia vádjával akarták elmerasztalni a KALOT munkatársait nyilván azt célozva ezzel, hogy minden vezetőrétegbeli tényező elforduljon, vagy elhidegüljön az ilyen felelőtlen társaságtól.

IV. Mi tehát az igazság pl. a fentebb előadott esetben ?

Népfőiskola alapítását Dunántúlon egyházi vonalon mindenekelőtt Virág Ferenc pécsi püspök ur tette lehetővé püspöknádasi hatalmas kastélyának, valamint kb. 3.000 gyümölcsfából álló kertnek, összesen 45 holdnyi erdő és földbirtoknak nagylelkű átengedésével; Shvoy Lajos székesfehérvári püspök ur 30.000 pengős bankkölcsön folyósíttatásával segítette elő új népfőiskola megalapítását. Báró Apor Vilmos győri püspök ur 70.000 pengős beruházási kölcsönért vállalt a szokásos jogi fedezeten kívül személyében erkölcsi garanciát. Talán bizony őt sértette volna meg a Mozgalom főuri gesztusának viszonzásaképpen ? Ez semmiképpen sem lehetséges, mert a felszentelési ünnepségen felejtethetetlen élmény marad a sopronmegyei intelligenciának, a környék népének főpásztorával késő estig való megleghangu együttmaradása.

S különben is az ő fennkelt egyéniségével kapcsolatban mindenkor tudja a Mozgalom Vezetősége a helyzet állását, mert helytelenítő véleményét atyai őszinteséggel szemtől-szembe szokta mondani, mások előtt pedig inkább a mozgalmi vezetők gyarlóságait kiegyenlítő érdemeket szokta kiemelni.

Tehát világi vonalon kell megtalálnunk azt az adományozó arisztokratát, akivel a rágalmozó foglalkozik. Népfőiskolák alapításával kapcsolatban mindenekelőtt József főherceg legendás neve merül fel emlékezetünkben, mert vértessacsi intézményünk létrehozásával évi 1 aranyfillér szimbólikus bérletért ő engedte át egyik kastélyát a kertekkel együtt; azonban a felszentelési ünnepségen maga is beszédet mondott, a hallgatók ritkán tapasztalt tüzes lelkesedése közepette. – Kapcsolatba kerültünk a dunántúli népfőiskolák alapítása során Eszterházy Pál Őhercegségével is oly módon, hogy a győri püspök ur tapasztalva egyházmegyéje területén a kisbirtokos parasztság, sőt napszámos-munkások 50-100 pengős adományából miként gyűlt össze, rövid idő alatt több mint 10.000 pengő az egyházasfalui népfőiskola létrehozásához, lévén kereste fel Őhercegségét, hogy mint Dunántúl egyik nagybirtokosa, végyen részt e népi intézmények támogatásában. A hercegi iroda be is kérte az összes mozgalmi adatokat, de 1-2 hét múlva az a válagz érkezett, hogy a nehéz gazdasági viszonyok és a tetemes egyházi terhek nem teszik lehetővé, hogy Őhercegsége segítsen a népfőiskolai mozgalom munkálásában. Tehát ezuttal a felszenteléssel kapcsolatos kellemetlenségről biztosan nem lehetett szó !

Hátramarad a legvalószínűbb eset: a kéthelyi gróf Hunyady-család megértő nagylelkűsége, amely lehetővé tette a balatonberényi régi grófi nyaralónak csak az adóterheket és fenntartási költségeket előíró bérleti szerződéssel népfőiskolai célra való átvételét a bármikor visszavonás jogát kihangsúlyozva. Czapik Gyula akkori veszprémi püspök ur végezte a felszentelési szertartásokat 1942 június 28-án, amikor is Hunyady Imre gróf jelenlétében a 3-4 megfőbből egybesereglett ifjúság díszgyűlést is rendezett. Az elhangzott felszólalások radikális földosztó frázisok helyett az ünnepi hangulatnak megfelelően szinte túlbágoosan is kihangsúlyozták a minden téren közismerten megértő főuri gesztust, mint a gróf Hunyady-család nemes hagyományát, ugyanígyra, hogy a megjelent előkelőségeknek, de a népnek is az lett a meggyőződése, mint ha tulajdonjog átruházással kapcsolt adományozás történt volna a balatonberényi népfőiskola javára. Egyébként az ünnepi szónoklatot szentbeszéd alakjában

19. KALOT Shvoy támogatásáról

204/1941

KALOT népfőiskola.

Főtisztelendő Országos Elnök Ur!

A KALOT érdi Népfőiskolájának felállítására vonatkozó hivatalos jelentését köszönettel vettem.

Őszintén örülök, hogy a magyar katolikus agrárfjúság kulturközpontja egyházmegyém területén talált otthonra. Szeretettel imádkozom, hogy a jó Isten kegyelmével a Népfőiskola beválthassa a hozzáfűzött nagy reményeket és megvalósíthassa nemes célkitűzéseit. A Népfőiskola vezetőire, növendékeire és munkájára a Szentlélek Uristen áldását és kegyelmeit kérem.

Fogadja Főtisztelendő Elnök Ur őszinte tiszteletem kifejezését.

Székesfehérvár, 1941. január 24.

Főtisztelendő

székesfehérvári püspök.

P. Kerkai Jenő S. J. Urnak,
KALOT országos elnöke

B u d a p e s t .

20. Shvoy p. köszönő levele p. Kerkainak

†

MAGYAR SZENT KERESZT
EGYESÜLET

Hg.Cs. 2304/944.

Tiszt.
Plébánia Hivatalnak,
B u d a f o k .

Mély tisztelettel kérjük, hogy E k s t e i n I m r e, budafoki Szegfű-u.20./lakosnál, aki jelenleg munkaszolgálatot teljesít és segélykéréssel fordult hozzánk; környezettanulmányt végeztetni és a mellékelt kérdőívet kitöltve, a segélyezést véleményezve hozzánk mielőbb visszaküldeni sziveskedjék.

Irodánk ugyanis a 4604/eln.2.1-1944. körrendelet értelmében a katolikus munkaszolgálatosok segélyezésével foglalkozik és ehhez előzetes környezettanulmányra van szükség.

Fáradozásukat előre is hálással köszönjük és vagyunk

Bpest, 1944. IV.25.

Lejárt kérdőív visszajuttatás

mély tisztelettel

MAGYAR SZENT KERESZT EGYESÜLET
Hadigondozó és Családvédelmi
Irodája

21. A Magyar Szent Kereszt Egyesület típuslevele a plébánosokhoz
a kikeresztelkedett zsidók érdekében

PROHÁSZKÁÉRT

TÁRSADALMI EGYESÜLET KÖRLEVELE

Kedves Testvérek!

Hálás köszönetünket küldjük minden Katolikus Testvérnek, aki táviratával, vagy levelével üdvözölte a PROHÁSZKÁÉRT társadalmi egyesület alakuló gyűlését. A nagy hővitharban örömsugárzó arccal léptek a gyűlésterembe a székesfehérváriak, de még nagyobb boldogsággal jelentkeztek, akiknek messzi tájokról sikerült megérkezni. Minden megjelent testvérnek is küldjük tiszteletteljes üdvözlésünket, mert tudatában vagyunk, mekkora áldozatot hoztak, csak hogy itt lehessenek.

Körlevelünk tehát udvariassági válasz.

Együttal kötelességet is teljesítünk. Ismertetést adunk a január 25-iki alakuló gyűlés után történetéről. Tudnivalókat közlünk arról, kik lehetnek az egyesület tagjai — és egyéb dolgokról. Körlevelünk tartalmából következik, hogy bizonyos idő múlva újabb körlevelet küldünk Prohászka Ottokár püspök eddig jelentkezett tisztelőinek, de azoknak is, akik majd közben csatlakoznak az egyesülethez. A következő körlevelekben mélyebben foglalkozunk Prohászka Ottokár személyével és működésével, tiszteletével és égi körbenjárásainak ismeretlenségével.

Fogadják szívesen levelünket, akik testvéreink Prohászka Ottokár tiszteletében és buzgólkodjanak velünk együtt a cél elérésében.

Az ELNÖKSÉG.

Ijúkorában indult el a szentek felé!

Az érettségi után tíz év múlva eszébe jut a diáktársak közös ténylege.

— Este a szentekből jövök elő, roztam az én iskoláramban fogadlakod, mivel a szentekből az

erényes! Akkor leírásban az Isten ereje lakik s úszrajoly benne a szentek a szentek, szentek!

22. Mezgár alapította Prohászkaért Egyesület körlevele

FALECIMENTO DE MONSENHOR LUÍS MEZGÁR

- Circular -

Na ausência do Em^a Sr. Cardeal, comunico ao povo^{da} arquidiocese, em especial aos sacerdotes, o falecimento do revmo Mons. Luís Mezgar, ocorrido no Asilo Padre Cacique, nesta capital, às 23,40 hs. de ontem, festa de Corpus Christi. Precisamente dois anos antes, na festa de Corpus Christi, Mons. Mezgar fôra acometido de derrame cerebral, doença que foi progredindo inexoravelmente, forçã-o a sempre maior inatividade e falta de lucidês, e levando-o à morte aos 79 anos de idade e 56 de sacerdócio.

Húngaro de nascimento, Mons. Luís passou em sua pátria a maior parte da vida sacerdotal, de 1914 a 1949, como vigário-co operador em diversas paróquias, professor no Seminário Diocesano durante 15 anos, redator dum jornal diocesano diário, e pároco.

Caíndo a Hungria sob o poder do comunismo russo, Monse-nhor Luís teve de procurar refúgio em outras terras. Permaneceu uns meses na Áustria, dois anos na Itália, quatro na Argentina, e em dezembro de 1955 chegou a Pôrto Alegre. Nesta capital ficou três anos na paróquia de São Pedro, em companhia do saudoso Mons. Emilio Lottermann, falecido em fevereiro do corrente ano, e ao lado de quem agora descansa no cemitério. Oito anos esteve como Capelão no Hospital da Brigada Militar, no Mórro do Cristal, onde também festejou seu jubileu de ouro sacerdotal. Há três anos e meio se encontrava no Asilo Padre Cacique, inicialmente como Capelão, e depois, prostrado pela doença, sob os cuidados inexcedíveis das caridosas Irmãs da Congregação de Santa Catarina.

Monsenhor Mezgar foi um sacerdote que muito sofreu em sua vida, e parece que quanto mais avançava em anos, mais era procurado pelo sofrimento. Primeiro em sua pátria, nas proximidades dos países conflagrados por duas guerras mundiais. Depois, ao ver sua terra ocupada, devendo êle procurar refúgio em países estranhos. Espírito sensível, sentia profundamente com seus compatriotas refugiados a gradativa ocupação de sua nação. Em terras estranhas, com vontade férrea de exercer o apostolado pela palavra falada e escrita, sentia-se entretanto, tolhido pela dificuldade da língua e da comunicação. E nos últimos anos, a doença, auge e ençerramento de sua vida cheia de sofrimentos. Principalmente nos últimos 20 anos, teve de substituir o apostolado da palavra pelo do sofrimento.

Às 15,30 horas de hoje houve missa de corpo presente na Capela do Asilo Padre Cacique, realizando-se em seguida o enterro no Cemitério dos Padres Seculares na Gruta da Glória, com acompanhamento de sacerdotes, de religiosas, e da clônia hungara sediada em Pôrto Alegre, que em despedida, sôbre o tumulto, rezou o Pai Nosso em língua magiar. Paz à sua alma.

Pôrto Alegre, 29 de maio de 1970.

P. Ruben Neis, Secretário-Geral do Arcebispado.

23. Mezgar életrajza, 1970

Arquidiocese de Porto Alegre
Paróquia São Pedro -
Extracto do livro Tombo - 1955

		1955
1955	P. 37r	<p>Rever. Mezzar: Sendo meados do mês de dezembro encontrá-se em Porto Alegre o rev. Monsenhor Luis (Luis) Mezzar, sacerdote de nacionalidade húngara, fugido de sua pátria quando perseguido pelos comunistas. Monsenhor Mezzar passou curies suas em Buenos Ayres, onde dava assistência religiosa aos húngaros lá estabelecidos e obtinha do arcebispo permissão para vir trabalhar nesta arquidiocese.</p>
1958	P. 5H	<p>O pedido de Dom Vicente Tolentinos acolhi-se na paróquia de São Pedro, onde poderia prestar assistência espiritual aos seus conterrâneos húngaros.</p> <p style="text-align: right;">Mons. Emilio Letermann Câmera</p>
1958	P. 5H	<p>Rever. Mezzar: Sendo meados de dezembro de mil novecentos cinquenta e cinco residia na casa canônica de São Pedro o rev. Monsenhor Luis Mezzar, vítima da perseguição comunista na sua terra natal, a Hungria, onde S. P. ocupara alguns cargos na formação do clero nos seminários e na direção do movimento operário cristão. Tendo a sua vigorosa ação entre os operários católicos, era ele visado de modo todo especial pelos chefes comunistas, conseguindo evitar sua captura, fugindo só com a pouca bagagem que tinha no corpo, sem documentos alguns, para o estrangeiro. Por isso como que Monsenhor Luis passou em sua massa compenetrada dedicou-se todo ao estudo da língua do país, visando de edificação a todos que com ele trabalhavam pela sua piedade e perseguição. Receber em sua satisfação sua nomeação para capelão do Hospital da Brigada Militar no Cristal.</p>

24. Mezzar Porto Alegren

"Fotószelvények" Egy hősmegyei slátósig!

A Buolafkón jelenteg málkóóó politikai helyzet, mely szemelyem el kapcsolathon kiilonosen kiélezött, székeségem tette hogy egy ideig kikapcsolódjak Buolafk életéből. Mivel epölen szabadságon nygsem voltam, kármom, kármal történt előzetes megállapodásunk alapján, a helyzet firtogtatásomig, szabadságra térveim.

A neher utolsó körülmények mint kármom is korajánok, hogy nemlegesem jelentem Püspökötömnek kégyerképpemmat, nem fuolom elégetem, avert em. Fou jelentem kizonytalam islöre való szabadságon megélezölset. Tárvltem alvta velmék gyula hírtölalt fog helyett emtem.

Hogy kármom is hírtöl alt on este nitest kármom, hogy nemlegesem el kapcsolathon a helyzet emy hilt, kármom helyem el avvual el fogom fejelem.

Zalaapoti, 1945. október 22.-én.

Mely hírtölalt

[Handwritten signature]
Zalaapoti, 1945. október 22.-én.

Geoparkörny

az Egyletszervezési Ifjúsági Bizottságok Központjának a
 Budapestkörnyéki németnyelvi körzések lelképásztoraival 1941
 június 18-án a budai Kapucinus-káptala egyházközségi ta-
 riasztóteremben rendezett tanácskozási gyűléséről. Jelen vannak:
 Dr. Czernmann Antal plébános, Wagner János st. C. titkár, Jászó-
 váry Endre esperes, Dr. Follath István esperes, Rabics György kö-
 mökhalánti, Pásztor József perbéli, Makke Ferenc budakalászi,
 Reichardt Andráé pesthidegkuti, Angeli Márton szigetújfalu
 plébánosok, Roszner Tibor bíró, Makai Lajos csobánkai, Li-
 may Katalin szigetbesszi, Angeli Andráé csepeli lelkészek, Li-
 may János iróni és Udó Lajos náckai igazgató tanítók
 mint körzeti ifjúsági ellenőrző megbízottak, Gál György egy-
 házmezei Kalot titkár és Dolgyi Mária központi titkár.

A megjelentekről kívül a következők kaptak még meghívást:
 Botos József torbágyi, Tóke István szegedi, Braun Gyula budakesi,
 Gysel Ferenc magyarádi, Gáger József pilisvörösvári, Kötés József
 piliszentiványi, Lajos Mihály pilisvörösvári, János Mihály pi-
 lisvörösvári, Fürtner Mátész iróni, Altrichter Ferenc dunabog-
 dányi, Lakó Pál szigetújfalu és Lisznyai Ferenc szigetújfalu
 esperesek, plébánosok, illetőleg lelkészek. A távollévőkről kö-
 zül János Mihály C. st. körzetszervező levélben kimutatta magát.

Dr. Czernmann Antal elnök 1/2 10-
 kor megvizsgálja a gyűlést. Meg-

Flujszög st. Ferenc le-
 mérendt? J. L. L.

26. Papi értekezlet a Volskbund visszaszorítására irat első oldala

metajkán ifjúságnak az H. G. egész
 alatt a. Landeskunst d. Katt. Pflanzung,
 vereinigen "nerwundlo". - 2.) Korruptio-
 nismium a Volksbunddal nem
 felhatszaga. 3.) Igari nemet kultúrát
 akarnak mi is tudni. 4.) A leuon-
 dpa szellemu doulas. 5.) A kor-
 rumpat nem bizalmatlan a Ka-
 lothoz. 6.) Nehel a szulokion kereszt-
 kil lehet az ifjúsághoz ferme. 7.)

Ha nem jön az ifjúság hozra nem
 em kell az ifjúságot megköszölnem.
 "Nott, zene mint koronkor szolgok
 szolgálatára lehetnek. 8.) Figyeljünk
 a "Leuchttürm"-ra. — Dr. Oerema
 elvök megnyitja a szót. A totál.
 P. dornvilgen kien, etc. jeltékezo
 csoportot kell indítani!

Dr. Follath Solam mint elv fel-
 szolalt kifejté a nehézséget. Ha
 nem állunk megittan a Volksbund
 ellen, megfontyák ifjúságunkat,
 ha meg ellenállunk azt mondják
 megparazitának. Harmadik prob-
 léma: "Ous magne Landem" tör-
 fike azt a magyarországiakat. A
 közigazgatás sumakol, kolinkt, el-
 zártak a genitot, de mindenké
 más az érdekét felté.

Hagyon hitkán nemis mi most más
 más a katalombár jeltét eljék. A

ha mi visszavonulunk törzsem
 minden. Amig csak egy ifjút
 tudunk tartani me adjuk fel
 a harot. Talan sokat mutatott
 részt szentile Jelen szét kerit, a
 Töke. de birtok örökök.

Dr. Follath csalik, hogy az ifjúság
 egyeniletek keritése csak olyan volt
 keritése, eliben elho adottság é
 képenig lakozik.

Dr. Oerema plunk kifejté, ha
 ha a pap a helyen áll é nem lesz
 más mint hirdeti pontosan az
 Evangéliumot ez maga istenato
 erot jelent. A pap állásponyja
 más akkor is helyes ha nem csak
 lakozik. A Volksbund politikai
 beállitottsága, erud szemben a pa-
 nyugodtan mondhatjuk: fin nem
 politikailag tehát nem csatlakozha
 Rosner Jelen nemis a sociali-
 kemakör az ami leginkább érde-
 ki az ifjúságot é a mások, hally
 községet. A körs socialis segítés
 határos célja lehet ifjúságnak törz-
 se jeltékezo.

Dr. Oerema italal nemetszögim
 megfontyásról prót. Nemetszögimket
 kappában jó magyará fette az it
 költött idt. A monarchia idejében
 a körs ország. Minály nyugfatta é

28. Papi értekeztet a Volksbund visszacsorítására (részletek)

Budafok megyei város igazoló bizottsága.

T. 81/28 d.é

1564/1946. évi

Felhívás a ház t. lakóihoz.

A vonatkozó kormányrendelet értelmében Budafok megyei városban a nyugati társulat alkalmazottainak igazolásával kapcsolatban felhívjuk a ház t. lakóit, hogy aki a házában lakó

Országházi József igazgató

olyan politikai magatartásáról, amely a magyar nép érdekeit sérti, vagy sértette, vagy egyéb fasiszta, németbarát, nyilas, völkébund, vagy antiszociális vonatkozású ténykedéséről terhelő adatot tud, azt írásban a bejelentő nevének aláírásával és pontos lakcímének közlése mellett, zárt borítékban az igazoló bizottság titkárságánál (Városháza) haladéktalanul nyújtsa be.

Budafok, 1946. november hó 12 évi.

A kiadmány hitelesül:

Hemény Péter
az igaz. biz. titkára

Országházi József
igazoló bizottság elnöke

Ezt a hirdetményt 8 napon át a ház kapuján vagy bejárati felülnő helyen ki kell függeszteni! Ennek megőrzésére más a hirdetményt az érdekeltekkel tanúval vagy a házmagbizzottal való látogatás végezt magához venni tartozik.

Igazoljuk, hogy a felhívás Budafok Almás utcán 11 sz. házában szemelvény helyén november hó 12 napján 1946 napján ki volt függesztve.

Budafok, 1946. évi november hó 12 évi.

Országházi József
igazoló bizottság elnöke

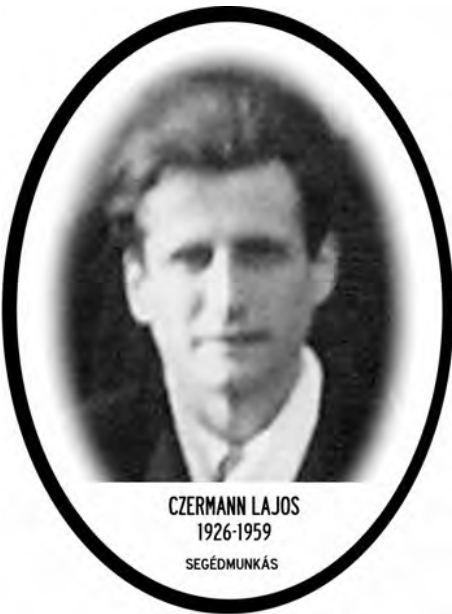
29. Plakát – a politikai üldözés eszköze

30. Nagy Ferenc áldoztat

31. Istvánffy Ede

32. Czermann Lajos

33. p. Oslay Oswald ferences,
az „Egri Norma” atyja